

JAKOŚĆ ŻYCIA
W OBSZARZE PRZYGRANICZNYM
*– wzmocnienie ponadgranicznych
przeptywów dla wspólnego
zrównoważonego rozwoju i planowania
regionalnego*

Redaktorzy naukowci
Tadeusz Borys, Robert Knippschild

Jelenia Góra 2014

Autorzy:

Bartosz Bartniczak, Zygmunt Bobowski, Tadeusz Borys, Tomasz Brzozowski,
Marta Kusterka-Jefmańska, Robert Knippschild, Agnieszka Panasiewicz, Zbigniew Piepiora,
Adam Płachciak, Michał Ptak, Piotr Rogala, Anja Schmotz, Paweł Skowron,
Sabina Zaremba-Warnke, Daniel Wätzig, Anetta Zielińska

Redakcja techniczna:

Tomasz Brzozowski, Sabina Zaremba-Warnke, Bartosz Bartniczak

Tłumaczenie:

Monika Bilik-Jasków, Karolina Larek-Drewniak, Michał Scheuer

Nadzór merytoryczny nad tłumaczeniem publikacji:

Robert Knippschild, Anja Schmotz, Daniel Wätzig, Sabina Zaremba-Warnke

Unia Europejska. Europejski Fundusz Rozwoju
Regionalnego: Inwestujemy w waszą przyszłość/
Europäische Union. Europäischer Fonds für
regionale Entwicklung: Investition in Ihre Zukunft

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską

Projekt realizowany w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej
Polska-Saksonia 2007-2013. Okres realizacji projektu: 18.10.2011-31.03.2014

Das Projekt wird im Rahmen des Operationellen Programmes der grenzübergreifenden
Zusammenarbeit Sachcen-Polen 2007-2013 realisiert. Projekt laufzeit – 18.10.2011-31.03.2014

Recenzenci:

prof. Zbigniew Przybyła, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
dr Olaf Schmidt, Uniwersytet Techniczny w Dreźnie

© Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, 2014

Wydawnictwo AD REM

58-500 Jelenia Góra, ul. Okrzei 12, tel. 75 75 22215
www.adrem.jgora.pl

ISBN 978-83-64313-39-4

WSTĘP	5
1. LOKALNE STANDARDY BADANIA JAKOŚCI ŻYCIA	
1.1. Pojęcie jakości życia i jej ważniejsze rodzaje	11
1.2. Jakość życia w strategiach rozwoju.....	21
1.3. Lokalne badanie jakości życia na tle standardów międzynarodowych i krajowych	23
2. SUBIEKTYWNA JAKOŚĆ ŻYCIA W OBSZARZE PRZYGRANICZNYM	
2.1. Metodyka badań	39
2.2. Subiektywna jakość życia – odczucia ogólne	42
2.3. Transgraniczność a subiektywna jakość życia	45
2.4. Subiektywna jakość życia według dziedzin i aspektów – odczucia analityczne.	49
2.4.1. Zdrowie	51
2.4.2. Wykształcenie i edukacja	58
2.4.3. Bezpieczeństwo	71
2.4.4. Kultura i rekreacja	83
2.4.5. Sytuacja materialna i zawodowa	89
2.4.6. Miejsce zamieszkania	99
2.4.7. Partycypacja i relacje społeczne	122
2.5. Główne konkluzje i rekomendacje	128
3. PRZEŁYWY TRANSGRANICZNE	
3.1. Transgraniczna współpraca i integracja jako klucz do zrównoważonego rozwoju regionalnego obszarów przygranicznych.....	137
3.2. Stan badań naukowych, podejście koncepcyjne i zagadnienia badawcze.....	138
3.2.1. Stan badań naukowych	138
3.2.2. Kwalifikacja badanego regionu	147
3.2.3. Podejście koncepcyjne i podstawowe założenia projektu	149
3.2.4. Cele badania powiązań transgranicznych i zagadnienia badawcze	152
3.2.5. Podstawowe założenia dotyczące obszaru badania	153
3.3. Metodyka	154
3.4. Charakterystyka obszarów badawczych	160
3.4.1. Dostępność danych i jakościowe wyniki badań na temat powiązań transgranicznych	160
3.4.2. Demografia	161
3.4.3. Rynek pracy	163

3.4.4. Edukacja	164
3.4.5. Gospodarka, handel i finanse	168
3.4.6. Zdrowie i opieka zdrowotna	171
3.4.7. Transport i komunikacja	175
3.4.8. Turystyka, sport, kultura i religia	178
3.4.9. Polityka, administracja i media	185
3.4.10. Infrastruktura techniczna	189
3.4.11. Bezpieczeństwo publiczne, ochrona ludności i ochrona przyrody	190
3.4.12. Zakończenie	196
3.5. Wybrane wyniki i próby interpretacji	197
3.5.1. Wprowadzenie	197
3.5.1.1. Oddziaływanie bliskości granicy na postrzeganą jakość życia ...	198
3.5.1.2. Cel przekraczania granicy	200
3.5.2. Demografia	202
3.5.3. Rynek pracy	212
3.5.4. Edukacja	220
3.5.5. Gospodarka, handel i finanse	226
3.5.6. Opieka zdrowotna i opieka społeczna	229
3.5.7. Turystyka	234
3.6. Wnioski	237
ZAKOŃCZENIE	239
LITERATURA	244
WYKAZ TABEL	250
WYKAZ RYSUNKÓW	251
ANEKS 1. – kwestionariusz ankiety	257
ANEKS 2. – charakterystyka próby badawczej	269

WSTĘP

Niniejsza praca jest syntezą trzech raportów przygotowanych w latach 2012-2013 w ramach transgranicznego Projektu „*Jakość życia w obszarze przygranicznym – wzmocnienie ponadgranicznych przepływów dla wspólnego zrównoważonego rozwoju i planowania regionalnego*”. W raportach tych przedstawiono metodykę oraz praktyczną stronę weryfikacji trzech następujących **hipotez badawczych**.

Hipoteza pierwsza

i Obszary przygraniczne ze względu na peryferyjne położenie są obszarami znajdującymi się w sytuacji, która może prowadzić do ograniczeń **jakości życia** żyjącej tam społeczności.

Potwierdzają to dyskusje dotyczące atrakcyjności regionów w Europie. W dyskusjach tych twierdzi się, że obszary te często znajdują się w trudniejszej sytuacji niż pozostałe regiony. Z faktu istnienia granic państwowych wynikają ograniczenia dla aktywności gospodarczej. Kompetencje państwa w zakresie usług użyteczności publicznej nadal kończą się na granicy, co ma bezpośredni wpływ na codzienne życie ludności zamieszkującej regiony przygraniczne. Tym samym w dolnośląsko-saksońskim obszarze transgranicznym, słabo rozwiniętym regionie o charakterze wiejskim (dodatkowo dotkniętym negatywnymi tendencjami demograficznymi), następuje kumulacja problemów, co potencjalnie może mieć negatywny wpływ na jakość życia mieszkańców tego obszaru.

Hipoteza druga

i Proces integracyjny w polsko-niemieckim obszarze pogranicza (rozszerzenie UE w 2004 r., przystąpienie do Układu z Szengen w 2007 r., swoboda podejmowania pracy w 2011 r.) doprowadził do likwidacji fizycznych barier granicznych. Jednak takie bariery, jak różne systemy prawne i administracyjne, językowe, różnice mentalnościowe, stereotypy czy uprzedzenia, nadal występują i nie znikną od razu. Mimo istnienia tych barier, postępujący proces integracji pozwala na poszerzanie ponadgranicznych **powiązań (przepływów)** w wielu dziedzinach.

Zatem te niekorzystne przygraniczne uwarunkowania nie muszą determinować tego „geograficznego losu” (por. [Kühn, Weck 2013, s. 41]). Nowe szanse wynikają w szczególności z postępującego procesu jednoczenia się Europy. W pracy przyjęto założenie, że obecny poziom integracji może pozwolić na bardziej wyraziste wykształcenie powiązań transgranicznych zwłaszcza w obrębie rynku pracy, obrotu gospodarczego, służby zdrowia, kształcenia i podnoszenia kwalifikacji zawodowych, w sektorze kultury, podmiejskiej infrastruktury rekreacyjnej oraz turystyki, a także jest to możliwe w innych dziedzinach.

Hipoteza trzecia

i Ze względu na istniejące nadal bariery procesu integracyjnego, potencjał powiązań (przepływów) transgranicznych jest jeszcze w niewielkim stopniu wykorzystywany. Przy intensywniejszym poszerzeniu tych przepływów mogą one w dużym stopniu kompensować gorszą sytuację pogranicza lub istniejące ograniczenia w jakości życia. Ponadto istnieją specyficzne dla pogranicza zalety lokalizacji, które mogą również doprowadzić do wzrostu, co najmniej subiektywnie odczuwanej jakości życia.

Przyjmuje się założenie, że to właśnie w intensyfikacji powiązań transgranicznych tkwi potencjał do skompensowania gorszej jakości życia oraz jej ograniczeń. Mając to na uwadze, ministrowie ds. zagospodarowania przestrzennego państw członkowskich UE w pkt. 12 Agendy Terytorialnej 2020 podkreślają, co następuje:

„Różnicowanie terytoriów uważamy za potencjał rozwojowy, a kluczowe znaczenie w tym kontekście ma unikalna tożsamość wspólnot lokalnych i regionalnych. Obszary o wspólnym potencjale lub stojące przed podobnymi wyzwaniami mogą współpracować przy poszukiwaniu wspólnych rozwiązań oraz wykorzystywać swój potencjał terytorialny dzięki wymianie doświadczeń. Terytoria – często graniczące ze sobą – których potencjały się uzupełniają, mogą połączyć siły i wspólnie wykorzystać swoją przewagę konkurencyjną, tworząc dodatkowy potencjał rozwojowy” [ATUE, s. 3].

Ten **potencjał „terytorialny”** wynika ponadto z konkurencyjnej przewagi specyficznej dla obszarów przygranicznych, która może przyczynić się do pozytywnego postrzeżenia tych obszarów, a tym samym zaowocować poprawą subiektywnie odczuwanej jakości życia. Z kolei poprawa wizerunku regionu, jako miękki czynnik wynikający z peryferyjnego położenia, mogłaby doprowadzić do poprawy również obiektywnej jakości życia. Do zasobów wynikających z położenia geograficznego i inspiratorów przepływów

transgranicznych należy zaliczyć różnice pomiędzy obiema stronami granicy, manifestujące się między innymi w cenach, dostępności i jakości produktów i usług, jak również ofert w zakresie usług użyteczności publicznej, czy wreszcie w kulturalnej i językowej różnorodności cechującej obszar przygraniczny.

Stąd też z jednej strony celem przeprowadzonych badań była ocena subiektywnie odczuwanej jakości życia w dolnośląsko-saksońskim obszarze przygranicznym, a z drugiej pozyskanie informacji na temat intensywności obecnie istniejących powiązań transgranicznych oraz barier ograniczających ponadgraniczny rozwój regionalny.

Weryfikacji tych trzech hipotez badawczych podporządkowano strukturę tej pracy. Składa się ona z trzech rozdziałów merytorycznych, wstępu oraz wykazu wykorzystanych w poszczególnych rozdziałach źródeł (literatury, danych statystycznych i poza statystycznych).

ROZDZIAŁ PIERWSZY ma charakter wprowadzający dla pozostałych dwóch rozdziałów o charakterze empirycznym. Dokonano w nim niezbędnego rozpoznania **standardów badania jakości życia**. W rozdziale tym bezpośrednio wykorzystano wyniki przeprowadzonych w 2012 roku badań typu „desk research”, których celem było uporządkowanie terminologii związanej z jakością życia oraz przegląd materiałów źródłowych dotyczących badania jakości życia w jej różnych aspektach. Są w nim zawarte odpowiedzi na trzy ważne **PYTANIA**:

- co to jest jakość życia i jakie typologie tej jakości są ważne w tworzeniu praktycznych standardów badań? (*podrozdział 1.1.*);
- jaką rolę spełnia jakość życia w strategiach rozwoju, a zwłaszcza rozwoju zrównoważonego? (*podrozdział 1.2.*);
- jakie standardy badań jakości życia na poziomie lokalnym były inspiracją dla budowy metodyki tych badań na obszarze transgranicznym? (*podrozdział 1.3.*).

ROZDZIAŁ DRUGI ma charakter empiryczny. Dotyczy on oceny subiektywnej jakości życia w obszarach przygranicznych na przykładzie pogranicza polsko-niemieckiego. W rozdziale tym przedstawiono syntetyczne wyniki badań ankietowych przeprowadzonych na obszarze obejmującym dwa powiaty: po stronie polskiej – powiat Zgorzelecki i po stronie niemieckiej – powiat Görlitz. Ich celem była ocena stopnia zadowolenia mieszkańców z życia na tym obszarze na podstawie specjalnie przygotowanego kwestionariusza, który został wykorzystany w reprezentatywnych badaniach ankietowych.

Struktura rozdziału drugiego uwzględnia wszystkie najważniejsze moduły przeprowadzonych badań. Łączy w spójny sposób opis aspektów metodycznych przeprowadzonych badań z prezentacją najważniejszych ich wyników oraz kluczowe rekomendacje wynikające z tych badań. Rozdział ten przedstawia więc – na podstawie badań empirycznych – próbę odpowiedzi na dwa kluczowe **PYTANIA** (grupy pytań):

- jaką rolę w subiektywnie postrzeganej jakości życia odgrywa położenie przygraniczne? czy granica postrzegana jest w kategoriach pozytywnych czy negatywnych? jak bliskość granicy wpływa na codzienne życie mieszkańców? (*podrozdział 2.2.*);
- jak przedstawia się subiektywna jakość życia w polsko-niemieckim obszarze pogranicza w odczuciu ogólnym i w odczuciu bardziej analitycznym – w siedmiu wybranych do obserwacji dziedzinach (zdrowie, wykształcenie i edukacja, bezpieczeństwo, kultura i rekreacja, sytuacja materialna i zawodowa, miejsce zamieszkania, partycypacja i relacje społeczne)?¹ (*podrozdział 2.3.*).

Podrozdział 2.3. to podstawowy moduł treści tego rozdziału. Zawiera on zestawienie podstawowych wniosków dotyczących różnych aspektów subiektywnej jakości życia mieszkańców badanego obszaru transgranicznego, które można było sformułować na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych. Wnioski te eksponują wpływ transgraniczności obszaru na jakość życia oraz różnice i podobieństwa w jej subiektywnym postrzeganiu przez stronę polską i niemiecką.

Odpowiedzi na te dwa ważne pytania poprzedza w rozdziale drugim opis przeprowadzonych badań (ich celu, metodyki i zakresu badań, sposobu doboru próby do badania/schemat losowania, struktury badanej populacji ze względu na określone kryteria – wiek, płeć, wykształcenie itp.) w powiązaniu z zapewnieniem reprezentatywności próby. Przedstawiono także krótką charakterystykę pytań kwestionariusza ankiety (*podrozdział 2.1.*).

Rozdział kończy zestaw podstawowych wniosków i rekomendacji sformułowanych na podstawie konkluzji wynikających z przeprowadzonych badań ankietowych. Rekomendacje te to zbiór sugestii do ewentualnego uwzględnienia w systemach aktualizacji regionalnych i lokalnych polityk (strategii i programów rozwoju gospodarczego i społecznego) (*podrozdział 2.4.*).

ROZDZIAŁ TRZECI dotyczy bezpośrednio problemów **ponadgranicznych przepływów** rozpatrywanych w kontekście ich potencjalnego, a także realnego wpływu na wspólny zrównoważony rozwój i planowanie regionalne. Ten ostatni rozdział to próba odpowiedzi – na podstawie badań empirycznych (wywiadów pogłębionych, danych statystycznych i pozastatystycznych) – na trzy kluczowe **PYTANIA** (grupy pytań):

- jak szeroki jest zakres powiązań (przepływów) transgranicznych i jaka jest ich siła oraz tendencja rozwoju?, gdzie znajdują się potencjały i bariery rozwoju tych powiązań?, jaki wpływ na rozwój tych powiązań mają procesy integracji europejskiej

¹ Odpowiedź na to pytanie jest pogłębiona w rozdziale trzecim, w którym identyfikacja przepływów transgranicznych została oparta w dużym stopniu na pomiarze obiektywnego obrazu jakości życia, na podstawie danych statystycznych.

(lata: 2004, 2007 i 2011)? Jaki jest kształt i proces tworzenia powiązań transgranicznych?;

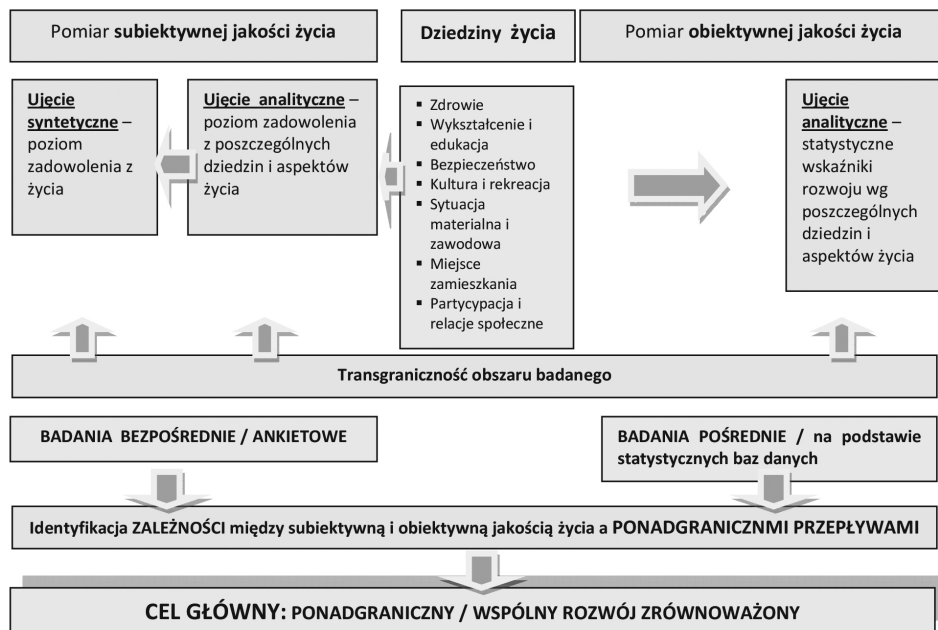
- w jaki sposób pokonywać bariery wzmocnienia ponadgranicznych powiązań (przepływów)?; jakie bariery uniemożliwiają/ograniczają powiązania transgraniczne i jakie warunki ramowe muszą ulec zmianie, by usunąć te bariery?; jakie są niezbędne strategie, ponadgraniczne struktury organizacyjne czy platformy komunikacji, by wzmocnić powiązania ponadgraniczne w dolnośląsko-saksońskim obszarze pogranicza w celu podniesienia jakości życia mieszkańców i atrakcyjności regionu – jaki potencjał kryją w sobie najsilniejsze powiązania transgraniczne?
- jakie są najważniejsze zalecenia dotyczące działań w zakresie ponadgranicznej strategii rozwoju?; jakie pola działania należy traktować priorytetowo? jakie bariery należy usunąć w pierwszej kolejności?; jakich danych brakuje i jakie dane mają charakter priorytetowy dla opisu powiązań ponadgranicznych?

Odpowiedziom na te pytania podporządkowano strukturę tego rozdziału, poprzedzając badania głównych przepływów transgranicznych niezbędnymi w tej książce ustaleniami o charakterze metodycznym i terminologicznym. Wyjaśniono pojęcie i podstawowe rodzaje przepływów ponadgranicznych, także podano najważniejsze kryteria jakości danych o strumieniach tych przepływów. Kryteria te zostały wykorzystane praktycznie w procesie zbierania danych szacujących wielkość i intensywność przepływów w badanym obszarze transgranicznym (*podrozdział 3.1.*).

W kolejnych podrozdziałach scharakteryzowano zidentyfikowane w czasie badań kluczowe stymulatory i bariery przepływów, przybliżając w ten sposób odpowiedź zarówno na pierwsze, jak i drugie pytanie. Zagadnienia te przedstawiono na ogólnym tle instytucjonalnym obserwowanych przepływów (*podrozdziały 3.2. i 3.3.*).

Identyfikacja najważniejszych przepływów według wybranych dziedzin tworzy zasadniczy moduł empiryczny tego rozdziału. Analizy tej dokonano w następujących obszarach: praca, gospodarka, turystyka, sport, kultura, wykształcenie, komunikacja i infrastruktura, zdrowie, bezpieczeństwo publiczne, środowisko i zarządzanie kryzysowe oraz polityka, administracja i media (*podrozdział 3.4.*). Rozdział ten kończą wnioski przedstawiające podstawowe rekomendacje dla wzmocnienia w przyszłości istniejących powiązań (przepływów) transgranicznych między polskim i niemieckim pograniczem. Wnioski te – zdaniem autorów pracy – mogą mieć nie tylko istotne poznawcze i metodyczne znaczenie, ale także znacznie aplikacyjne (*podrozdział 3.5.*).

Schemat analityczny przeprowadzonych badań jakości życia i przepływów transgranicznych przedstawia poniższy rysunek.

* * *

Niniejsza praca dotyczy szczególnego regionu transgranicznego – swym zakresem obejmuje bowiem ważną część pierwszego na pograniczu polsko-niemieckim euroregionu – Euroregionu Neisse-Nisa-Nysa (z wyłączeniem obszarów należących do Republiki Czeskiej). W odniesieniu do tego Euroregionu istnieją różnorodne bazy danych statystycznych, w obiektywny sposób opisujące warunki życia w tym obszarze przygranicznym. Jednak do tej pory nie prowadzono tak, jak w tej pracy, obszernych badań ujmujących zarówno subiektywne odczuwanie jakości życia, jak i powiązania transgraniczne w możliwie szerokim kontekście. Prezentowane wyniki badań wypełniają więc w pewnym stopniu lukę poznawczą w tym zakresie.

Dziękujemy wszystkim Autorom za współudział w opracowaniu tej książki i mamy nadzieję, że spełni ona oczekiwania Czytelników. Dziękujemy też wszystkim uczestnikom seminariów, w czasie których prezentowaliśmy częściowe wyniki naszych badań. Dyskusja na tych seminariach dostarczyła nam wielu cennych informacji, sugestii i inspiracji dla sformułowania ostatecznego raportu z tych badań, których syntetycznym obrazem jest właśnie ta książka. Jest ona też efektem dobrej, partnerskiej współpracy zespołów badawczych Katedry Zarządzania Jakością i Środowiskiem jeleniogórskiego Wydziału Ekonomii, Zarządzania i Turystyki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu oraz pracowników Katedry Ładu Przestrzennego Uniwersytetu Technicznego w Dreźnie.

1. LOKALNE STANDARDY BADANIA JAKOŚCI ŻYCIA

1.1. Pojęcie jakości życia i jej ważniejsze rodzaje

Dwie tendencje w definiowaniu jakości życia

Kategoria jakości życia (ang. *Quality of Life*) w ostatnich latach budzi coraz większe zainteresowanie nie tylko przedstawiciele wielu dziedzin nauki, ale także decydentów i szeroko rozumianej opinii publicznej. Jakość życia to przede wszystkim kategoria praktyczna, jako podstawowy przedmiot zainteresowania w skali indywidualnej – każdego człowieka, a w skali zbiorowej – każdej społeczności lokalnej czy regionalnej, jako naczelny cel rozwoju. Wszystko co robimy w życiu zawsze w jakiś sposób – pośredni lub bezpośredni – wyznacza jego jakość. Jakość życia jest bowiem lub powinna być celem nadrzędnym wszelkich naszych działań, co nadaje tej kategorii fundamentalny charakter. Zatem jakość życia przejawia się wszędzie, a wszystko co robi człowiek powinno tej jakości służyć. Mimo tego fundamentalnego znaczenia jakości życia jest zaskakujące, że kategoria ta nadal znajduje się w grupie pojęć, o których zwykło się pisać, że nie zostały jeszcze należycie zdefiniowane.

W dyskusjach nad terminologią jakości życia i pojęć pochodnych widać wyraźnie dwie tendencje. Dominująca od wielu lat **pierwsza tendencja** przejawia się w często wyrażanym przekonaniu, że jakości życia nie można uniwersalnie zdefiniować, ponieważ istnieje zbyt wiele sposobów interpretacji oraz wymiarów, które należałoby uwzględnić, aby możliwe było stworzenie ujednocionej definicji. Brak tego ujednoczenia potwierdza praktyka używania wielu pojęć wyrażających – w istocie rzeczy – różne klasyfikacje jakości życia bez wyraźnego uwidocznienia kryterium tych klasyfikacji. Poza kategorią jakości życia używane są – często zamiennie – także takie terminy jak: *dobrostan*, *warunki życia*, *poziom życia*, *standard życia*, *stopa życiowa*, *sposób życia* czy *styl życia*. Dotychczas nie określono też jasno różnic czy podobieństw między tymi pojęciami, a brak podstawowego chociażby uporządkowania często prowadzi do teoretycznych i praktycznych sprzeczności.

Tendencja druga to podejmowanie prób – w oparciu o analizę wielości podejść i interpretacji – uniwersalizacji definicji jakości życia jako naturalnego i integrującego skutku uniwersalizacji istoty samej **jakości** (por. np. [Borys 1991]), jak i uniwersalizacji istoty **życia** (por. np. [Sedlak 2004]). Zwraca uwagę fakt, że publikacje, w których podjęte są próby zdefiniowania jakości życia stanowią znikomą część wszystkich publikacji z tego

zakresu. Warto w tej dyskusji zwrócić uwagę na główną przyczynę wielu nieporozumień terminologicznych. Jest nią nieustająca próba autonomizacji definicji jakości życia tworzonych w ramach poszczególnych dyscyplin. Samo w sobie nie jest to zjawiskiem negatywnym – chodzi tylko o to, aby te definicje były tworzone w oparciu o myśl przewodnią definicji uniwersalnej.

Wielość kierunków badań wynika z różnych interpretacji kategorii jakości życia oraz stosowania specyficznych dla danej dyscypliny narzędzi i metod pomiaru. Bardzo często te różne podejścia do identyfikacji i oceny jakości życia mają charakter komplementarny. Niekiedy też są odzwierciedleniem istotnych różnic w systemach wartości, będących podstawą dokonywanych ocen. Fundamentem na którym można budować logiczną metodykę badania jakości życia jest to, że kategoria ta ogarniająca różnorodne przejawy życia, integruje wszystkie inne jakości (w tym tzw. jakości użytkowe), które stają się w ten sposób **jakościami cząstkowymi** wyjaśniającymi naturę życia i podstawy jego oceny [Borys, 2001].

i Terminologia jakości życia nadal nie jest w pełni uporządkowana, co w pewnym stopniu utrudnia kwantyfikację wskaźnikową w praktycznych badaniach. Poza kategorią jakości życia używane są także takie terminy jak: *warunki życia, poziom życia, standard życia, stopa życiowa, sposób życia czy styl życia*.

Aksjologiczne podłoże uniwersalnej definicji jakości życia i jej typologii

Czy istnieje ogólne pojęcie jakości życia? Odpowiedź na to pytanie jest twierdząca, choć nie wszystkie propozycje mają w różnym stopniu charakter uniwersalny. Wśród wielu definicji jakości życia aspirujących do uniwersalnego ujęcia można z pewnością zaliczyć określenie Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), zgodnie z którym jakość życia to „postrzeganie przez jednostkę własnej sytuacji życiowej w kontekście uwarunkowań kulturowych i systemu wartości, w których żyje oraz w powiązaniu z jej celami, oczekiwaniami, standardami oraz zainteresowaniami” [Brcaccia 2013, s. 198; cyt. za Rogala 2013, s. 61]. Jest to interesujące, bo z wyraźnie wyeksponowanym akcentem aksjologicznym, określenie jakości życia z pewną jednak „powtarzalnością tego samego lub podobnego” (uwarunkowania kulturowe, system wartości, oczekiwania itp.). W ujęciu bardziej syntetycznym można przyjąć, że:

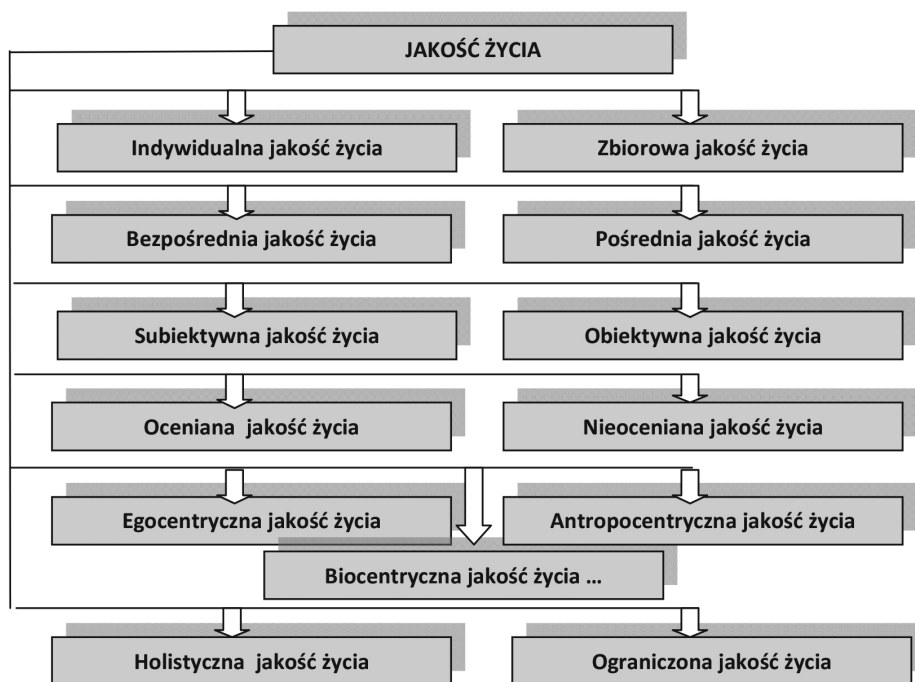
i Jakość życia – w najogólniejszym sensie – to obraz naszego życia oparty na określonym systemie wartości (systemie aksjologicznym); obraz ten – jako zbiorczy atrybut człowieka lub grupy ludzi – w zależności od użytych narzędzi jego opisu może być wyrażony subiektywnie lub obiektywnie, jednowymiarowo lub wielowymiarowo itp.; użyte narzędzia opisu jakości życia tworzą jej różne typologie.

Dalsza konkretyzacja tego pojęcia musi już uwzględniać jasno sprecyzowane kryteria typologiczne, generujące **różne rodzaje jakości życia** (obrazy naszego życia) oparte na tym samym, uniwersalnym sednie tej kategorii. W sześciu wyróżnionych dalej typologiach jakości życia (por. [Borys, Rogala 2008]) aspekty aksjologiczne ujawniają się w różnym stopniu. Z tego punktu widzenia kryteria tych klasyfikacji można umownie podzielić na dwie grupy:

- *pierwszą grupę* tworzą dwa kryteria z utajoną aksjologią; są to kryteria:
 - 1) ilości obiektów, których jakość życia dotyczy;
 - 2) bezpośredniości związku badanej jakości życia z jakością rzeczywistością.
- *druga grupa* to cztery kryteria z jawnie wyeksponowanymi aspektami aksjologicznymi; są to kryteria:
 - 1) obiektywności pomiaru jakości życia;
 - 2) wartościowania (oceny) jakości życia;
 - 3) szerokości pola etycznego jakości życia;
 - 4) stopnia zintegrowania jakości życia.

Kryteria te generują **sześć ważnych klasyfikacji jakości życia**, które ilustruje rys. 1.1.

Rys. 1.1. Rodzaje jakości życia w sześciu klasyfikacjach

Źródło: opracowanie własne (por. też [Borys, Rogala2008]).

i Z **typologii jakości życia** wynikają oczywiste implikacje dla metodyki badania tej kategorii, a zwłaszcza jej pomiaru oraz dla **klasyfikacji wskaźników**; np. z kryterium trzeciego wyniku podstawowy dla badań podział na obiektywne i subiektywne wskaźniki jakości życia.

Klasyfikacja pierwsza – indywidualna i zbiorowa jakość życia

Podział na indywidualną i zbiorową jakość życia ma miejsce praktycznie w każdym badaniu. Kategoria **indywidualnej jakości życia** (jakość życia konkretnej osoby – istoty, jednostki, jakość życia człowieka) ma swój oczywisty aspekt obiektywny oraz subiektywny i odnosi się do stanu różnych sfer życia jednostki (np. posiadanie dzieci – aspekt obiektywny i stopień zadowolenia z tego faktu – aspekt subiektywny). Przykładem badania indywidualnej jakości życia jest np. kwestionariusz indywidualny „Jakość życia i styl życia poszczególnych członków gospodarstwa domowego” w diagnozach społecznych (por. [Czapiński, 2011]).

Zbiorowa (kolektywistyczna) jakość życia to wszystkie uogólnienia indywidualnych jakości życia poprzez badania ankietowe lub na podstawie danych statystyki publicznej. I ta jakość ma swój obraz obiektywny lub subiektywny. W tym sensie można mówić o jakości życia gospodarstwa domowego, rodziny, społeczności lokalnej, społeczności regionalnej, społeczności obszarów przygranicznych, narodu, społeczności Unii Europejskiej itp.

Klasyfikacja druga – bezpośrednia i pośrednia jakość życia

Ta klasyfikacja jakości życia nie była dotychczas stosowana ani w teorii ani w praktyce badań, choć ma bardzo duże znaczenie poznawcze i praktyczne. **Bezpośrednia jakość życia** to obraz tej jakości pochodzący z bezpośrednich, głównie ankietowych badań lub autodiagnozy jakości życia, uwzględniających zarówno aspekty obiektywne i subiektywne.

Pośrednia jakość życia to obraz tej jakości pochodzący z pośrednich obserwacji – głównie danych statystyki publicznej. Chodzi tu np. o tego typu dane wskaźnikowe jak „urodzenia żywe na 1000 mieszkańców”, „wykrywalność przestępstw”, „stopa bezrobocia”, „wskaźnik zatrudnienia” itp. Wskaźniki tego typu są często podstawą statystycznych analiz porównawczych określanych przez autorów badań pomiarem jakości życia np. w gminach.

Wskaźniki określające pośrednią jakość życia są w istocie rzeczy **wskaźnikami tła** dla rzeczywistej/bezpośredniej jakości życia konkretnych osób i określają istotę związków jakości życia z określoną koncepcją rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego. Związki te zostały określone wstępnie w ramach hierarchicznej trójki kategorii (por. rys. 1.3.A – podrozdział 1.2.), w ramach której jakość życia uznano za cel nadrzędny, zaś koncepcję rozwoju za cel główny i jednocześnie środek realizacji celu najwyższego.

Przyjęcie koncepcji **zrównoważonego rozwoju** jako fundamentalnej koncepcji rozwoju w Unii Europejskiej i konstytucyjnej zasady rozwoju (art. 5) w Polsce w sposób oczywisty ukonkretnia zapis tej trójki jak na rys. 1.3.B (podrozdział 1.2.).

i Ścisłe powiązanie poznawcze, aksjologiczne i pomiarowe kategorii jakości życia z kategorią rozwoju zrównoważonego jest obecnie jednym z największych wyzwań badawczych o charakterze interdyscyplinarnym i jest też wyzwaniem badawczym w ramach tego projektu przy określaniu metodyki badań i pomiaru jakości życia.

Wspólne cechy zmian rozwojowych jakości życia i rozwoju zrównoważonego znajdują swoje odzwierciedlenie w pewnym coraz wyraźniej ujawniającym się powiązaniu opisu wskaźnikowego. Jest ono mniej widoczne przy bezpośrednich wskaźnikach jakości życia. Jest za to bardzo wyraźne przy tworzeniu **pośrednich wskaźników jakości życia** poprzez zasilenie przez wskaźniki zrównoważonego rozwoju obiektywnego opisu tej jakości.

Klasyfikacja trzecia – obiektywna i subiektywna jakość życia

i Podział na **obiektywne i subiektywne wskaźniki jakości życia** powinien być konsekwentnie powiązany z podziałem jakości życia na obiektywną i subiektywną. Kryterium to wyraża stopień obiektywności pomiaru cech/wymiarów/aspektów jakości życia i jest jednym z najważniejszych podziałów, który jest wykorzystywany w standardach badań nie tylko na poziomie lokalnym.

Podział ten budzi wiele kontrowersji polegających z reguły na **zawężaniu pojęcia jakości życia do jakości subiektywnej**, co sugeruje, że nie ma kategorii jakości obiektywnej (por. [Słaby 2007]). Tymczasem rozróżnienie obiektywnych i subiektywnych aspektów jakości życia jest uzasadnione nie tylko w sensie poznawczym, ale także wykazuje swoją przydatność w praktyce badań jakości życia.

Obiektywna jakość życia jest zbliżona znaczeniowo pojęciu **warunków życia** (lub **poziomu życia, standardu życia** czy – choć jest to ujęcie zawężające – **stopy życiowej**), które oznaczają „całokształt obiektywnych warunków o charakterze infrastrukturalnym, w jakich żyje społeczeństwo (grupy społeczne, gospodarstwa domowe i jednostki). Wiążą się one głównie z: 1) kondycją materialną, 2) zabezpieczeniem egzystencjalnym i 3) zabezpieczeniem środowiskowym życia jednostek” [Słaby, 2007, s. 104].

i Można przyjąć, że **obiektywna jakość życia** to zbiór (wektor) obiektywnych faktów jakościowych (obiektywnych form zaspokajania potrzeb człowieka) charakteryzujących różne aspekty życia człowieka, czyli bez ich oceny porównawczej lub psychologicznej.

Pomiar jakości **obiektywnej** dokonywany jest przez wskaźniki występujące najczęściej w formie naturalnych miar natężenia (ilościowych lub wartościowych). Obiektywna jakość życia dotyczy najczęściej takich zagadnień jak (por. np. [Czapiński, 2007]):

<ul style="list-style-type: none"> • aktywność ekonomiczna (funkcjonowanie na rynku pracy), • sytuacja dochodowa i sposób gospodarowania dochodami, • wyżywienie, • zasobność materialna, • warunki mieszkaniowe, 	<ul style="list-style-type: none"> • korzystanie z pomocy społecznej, • kształcenie dzieci, • uczestnictwo w kulturze i wypoczynku, • korzystanie z usług systemu ochrony zdrowia, • ubezpieczenia i zabezpieczenia emerytalne, • postawy proekologiczne itp.
--	---

Subiektywna jakość życia to zbiór (wektor) ocen obiektywnych faktów jakościowych (ocen stopnia zadowolenia z różnych obiektywnych form zaspokajania potrzeb człowieka) charakteryzujących różne aspekty życia człowieka i pochodzących ze skali psychologicznej.

Subiektywna jakość życia komentowana jest też często w kontekście sposobu życia czy stylu życia. W literaturze jest wiele definicji tej kategorii, w których istnieje jednak zgodność, że jest ona związana z subiektywnym postrzeganiem własnego życia w ramach określonego systemu wartości i w określonych warunkach społecznych, gospodarczych i politycznych. Uwzględniany zakres subiektywnego obrazu jakości życia obejmuje przede wszystkim takie zagadnienia jak (por. np. [Czapiński 2007, s. 13]):

<ul style="list-style-type: none"> • ogólna ocena życia fizycznego, • ocena zadowolenia z poszczególnych dziedzin i aspektów życia fizycznego, w tym stanu zdrowia fizycznego, • ogólna ocena dobrobytu (stanu posiadania), • ocena zadowolenia z poszczególnych dziedzin i aspektów dobrobytu (w tym oceny materialnego poziomu życia, stanu finansów osobistych – dochodów osobistych, ubezpieczeń i zabezpieczeń emerytalnych itp.), • ogólna ocena dobrostanu psychicznego, • ocena zadowolenia z poszczególnych dziedzin i aspektów dobrostanu psychicznego (w tym oceny stanu zdrowia psychicznego, objawów psychosomatycznych, różnych rodzajów stresu życiowego, radzenia sobie ze stresem, symptomów depresji psychicznej, stanu równowagi emocjonalnej itp.), 	<ul style="list-style-type: none"> • ogólna ocena dobrostanu duchowego (błogostanu; uczuciowości), • ocena zadowolenia z poszczególnych dziedzin i aspektów dobrostanu duchowego (w tym oceny woli życia, poczucia szczęścia, poczucia miłości bezwarunkowej, poczucia empatii wobec siebie i innych itp.), • ocena postaw i zachowań społecznych, w tym tzw. kapitału społecznego, • ocena wsparcia społecznego, • ocena swojej sytuacji na rynku pracy i kariery zawodowej, • ocena stylu życia oraz indywidualnych zachowań i nawyków, • ocena skłonności do ryzyka itp.
---	--

i Znaczenie prowadzenia równoczesnego wskaźnikowego **pomiaru obiektywnej i subiektywnej jakości życia** wynika ze złożoności relacji między tymi kategoriami. Podstawowe znaczenie dla kierunku analizy tych relacji ma **twierdzenie Campbella** o ograniczonej substytucji między wskaźnikami obu rodzajów jakości życia.

Dla badań jakości życia wynikają stąd dwa ważne wnioski o zależności między jakością obiektywną a subiektywną:

1. Nie istnieje jednoznaczny związek między jakością obiektywną a jakością subiektywną. Wyjaśnia to w dużym stopniu: dlaczego człowiek bogaty materialnie nie równa się człowiek szczęśliwy i dlaczego człowiek ubogi materialnie nie równa się człowiek nieszczęśliwy? I dlaczego dobra materialne nieustannie mnożone dostarczają coraz mniej satysfakcji?
2. Wskaźniki dotyczące jakości obiektywnej (tzw. warunków życia) nie mogą zastąpić wskaźników jakości subiektywnej opartych na szacowaniu odczucia (emocji) zadowolenia/satysfakcji.

Klasyfikacja czwarta – nieoceniana i oceniana jakość życia

i Wszystkie dotychczas sformułowane **definicje jakości życia** można przydzielić do jednej z dwóch interpretacji:

- nieoceniającej (niewartościującej, opisowej, deskryptywnej),
- oceniającej (wartościującej, preferencyjnej).

Interpretacja nieoceniająca (opisowa) pytania: „jakie jest życie?” to podkładanie następującej niewartościującej treści: „jaka jest natura (istota) życia?”. Odpowiadamy tu także na pytanie: co to znaczy inna lub nowa jakość życia? Jest to zatem określanie odrębności (różnic) lub podobieństwa jakości życia, np. przy odpowiedzi na takie pytania jak: czym się różni moja jakość życia od jakości życia mojego partnera lub w czym jest podobna? lub gdy przeniosłem się z miasta X do miasta Y i zastanawiam się – czym się różni lub w czym jest podobna jakość życia w mieście X do jakości życia w mieście Y lub czym się różni jakość życia w przygranicznych obszarach województwa dolnośląskiego i Saksonii?

Interpretacja oceniająca to przyporządkowanie pytaniu: „jakie jest życie?” treści: „jaka jest ocena życia?”. **Ocena** ta może być pozytywna lub negatywna. Taka interpretacja umożliwia wykorzystanie całej skali ocen: niska, średnia i wysoka jakość życia. W tym sensie mówimy: „jakość życia w mieście X jest lepsza od jakości życia w mieście Y”. Lepsza/wyższa, gorsza/ niższa, bardziej lub mniej rozwinięta jakość życia – to sens i przejaw interpretacji oceniającej.

Wyróżnione interpretacje jakości wyznaczają dwa kierunki badań nad jakością życia o istotnie odmiennych, lecz integralnie ze sobą powiązanych celach: rozróżniania jakości życia (pierwszy kierunek badań) i oceny ich stanów (drugi kierunek badań).

Klasyfikacja piąta – jakości życia według systemów wartości

i Kwestie **systemów wartości** kształtujących zachowania ekonomiczne i społeczne ludzi należą od wielu lat do podstawowych problemów związanych ze zrozumieniem istoty oraz z pomiarem jakości życia. Kryterium **ujawniania systemu wartości** jest w dużym stopniu zapomnianym problemem w praktycznych badaniach jakości życia.

System aksjologiczny decyduje o sposobie **oceny jakości życia** poprzez odpowiedź na pytanie: komu, jakim obiektom przypisujemy kategorię jakości życia, a komu lub czemu ta kategoria nie może być przypisana? Decyduje o tym **szerokość społecznie akceptowanego pola etycznego**. Można tu wyodrębnić dwie podstawowe opcje różniące się zasadniczo zakresem podmiotowości etycznej co wynika z różnych odpowiedzi na dwa pytania (por. [Borys, 2005]):

- 1) kto ma prawo do jakości życia?;
- 2) komu przypisujemy podmiotowość etyczną/pole etyczne poprzez odniesienie się do najważniejszych kategorii ze sfery emocjonalnej (psychicznej) i uczuciowej (duchowej) takich jak: cierpienie, empatia, miłość, wierność, tęsknota itp.?

W *pierwszej opcji* podmiotowość, a zatem kategoria jakości życia, przynależy tylko człowiekowi. Opcja ta pozwala wyróżnić egocentryczną i antropocentryczną jakość życia.

Egocentryczna jakość życia, określana przez płaszczyznę etyczną egocentryzmu indywidualnego i grupowego, zakłada podmiotowość etyczną jedynie tej części społeczeństwa, z którą się obecnie utożsamiamy, czyli z wyraźnie ograniczoną perspektywą czasową (obecne pokolenie) i przestrzenną (jakość mojego życia, jakość życia mojej rodziny, jakość życia mojej społeczności lokalnej).

Antropocentryczna jakość życia jest określana przez szerszą niż w przypadku egocentryzmu płaszczyznę etyczną antropocentryzmu, uznającego podmiotowość etyczną każdego człowieka niezależnie od perspektywy czasowej i miejsca (obecne i przyszłe pokolenia niezależnie od płci, rasy, wyznania, wieku). Jak widać, ten rodzaj jakości życia uznaje **podstawową zasadę rozwoju zrównoważonego**, a mianowicie zasadę **sprawiedliwości międzygeneracyjnej**, która jest istotą wielu międzynarodowych, jak i krajowych definicji tej kategorii rozwoju.

W *drugiej opcji* podmiotowość etyczna i kategoria jakości życia rozszerza się na inne – poza człowiekiem – obiekty; w ramach tej opcji można kolejno wyróżnić: **patocentryczną jakość życia** (rozszerzającą podmiotowość etyczną na wybranych przez

człowieka przedstawicieli świata zwierząt), **biocentryczną jakość życia** (rozszerzającą podmiotowość etyczną na wszystkie istoty żywe), **holistyczną jakość życia** o najszerzej płaszczyźnie etycznej (uznającą podmiotowość etyczną całej Planety, czyli *ekocentryczną jakość życia* i wszechświata, czyli *kosmocentryczną jakość życia*).

Klasyfikacja szósta – holistyczna i ograniczona jakość życia

Jest to klasyfikacja oparta na gradacji stopnia samorealizacji człowieka i wyróżnia jakość życia w ujęciu holistycznym (przy równowadze dobrobytu, dobrostanu i błogostanu) i jakość życia w ujęciu mniej czy bardziej zawężonym, np. z punktu widzenia konsumpcji dóbr materialnych zaspokajających jego potrzeby (przy dominacji dobrobytu nad dobrostanem i błogostanem).

i Klasyfikacja ta wyznacza obszary obserwacji jakości życia poprzez określenie zbioru sfer/dziedzin/aspektów wyznaczających **holistyczną jakość życia** (pełne pole obserwacji) i **ograniczone (częstkowe) jakości życia** (fragmentaryczne pola obserwacji).

Holistyczne (globalne, zintegrowane) ujęcie jakości życia człowieka tworzą trzy sfery: fizyczna, psychiczna (emocjonalno-mentalna) i uczuciowa (duchowa). Rolę pomostu między sferą drugą i trzecią spełnia intuicja.

W literaturze i w praktyce badań jakości życia zauważa się pozytywną tendencję coraz częstszego uwzględniania nie tylko sfery emocji, ale także sfery uczuć, a zwłaszcza szczęścia czy miłości bezwarunkowej. Konkretnie propozycje określania zakresu pojęcia jakości życia przedstawione będą w *podrozdziale 1.3. (Przykłady lokalnych standardów badań)*.

W badaniach jakości życia ważnym celem jest określenie jej poziomu zrównowżenia lub niezrównowżenia. W tym kontekście pojęcie **zrównoważonej jakości życia** wydaje się być zrozumiałe, ponieważ oznacza zrównoważone docenianie i dostrzeganie całego bogactwa globalnej jakości i współistnienia w życiu człowieka zarówno cech jakości typu „mieć”, typu „być”, jak i typu „kochać”, czyli równoważenia rozwoju fizycznego, rozwoju psychicznego i rozwoju duchowego (uczuciowego).

Konkluzje podsumowujące

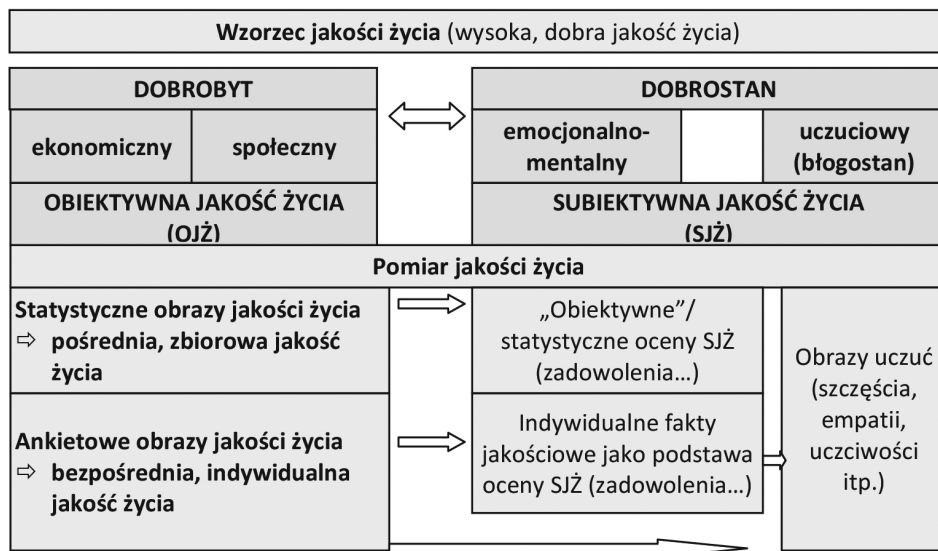
Ukazane w dużym skrócie różne klasyfikacje jakości życia sugerują wyraźnie, że każde konkretne badanie powinna poprzedzić refleksja o tym, jaką jakość życia analizujemy z punktu widzenia wyróżnionych typologii. Jest to podstawowy warunek właściwego określenia **przedmiotu badań i metodyki pomiaru jakości życia**. Na przykład szacowa-

nie **pośredniej jakości życia** w oparciu o wskaźniki rozwoju zrównoważonego oznacza *de facto* wybór w dwóch obszarach:

- w obszarze pola etycznego co najmniej umiarkowanego antropocentryzmu i wynikającej z tej podstawy aksjologicznej zasady sprawiedliwości międzygeneracyjnej i wewnątrzgeneracyjnej;
- w obszarze równoważenia różnych aspektów jakości życia.

Podsumowujące połączenie najważniejszych rodzajów jakości ilustruje rys. 1.2. Ważny, z punktu widzenia prowadzenia badań jakości życia, sygnalizowany wcześniej **obiektywny opis** sytuacji życiowej (obiektywnej jakości życia – tzw. warunków życia) i na jej **psychologiczne znaczenie** wyrażone w badaniach ankietowych **subiektywną oceną** respondenta. Dotyczy to stanu emocjonalnego (poziom negatywnych lub pozytywnych emocji – trwającego pewien czas zadowolenia, satysfakcji itp.) lub /i stanu uczuciowego (szczęścia, empatii, smutku itp.). Jest to ważne odróżnienie podkreślające wagę twierdzenia Campbella, że zaspokojenie potrzeb materialnych ma bardzo silny wpływ na emocje i niewielki na stan uczuć.

Rys. 1.2. Dobrobyt, dobrostan, obiektywna i subiektywna, pośrednia i bezpośrednia oraz zbiorowa i indywidualna jakość życia

Źródło: opracowanie własne.

1.2. Jakość w strategiach rozwoju

Jakość życia, jako cel nadrzędny

Jakość życia powinna być celem nadrzędnym wszystkich działań. To oczywiste w skali pojedynczego człowieka stwierdzenie nie zawsze jest oczywiste w skali działań zbiorowych. Dotyczy to również jednostek samorządu terytorialnego.

i **Jakość życia** powinna znaleźć eksponowane miejsce w strukturze celów planowania strategicznego na każdym poziomie zarządzania (gmin, powiatów, województw itd.); realizacja tych celów powinna być przedmiotem zintegrowanego pomiaru wskaźnikowego.

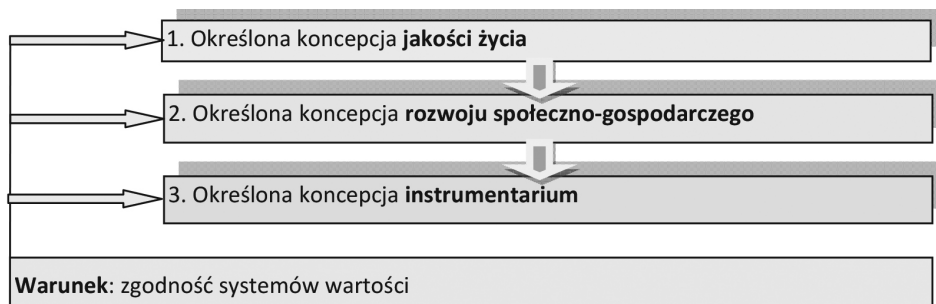
Głównym przedmiotem wszelkich dyskusji na temat rozwoju na każdym poziomie zarządzania (międzynarodowym, krajowym, regionalnym i lokalnym) powinny być zawsze relacje między trzema kluczowymi kategoriami [Borys, 2005, s. 30-31; Borys, Rogala, 2008]:

1. jakością życia,
2. rozwojem społecznym, gospodarczym i środowiskowym,
3. instrumentarium rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego.

Tworzą one – lub powinny tworzyć – hierarchiczny układ pojęć ściśle ze sobą powiązanych, który można nazwać *wielką trójką* kategorii (rys. 1.3.).

Rys. 1.3. Miejsce jakości życia w wielkiej trójce kategorii „rozwojowych”

A. W strategiach rozwoju – ujęcie ogólne

B. W strategiach rozwoju zrównoważonego

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Borys 2005, s. 24; Borys, Rogala 2008].

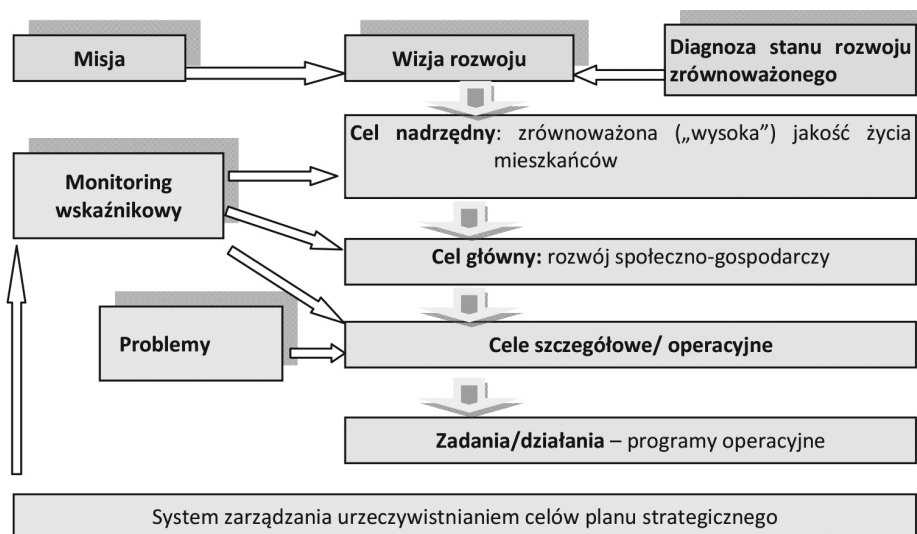
Jakość życia (I poziom na rys. 1.3.) i jej rozwój jest celem nadrzędnym dla tworzenia określonych koncepcji rozwoju w poszczególnych sferach (społecznej, gospodarczej itd.) (II poziom) i tworzenia instrumentarium realizacji tych koncepcji (poziom III). Oznacza to, że określanie koncepcji jakości życia powinno być punktem wyjścia dla wszelkich działań strategicznych, tzn. przed dyskusją o tym, jaki paradygmat rozwoju na II poziomie należy realizować.

i W praktyce planowania na poziomie lokalnym czy regionalnym to szczególne miejsce jakości życia w wielkiej trójce kategorii „rozwojowych” uwzględniane jest lub powinno być uwzględniane w **podziale celów strategicznych na nadrzędne, główne i szczegółowe**.

Jakość życia w strukturze planowania strategicznego

Jak widać na rys. 1.4., szczególnie eksponowane miejsce w tej hierarchii celów zajmuje **kategoria jakości życia** ściśle powiązana z misją tworzenia jednostek samorządu terytorialnego oraz z wizjami ich rozwoju zgodnego z nowym paradygmatem, czyli rozwojem zrównoważonym.

Rys. 1.4. Jakość życia w strukturze planowania strategicznego

Źródło: opracowanie własne.

1.3. Lokalne badanie jakości życia na tle standardów międzynarodowych i krajowych

Potrzeba ujęcia wskaźnikowego

Pomimo rosnącego zainteresowania problematyką jakości życia, wciąż nie można uznać tej kategorii za wystarczająco dobrze „rozszyfrowaną” w sensie wskaźnikowym, szczególnie na szczeblu lokalnym. Rzeczywisty rozwój lokalny zapewniony jest wyłącznie wtedy, gdy osoby podejmujące decyzje nigdy nie tracą z pola widzenia najważniejszego celu jakim jest wysoka jakość życia mieszkańców, a rozstrzygnięcia zapadają na podstawie analizy faktów i danych oraz dobrego rozpoznania całej złożoności tego celu nadrzędne- go. W praktyce pojawia się jednak problem: w jaki sposób zrealizować te postulaty?

W takiej sytuacji z pomocą przychodzi analiza wskaźnikowa. Dzięki niej można obiektywnie ocenić stan rozwoju lokalnego, zidentyfikować słabe i mocne strony, porównać się z innymi jednostkami samorządu terytorialnego, doskonalić swoją działalność z wykorzystaniem *benchmarkingu* oraz analizować dokonujące się w lokalnej społeczności zmiany. Szczegółnie znacznie ma tu wskaźnikowy opis jakości życia, nie tylko w sensie

obiektywnym („twardej” statystyki), a także, a może przede wszystkim poprzez wskaźnikowy opis odczuwanej subiektywnie przez mieszkańców jakości życia.

i Obecnie jakość życia jest podstawowym wyznacznikiem rozwoju zrównoważonego, a obszary przygraniczne stanowią specyficzne regiony, które muszą współpracować w celu wspólnego, przygranicznego zrównoważonego rozwoju lokalnego i regionalnego.

Przeprowadzona w ramach projektu analiza „desk research” wykazała brak kompleksowych badań subiektywnego poziomu jakości życia w obszarze przygranicznym. Dokonany przegląd standardów badania jakości życia ujawnił, że jak dotąd nie opracowano dla obszarów transgranicznych standardu pomiaru jakości życia uwzględniającej zarówno ocenę subiektywną, jak i obiektywną.

Zbiorcza charakterystyka międzynarodowych i krajowych standardów badania jakości życia

Tytuł tego rozdziału zapowiada wyłączone odniesienie jego treści do poziomu lokalnego. Jednak w trakcie realizacji projektu okazało się, że bez odniesienia badań lokalnych do doświadczeń na poziomie krajowym i europejskim osiągnięcie celów poznawczych i praktycznych nie byłoby możliwe. Inspirujący kontekst krajowy i międzynarodowy w odniesieniu do budowy lokalnych wskaźników jakości życia okazał się oczywisty. W tabeli 1.1. przedstawiono syntetyczny wykaz standardów badania jakości życia na poziomie międzynarodowym.

Tabela 1.1. Główne międzynarodowe standardy badania jakości życia

Nazwa standardu	Istota inspiracji dla badań jakości życia na poziomie lokalnym
Indeks Szczęśliwej Planety <i>(HPI – Happy Planet Index)</i>	<p>Opracowany w 2006 roku przez brytyjską Fundację Nowej Ekonomii (<i>NEF z ang. New Economics Foundation</i>); <i>HPI</i> określa efektywność ekologiczną, z jaką państwa wykorzystują oraz zużywają zasoby naturalne w celu zapewnienia swoim mieszkańcom długiego i szczęśliwego życia; indeks <i>HPI</i> jest wskaźnikiem agregatowym, na który składają się: wskaźnik ekologicznego śladu oraz zadowolenie i średnia długość życia; w europejskim indeksie zamiast wskaźnika ekologicznego śladu, jako miarę zużycia zasobów wykorzystuje się ślad węglowy.</p> <p>W badaniach ankietowych ankietowanym najczęściej zadaje się pytanie następującej treści: <i>Jaki jest obecnie Pana/Pani ogólny poziom zadowolenia z życia?</i> Pomiar odpowiedzi w skali <0-10>.</p> <p>Źródło: http://www.happyplanetindex.org</p>

<p>Rachunki Narodowe Dobrobytu (<i>National Accounts of Well-being</i>)</p>	<p>Inicjatywa podjęta wspólnie przez brytyjską Fundację Nowej Ekonomii (<i>NEF</i>) oraz jej partnerów, w tym Uniwersytet w Cambridge; bazuje na najbardziej kompleksowych, międzynarodowych badaniach sondażowych jakie zostały przeprowadzone w ramach Europejskiego Sondażu Społecznego (<i>ESS – European Social Survey</i>); w strukturze tego sondażu uwzględniono podział na indywidualną (<i>personal well-being</i>) i społeczną (zbiorową) jakość życia (<i>social well-being</i>); kwestionariusz ankiety, łącznie z metryczką, zawiera 54 pytania lub stwierdzenia; grupy pytań dotyczą 8 obszarów: emocjonalnej jakości życia, zadowolenia z życia, witalności, wewnętrznej siły i poczucia własnej wartości, pozytywnego działania, wsparcia społecznego, wzajemnego zaufania i poczucia wspólnoty, jakości życia w miejscu pracy. Źródło: http://www.nationalaccountsowellbeing.org</p>
<p>Indeks Jakości Życia (<i>Quality of Life Index</i>)</p>	<p>Inicjatywa brytyjskiego tygodnika <i>The Economist</i>; indeks łączy wskaźniki obiektywne z wynikami badania subiektywnej jakości życia; pierwsze zestawienie wartości wskaźnika przeprowadzono w 2005 roku dla 111 państw; na podstawie wyników subiektywnego badania zadowolenia z życia szacuje się model regresji wielorakiej, w której zmienną zależną jest satysfakcja z życia a zmiennymi niezależnymi 9 czynników (parametrów) obiektywnych opisujących jakość życia (każdemu z czynników przyporządkowany jest wskaźnik, a mianowicie: sytuacja materialna, zdrowie, stabilność polityczna i bezpieczeństwo, życie rodzinne, życie społeczne, klimat i geografia, bezpieczeństwo zatrudnienia, wolność polityczna i równouprawnienie płci. Źródło: http://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf</p>
<p>Indeks Twojego Lepszego Życia (<i>Your Better Life Index</i>)</p>	<p>Inicjatywa ta jest efektem ponad 10 lat pracy agend OECD nad poszukiwaniem miary rozwoju społeczno-ekonomicznego oraz identyfikacji tych czynników, które każdego dnia wpływają na życie ludzi; w wyniku prowadzonych badań określono 11 obszarów scharakteryzowanych przez zestaw porównywalnych i szczegółowych wskaźników szeroko rozumianej jakości życia; równocześnie z <i>Inicjatywą Lepszego Życia</i> OECD rozwinęło metodologię Indeksu Twojego Lepszego Życia (<i>Your Better Life Index</i>); jest to narzędzie interaktywne, które pozwala na ocenę postępu danego kraju w zakresie następujących 11 dziedzin (przy założeniu nadania każdemu z nich określonej rangi ważności): społeczeństwo, edukacja, środowisko, aktywność obywatelska, zdrowie, zadowolenie z życia, bezpieczeństwo i równowaga pomiędzy życiem osobistym a zawodowym, a także składające się na materialne warunki życia: gospodarka mieszkaniowa, dochody oraz praca; każdy z 11 obszarów badania jakości życia charakteryzowany jest przez 1 do 3 wskaźników (wyjątkowo dla obszaru praca przyjęto 4 wskaźniki); jest to metodyka badania jakości obiektywnej; dane do obliczenia wartości wskaźników pochodzą głównie ze źródeł publicznych, tj. bazy danych OECD, ONZ, rachunki narodowe, krajowe urzędy statystyczne – kilka wskaźników szacowanych jest na podstawie badań sondażowych Instytutu Gallupa; obecnie narzędzie to zawiera „wskaźnikowy profil” 34 państw członkowskich OECD oraz najważniejszych partnerów – Brazylii i Rosji. Źródło: http://www.oecdbetterlifeindex.org</p>

<p>Europejskie Badania Jakości Życia (EQLS – <i>European Quality of Life Survey</i>)</p>	<p>Badania prowadzone są, począwszy od 2003 roku, co 4 lata przez Fundację Eurofound (<i>European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions</i>), mającą status autonomicznego organu Unii Europejskiej, powołanego przez Komisję Europejską; koncepcja badania jakości życia w ramach EQLS opiera się na założeniu integralności trzech sfer życia: sfery fizycznej, sfery psychicznej i sfery duchowej (uczuciowości); podstawą badań jest bowiem triada HBL – Having, Being, Loving, czyli „mieć, być i kochać”; w badaniu uwzględniono 12 dziedzin jakości życia, a mianowicie: zdrowie, zatrudnienie, ubóstwo dochodowe, edukacja, rodzina, partycypacja w życiu wspólnoty i społeczeństwa, mieszkalnictwo, środowisko, transport i komunikacja, bezpieczeństwo, czas wolny, satysfakcja z życia; informacje potrzebne do obliczenia wskaźników były zbierane poprzez wywiady przeprowadzane z mieszkańcami państw w ich własnych domach; informacje te są uzupełniane danymi statystycznymi i prezentowane są w bazie danych EurLIFE; w Europejskich Badaniach Jakości Życia wykorzystywanych jest 161 wskaźników; ten standard badania jakości życia wykorzystuje podejście mieszane, obiektywno – subiektywne; subiektywna jakość życia jest oceniana głównie w module 12-tym (satysfakcja z życia). Źródło: www.eurofound.europa.eu</p>
<p>Statystyka Dochodów i Warunków Życia Krajo Unii Europejskiej (<i>EU-SILC – Community Statistics on Income and Living Conditions</i>).</p>	<p>To europejskie badanie warunków życia ludności jest jednym z najważniejszych systemów badań gospodarstw domowych; ich celem jest pozyskanie podstawowego źródła, porównywalnych na poziomie Unii, danych z zakresu dochodów i poziomu ubóstwa oraz innych warunków życia ludności wykorzystywanych do monitorowania polityki w zakresie spójności społecznej, a więc istotnego aspektu jakości życia; jednostkami badania w ramach programu są prywatne gospodarstwa domowe oraz osoby w wieku 16 lat i więcej wchodzące w skład tych gospodarstw; wielkość próby w każdym z krajów powinna zapewnić reprezentatywność wyników na poziomie narodowym, zarówno w przypadku danych przekrojowych, jak i panelowych, przy czym okres obserwacji dla próby panelowej powinien wynosić co najmniej 4 lata; badania dotyczą 7 następujących dziedzin: demografii, edukacji, oceny stanu zdrowia, deprywacji, warunków mieszkaniowych, aktywności ekonomicznej oraz poziomu i źródła dochodów; jak widać, są to badania ważnych modułów jakości obiektywnej. Źródło: [Borys, Rogala 2008, s. 37-38]</p>

Źródło: opracowanie własne.

- i** W Unii Europejskiej i jej krajach członkowskich realizowane są trzy duże programy bezpośrednio związane z badaniem jakości życia:
- Europejskie Badania Jakości Życia,
 - badania warunków życia ludności w ramach Programu EU – SILC,
 - program Urban Audit, który mimo zasięgu europejskiego należy zaliczyć do standardów lokalnych (dotyczy skali miasta).

Zawarta w tabeli 1.1. synteza międzynarodowych standardów badań jakości życia, wskazuje na zróżnicowane podejście do metodyki łączenia subiektywnego i obiektywnego obrazu tej jakości życia. Wskazuje też na wyraźne podobieństwo dziedzin/obszarów określających zakres tej jakości.

- i** Polskie badania jakości życia w skali kraju można umownie podzielić na dwie grupy:
- **sondażowe**, oparte na ankietach, wywiadach itp.
 - **niesondażowe**, oparte z reguły na danych statystyki publicznej.

Związłą charakterystykę ważniejszych standardów krajowych badania jakości na przykładzie polskich doświadczeń przedstawiono w tabeli 1.2.

Tabela 1.2. Główne krajowe standardy badania jakości życia na przykładzie Polski

Nazwa standardu	Istota inspiracji dla badań jakości życia na poziomie lokalnym
Polski Generalny Sondaż Jakości Życia	To pierwsze badania sondażowe jakości życia w Polsce, przeprowadzone w latach dziewięćdziesiątych w ramach projektów badawczych Komitetu Badań Naukowych (KBN); przeprowadzono łącznie 7 corocznych sondaży w latach 1991-1997; wykorzystana w badaniach ankietą była kompilacją pytań użytych w innych badaniach i uzupełnionych własnymi pytaniami autorów ankiety; wśród dodanych pytań były m.in. takie: czy otwarcie pijalni (a także nowego teatru, mleczarni) wpływa na sytuację respondenta?, nowe pytania dotyczyły też stanu zdrowia (np. częstości krwawienia z nosa), opinii respondentów dotyczących reform społecznych i gospodarczych oraz ich skutków (np. czy respondent obawia się osobiście inflacji); w końcowej konkluzji stwierdzono m.in., że „istnieją silne związki wskaźników obiektywnych z miernikami subiektywnymi”. Źródło: [Czapiński, 1998; Ostasiewicz, 2004, s. 43]

<p>Diagnoza Społeczna o warunkach i jakości życia Polaków</p>	<p>Ten standard badań jakości życia jest swoistą kontynuacją wyżej scharakteryzowanych badań sondażowych; są one nadzorowane merytorycznie przez Radę Monitoringu Społecznego i określane jako badanie niezależne; w ostatnich latach stały się one najbardziej reprezentatywnym w skali kraju badaniem obiektywnej i subiektywnej jakości życia; dotychczasowe doświadczenia to 6 rund badań przeprowadzonych w latach: 2000, 2003, 2005, 2007, 2009 i 2011; ich efektem są kolejne raporty z badań; Diagnoza Społeczna jest próbą uzupełnienia diagnozy opartej na wskaźnikach instytucjonalnych o kompleksowe dane na temat gospodarstw domowych oraz dobrobytu i dobrostanu (postaw, stanu ducha i zachowań) osób tworzących te gospodarstwa. Jest diagnozą obiektywnej (tzw. warunków życia) i subiektywnej jakości życia Polaków w ich własnym sprawozdaniu; za pomocą dwóch odrębnych kwestionariuszy badane są gospodarstwa domowe oraz wszyscy dostępni ich członkowie, którzy ukończyli 16 lat; badania te mają charakter panelowy, tzn. w kolejnych rundach uczestniczą wszystkie dostępne gospodarstwa domowe z poprzedniej rundy plus gospodarstwa z nowej reprezentatywnej próby; projekt uwzględnił w jednym badaniu wszystkie ważne aspekty życia poszczególnych gospodarstw domowych i ich członków – zarówno ekonomiczne (np. dochód, zasobność materialną, oszczędności, kredyty), jak i pozaeconomiczne (np. edukację, leczenie, sposoby radzenia sobie z kłopotami, stres, dobrostan psychiczny, styl życia, zachowania patologiczne, uczestnictwo w kulturze, korzystanie z nowoczesnych technologii komunikacyjnych i wiele innych); łącznie w <i>Diagnozie</i> jest wykorzystywanych prawie 240 wskaźników będących kwantyfikacją tej samej liczby pytań ankietowych; 100 wskaźników dotyczy jakości obiektywnej i około 140 – subiektywnej.</p> <p>Źródło: [Czapiński, 2011]</p>
<p>Sondażowe badania ośrodków badania opinii publicznej</p>	<p>Ośrodki te, zarówno w Polsce jak i w Niemczech, prowadzą mniej lub bardziej systematycznie sondaże dotyczące wybranych aspektów życia Polaków, najczęściej związanych z jakością subiektywną (zadowoleniem z różnych dziedzin życia); w Polsce szczególne znaczenie ma działalność Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS), które wielokrotnie w ciągu każdego roku przeprowadza badania ściśle wiążące się z różnymi aspektami jakości życia i udostępnia je w postaci komunikatów z badań na swojej stronie internetowej www.cbos.pl; część z przeprowadzonych badań ma charakter kompleksowy, tzn. starano się nimi objąć jak największy zakres zagadnień związanych z subiektywną jakością życia (dotyczy to takich badań jak np. <i>Polacy o swoim zadowoleniu z życia, szczęściu i pechu</i>), inne natomiast koncentrują się na wybranych aspektach subiektywnego obrazu jakości życia; sytuacja taka występuje np. w odniesieniu do badań pt. <i>Czy na co dzień czujemy się bezpiecznie?</i></p>

Osobny nurt badań nad jakością życia tworzą Polsce i w Niemczech **doświadczenia statystyki publicznej**. Statystyka ta dostarcza wielu danych dotyczących głównie obiektywnej jakości życia. Prezentowane są one w publikacjach statystycznych (roczniki, opracowania dziedzinowe itp.), na stronie internetowej GUS: www.stat.gov.pl/gus, w bankach danych – np. w Banku Danych Regionalnych. Na szczególną uwagę zasługują dotyczące materialnych (sytuacji materialnej), jak i wybranych niematerialnych aspektów **życia społeczeństwa** związane z sondażowymi badaniami budżetów gospodarstw domowych (BBGD) i aktywności zawodowej (BAEL). Do 2005 roku podstawą wskaźnikowego opisu niektórych, głównie materialnych aspektów życia były wyniki badań gospodarstw domowych.

Od 2005 roku po raz pierwszy polska statystyka publiczna przeprowadziła – współfinansowane przez Komisję Europejską – badanie „dochodów i warunków życia” w ramach europejskiego badania EU-SILC (*European Union Statistics on Income and Living Conditions*). Do reprezentacyjnego badania ankietowego gospodarstw domowych wylosowano ponad 24 tys. mieszkań, a na udział w badaniu wyraziło zgodę 16 tys. gospodarstw domowych. Wyniki badań przedstawiono w raporcie GUS *Warunki życia ludności w latach 2004-2005* [Warunki, 2007].

i Ważny udział badań nad jakością życia tworzą **doświadczenia statystyki publicznej**. Większość zasobów danych pochodzi z badań **niesondażowych** i dotyczy na ogół obiektywnej jakości życia. Rośnie jednak udział danych pochodzących z reprezentatywnych badań **sondażowych** dotyczących warunków życia w ramach programów europejskich.

Badania nie mające charakteru sondażowego to głównie:

- badania nad wskaźnikami pośredniej, zbiorczej i obiektywnej jakości życia prowadzone przez **statystykę publiczną**,
- badania z zakresu **statystycznej analizy porównawczej** prowadzone przez wyższe uczelnie oraz agendy krajowe organizacji międzynarodowych, zwłaszcza UNDP.

Poza badaniami sondażowymi od wielu lat prowadzone są w Polsce liczne badania niesondażowe oparte na podstawie danych rejestrowanych urzędowo (danych statystyki „twardej”). Pierwsze takie badanie zrealizowano w ramach projektu badawczego finansowanego Przez KBN przez zespół Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (por. [Zeliaś, 2000]). Stworzono komputerową bazę danych obejmującą dane statystyczne charakteryzujące różne dziedziny społeczne i gospodarcze określające głównie **obiektywny obraz jakości życia** w układzie przestrzennym. Badania tego typu – często związane z wykorzystaniem metod analizy porównawczej – mają już bogatą literaturę (por. np. [Obrębalski 2004]). Część z tych prac ze względu na kontrowersyjny dobór wskaźników bardziej opisuje wybrane aspekty rozwoju gospodarczego niż jakości życia.

Badania łączące metodycznie ujęcie obiektywne i subiektywne jakości prowadzone są m.in. na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Specjalizuje się w tych badaniach Instytut Socjologii (por. [Cichocki, 2005]) oraz na jeleniogórskim Wydziale Ekonomii, Zarządzania i Turystyki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu (por. np. [Borys, 2005; Borys, 2008]).

i Wybrane aspekty **obiektywnej jakości życia** są też w ostatnich latach przedmiotem raportów Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (*United Nations Development Programme – UNDP*). Dotyczą one wybranych aspektów społecznych jakości życia na różnych poziomach – krajowym, regionalnym i lokalnym.

Wśród wielu opracowanych raportów na szczególną uwagę zasługuje z punktu widzenia ich związków z jakością życia:

- Raport *Wykluczenie i integracja społeczna w Polsce – podejście wskaźnikowe* [Social 2006],
- wydawane od 1996 roku **raporty o rozwoju społecznym** (por. [Raport, 2004]) jako polskie wersje narodowych raportów UNDP przygotowywane z inicjatywy polskiego Biura UNDP w Warszawie wspólnie z Fundacją Naukową CASE. Na przykład wydany w 2004 roku *Raport* z pod tytułem *W trosce o pracę*, dotyczył współczesnych przemian rynku pracy i problemów związanych ze wzrostem zatrudnienia.

Podsumowując, badanie i pomiar wskaźnikowy jakości życia na poziomie kraju ma swoje odniesienia zarówno do jakości obiektywnej (warunków, poziomu życia), jak i do jakości subiektywnej. **Obiektywna jakość życia** na tym poziomie kraju może być opisywana i mierzona w dwojaki sposób:

- *po pierwsze*: poprzez użycie pochodzących ze statystyki publicznej wskaźników instytucjonalnych: makroekonomicznych (np. PKB *per capita*) i makrospołecznych (np. stopa bezrobocia, stopa długotrwałego bezrobocia, wskaźnik skolaryzacji czy frekwencja w wyborach);
- *po drugie*: poprzez ankietowe sięgnięcie do opinii i zachowań gospodarstw domowych; służy temu specjalnie opracowana bardzo rozbudowana ankietka.

Oba sposoby opisu i pomiaru obiektywnej jakości życia powinny mieć charakter komplementarny, wzajemnie się uzupełniając i korygując (por. [Borys, 2008; Czapiński, 2011, s. 13]).

Zbiorcza charakterystyka lokalnych standardów badania jakości życia

Przeprowadzone badania wykazały (por. [Raport 2012]), że na poziomie lokalnym istnieje wiele interesujących doświadczeń z zakresu pomiaru jakości życia mieszkańców. W tabeli 1.3. przedstawiono w syntetycznej formie ważniejsze standardy lokalnych badań jakości życia.

Tabela 1.3. Główne lokalne standardy badania jakości życia

Nazwa standardu	Syntetyczna charakterystyka standardu
Rankingi Jakości Życia (Zamieszkiwania) w wybranych miastach	<p>Jest to standard Mercera – globalnej firmy doradczo-konsultingowej, która dokonuje rankingów jakości życia w miastach (około 180 miast na świecie); twórcy tej analizy wyjaśniają, że w ich ujęciu: <i>jakość zamieszkiwania (Quality of Living)</i> różni się od <i>jakości życia</i> tym, że ocena tej drugiej kategorii uwzględnia subiektywne odczucia i opinie, natomiast ocena „jakości zamieszkiwania” ma charakter obiektywny, neutralny i bezstronny i należy ją rozumieć jako <i>obiektywną jakość życia</i>; ocena „jakości zamieszkiwania” bazuje na 39 kryteriach ujętych w 10 następujących dziedzinach: środowisko polityczne i społeczne, medycyna i zdrowie, usługi publiczne i transport, dobra konsumenckie, środowisko ekonomiczne, środowisko społeczno-kulturowe, środowisko przyrodnicze, mieszkalnictwo oraz szkoły i edukacja.</p> <p>Źródło: http://www.mercer.com/qualityofliving</p>
Dusza Miast Europejskich	<p>Twórcą rankingu największych miast europejskich (w tym Berlina, Monachium i Warszawy) jest Organizacja Gallupa – oddział w Europie; mieszkańcy tych miast oceniają je w czterech sferach: zarządzania (np. zaangażowanie obywatelskie), społeczno-ekonomicznej (np. edukacja), zrównowazenia (np. obszary zielone) i kulturowej (np. dziedzictwo kulturowe); na podstawie tych danych wskazywane są miasta, w których najlepiej się mieszka i miasta rekomendowane do odwiedzenia.</p> <p>Źródło: http://www.gallup-europe.be/soulofthecity</p>
Agregatowy Wskaźnik Jakości Życia w miastach i powiatach	<p>Są to analizy jakości życia prowadzone w niemieckich miastach i powiatach; do porównań wykorzystany został agregatowy wskaźnik jakości życia obliczany na podstawie metody, której autorami są Rosen i Roback; w analizie badaniem objętych zostało 116 miast oraz 323 powiaty; dane uwzględnione podczas badań pochodziły z różnych źródeł; najważniejszym z nich było przeprowadzone w 2004 roku badanie „<i>Perspektive Deutschland</i>”, którym objęto ponad 500 000 obywateli Niemiec; ocena jakości życia oparta na wskaźnikach z 7 dziedzin: czas wolny, przestępczość, dostępność, edukacja, lokalny rynek pracy, możliwość znalezienia alternatywnego zatrudnienia, dochody gospodarstw domowych – uzupełnione danymi dotyczącymi m.in. turystyki, stopnia peryferyjności, udziału lasów i wód.</p> <p>Źródło: [T. Buettner, A. Ebertz, <i>Quality of Life in the Regions. Results for German Counties</i> (www.ifo.de)]</p>

<p>Brytyjskie Raporty Jakości Życia</p>	<p>Organizacją przygotowującą te raporty jest Komisja Audytu (<i>Audit Commission</i>) – niezależna organizacja zajmująca się sprawdzaniem tego, czy środki publiczne wydawane są w sposób ekonomiczny, skuteczny i efektywny; wskaźniki mierzące jakość życia są stosowane i doskonalone już od 2002 roku; w tym samym roku Komisja wydała <i>pierwszy raport dotyczący jakości życia</i> na poziomie lokalnym; opracowanie to było efektem projektu, w którego realizację zaangażowało się 90 samorządów; w 2005 roku opublikowano <i>kolejny raport dotyczący jakości życia</i> na poziomie lokalnym, oparty na zmienionym zestawie wskaźników jakości życia (66 wskaźników); zostały one ujęte w dziesięciu dziedzinach: mieszkańcy i miejscowość, spójność społeczna i zaangażowanie społeczne, bezpieczeństwo publiczne, kultura i czas wolny, dobrobyt gospodarczy, edukacja i ustawiczne kształcenie, środowisko, zdrowie i warunki socjalne, mieszkania, transport i dostępność.</p> <p>Źródło: www.audit-commission.gov.uk</p>
<p>Wskaźniki Silnych Społeczności (<i>Indicators of Strong Communities</i>)</p>	<p>Standard ten opracowany i udostępniony został w kwietniu 2005 r. przez Fundację Bezpieczniejszych i Silniejszych Społeczności (<i>Safer and Stronger Communities Fund</i>) z Wielkiej Brytanii; przyjęto w nim, że na silną społeczność składa się 5 podstawowych komponentów (dziedzin): partycypacja mieszkańców w zarządzaniu, spójność i integracja społeczna, wolontariat, sektor wolontarystyczny i społeczny oraz główne usługi publiczne świadczone przez sektor wolontarystyczny i społeczny; każdy z tych tematów może być opisywany przez szczegółowe wskaźniki; ze względu na to, że w trakcie opracowywania zestawu kierowano się zasadą, że jeżeli wskaźniki mają być użyteczne to ich ilość nie może być duża, cały zestaw składa się z zaledwie 15 mierników podzielonych na 2 grupy: wskaźniki rdzeniowe (5 wskaźników) i wskaźniki dodatkowe (10 wskaźników); informacje potrzebne do obliczenia wskaźników z trzech pierwszych obszarów powinny być zbierane za pomocą <i>badania ankietowego</i> mieszkańców; standard ten funkcjonuje także pod nazwą <i>Wskaźniki Zaangażowania Społecznego</i> (ang. <i>Indicators of Community Involvement</i>); w tej wersji są one promowane przez angielską Fundację Rozwoju Wspólnot [Humm, 2005].</p> <p>Źródło: www.cdf.org.uk</p>

<p>Wskaźniki Siły Wspólnoty (<i>Indicators of Community Strength</i>)</p>	<p>Standard ten został wprowadzony w Australii w 2002 roku i jest wykorzystywany przez Wydział Planowania i Rozwoju Wspólnot australijskiego stanu Wiktorii; przygotowując ten standard, oparto się na założeniu, że zdrowa społeczność opiera się na równowadze pomiędzy trzema rodzajami powiązań: bliskie więzi osobiste (rodzina, przyjaciele), udział w szerszej rozumianych wspólnotach (takich jak miejsce pracy, szkoła itp.) oraz udział w procesach podejmowania decyzji (w zarządzaniu); wszystkie te zależności generują różne korzyści dla mieszkańców i pozytywnie wpływają na pozostałe więzi; wskaźniki przyporządkowano następującym dziedzinom: bliskie więzi osobiste, relacje i związki zawarte w klubach, szkołach, miejscach pracy itp., powiązania z instytucjami (władza, zasoby i idee).</p> <p>Źródło: www.dvc.vic.gov.au</p>
<p>Nowozelandzki standard badania jakości życia</p>	<p>Standard ten to inicjatywa oddolna 6 samorządów miast Nowej Zelandii, podjęta w 1999 roku; w badaniach w 2003 roku uczestniczyło już 8 samorządów, a w ostatnich latach w projekcie uczestniczy 12 miast; wskaźniki wybrane do pomiaru jakości życia, obejmujące zagadnienia społeczno-kulturalne, ekonomiczne i środowiskowe, zgrupowane zostały w 11 dziedzinach: ludzie, wiedza i umiejętności, zdrowie, bezpieczeństwo, warunku mieszkaniowe, więzi społeczne, prawa społeczne i polityczne, ekonomiczne warunki życia, rozwój ekonomiczny, środowisko naturalne, kształtowanie środowiska miejskiego. W ramach tych dziedzin zdefiniowane zostały 64 aspekty, które przez autorów raportu nazywane są kluczowymi wskaźnikami jakości życia (<i>key quality of life indicators</i>); aspekty te są opisane łącznie przez 168 indywidualnych (pojedynczych) mierników (<i>individual measures</i>). Dane zasilające te mierniki pochodzą z dwóch źródeł: z przeprowadzanych co dwa lata przez samorzady miast we współpracy z Ministerstwem Rozwoju Społecznego badań sondażowych, dotyczących opinii mieszkańców w zakresie zdrowia, samopoczucia, społeczności lokalnych, bezpieczeństwa, wykształcenia i zatrudnienia, środowiska i kultury oraz z publicznych źródeł statystycznych.</p> <p>Źródło: [<i>Quality, 2007</i>]</p>

Polskie lokalne standardy badania jakości życia

**Wybrane przykłady polskich miast
Poznań**

To najbardziej reprezentatywna dla polskich standardów metodyka badania jakości życia łącząca subiektywne i obiektywne obrazy jakości życia; inicjatorami tych badań był Urząd Miasta, który we współpracy z Wydziałem Nauk Społecznych Uniwersytetu w Poznaniu (obecnie z Centrum Badania Jakości Życia), realizuje od 2002 roku program *Wskaźniki jakości życia mieszkańców Poznania*. W ramach tego programu zrealizowano sześć edycji badań – w latach: 2002, 2003, 2004, 2006, 2008 i 2010; z opinią mieszkańców zapoznawano się dzięki wywiadam bezpośrednim, przeprowadzonym na reprezentatywnej próbie mieszkańców miasta między 16. a 70. rokiem życia; odpowiedzi mieszkańców na poszczególne pytania posłużyły do wyliczenia prostych wskaźników, które wyrażają oceny różnych aspektów (a przez nie dziedzin) jakości życia, np. punktualności komunikacji miejskiej, częstotliwości kursowania pojazdów, czystości tramwajów i autobusów, wygody jazdy czy poziomu cen biletów; na podstawie ocen wskaźników cząstkowych obliczane są średnie wskaźniki zintegrowane, stanowiące ogólną ocenę badanego aspektu, np.: ogólną ocenę komunikacji miejskiej; wartości wskaźników zintegrowanych przedstawiane są na wykresach słupkowych, które umownie wyrażają „temperaturę” opinii mieszkańców w badanych aspektach – graficznie ilustruje to ikona termometru ze skalą zróżnicowaną kolorystycznie od barw „zimnych” do „gorących”; wartości wskaźników opisujących jakość obiektywną ustalane są na podstawie danych z GUS oraz instytucji funkcjonujących na terenie miasta, takich jak: Urząd Miasta, Komenda Miejska Policji, Powiatowy Urząd Pracy, Urząd Statystyczny itp. Strukturę opisu jakości życia tworzą: 10 dziedzin jakości życia (warunki życia w mieście; komunikacja; bezpieczeństwo; środowisko; poziom życia; zdrowie; czas wolny; praca; edukacja i Obywatelski Poznań), wyróżnione w ich ramach aspekty (np. w ramach dziedziny – *warunki życia w mieście* wyróżnia się 3 aspekty: własną sytuację życiową; prognozę zmiany własnej sytuacji życiowej; warunki i możliwości stwarzane przez miasto) oraz odpowiadające tym aspektom wskaźniki subiektywne i obiektywne.

Źródło: <http://www.poznan.pl/mim/s8a/foldery-jakosc-zycia-w-poznaniu>

	<p style="text-align: center;">Łódź</p> <p>W marcu i kwietniu 2012 roku firma KB Pretendent przeprowadziła na zlecenie Urzędu Miasta w Łodzi badania jakości życia; celem podjętych działań było poznanie opinii mieszkańców na 13 następujących tematów: warunki życia, praca; opieka społeczna; warunki mieszkaniowe; transport i komunikacja; opieka zdrowotna; usługi komunalne, wodno-kanalizacyjne, gospodarka odpadami; zagospodarowanie przestrzenne miasta; edukacja; kultura, rozrywka oraz sport; aktywność obywatelska; bezpieczeństwo i funkcjonowanie urzędu¹.</p> <p>Źródło: materiały Urzędu Miasta w Łodzi</p> <p style="text-align: center;">Sopot</p> <p>Badanie opinii mieszkańców miasta o Sopocie przeprowadzone zostało w czerwcu 2006 roku i objęło 520 mieszkańców miasta w wieku powyżej 15 lat.; jakość subiektywna (poziom zadowolenia mieszkańców z życia w Sopocie) określona została na podstawie ankiety, w której zadano mieszkańcom 41 następujących pytań/wskaźników, zgrupowanych w 5 kategoriach/dziedzinach (stosunek mieszkańców do miasta, ocena działalności władz miasta, problemy miejskie, rozrywka i kultura w Sopocie i walory turystyczne Sopotu) i obejmujących łącznie 26 zagadnień.</p> <p>Źródło: materiały Urzędu Miasta Sopot</p> <p style="text-align: center;">Gliwice</p> <p>Badanie jakości życia, nazywane w tym przypadku badaniami opinii mieszkańców Gliwic o stanie miasta, warunkach życia oraz oczekiwaniach wobec władz miejskich przeprowadzone zostało na zlecenie Urzędu Miasta przez firmę Business Consulting Sp. z o.o. w Katowicach; w badaniach ankietowych zadano mieszkańcom kilkadziesiąt pytań zgrupowanych w ramach 5 dziedzin (mieszkańcy miasta; przyszłość miasta; warunki zamieszkania w mieście i jego dzielnicach; działalność Urzędu Miasta i służb publicznych, zagadnienia polityki miejskiej i społecznej miasta), obejmujących łącznie 18 badanych aspektów</p> <p>Źródło: materiały Urzędu Miasta Gliwice</p>
--	---

² Badanie jakości życia oraz jakości usług publicznych w Łodzi, materiał powielany.

	<p style="text-align: center;">Jaworzno</p> <p>Badanie jakości życia (opinii) mieszkańców Jaworzna na temat stanu miasta, warunków życia i oczekiwań wobec władz miasta przeprowadzone zostało w 2006 roku przez Instytut Badania Opinii i Rynku „PENTOR” S.A. na zlecenie Urzędu Miasta w Jaworznie; w badaniu zadano mieszkańcom kilkadziesiąt pytań zgrupowanych w 10 dziedzinach: ogólna ocena miasta; kultura, sport, rekreacja; edukacja, służba zdrowia; ocena funkcjonowania Urzędu Miasta; bezpieczeństwo w mieście; komunikacja miejska; ocena handlu w mieście; finanse, planowanie, inwestycje; sytuacja mieszkaniowa; zadania na najbliższą przyszłość.</p> <p>Źródło: materiały Urzędu Miasta Jaworzno</p> <p style="text-align: center;">Ostrów Wielkopolski</p> <p>W 2006 roku Urząd Miasta w Ostrowie Wielkopolskim przeprowadził po raz drugi (pierwsza edycja miała miejsce w 2002 roku) badanie subiektywnej jakości życia mieszkańców; zadawane pytania dotyczyły m.in. stopnia zadowolenia z elementów sytuacji życiowej (pozycji społecznej, poziomu wykształcenia, stanu zdrowia, itd.), prognozy kierunków zmian elementów życiowych, oceny własnego mieszkania, ocena najbliższego sąsiedztwa, ocena instytucji świadczących usługi komunalne, stosunek do inwestycji handlowo-rozrywkowych, oceny sposobu działania urzędników, oceny działalności prezydenta miasta, oceny własnego stanu zdrowia oraz gotowości uczestniczenia w społeczeństwie obywatelskim; badania te przygotowane zostały z wykorzystaniem doświadczeń Urzędu Miasta w Poznaniu.</p> <p>Źródło: http://www.ostrow-wielkopolski.um.gov.pl/cache</p> <p style="text-align: center;">Zator</p> <p>W 2011 roku w gminie Zator przeprowadzone zostały badania subiektywnej jakości życia; była to już ich druga edycja; w obu przypadkach badania jakości życia były połączone z przeprowadzaniem samooceny urzędu zgodnie z metodą CAF; podczas ostatniego badania jakości życia respondenci odpowiedzieli na 20 pytań – dotyczyły one m.in.: oceny pracy Biura Obsługi Mieszkańców, uczestniczenia mieszkańców w wydarzeniach kulturalnych, oczekiwanych wydarzeń kulturalnych i sportowych, oczekiwanych inwestycji w gminie Zator (podnoszących jakość życia), satysfakcji z usług publicznych, oceny swojego życia w gminie w porównaniu z latami ubiegłymi, kontaktów władz lokalnych z mieszkańcami gminy.</p> <p>Źródło: materiały Urzędu Miasta Zator</p>
--	---

Analiza standardów badania jakości życia na poziomie lokalnym w różnych krajach pozwala sformułować kilka ważnych konkluzji porównawczych, a mianowicie:

- widoczne jest podobieństwo w zakresie obserwowanej jakości życia społeczności lokalnej; podobieństwo jest szczególnie widoczne w listach dziedzin i aspektów jakości życia;
- dominują akcentujące oceny subiektywnej jakości życia; rzadziej badania te łączone są z pomiarem obiektywnej jakości życia i analizą zależności między tymi obrazami jakości życia;
- w standardach widać wyraźną dominację w badaniach pytań związanych z postrzeganiem własnej jakości życia; w dużej części polskich badań dominantą tych badań jest zbieranie opinii o funkcjonowaniu samorządu i administracji publicznej (urzędów).

* * *

Przeprowadzona w tym rozdziale analiza stwarza dobre podstawy terminologiczne i metodyczne dla pozostałych dwóch rozdziałów o charakterze empirycznym, a zwłaszcza rozdziału drugiego, w którym sformułowana będzie na postawie dokonanego rozpoznania lokalnych standardów badania jakości życia metodyka badań jakości życia w obszarze przygranicznym. Identyfikacja tych standardów była możliwa dzięki wcześniejszemu sformułowaniu odpowiedzi na dwa ważne pytania:

- co to jest jakość życia i jakie są typologie tej jakości oraz jakie jest znaczenie tych ustaleń dla budowy metodyki badań jakości życia na poziomie lokalnym? – wskazano na szczególne znaczenie typologii wyróżniającej subiektywną i obiektywną jakość życia;
- jaką rolę spełnia jakość życia w strategiach rozwoju, a zwłaszcza rozwoju zrównoważonego? – wskazano nadrzędne miejsce jakości życia w strukturze celów planowania strategicznego na każdym poziomie zarządzania, nie tylko na poziomie lokalnym (gminy i powiatu).

2. SUBIEKTYWNA JAKOŚĆ ŻYCIA W OBSZARZE PRZYGRANICZNYM

Rozdział ten ma charakter empiryczny i przedstawia oceny subiektywnej jakości życia w obszarach przygranicznych na przykładzie pogranicza polsko-niemieckiego. Przedstawiono w nim syntetyczne wyniki badań ankietowych przeprowadzonych na obszarze obejmującym dwa powiaty: po stronie polskiej – powiat zgorzelecki i po stronie niemieckiej (saksońskiej) – powiat Görlitz. Ważnym celem tych badań była ocena stopnia zadowolenia mieszkańców z życia na tym obszarze na podstawie specjalnie przygotowanego kwestionariusza, który został wykorzystany w reprezentatywnych badaniach ankietowych.

i Badania te miały na celu nie tylko określenie subiektywnej jakości życia, ale także oszacowanie zależności między ocenami tej jakości a transgranicznością badanego obszaru.

Struktura tego rozdziału uwzględnia wszystkie najważniejsze moduły przeprowadzonych badań. Łączy w przejrzysty sposób opis aspektów metodycznych przeprowadzonych badań (*podrozdział 2.1.*) z prezentacją najważniejszych ich wyników (*podrozdziały 2.2.-2.4.*) oraz kluczowe rekomendacje wynikające z tych badań (*podrozdział 2.4.*).

2.1. Metodyka badań

i W tym podrozdziale przedstawiono wszystkie najważniejsze aspekty metodyczne przeprowadzonych badań, w tym zakres badań, sposób doboru próby (schemat losowania), strukturę badanej populacji ze względu na określone kryteria – wiek, płeć, wykształcenie, oceniono reprezentatywność próby i scharakteryzowano syntetycznie strukturę kwestionariusza ankiety oraz główne przesłanki pogrupowania pytań ankietowych¹.

Zakres badań i wykorzystane techniki

Badania pozwalające na ocenę subiektywnej jakości życia przeprowadzono w wykorzystaniem metody *Paper And Pencil Interview* (PAPI) na wybranej reprezentacji popula-

¹ Pełny opis metodyki badań zawiera Aneks 2.

cji mieszkańców powiatu zgorzeleckiego oraz powiatu Görlitz. **Wywiad bezpośredni** jest najczęściej stosowaną techniką zbierania danych w badaniach rynkowych. Jest on przeprowadzany przez wykwalifikowanych i przeszkolonych ankierów z wykorzystaniem standardowej papierowej ankiety. Ankierzy są kierowani w teren, aby przeprowadzić bezpośrednie wywiady z respondentami. Pytania oraz kafeterie odpowiedzi odczytuje ankier, a następnie w kwestionariuszu zapisuje odpowiedzi udzielone przez respondenta. Uzyskane wyniki kodowane są w elektronicznej bazie danych oraz poddawane obróbce analitycznej. Z otrzymanych wyników tworzony jest raport, w którym znajduje się ich analiza wraz z rekomendacjami.

Ważną zaletą tej techniki jest możliwość realizacji badania w dowolnej lokalizacji. Dodatkowo wywiad, prowadzony przy wykorzystaniu arkuszy papierowych, z reguły trwa nawet o 30% krócej niż wywiad bezpośredni przy wykorzystaniu komputera. Arkusze papierowe pozwalają na prowadzenie wywiadu w różnych warunkach, dostosowując się do wymagań respondenta. Bezpośrednia interakcja pomiędzy badanym a respondentem pozytywnie wpływa na wartość wskaźnika realizacji próby (*response rate*) oraz w dużym stopniu eliminuje problem niskiego odsetka respondentów, którzy dokończyli badanie w stosunku do tych, którzy je rozpoczęli (*retention rate*). Ponadto wypełnianie kwestionariusza przez przeszkolonego ankiera sprzyja poprawnemu stosowaniu reguł przejść pomiędzy pytaniami.

W trakcie badania zrealizowane zostały 873 wywiady. Badanie zostało przeprowadzone w okresie od listopada 2012 roku do lutego 2013 roku, a błąd pomiaru nie przekroczył 5%. Dobór próby objętej badaniem był **losowy**. Przy określeniu próby, odtworzona została struktura dorosłych mieszkańców powiatów ze względu na wybrane zmienne. Kryteria doboru próby zostały oparte na trzech podstawowych zmiennych, tj. płci, wieku i miejscu zamieszkania (miasto, wieś).

Układ analizy – dziedziny i aspekty subiektywnej jakości życia

O układzie kwestionariusza ankiety badania subiektywnej jakości życia zdecydowały trzy powiązane ze sobą ujęcia pomiaru tej jakości, a mianowicie² (por. rys. 2.1.):

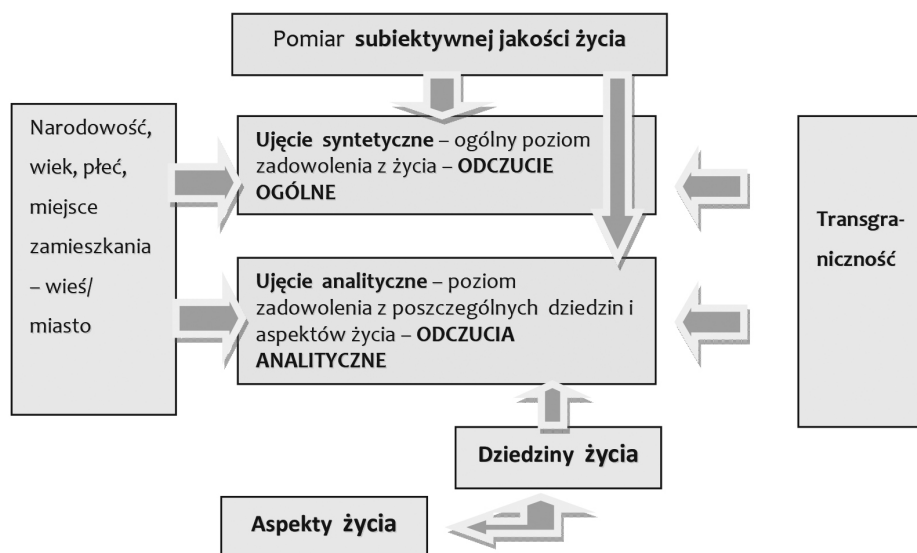
- **ujęcie syntetyczne**, wyrażające ogólne (wynikowe) oceny jakości życia zarówno w aspekcie statycznym (ocena aktualnego poziomu zadowolenia ze swojego życia wg skali sześciostopniowej – pytanie 17 części III ankiety), jak i dynamicznym (konstatacja czy jakość życia w okolicy miejsca zamieszkania respondenta poprawia się, nie zmienia się czy pogarsza się – pytanie 19 części III ankiety);
- **ujęcie analityczne**, ukazujące bardziej dokładny obraz uzasadniający w dużym stopniu oceny wynikowe jakości życia; to ujęcie subiektywnej jakości życia – dominujące w przeprowadzonych badaniach ankietowych, a zwłaszcza w części III

² Por. kwestionariusz ankiety – Aneks 1.

kwestionariusza ankiety – oparte jest na takich oszacowaniach jakości subiektywnej, które są obrazem zadowolenia z poszczególnych aspektów życia usytuowanych w wybranych jego dziedzinach (np. zdrowiu czy w bezpieczeństwie);

- **ujęcie zależności między transgranicznością badanego obszaru a subiektywną jakością życia**, ukazujące wpływ granicy na subiektywną jakość życia; problemy transgraniczności badanego obszaru w kontekście jakości życia są uwzględnione w części II i pytaniu 18 części III ankiety.

Rys. 2.1. Trzy powiązane ze sobą ujęcia pomiaru subiektywnej jakości życia

Źródło: opracowanie własne.

Kolejny problem metodyczny ujawniony w kwestionariuszu ankiety dotyczył **gradacji** (wartościowania) odczuwania poszczególnych aspektów życia mieszkańców badanego obszaru transgranicznego według stopnia **ważności** i ich **stanu**. Estymacja ważności poszczególnych aspektów oceny jakości życia i pomiaru intensywności odczuwania stanu konkretnego aspektu oceny jakości życia została przeprowadzona według 5-stopniowej skali:

- **gradacja ważności:** nieważne lub mało ważne (1), raczej ważne (2), średnio ważne (3), bardzo ważne (4) i niezbędne (5);
- **gradacja oceny stanu:** bardzo źle (1), źle (2), średnio (3), dobrze (4) i bardzo dobrze (5); 0 – przy braku zdania.

Dla potrzeb badań w tym projekcie – w wyniku uzgodnień zespołu ekspertów – przyjęto listę siedmiu **dziedzin jakości życia**, które przesądziły o układzie pytań III części kwestionariusza ankiety jako narzędzia badawczego subiektywnej jakości życia. Listę tę tworzą:

Zdrowie

Wykształcenie i edukacja

Bezpieczeństwo

Kultura i rekreacja

Sytuacja materialna i zawodowa

Miejsce zamieszkania

Partycypacja i relacje społeczne

2.2. Subiektywna jakość życia – odczucia ogólne

Syntetyczne ujęcie subiektywnej jakości życia wyraża odczucia ogólne mieszkańców badanego obszaru związane z ich życiem na obszarze przygranicznym. Są to więc wynikowe oceny jakości życia wyrażane zarówno w aspekcie statycznym (ocena aktualnego poziomu zadowolenia ze swojego życia wg skali 6-stopniowej – pyt. 17 części III ankiety), jak i dynamicznym (konstatacja czy jakość życia w okolicy miejsca zamieszkania respondenta poprawia się, nie zmienia się czy pogarsza się – pyt. 19 części III ankiety).

i Badania ogólnie odczuwanej subiektywnej jakości życia mają duże znaczenie jako wyjściowa konstatacja dla bardziej analitycznego podejścia uwzględniającego aspekty i dziedziny życia.

Ujęcie statyczne

Główne oceny aktualnego poziomu zadowolenia ze swojego życia **w aspekcie statycznym** sprowadzają się do następujących stwierdzeń:

- mieszkańcy badanego obszaru (powiatu zgorzeleckiego i powiatu Görlitz) są zadowoleni ze swojego życia; świadczy o tym średnia ocena 4,7 (na skali od 1 do 6);
- zadowolenie ze swojego życia nie jest identyczne po obu stronach granicy; mieszkańcy niemieckiej części ocenili je nieco wyżej niż Polacy; średnia ocena dla obszaru niemieckiego wyniosła 4,9, natomiast dla części polskiej 4,5; rozkłady tych ocen ilustrują rys. 2.2. i tabela 2.1.;
- w ramach każdej z uwzględnionych podgrup (wyróżnionych wg miejsca zamieszkania, płci i wieku) mieszkańcy części niemieckiej są bardziej zadowoleni ze swojego życia niż mieszkańcy strony polskiej, choć płeć oraz wiek w małym stopniu różnicują badaną zbiorowość; widać tu jednak wyraźną zależność polegającą na tym, że im starsi byli respondenci tym wyższe było ich zadowolenie z życia i tym większe różnice dotyczące zadowolenia jakości życia wśród badanych Polaków oraz Niemców;

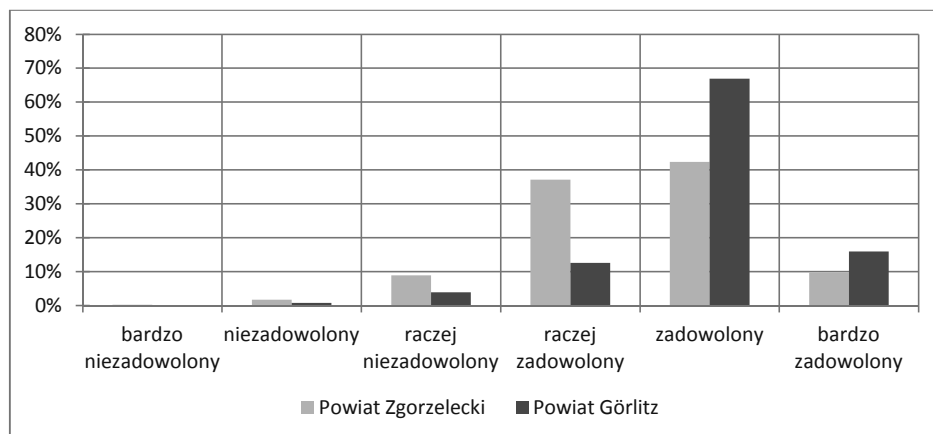
- znaczne różnice występują natomiast przy uwzględnieniu kryterium miejsca zamieszkania (wieś – miasto) – mieszkańcy wsi są bardziej zadowoleni (4,8) ze swojego życia niż mieszkańcy miast (4,5).

Tabela 2.1. Rozkład ocen subiektywnej jakości życia

Ocena	Bardzo niezadowolony	Niezadowolony	Raczej niezadowolony	Raczej zadowolony	Zadowolony	Bardzo zadowolony
Ogółem	0,1%	1,3%	6,6%	26,0%	53,5%	12,5%
Powiat Zgorzelecki	0,2%	1,7%	8,9%	37,1%	42,4%	9,7%
Powiat Görlitz	0,0%	0,8%	3,8%	12,6%	66,9%	15,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.2. Rozkład ocen subiektywnej jakości życia

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych – pyt. 17 część III.

Ujęcie dynamiczne

W ocenach zmian ogólnej jakości życia (ujęcie dynamiczne) można zaobserwować następujące tendencje:

- wśród mieszkańców badanego obszaru dominuje pogląd, że w ostatnim czasie jakość ich życia nie zmieniła się; uważało tak 42% respondentów, a 33% respon-

dentów uznało, że ich jakość życia poprawiła się, zaś 24% z nich stwierdziło, że w ich przypadku jakość życia pogorszyła się (por. tabela 2.2. i rys. 2.3.);

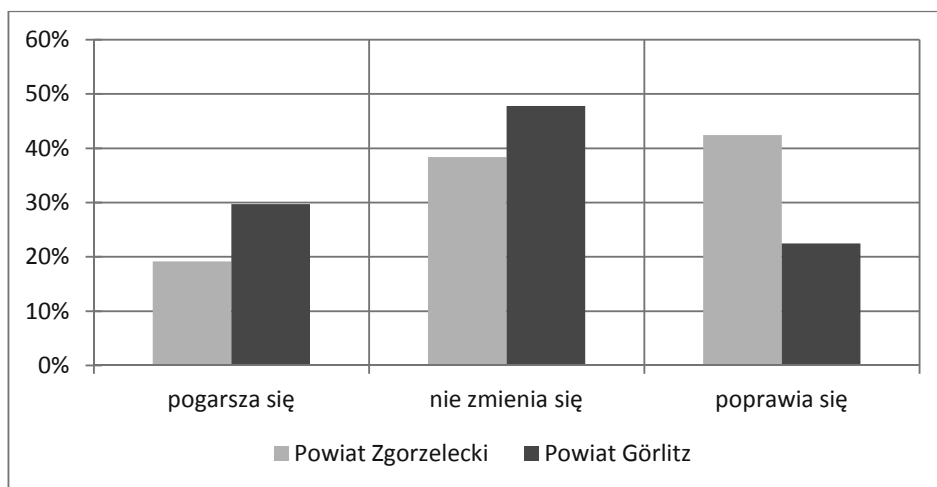
- Polacy wyżej oceniają zmiany dotyczące jakości ich życia niż Niemcy; niemal dwa razy więcej było Polaków, którzy stwierdzili, że w ich przypadku jakość życia poprawiła się;
- miejsce zamieszkania oraz płeć nie wpływają istotnie na ocenę zmian dotyczących jakości życia; wpływ na te oceny ma natomiast wiek respondentów – najmłodszy najlepiej oceniają zmiany jakości życia;
- znaczące różnice po obu stronach granicy w zakresie zmian jakości życia stwierdzono w przypadku mieszkańców wsi; po stronie polskiej, są oni znacznie bardziej zadowoleni niż po stronie niemieckiej.

Tabela 2.2. Rozkład ocen zmian jakości życia

Ocena	Pogarsza się	Nie zmienia się	Poprawia się
Ogółem	23,9%	42,6%	33,4%
Powiat Zgorzelecki	19,2%	38,4%	42,4%
Powiat Görlitz	29,7%	47,8%	22,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych – pyt. 19 część III.

Rys. 2.3. Rozkład ocen zmian jakości życia

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych – pyt. 19 część III.

2.3. Transgraniczność a subiektywna jakość życia

Podrozdział ten przedstawia próbę odpowiedzi na pytanie: jaką rolę w subiektywnie postrzeganej jakości życia odgrywa położenie przygraniczne? Chodzi tu więc o określenie zależności między transgranicznością badanego obszaru a odczuwaną przez mieszkańca tego obszaru jakością życia. Układ analizy wpływu granicy na subiektywną jakość życia wynika ze struktury kwestionariusza ankiety. Problemy transgraniczności badanego obszaru w kontekście jakości życia są uwzględnione w części II i 18 pytaniu części III ankiety i dotyczą następujących ważnych i komplementarnych kwestii:

- wpływu bliskości granicy na jakość życia (pyt. 6 części II ankiety);
- oceny jakości życia po drugiej stronie granicy (pyt. 18 części III ankiety);
- form wyrażania się wpływu granicy na jakość życia (pyt. 7 części II ankiety);
- celu i częstotliwości przekraczania granicy (dojazdy do pracy, inne kontakty biznesowe, zakupy, kształcenie, kultura, rekreacja/sport, korzystanie z usług czy kontakty osobiste) (pyt. 8 części II ankiety);
- utożsamiania się z miejscem zamieszkania (ze swoją dzielnicą, miejscowością, powiatem (ziemią), regionem czy Euroregionem – obszarem transgranicznym itp.) i skłonności do zmiany miejsca swojego stałego zamieszkania (gdyby była taka możliwość) (pyt. 9-10 części II ankiety).

Badania te dotyczą przede wszystkim oceny wpływu bliskości granicy na jakość życia, form wyrażania się tego wpływu oraz celu i częstotliwości przekraczania granicy.

Ocena wpływu bliskości granicy na jakość życia

Zebrane oceny wpływu bliskości granicy na jakość życia kształtują obraz raczej pozytywny, bowiem mieszkańcy badanego obszaru w zdecydowanej większości przypadków uważają, że wpływ ten jest pozytywny (46%) lub granica nie ma istotnego wpływu na jakość ich życia (40%). Tylko 14% spośród badanych twierdziło, że wpływ granicy jest negatywny, a średnia ocena wpływu bliskości granicy na jakość życia wynosi 3,39 (na skali od 1 do 5). W ramach wyodrębnionych podgrup (ze względu na kraj, miejsce zamieszkania, płeć i wiek) średnie oceny mieściły się w przedziale od 3,0 do 3,8.

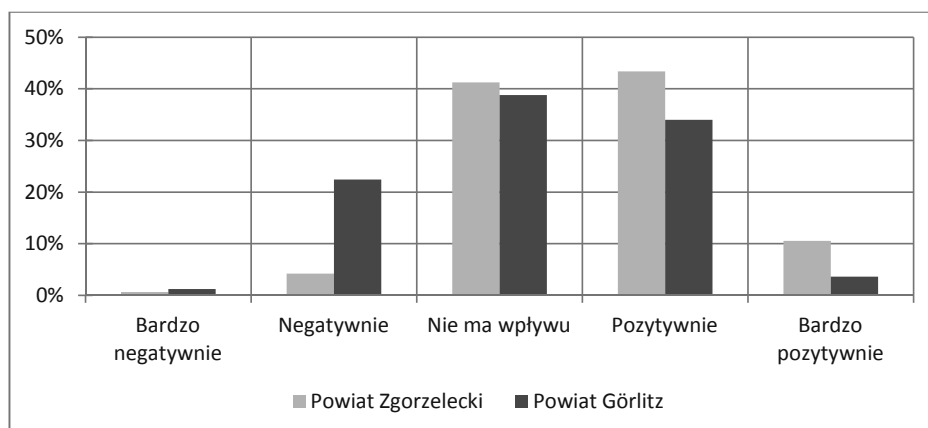
Można stwierdzić, że generalnie Polacy wyżej oceniają wpływ bliskości granicy na jakość życia niż Niemcy. Należy bowiem odnotować istotną różnicę dotyczącą poglądu, że bliskość granicy ma negatywny wpływ na jakość życia – takiego zdania było aż 22,4% Niemców i tylko 4,2% Polaków (por. tabela 2.3. i rys. 2.4.).

Tabela 2.3. Rozkład ocen wpływu bliskości granicy na jakość życia

Ocena	Bardzo negatywnie	Negatywnie	Nie ma wpływu	Pozytywnie	Bardzo pozytywnie
Ogółem	0,9%	12,7%	40,1%	39,0%	7,3%
Powiat Zgorzelecki	0,6%	4,2%	41,3%	43,4%	10,5%
Powiat Görlitz	1,2%	22,4%	38,8%	34,0%	3,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych – pyt. 6 część II.

Rys. 2.4. Rozkład ocen wpływu bliskości granicy na jakość życia

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych – pyt. 6 część II.

Najistotniejsze korzyści związane z bliskością granicy respondenci widzieli przede wszystkim w trzech obszarach: **gospodarki** (taki pogląd wyraziło ponad 38% respondentów, którzy twierdzili, że dzięki granicy mają lepsze możliwości dokonywania zakupów produktów i usług, co z kolei stwarza lepsze możliwości dla rozwoju przedsiębiorczości), **zagadnień społecznych** (uważało tak ponad 25% badanych; wśród konkretnych korzyści wskazywano przede wszystkim: przenikanie się kultur, dostęp do bogatszej oferty kulturalnej, możliwość uczenia się języka obcego oraz utrzymywania osobistych kontaktów z osobami z zagranicy) oraz **turystyki** (taki pogląd wyraziło niemal 15% respondentów).

Negatywne konsekwencje przygranicznego położenia respondenci wiązali głównie ze zwiększoną przestępczością. Uważało tak niemal 11% badanych. W tym zakresie ujawiły się bardzo wyraźne różnice pomiędzy stroną polską i niemiecką. Problem podwyższonego zagrożenia przestępczością wskazywany był wyłącznie przez mieszkańców powiatu Görlitz.

Ogólna ocena jakości życia po drugiej stronie granicy

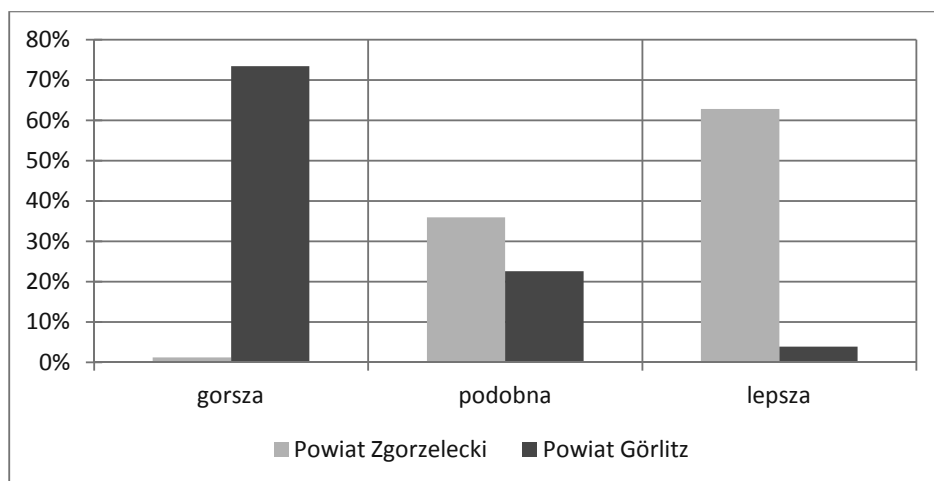
Rozkład ocen dotyczących jakości życia po drugiej stronie granicy (z punktu widzenia respondenta) jest bardzo równomierny. Każdą z trzech możliwych odpowiedzi (gorsza, podobna, lepsza) wybrało około 33% respondentów. Występowała tu bardzo duża zgodność opinii prezentowana przez respondentów zarówno z polskiej, jak i niemieckiej części badanego obszaru – 30% mieszkańców badanych powiatów twierdziła, że jakość życia po obu stronach granicy jest podobna, niemal wszyscy pozostali respondenci uważali, że jakość życia w powiecie Görlitz jest wyższa niż w powiecie zgorzeleckim (prawie 63% polskich respondentów i ponad 73% respondentów niemieckich) (por. tabela 2.4. i rys. 2.5.).

Tabela 2.4. Rozkład ocen jakości życia po drugiej stronie granicy

Ocena	Gorsza	Podobna	Lepsza
Ogółem	33,4%	30,0%	36,6%
Powiat Zgorzelecki	1,3%	35,9%	62,8%
Powiat Görlitz	73,4%	22,6%	3,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych – pyt. 18 część III.

Rys. 2.5. Rozkład ocen jakości życia po drugiej stronie granicy

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych – pyt. 18, część III.

Cel i częstotliwość przekraczania granicy

Najczęściej wskazywane powody przekraczania granicy to zakupy, rekreacja i sport oraz kultura, choć zakupy są tu wyraźną dominantą zarówno po stronie polskiej, jaki i niemieckiej (por. tabelę 2.5.). Jeśli chodzi o częstotliwość przekraczania granicy to Polacy najczęściej deklarują, że za granicę na zakupy wybierają się kilka razy w roku, natomiast Niemcy kilka razy w miesiącu (por. rys. 2.6.).

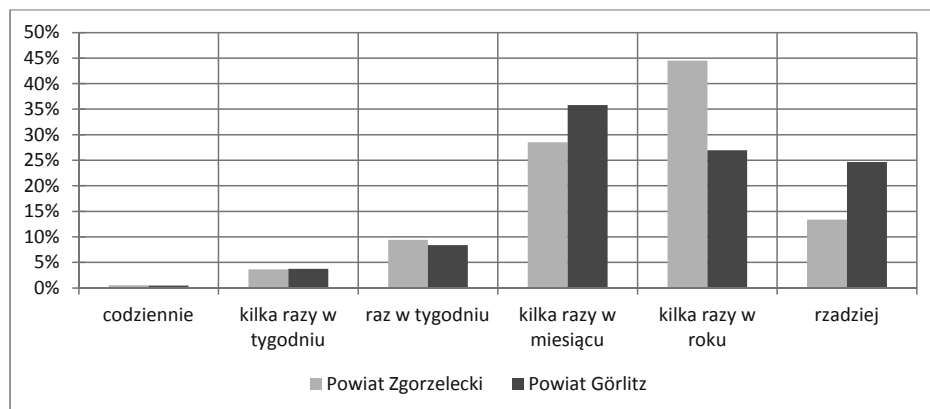
Powody, dla których Polacy częściej niż Niemcy przekraczają granicę to: zakupy, rekreacja/sport, kultura, kontakty osobiste, kontakty biznesowe, dojazdy do pracy oraz kształcenie, a jedynym powodem, dla którego Niemcy częściej niż Polacy przekraczają granicę jest korzystanie z usług.

Tabela 2.5. Główne powody przekraczania granicy

Powiat Zgorzelecki		Powiat Görlitz	
Zakupy	80,6%	Zakupy	54,4%
Rekreacja/sport	60,5%	Rekreacja/sport	40,5%
Kultura	54,4%	Korzystanie z usług	33,8%
Kontakty osobiste	43,0%	Kultura	30,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych – pyt. 8 część II.

Rys. 2.6. Częstotliwość przekraczania granicy w celu dokonania zakupów

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych – pyt. 8 część II.

2.4. Subiektywna jakość życia według dziedzin i aspektów – odczucia analityczne

Podrozdział ten przedstawia – na podstawie badań empirycznych – próbę odpowiedzi na kolejne ważne pytanie: jak przedstawia się subiektywnie odczuwana jakość życia w polsko-niemieckim obszarze pogranicza w siedmiu wybranych do obserwacji dziedzinach (zdrowie, wykształcenie i edukacja, bezpieczeństwo, kultura i rekreacja, sytuacja materialna i zawodowa, miejsce zamieszkania, partycypacja i relacje społeczne)?³

i To podstawowy moduł treści tego rozdziału – zawiera on zestawienie podstawowych wniosków dotyczących różnych aspektów subiektywnej jakości życia mieszkańców badanego obszaru transgranicznego, które można było sformułować na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych. Sformułowane wnioski eksponują różnice i podobieństwa w subiektywnym postrzeganiu jakości życia przez stronę polską i niemiecką (saksońską).

W tym podrozdziale przedstawione będzie **ujęcie analityczne**, ukazujące bardziej dokładny obraz subiektywnej jakości życia; ujęcie to przyjęto jako dominujące w przeprowadzonych badaniach ankietowych, a zwłaszcza w części III kwestionariusza ankiety. Ze względu na ograniczoną objętość tej książki prezentacja kluczowych wyników przeprowadzonych badań została ograniczona do syntetycznej formy opisowej i wybranych tabel i rysunków.

Układ analizy subiektywnej jakości życia według siedmiu dziedzin oraz bardziej szczegółowych aspektów życia mieszkańców badanego obszaru transgranicznego przedstawiono w tabeli 2.6.

Tabela 2.6. Układ analizy – dziedziny i aspekty subiektywnej jakości życia

Lp.	Nazwa dziedziny	Syntetyczny opis aspektów
1.	Zdrowie ▪ pyt. 11 ankiety	poziom zadowolenia ze stanu zdrowia; ocena opieki zdrowotnej – dostępu do lekarzy opieki podstawowej i lekarzy specjalistów, funkcjonowanie pogotowia ratunkowego i dostęp do aptek

³ Odpowiedź na to pytanie jest pogłębiona w rozdziale trzecim, w którym identyfikacja przeływów transgranicznych została oparta w dużym stopniu na pomiarze, na podstawie danych statystycznych, obiektywnego obrazu jakości życia.

2.	<p>Wykształcenie i edukacja</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ pyt.12 ankiety 	<p>poziom zadowolenia ze swojego wykształcenia; ocena edukacji – dostępu i jakości funkcjonowania żłobków i przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych zawodowych i ogólnokształcących, szkół wyższych, przystosowania szkół dla potrzeb osób niepełnosprawnych oraz możliwości i warunków podnoszenia wykształcenia lub zmiany kwalifikacji przez osoby dorosłe</p>
3.	<p>Bezpieczeństwo</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ pyt. 13 ankiety 	<p>poziom zadowolenia z bezpieczeństwa w miejscu swojego zamieszkania; ocena bezpieczeństwa publicznego – majątku (mieszkania, samochodu itp.), osobistego (w nocy i w dzień) i w ruchu drogowym, przygotowania gminy na sytuacje kryzysowe (powodzie, susze itp.); ocena bezpieczeństwa socjalnego – osób wymagających opiek, osób i rodzin patologicznych oraz stopnia solidarności dla ludzi będących w trudnej sytuacji życiowej</p>
4.	<p>Kultura i rekreacja</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ pyt. 14 ankiety 	<p>poziom zadowolenia z oferty kulturalno-sportowej w swojej okolicy; ocena oferty kulturalno-sportowej – możliwości uczestniczenia w imprezach sportowych i kulturalnych i dostępności do nieodpłatnej infrastruktury sportowej i kulturalnej</p>
5.	<p>Sytuacja materialna i zawodowa</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ pyt. 15 ankiety 	<p>poziom zadowolenia ze swojej sytuacji materialnej i zawodowej; ocena tej sytuacji – osobistej sytuacji finansowej, aktualnie wykonywanej pracy, bezpieczeństwo zatrudnienia, szans znalezienia nowej atrakcyjnej pracy, zachowania właściwych proporcji pomiędzy czasem pracy a czasem wolnym i warunków mieszkaniowych</p>
6.	<p>Miejsce zamieszkania</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ pyt. 16 ankiety 	<p>poziom zadowolenia z miejsca swojego zamieszkania; ocena dostępu do usług i produktów – do usług komercyjnych, do niezbędnych produktów typu artykuły spożywcze itp., do infrastruktury technicznej, dostępności komunikacyjnej, przystosowania infrastruktury do potrzeb niepełnosprawnych, dostępu do Internetu i telefonii komórkowej; ocena stanu środowiska przyrodniczego – dostępu i stanu terenów zieleni, wizerunku miejsca zamieszkania i stanu gospodarki odpadami, jakości wody pitnej, jakości powietrza atmosferycznego i klimatu akustycznego</p>
7.	<p>Partycypacja i relacje społeczne</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ pyt. 20-24 ankiety 	<p>zakres konsultowania z mieszkańcami gminy istotnych decyzji, jakość informacji przekazywanych przez gminę, poziom aktywności obywatelskiej, poziom otwartości i tolerancji/ uznawania odmienności innych ludzi</p>

Źródło: część III kwestionariusza ankiety.

2.4.1. Zdrowie

i Na podstawie odpowiedzi na pytanie 11 kwestionariusza ankiety **oceniono pięć aspektów dotyczących dziedziny zdrowie**, a mianowicie: ogólny poziom zadowolenia ze stanu zdrowia oraz cztery aspekty opieki zdrowotnej – poziom zadowolenia z dostępu do lekarzy opieki podstawowej i lekarzy specjalistów, funkcjonowania pogotowia ratunkowego i dostępu do aptek.

Ogólny poziom zadowolenia ze stanu zdrowia

Rozkłady ogólnego poziomu zadowolenia ze stanu zdrowia mieszkańców terenów przygranicznych Polski i Niemiec (powiatu zgorzeleckiego i Görlitz) wykazują w zależności od przyjętych kryteriów zarówno pewne podobieństwa, jak i istotne różnice.

Wśród ankietowanych zdecydowanie dominują osoby, które w „różnym stopniu” są zadowolone ze swojego stanu zdrowia (łącznie 84,6% respondentów), przy czym 29,7% badanych to osoby „raczej zadowolone”, 40,7% „zadowolone” i 14,2% „bardzo zadowolone” (por. tabela 2.7.). Średnia ocena wyniosła 4,5. Nieco niżej poziom zadowolenia ocenili respondenci z powiatu zgorzeleckiego niż powiatu Görlitz – średnie oceny wyniosły odpowiednio 4,3 i 4,6. Nie jest to więc istotna różnica.

Tabela 2.7. Rozkład ocen zadowolenia ze stanu zdrowia

Ocena	Bardzo niezadowolony	Niezadowolony	Raczej niezadowolony	Raczej zadowolony	Zadowolony	Bardzo zadowolony
Ogółem	1,5%	4,8%	9,1%	29,7%	40,7%	14,2%
Powiat Zgorzelecki	1,5%	4,9%	9,7%	38,6%	32,6%	12,7%
Powiat Görlitz	1,6%	4,7%	8,3%	18,9%	50,5%	16,1%

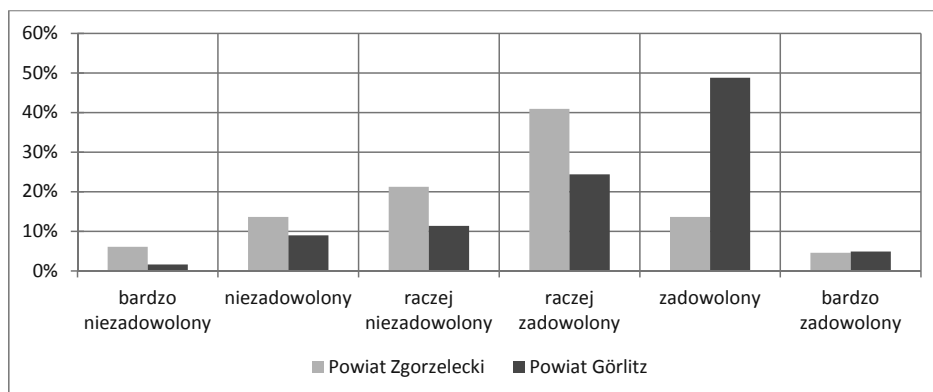
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

W bardzo podobny sposób oceniony został poziom zadowolenia ze stanu zdrowia wśród mieszkańców **wsi i miast** – średnie oceny wyniosły w obu przypadkach 4,4. Porównanie poziomu zadowolenia po polskiej i niemieckiej stronie granicy, pozwala stwierdzić, że wśród respondentów z powiatu zgorzeleckiego przeważały osoby „raczej zadowolone”, a wśród respondentów z powiatu Görlitz osoby „zadowolone”, zarówno we wsiach, jak i w miastach. Bardzo podobna sytuacja występuje w przypadku analizy wyników ze względu na **pleć** respondentów.

Większe zróżnicowanie ocen zadowolenia ze stanu zdrowia występuje w przypadku osób w poszczególnych **kategoriach wiekowych**. Najlepiej oceniają stan zdrowia osoby w wieku 15-24 lat (91,4% badanych w „różnym stopniu zadowolonych” przy średniej ocenie 4,8), natomiast najgorzej osoby w wieku powyżej 65 lat (71,4% badanych w „różnym stopniu zadowolonych”, średnia ocena 4,0).

Wyraźne różnice występują także przy porównaniu ocen stanu zdrowia respondentów po polskiej i niemieckiej stronie granicy w poszczególnych kategoriach wiekowych – średnie oceny wyniosły 4,7 po stronie polskiej i 5,1 po stronie niemieckiej wśród osób w wieku 15-24 lat, 4,4 i 4,9 wśród osób w wieku 25-34 lat, 4,4 i 4,7 wśród osób w wieku 35-64 lat oraz 3,5 i 4,2 wśród osób powyżej 65 roku życia (por. rys. 2.7.). Innymi słowy, respondenci powiatu Görlitz są zawsze bardziej zadowoleni ze stanu zdrowia niż respondenci po polskiej stronie granicy.

Rys. 2.7. Rozkład ocen zadowolenia ze stanu zdrowia wśród respondentów w wieku powyżej 65 lat

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Ocena dostępu do lekarza podstawowej opieki

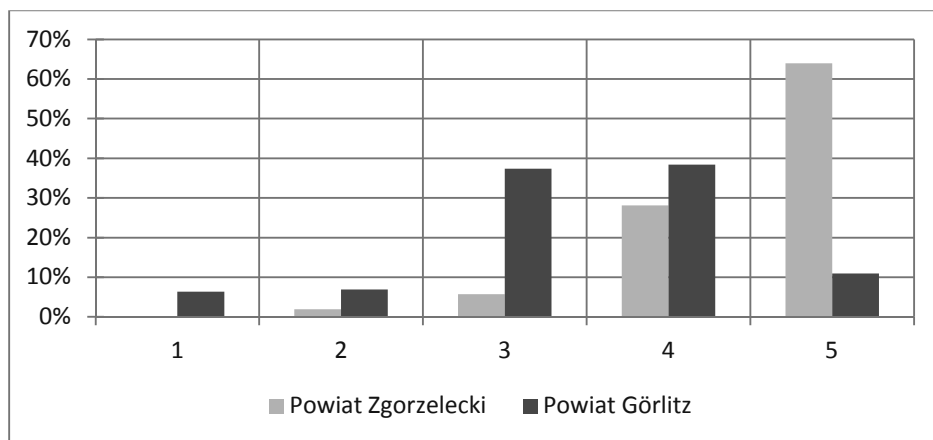
Ogólnie **znaczenie dostępu** do lekarzy podstawowej opieki ocenione zostało wysoko (średnia ocena 4,0), natomiast średnia ocena **dostępności** nieco niższej (3,3).

W ocenie **ważności** dostępu do lekarzy podstawowej opieki występują znaczące różnice pomiędzy stroną polską i niemiecką (por. rys. 2.8. i rys. 2.9.). Średnia ocena wśród respondentów powiatu zgorzeleckiego to 4,5, a powiatu Görlitz 3,4. Aż 64% mieszkańców po polskiej stronie granicy przyznało oceną 5 – „bardzo ważne”, podczas gdy po niemieckiej stronie tak wysoką ocenę ważności tego aspektu jakości życia dało tylko 10% respondentów. W zbliżony sposób rozkładają się oceny ważności ze względu na płeć, miejsce zamieszkania oraz wiek wśród respondentów powiatu zgorzeleckiego – we

wszystkich trzech przypadkach średnia wyniosła około 4,5. Z kolei po niemieckiej stronie granicy średnia ta osiągnęła wartość prawie 3,5, przy podobnych rozkładach ze względu na cechy demograficzne.

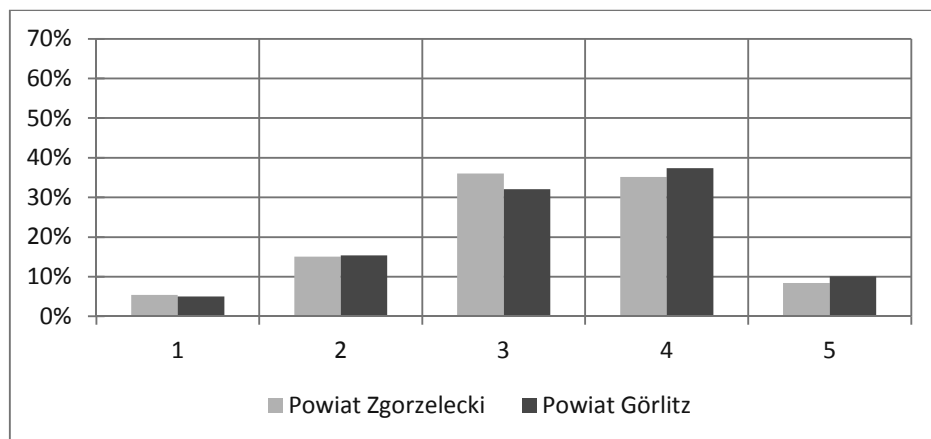
Ocena **stanu dostępności** do lekarzy podstawowej opieki jest podobna – zarówno wśród respondentów powiatu zgorzeleckiego, jak i powiatu Görlitz oscylowała wokół 3,3. przy podobnych rozkładach ze względu na miejsce zamieszkania, płeć i wiek respondentów.

Rys. 2.8. Rozkład ocen **ważności** dostępu do lekarzy podstawowej opieki

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.9. Rozkład ocen **stanu** dostępu do lekarzy podstawowej opieki

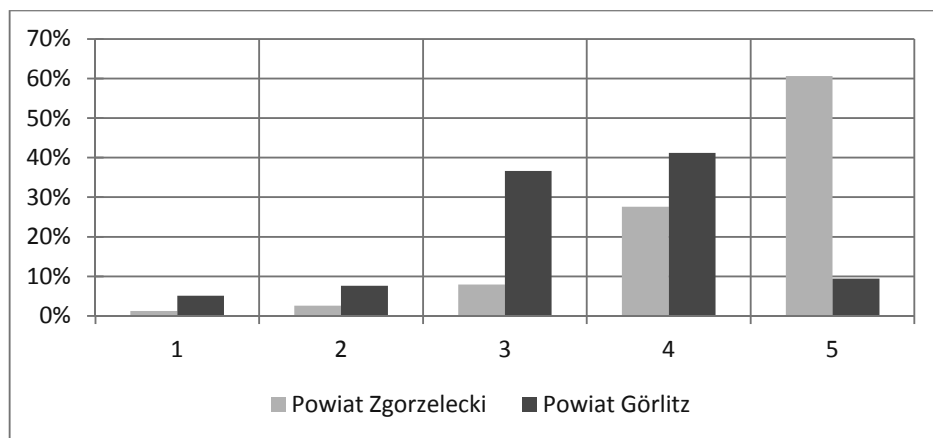
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Ocena dostępu do lekarzy specjalistów

Ogólnie **ważność** dostępu do lekarzy specjalistów oceniona została średnio na prawie 4,0, natomiast ocena **stanu dostępności** wyniosła średnio 2,7.

W ocenie **ważności** tego dostępu występują znaczące różnice pomiędzy stroną polską i niemiecką. Średnia ocena wśród respondentów powiatu zgorzeleckiego to 4,4, a z powiatu Görlitz 3,4. Aż 60,6% respondentów po polskiej stronie granicy przyznało oceną 5 – „bardzo ważne”, podczas gdy po niemieckiej stronie było to tylko 9,4% respondentów. Ważność tego aspektu została oceniona nieco niżej przez respondentów ze wsi niż z miast – średnie oceny 3,8 wobec 4,1 (por. rys. 2.10. i rys. 2.11.).

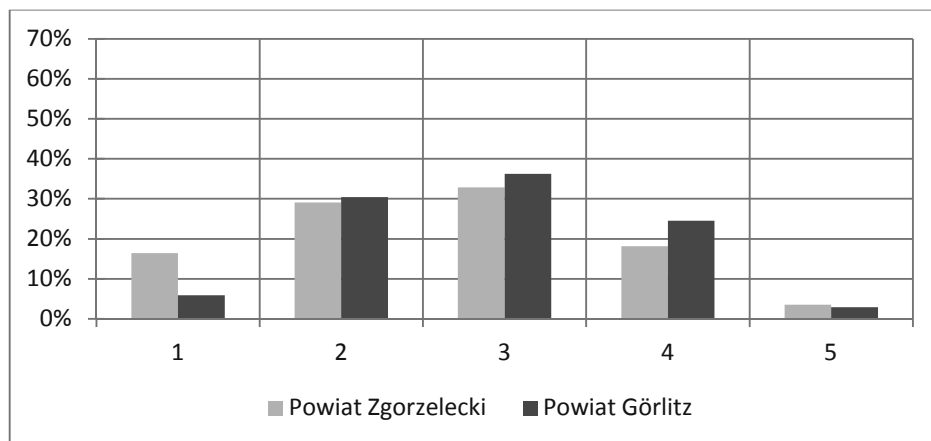
Rys. 2.10. Rozkład ocen **ważności** dostępu do lekarzy specjalistów

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Porównanie sytuacji po obu stronach granicy pozwala stwierdzić, że respondenci ze wsi i miast powiatu zgorzeleckiego ocenili ważność dostępu do lekarzy specjalistów o jeden stopień wyżej niż respondenci z powiatu Görlitz. Ocena ważności według **płci** mieszkańców jest zbliżona do ocen według miejsca zamieszkania, a uwzględniając **wiek** wyniosła około 4,0 (średnia dla poszczególnych grup wiekowych), przy czym wśród respondentów z powiatu zgorzeleckiego jest zawsze o prawie jeden stopień wyższa niż wśród respondentów z powiatu Görlitz.

Ocena **stanu dostępności** do lekarzy specjalistów była podobna i wyniosła 2,6 dla respondentów z powiatu zgorzeleckiego i 2,9 z powiatu Görlitz. Podobne oceny stanu dostępności wyrażali mieszkańcy wsi i miast (nieco ponad 2,7). Zbliżone też były oceny respondentów z wsi i miast po polskiej i niemieckiej stronie granicy, przy czym respon-

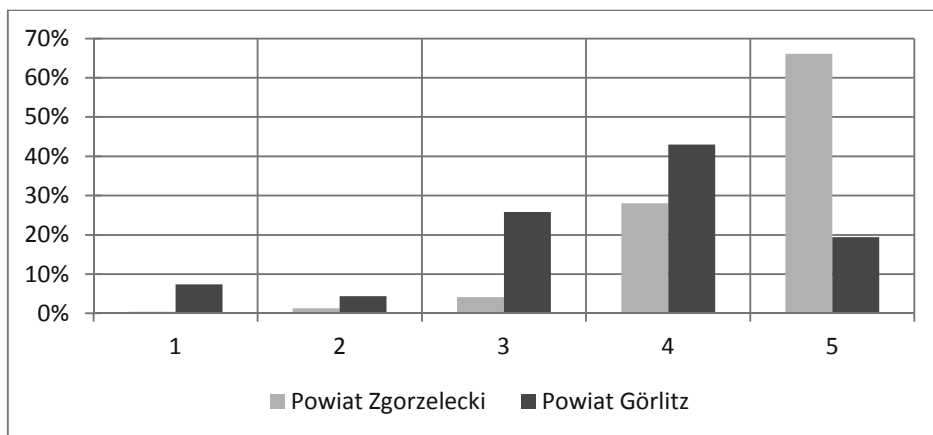
Rys. 2.11. Rozkład ocen **stanu** dostępu do lekarzy specjalistów

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

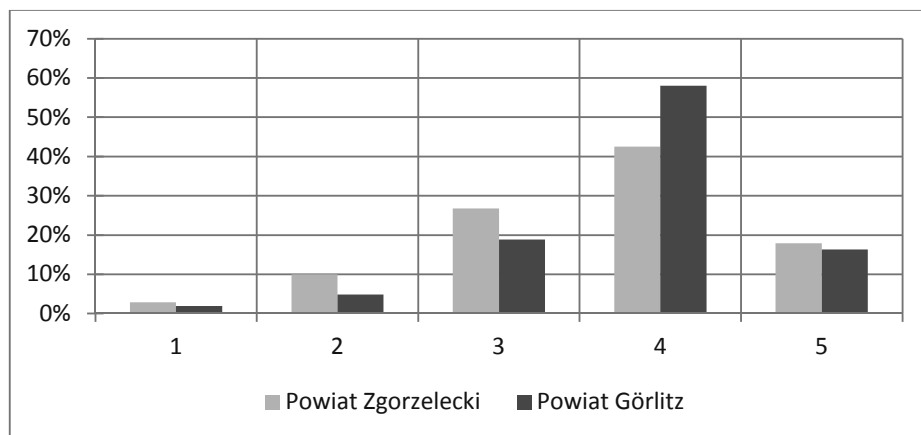
denci z miast powiatu zgorzeleckiego ocenili dostępność do lekarzy specjalistów średnio o 0,5 pkt. niżej. Ogólna ocena stanu dostępności do lekarzy specjalistów w grupach wiekowych 15-24 lat, 25-34 lata i 35-64 lat wynosi około 2,7, natomiast wśród respondentów w wieku >65 lat jest nieco wyższa i wynosi blisko 3,0. Średnie oceny dostępności tych usług wśród respondentów po polskiej i niemieckiej stronie granicy są zbliżone i tylko nieznacznie różnią się od ocen ogólnych.

Ocena funkcjonowania pogotowia ratunkowego

Ogólna ocena **ważności** tego aspektu jakości życia jest wysoka i wyniosła nieco ponad 4,1. Porównując oceny respondentów po polskiej i niemieckiej stronie granicy, można zauważyć, że średnia ocena ważności wśród respondentów z powiatu zgorzeleckiego jest o jeden stopień wyższa niż po drugiej stronie granicy (por. rys. 2.12. i rys. 2.13.).

Rys. 2.12. Rozkład ocen **ważności** funkcjonowania pogotowia ratunkowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.13. Rozkład ocen **stanu** funkcjonowania pogotowia ratunkowego

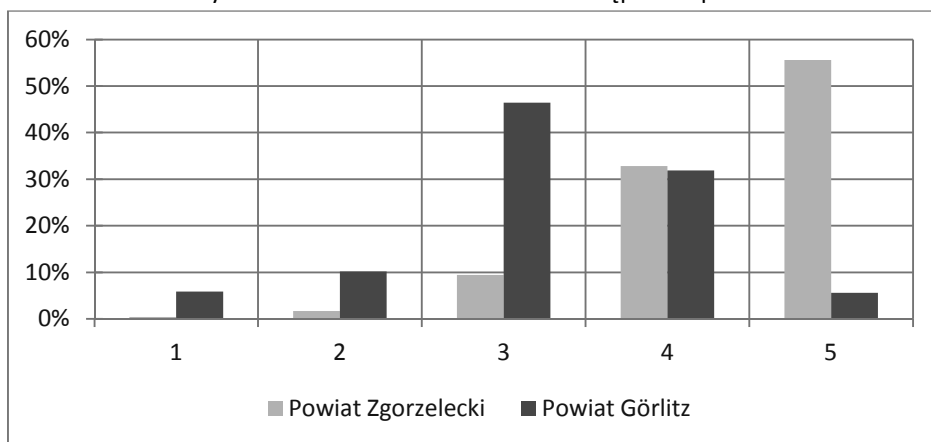
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Ogólna ocena **stanu** funkcjonowania pogotowia ratunkowego osiągnęła wartość 3,7. Podobną wartość osiągnęły oceny po polskiej i niemieckiej stronie granicy z uwzględnieniem płci, miejsca zamieszkania respondentów i wieku respondentów.

Ocena dostępu do aptek

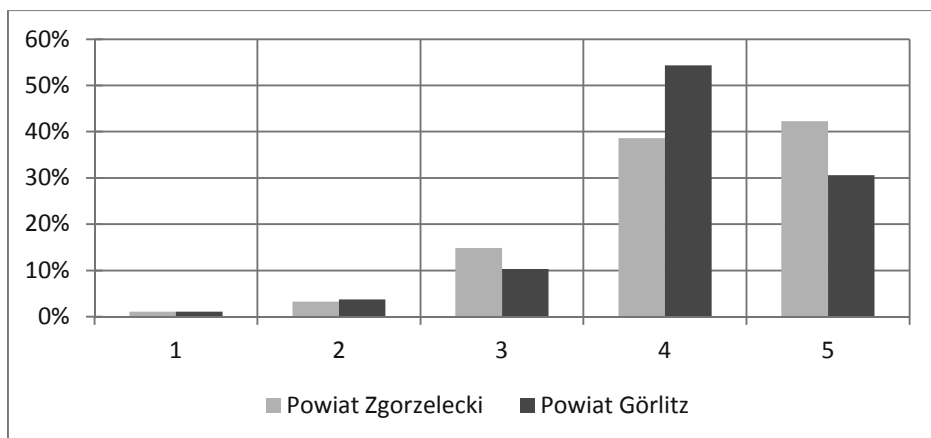
Ogólna średnia ocena **ważności** dostępu do aptek jest niewiele niższa niż ocena **stanu** dostępności: 3,9 wobec 4,1, przy czym ważność po polskiej stronie granicy jest o ponad jeden stopień wyższa niż po stronie niemieckiej, a ocena dostępności podobna. Obie oceny potwierdzają społeczną ważność dobrze rozwiniętej sieci aptek i zauważaną nie tylko na badanym obszarze dużą dostępność do tego typu placówek (por. rys. 2.14. i rys. 2.15.).

Rys. 2.14. Rozkład ocen **ważności** dostępu do aptek

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.15. Rozkład ocen **stanu** dostępu do aptek

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Uwzględniając miejsce zamieszkania, płeć i wiek respondentów, występuje podobna tendencja – oceny dostępności do aptek są nieco wyższe niż oceny ważności tego aspektu. Średnie oceny ważności dostępu do aptek wśród respondentów z powiatu zgorzeleckiego są zdecydowanie wyższe niż respondentów z powiatu Görlitz. Z kolei średnie oceny dostępności do aptek są zbliżone do ocen ogólnych.

2.4.2. Wykształcenie i edukacja

i Na podstawie odpowiedzi na pytanie 12 kwestionariusza ankiety oceniono **trzy najważniejsze aspekty dotyczących dziedziny – wykształcenie i edukacja**, a mianowicie: poziom zadowolenia ze swojego wykształcenia; system edukacji (dostęp i jakość funkcjonowania żłobków i przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych zawodowych i ogólnokształcących, szkół wyższych oraz przystosowanie szkół dla potrzeb osób niepełnosprawnych) oraz możliwości i warunków podnoszenia wykształcenia lub zmiany kwalifikacji przez osoby dorosłe.

Poziom zadowolenia z wykształcenia

Ogólny poziom zadowolenia mieszkańców badanych obszarów przygranicznych jest wysoki. Blisko 90,0% z nich wskazuje na różny stopień zadowolenia z posiadanego wykształcenia. W układzie transgranicznym oraz po uwzględnieniu cech demograficznych opisujących badane zbiorowości, pojawiają się już pewne różnice w ocenach zadowolenia oraz ocenach ważności i stanu poszczególnych aspektów związanych z wykształceniem.

Na podstawie przeprowadzonych badań można wskazać, że około 83% badanych po stronie niemieckiej jest zadowolonych lub bardzo zadowolonych ze swojego poziomu wykształcenia, natomiast po stronie polskiej wskaźnik ten wynosi tylko 49% (por. tabela 2.8.).

Tabela 2.8. Rozkład ocen zadowolenia respondentów z wykształcenia

Ocena	Bardzo niezadowolony	Niezadowolony	Raczej niezadowolony	Raczej zadowolony	Zadowolony	Bardzo zadowolony
Ogółem	0,6%	3,2%	6,7%	25,3%	48,4%	15,8%
Powiat Zgorzelecki	0,9%	4,5%	8,7%	36,9%	37,5%	12,7%
Powiat Görlitz	0,3%	1,6%	4,0%	10,8%	62,1%	21,2%

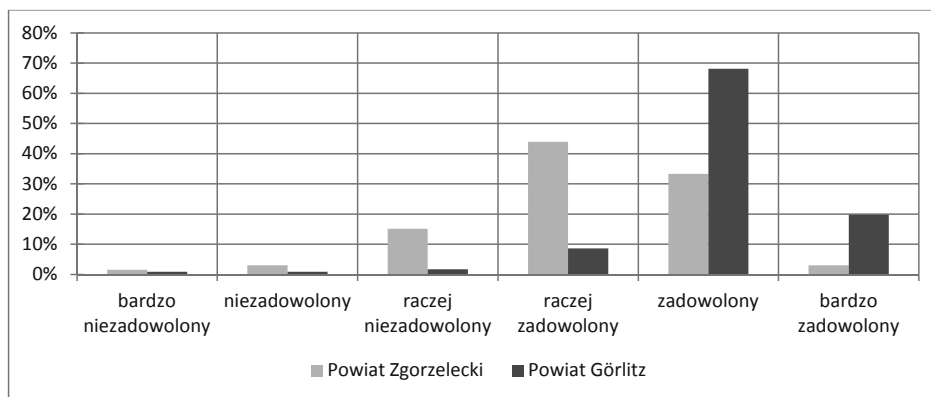
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania można zauważyć, że łączne odsetki zadowolonych i bardzo zadowolonych są bardzo podobne do wyników ogólnych i wynoszą: 52,2% na wsiach i 83% w miastach po stronie polskiej oraz odpowiednio 47,4% i 82,8% po stronie niemieckiej. Obraz ten wynika z tego, że respondenci po stronie polskiej zdecydowanie częściej odpowiadali, że są raczej zadowoleni z poziomu wykształcenia niż respondenci po stronie niemieckiej, którzy z kolei częściej wskazywali, że są zadowoleni lub bardzo zadowoleni. Poziom niezadowolenia na wsiach jest stosunkowo podobny po polskiej i niemieckiej stronie granicy (odpowiednio 11,2 i 7,2%). Natomiast zdecydowanie różni się wśród respondentów w miastach, ponieważ w różnym stopniu niezadowolonych było aż 15,6% po stronie polskiej, a tylko 4,6% po stronie niemieckiej.

Biorąc pod uwagę wiek respondentów można zauważyć pewną tendencję. Otóż średnia ocena zadowolenia wśród wszystkich respondentów w wieku 15-24 lat wynosi 4,39 i rośnie wraz z wiekiem ankietowanych, tak że dla badanych w wieku 25-34 lat wynosi 4,64, dla badanych w wieku 35-64 lat 4,70, podobnie jak dla osób w wieku powyżej 65 lat. Warto także podkreślić, że respondenci starsi niż 65 lat po niemieckiej stronie ocenili zadowolenie średnio na 5,0, a po polskiej stronie tylko na 4,14 (por. rys. 2.16.). W pozostałych grupach wiekowych różnica pomiędzy średnimi ocenami po stronie polskiej i niemieckiej wynosiła około 0,5, na korzyść respondentów z powiatu Görlitz.

Podobne wyniki uzyskane zostały przy podziale respondentów ze względu na płeć – kobiety i mężczyźni w powiecie zgorzeleckim oceniali zadowolenie z wykształcenia średnio na około 4,4, natomiast badani po stronie niemieckiej o około 0,5 wyżej.

Rys. 2.16. Rozkład ocen zadowolenia z wykształcenia wśród respondentów w wieku powyżej 65 lat

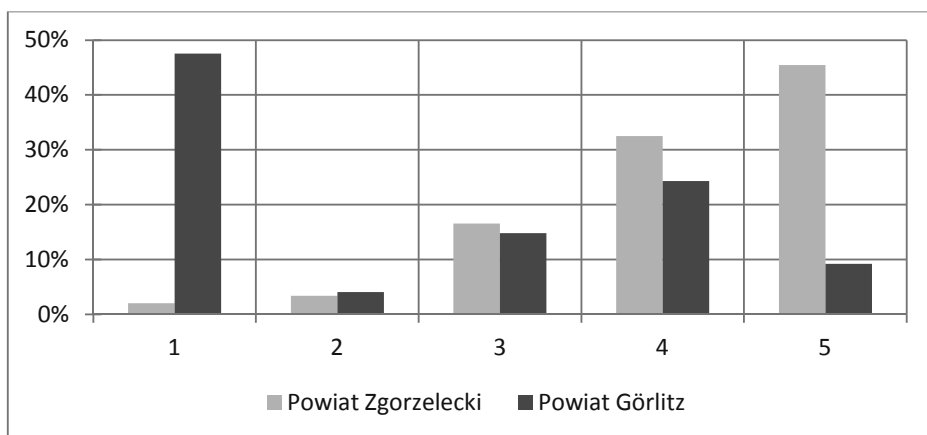

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Ocena ważności i zadowolenia z systemu edukacji

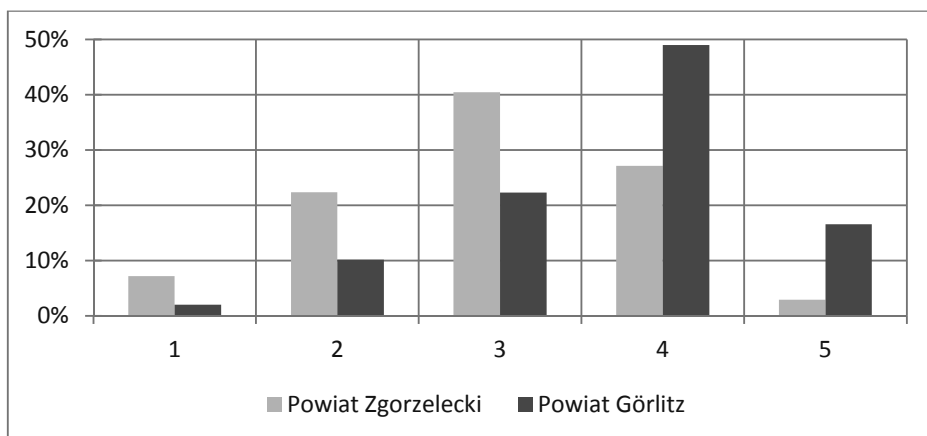
Dostępność i jakość funkcjonowania żłobków i przedszkoli to aspekty życia „ważne” głównie dla ankietowanych ze strony polskiej, na co wskazuje ponad 90% badanych. Co ciekawe, dla ankietowanych z powiatu Görlitz w opinii niemal 50% respondentów dostępność żłobków i przedszkoli jest „nieważna” lub „mało ważna” (por. rys. 2.17. i rys. 2.18.).

Rys. 2.17. Rozkład ocen **ważności** jakości funkcjonowania żłobków i przedszkoli

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.18. Rozkład ocen **stanu** jakości funkcjonowania żłobków i przedszkoli

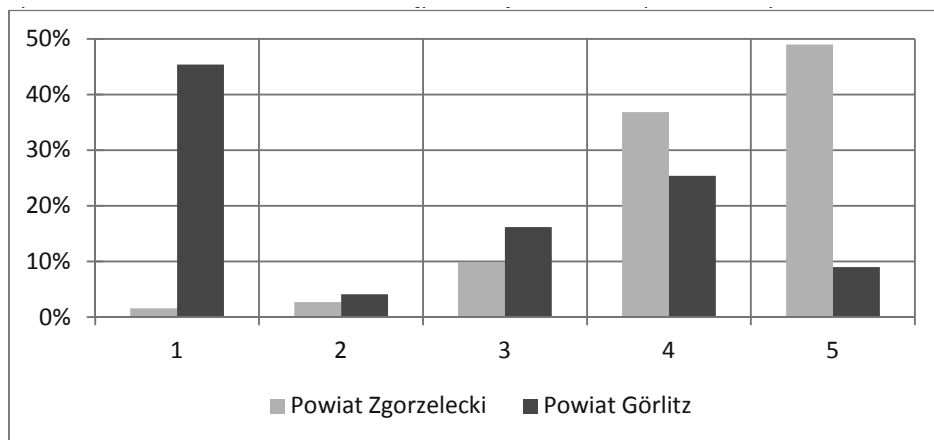

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

W ocenach istniejącej sieci żłobków i przedszkoli (ich dostępności i jakości funkcjonowania) zauważa się nieco inną tendencję. Blisko 90% badanych respondentów ze strony niemieckiej pozytywnie ocenia stan żłobków i przedszkoli, w porównaniu do około 70% pozytywnych ocen po stronie polskiej. Dla niemal 80% mężczyzn z obu powiatów obecność żłobków i przedszkoli jest sprawą ważną. Zainteresowanie obecnością żłobków i przedszkoli wśród kobiet jest zdecydowanie większe wśród respondentek z powiatu zgorzeleckiego aniżeli po stronie niemieckiej. Jednak zadowolenie z dostępności i jakości funkcjonowania żłobków i przedszkoli jest, co już wcześniej zostało podkreślone, większe po stronie niemieckiej.

Ważność edukacji realizowanej w **szkołach podstawowych** jest wskazywana głównie przez ankietowanych po stronie polskiej (ponad 90% odpowiedzi). Ponad 40% badanych z powiatu Görlitz oceniała znaczenie tego poziomu edukacji bądź jako „nieważny” lub „mało ważny” (por. rys. 2.19. i rys. 2.20.).

Rys. 2.19. Rozkład ocen **ważności** dostępności i jakości szkół podstawowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.20. Rozkład ocen **stanu** dostępności i jakości szkół podstawowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Interesujący jest tu fakt, że ocena istotności poziomu edukacji jest zdecydowanie większa wśród badanych mieszkańców obszarów wiejskich po stronie polskiej aniżeli mieszkańców obszarów wiejskich po stronie niemieckiej. Podobną tendencją można zauważyć wśród badanych mieszkańców miast. Zbliżona tendencja w ocenie ważności tego poziomu edukacji występuje wśród badanych osób w każdym z przedziałów wiekowych.

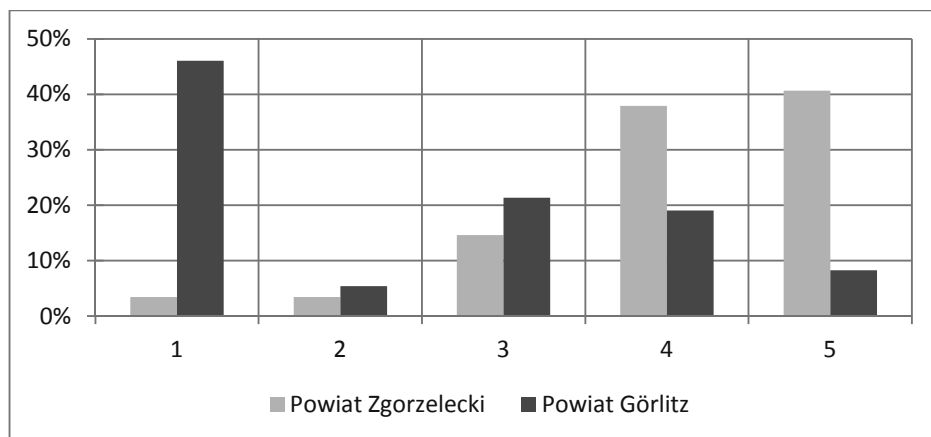
Oceny istniejącego stanu edukacji w szkołach podstawowych respondentów w poszczególnych przedziałach wiekowych do 65 roku życia jest zbliżona po obu stronach granicy i wynosi około 3,5. Natomiast wśród respondentów w wieku powyżej 65 lat istotnie różni się i wynosi 3,8 w powiecie zgorzeleckim i 2,8 po przeciwnej stronie granicy.

Analizując rozkład ocen dostępności i jakości **szkół gimnazjalnych** można zauważyć prawidłowość polegającą na tym, że respondenci po stronie polskiej oceniają **ważność** tego aspektu średnio na około 4,0, natomiast po niemieckiej stronie granicy na około 2,5 – niezależnie od płci, miejsca zamieszkania i wieku (por. rys. 2.21.). Odstępstwem od tej reguły jest to, że dla badanych z powiatu Görlitz w wieku 25-34 lat aspekt ten jest ważniejszy – średnia ocena 3,2, natomiast dla badanych w wieku powyżej 65 lat jest mało istotny – średnia ocena 1,5.

Z kolei średnia ocena **stanu** dla ogółu badanych w zakresie dostępności jakości **szkół gimnazjalnych** po polskiej stronie granicy wynosi 3,34, a po stronie niemieckiej 2,91 (por. rys. 2.22.) i widoczne jest niewielkie zróżnicowanie ze względu na miejsce zamieszkania. Przykładowo oceny stanu dokonane przez respondentów ze wsi wynoszą 3,4 po stronie polskiej i 2,8 po stronie niemieckiej, natomiast wśród respondentów z miast

odpowiednio 3,3 i 3,5. Zatem w powiecie Görlitz ocena stanu jest zdecydowanie wyższa w mieście. W przypadku podziału respondentów ze względu na płeć i wiek średnie oceny stanu są podobne do ocen ogólnych.

Rys. 2.21. Rozkład ocen **ważności** dostępności i jakości szkół gimnazjalnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.22. Rozkład ocen **stanu** dostępności i jakości gimnazjów

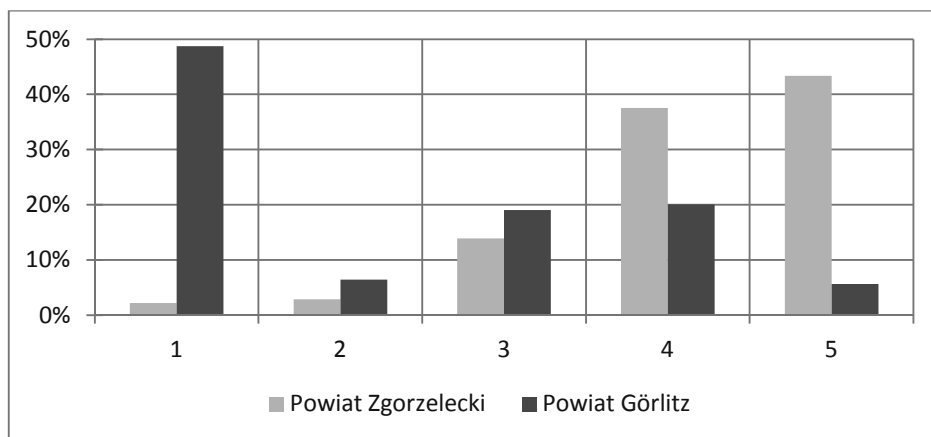
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

W ocenie **ważności szkół ponadgimnazjalnych zawodowych** istnieją zasadnicze różnice po obu stronach granicy. Respondenci z powiatu zgorzeleckiego ogółem ocenili ją średnio na 4,17, natomiast badani z sąsiedniego powiatu tylko na 2,28. Należy jednak podkreślić, że ponad 40% badanych po polskiej stronie granicy przyznało ocenę 5 wskazując, że szkoły zawodowe są niezbędne. Z kolei blisko połowa badanych z powiatu Görlitz stwierdziła, że są one zupełnie nieważne (por. rys. 2.23.).

Oceny ważności dostępności i jakości funkcjonowania szkół ponadgimnazjalnych zawodowych w zależności od płci, miejsca zamieszkania i wieku respondentów z obu powiatów są zbliżone do ocen ogólnych. Przy czym – podobnie jak w ocenie ważności gimnazjów – średnia ocena wyraźnie zmniejsza się wraz z wiekiem respondentów po niemieckiej stronie granicy – od 2,58 wśród badanych w wieku 15-24 lat do 1,58 wśród tych w wieku powyżej 65 lat.

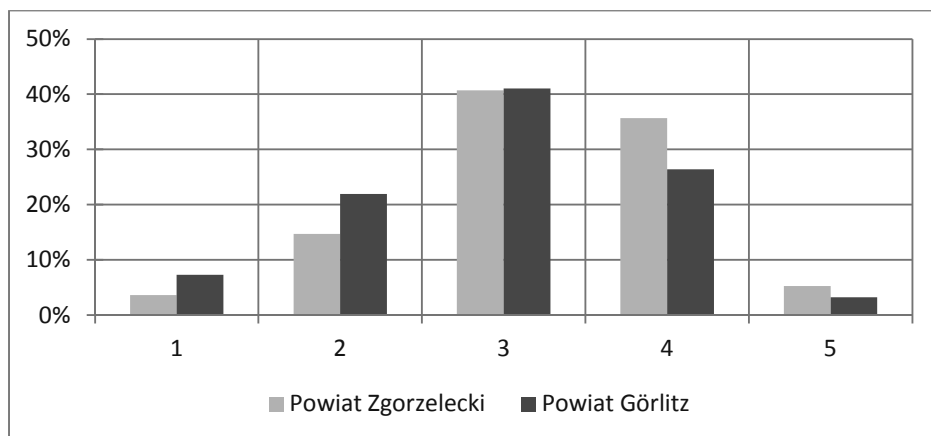
Przeciętne oceny **stanu** w zakresie dostępności i jakości **szkół ponadgimnazjalnych zawodowych** są bardziej zbliżone wśród badanych po obu stronach granicy niż oceny ważności. Wynoszą one 3,24 dla respondentów z powiatu zgorzeleckiego i 2,96 dla tych z powiatu Görlitz. Warto podkreślić, że rozkłady obu tych ocen są bardzo podobne (por. rys. 2.24.). Niemniej jednak występują pewne różnice. Przykładowo respondenci ze wsi po niemieckiej stronie granicy oceniają stan średnio na 2,72, a z miast na 3,36. Po polskiej stronie granicy nie występują takie dysproporcje. Różnice w ocenie stanu ze względu na płeć i wiek respondentów po jednej i drugiej stronie granicy są mniej istotne.

Rys. 2.23. Rozkład ocen **ważności** dostępności i jakości szkół ponadgimnazjalnych zawodowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.24. Rozkład ocen **stanu** dostępności i jakości szkół ponadgimnazjalnych zawodowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Warto jeszcze podkreślić różnice, jakie występują pomiędzy ocenami ważności i stanu dostępności i jakości szkół ponadgimnazjalnych zawodowych po obu stronach granicy. O ile w przypadku respondentów z powiatu Görlitz rozbieżności te są niewielkie (np. wśród badanych w wieku 15-24 lat ocena ważności wynosi 2,58, a ocena stanu 3,08) to po polskiej stronie granicy jest odwrotnie (wśród badanych w wieku 15-24 lat ocena ważności wynosi 4,03, a ocena stanu 3,04). Ponadto oceny stanu przydzielone przez respondentów po polskiej stronie granicy są zwykle znacznie niższe niż oceny ważności. Przykładowo, wśród badanych z miast średnia ocena ważności to 4,09, a stanu – 3,21. Natomiast po drugiej stronie granicy ocena ważności wynosi 2,41, a stanu 3,36.

W przypadku oceny ważności i stanu w zakresie dostępności i jakości **szkół ponadgimnazjalnych ogólnokształcących** występują bardzo podobne właściwości jak przy ocenie szkół zawodowych.

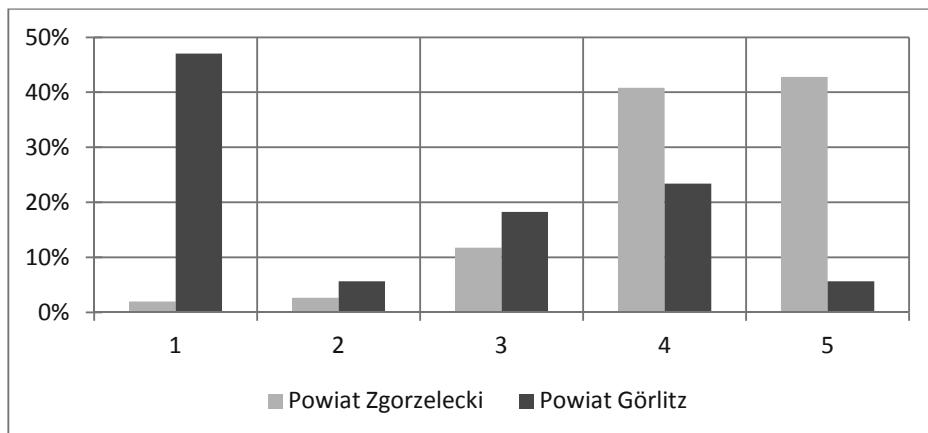
Blisko połowa respondentów z powiatu Görlitz (47% badanych) wskazuje, że aspekt ten jest nieistotny, przy czym zasadniczy wpływ na taką ocenę mają osoby w wieku powyżej 65 lat (74,6% badanych w tym wieku oceniło ważność na 1), których udział w badanej zbiorowości jest duży. Ogółem, średnia ocena ważności dla tego powiatu wynosi 2,35.

Natomiast ogólna ocena ważności po polskiej stronie granicy wynosi 4,20, a tylko 2% badanych oceniło ten aspekt jako nieważny (por. rys. 2.25.). W przypadku respondentów po tej stronie granicy oceny są podobne bez względu na miejsce zamieszkania, płeć czy też wiek.

Pomimo znacznego zróżnicowania ocen ważności, oceny **stanu** w zakresie badanego aspektu są podobne i wynoszą średnio 3,31 po polskiej oraz 3,23 po niemieckiej stro-

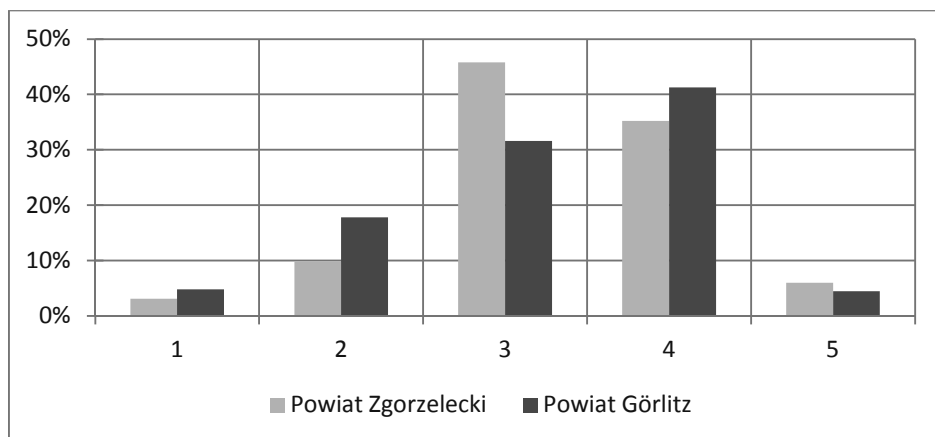
nie granicy (por. rys. 2.26.). Również cechy demograficzne respondentów nie wpływają istotnie na zróżnicowanie ocen. Jedynie respondenci z powiatu Görlitz mieszkający na wsiach ocenili sytuację w zakresie dostępności i jakości szkół ogólnokształcących średnio na 2,91, podczas gdy mieszkańcy miast na 3,71.

Rys. 2.25. Rozkład ocen **ważności** dostępności i jakości szkół ponadgimnazjalnych ogólnokształcących

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.26. Rozkład ocen **stanu** dostępności i jakości szkół ponadgimnazjalnych ogólnokształcących

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

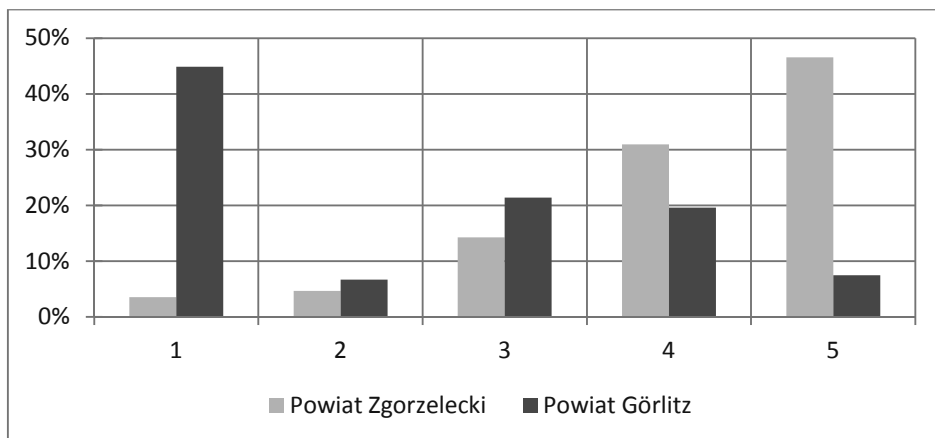
Tylko 3,6% respondentów z powiatu zgorzeleckiego uznało, że dostępność i jakość **szkół wyższych** jest nieistotnym aspektem jakości życia. Pozostali ocenili ważność tego aspektu wyżej, a aż 46,5% badanych uznało go za niezbędny (przyznało ocenę 5). Ogólnie, średnia ocena **ważności** wyniosła 4,12. Po niemieckiej stronie granicy odsetek respondentów, którzy uznali szkoły wyższe za nieistotny aspekt (przyznali ocenę 1) wyniósł aż 46,5%, a średnia ocena to 2,38 (por. rys. 2.27.).

W przypadku szkół wyższych zauważyć można pewien wzrost zainteresowania w przypadku osób młodych, zarówno po polskiej jak i niemieckiej stronie granicy. Wśród badanych w wieku 15-24 lat oceny ważności wyniosły średnio, odpowiednio 4,39 i 3,12.

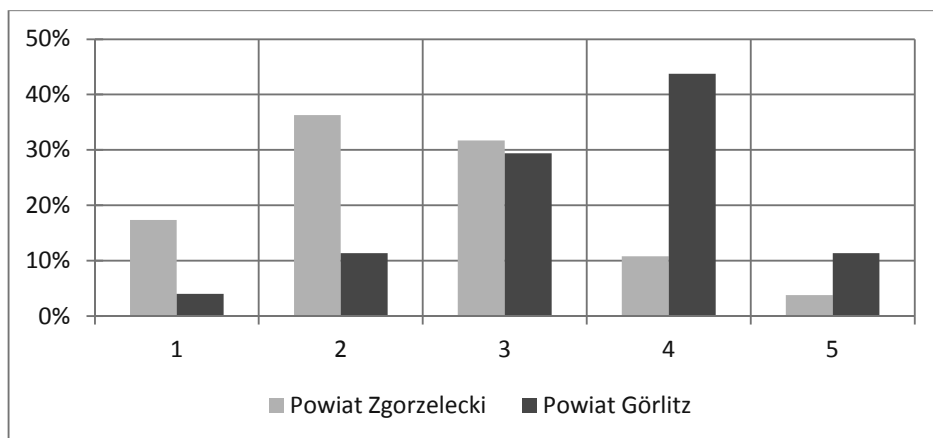
Ze względu na miejsce zamieszkania i płeć oceny ważności po obu stronach granicy zbliżone są do średniej.

Ocena **stanu** dostępności i jakości szkół wyższych wynosi średnio 2,47 wśród respondentów po polskiej i 3,47 po niemieckiej stronie granicy. Łatwo zauważyć, że rozkłady ocen po obu stronach granicy są całkowicie odmienne (por. rys. 2.28.) i podczas, gdy najczęściej przydzielaną oceną po stronie polskiej jest 2 (36,3% badanych) to po stronie niemieckiej jest to 4 (43,8% badanych). Oceny stanu według miejsca zamieszkania, płci i wieku respondentów są bardzo zbliżone do ocen średnich uzyskanych w badaniu respondentów po obu stronach granicy.

Rys. 2.27. Rozkład ocen **ważności** dostępności i jakości szkół wyższych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.28. Rozkład ocen **stanu** dostępności i jakości szkół wyższych

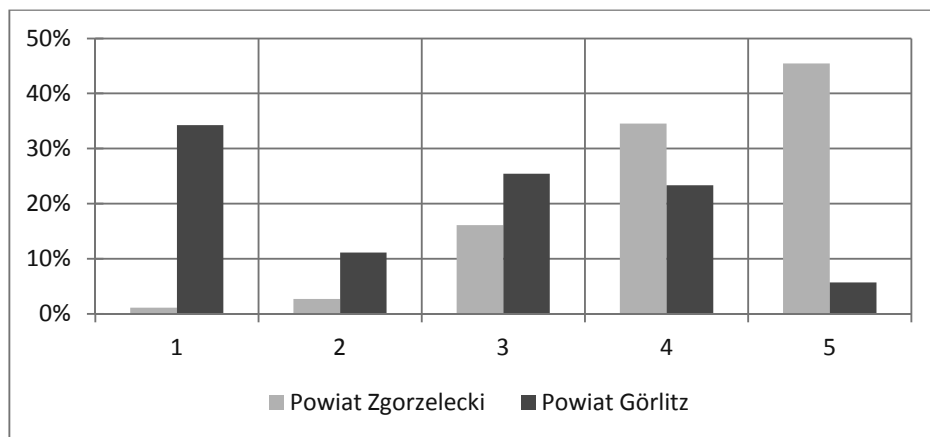
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Przystosowanie szkół dla potrzeb osób niepełnosprawnych

Zagadnienie to w opinii badanych po stronie polskiej jest ważnym elementem w całym procesie edukacji – na co wskazuje ponad 90% odpowiedzi. Dla niemal 45% respondentów z powiatu Görlitz aspekt ten nie ma większego znaczenia. Sposób realizacji sposobów przystosowania szkół dla potrzeb osób niepełnosprawnych, zdaniem ankietowanych z powiatu zgorzeleckiego nie jest na najwyższym poziomie – łącznie ponad 40% badanych oceniło ten stan jako „zły” i „bardzo zły”. Podobny rozkład ocen występuje w opinii mieszkańców obszarów miejskich i wiejskich badanych powiatów, zarówno kobiet, jak i mężczyzn (por. rys. 2.29. i rys. 2.30.).

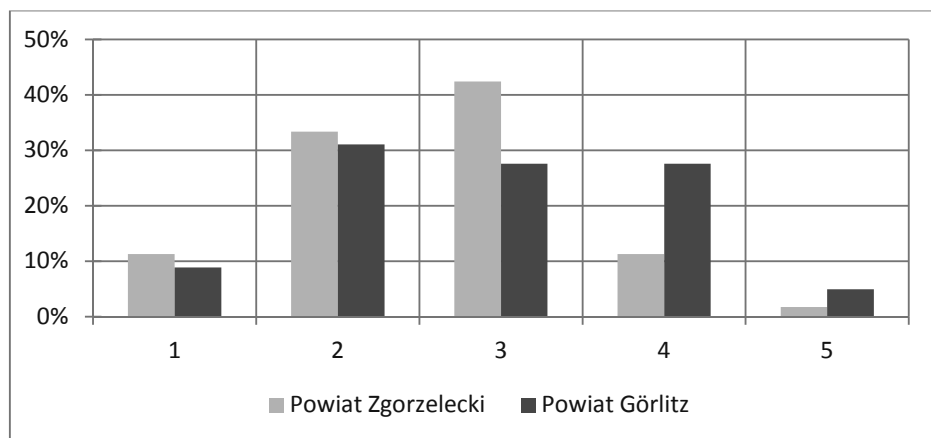
Wśród badanych po stronie polskiej w wieku 15-25 lat ocena konieczności przystosowania szkół dla potrzeb osób niepełnosprawnych jednoznacznie wskazuje, że jest to **bardzo ważne** zagadnienie w sferze usług edukacyjnych. Tak uważa ponad 90% badanych. Z kolei wśród rówieśników z powiatu Görlitz widać nieco mniejsze różnicowanie w podejściu do tego zagadnienia. Dla ponad 30% badanych jest to zagadnienie „mało ważne” lub „raczej nieważne”. Jednak badani w tym przedziale wieku dostrzegają konieczności zmian, wskazując na dość słabe dostosowanie szkół do potrzeb osób niepełnosprawnych. Podobne oceny można zaobserwować w opiniach respondentów w wieku 35-64 lata. Dość zaskakujący jest fakt, iż dla ponad 60% badanych z powiatu Görlitz w wieku ponad 65 lat warunki, jakie powinny być spełnione dla osób niepełnosprawnych w szkołach, nie mają większego znaczenia. Jednak z udzielonych opinii wynika, że stan przystosowania szkół dla potrzeb osób niepełnosprawnych oceniany jest jako „dobry” lub „bardzo dobry”. Wskazało na ten fakt ponad 40% badanych po stronie niemieckiej.

Rys. 2.29. Rozkład ocen **ważności** przystosowania szkół do potrzeb osób niepełnosprawnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.30. Rozkład ocen **stanu** przystosowania szkół do potrzeb osób niepełnosprawnych

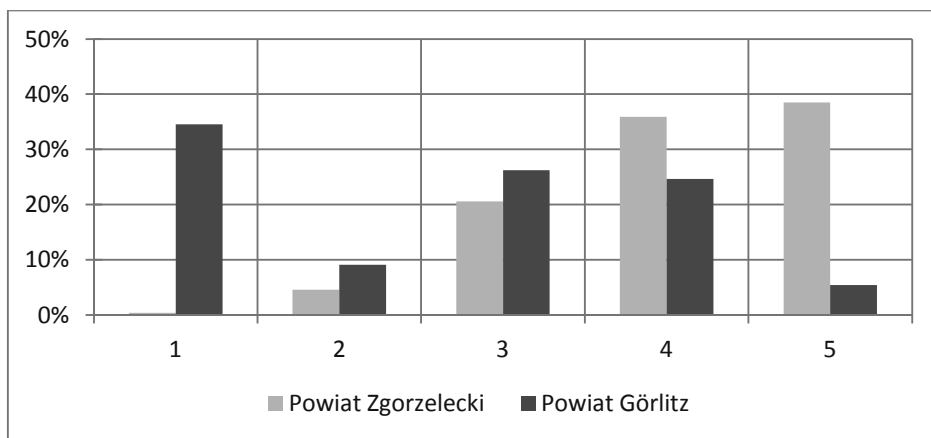
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

*Możliwości i warunki podnoszenia wykształcenia lub zmiany kwalifikacji
przez osoby dorosłe*

Ponad 90% badanych po stronie polskiej wskazuje, że możliwości i warunki podnoszenia wykształcenia lub zmiany kwalifikacji przez osoby dorosłe jest istotnym elementem systemu edukacji. Ciekawą kwestią jest opinia niemal 35% badanych z powiatu Görlitz, iż możliwości i warunki podnoszenia wykształcenia lub zmiany kwalifikacji przez osoby dorosłe nie są ważne.

Zdaniem respondentów po stronie polskiej system podnoszenia kwalifikacji przez osoby dorosłe ciągle jeszcze wymaga poprawy i nie jest oceniany w sposób zdecydowanie pozytywny. Średnia ocena wynosi 2,81. Nieco inaczej oceniają to zjawisko badani z powiatu Görlitz, gdzie 75% badanych pozytywnie ocenia możliwości i warunki podnoszenia wykształcenia lub zmiany kwalifikacji przez osoby dorosłe (por. rys. 2.31. i rys. 2.32.), przy czym średnia ocena jest tylko nieco wyższa niż po stronie polskiej i wynosi 3,11.

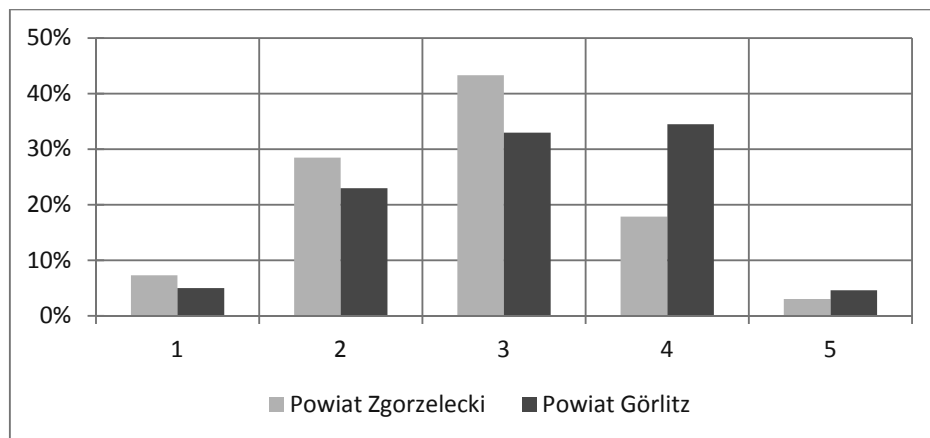
Rys. 2.31. Rozkład ocen **ważności** możliwości podnoszenia wykształcenia i kwalifikacji przez osoby dorosłe

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Analizując uzyskane wśród mieszkańców obszarów miejskich i wiejskich opinie można zauważyć, że znaczny odsetek respondentów po stronie niemieckiej nie wykazuje większego zainteresowania kwestią poszukiwania możliwości podnoszenia swoich kwalifikacji. Średnia ocena ważności wśród badanych ze wsi po stronie niemieckiej wynosi

Rys. 2.32. Rozkład ocen **stanu** możliwości podnoszenia wykształcenia i kwalifikacji przez osoby dorosłe

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

2,40, podczas gdy po stronie polskiej 4,20. Badani z powiatu zgorzeleckiego (w układzie miasto-wieś) w przeważającym stopniu oceniają, że możliwości i warunki podnoszenia wykształcenia lub zmiany kwalifikacji mają kluczowe znaczenie, z tym jednak, że oczekiwania i potrzeby w tym zakresie większości ankietowanych nie są zaspokajane w sposób zadowalający. Dystans ten wyraża się w średniej ocenie stanu, która dla badanych ze wsi po stronie polskiej wynosi 2,90. Podobny wniosek można sformułować, analizując odpowiedzi badanych kobiet i mężczyzn.

2.4.3. Bezpieczeństwo

i Na podstawie odpowiedzi na pytanie 13 kwestionariusza ankiety oceniono **cztery najważniejsze aspekty dotyczące dziedziny – bezpieczeństwo**, a mianowicie: poziom zadowolenia z bezpieczeństwa w miejscu swojego zamieszkania; ocena bezpieczeństwa publicznego – majątku (mieszkania, samochodu itp.), osobistego (w nocy i w dzień) i w ruchu drogowym, przygotowania gminy na sytuacje kryzysowe (powódzie, susze itp.); ocena bezpieczeństwa socjalnego – osób wymagających opieki, osób i rodzin patologicznych oraz ocena stopnia solidarności dla ludzi będących w trudnej sytuacji życiowej.

Poziom zadowolenia z poziomu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania

Bezpieczeństwo w miejscu zamieszkania to pierwszy ważny aspekt szeroko rozumianego poczucia bezpieczeństwa człowieka. Rozkład ogólnego poziomu zadowolenia z tego, że czujemy się mniej lub bardziej bezpieczni tam, gdzie mieszkamy dostarcza wielu cennych informacji.

Ogólna ocena zadowolenia mieszkańców powiatów zgorzeleckiego i Görlitz z tego aspektu jakości życia jest – według opinii respondentów – bardzo zbliżona (por. tabela 2.9.). Biorąc jednak pod uwagę rozkład poziomu zadowolenia według wybranych cech osobowych, należy zwrócić uwagę na występujące w tym zakresie pewne różnicowanie.

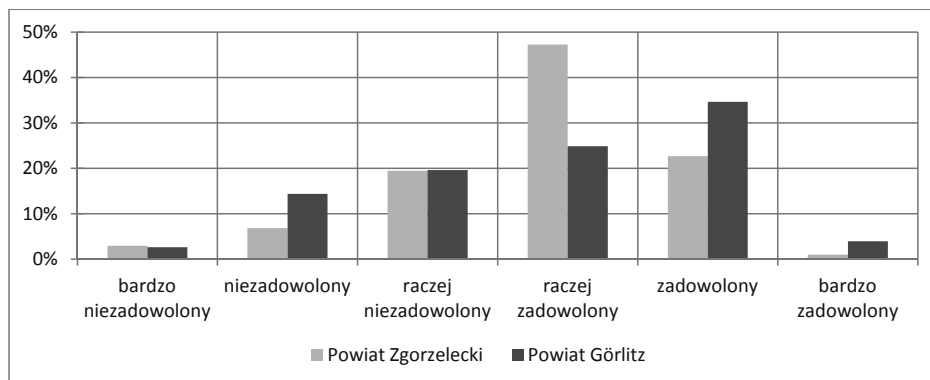
Tabela 2.9. Rozkład ocen zadowolenia z poziomu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania

Ocena	Bardzo niezadowolony	Niezadowolony	Raczej niezadowolony	Raczej zadowolony	Zadowolony	Bardzo zadowolony
Ogółem	3,3%	8,2%	17,1%	35,0%	33,0%	3,5%
Powiat Zgorzelecki	2,8%	5,1%	16,3%	45,6%	27,6%	2,5%
Powiat Görlitz	3,9%	11,9%	18,1%	22,0%	39,5%	4,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Wśród mieszkańców wsi powiatu zgorzeleckiego występuje około dwukrotnie niższy odsetek niezadowolonych z poziomu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania niż w powiecie Görlitz, natomiast wśród mieszkańców miast nieco wyższy jest poziom niezadowolenia po stronie niemieckiej (por. rys. 2.33.). Poziom zadowolenia według płci wśród kobiet po obu stronach granicy oceniany jest podobnie, natomiast wśród mężczyzn wyższy odsetek zadowolonych z poziomu bezpieczeństwa występuje w powiecie Görlitz.

Rys. 2.33. Rozkład ocen zadowolenia z bezpieczeństwa wśród respondentów mieszkających w miastach

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

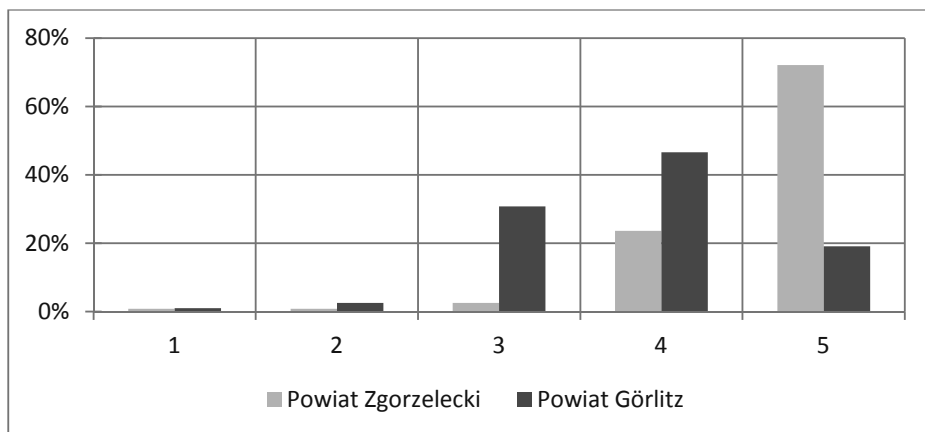
Biorąc pod uwagę kryterium wieku respondentów, połowa mieszkańców strony niemieckiej w grupie wiekowej 15-24 lat jest zadowolona lub bardzo zadowolona z poziomu bezpieczeństwa, podczas gdy po stronie polskiej odsetek ten wynosi tylko około 33%. W kolejnej w grupie wiekowej (25-34 lat) odsetek zadowolonych i bardzo zadowolonych w niemieckiej części badanego obszaru jest blisko 2,5-krotnie wyższy niż po stronie polskiej. Wśród mieszkańców w wyższej kategorii wieku (35-64 lat) udział niezadowolonych w powiecie zgorzeleckim jest zdecydowanie niższy niż w powiecie Görlitz, a w grupie wiekowej > 65 lat poziom zadowolenia mieszkańców po obu stronach granicy oceniany jest podobnie.

Reasumując, poziomy zadowolenia z bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania po obu stronach granicy są coraz bardziej podobne wraz z rosnącym wiekiem respondentów.

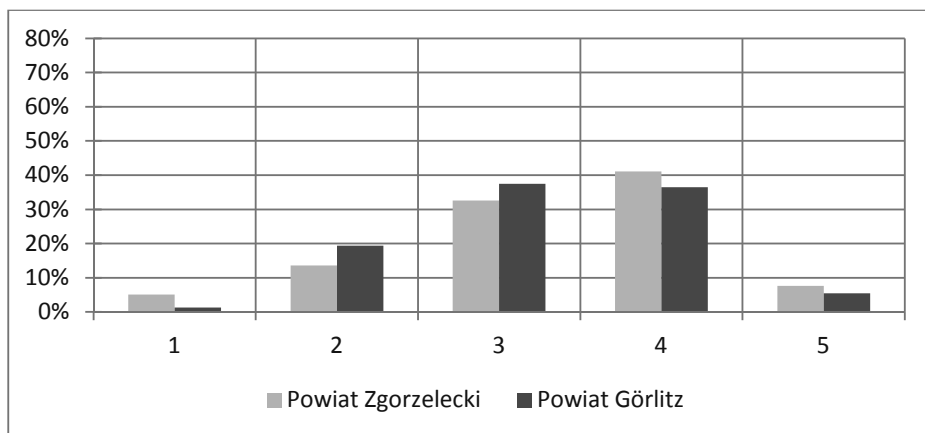
Bezpieczeństwo publiczne

Przy szacowaniu poziomu **bezpieczeństwa osobistego** (w nocy i w dzień) uwzględniono zarówno ocenę ważności, jak i ocenę stanu tego bezpieczeństwa. W opinii respondentów ogólna ocena **ważności** tego aspektu jakości życia jest po stronie polskiej znacznie wyższa (blisko ¾ mieszkańców nadaje temu aspektowi bezpieczeństwa wagę najwyższą) niż po stronie niemieckiej.

Na tym tle **stan** bezpieczeństwa po obu stronach granicy oceniany jest jednak podobnie, co oznacza iż szczególnie po stronie polskiej występuje znaczna rozbieżność między oczekiwaniami co do poziomu bezpieczeństwa a jego stanem faktycznym (por. rys. 2.34. i rys. 2.35.).

Rys. 2.34. Rozkład ocen **ważności** bezpieczeństwa osobistego

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

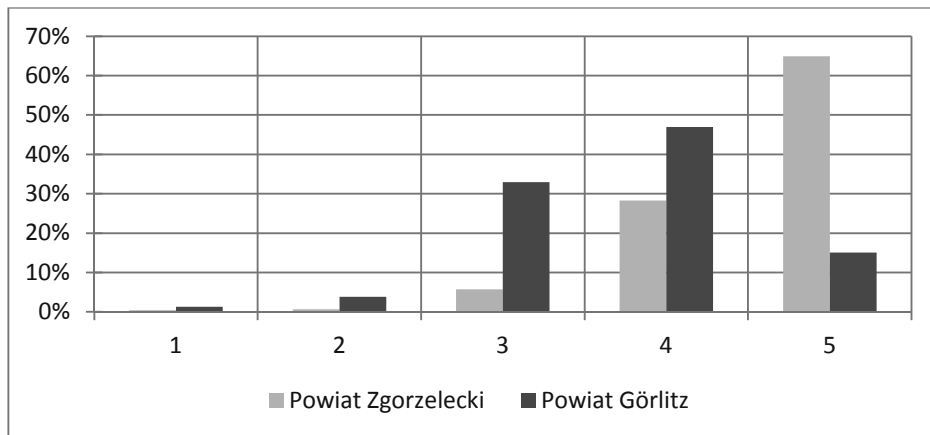
Rys. 2.35. Rozkład ocen **stanu** bezpieczeństwa osobistego

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Po stronie polskiej wyżej poziom bezpieczeństwa oceniają mieszkańcy wsi. Należy zwrócić uwagę, że ze względu na wiek nie zaobserwowano istotnych różnic zarówno w ocenie ważności, jak i stanu bezpieczeństwa po obu stronach granicy. Wyjątkiem jest tu ludność starsza, która po stronie niemieckiej przywiązuje do tego aspektu mniejszą wagę.

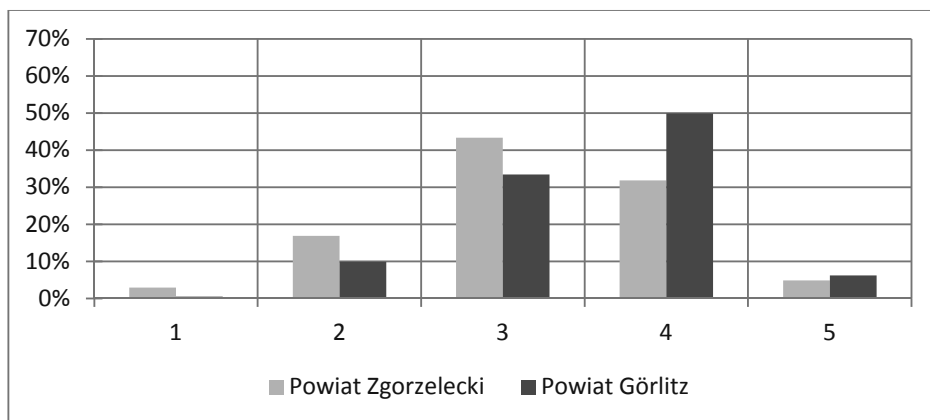
Znaczenie **bezpieczeństwa w ruchu drogowym** zdecydowanie wyżej ocenili respondenci z polskiej części badanego obszaru, natomiast jego stan został znacznie wyżej oceniony po stronie niemieckiej (por. rys. 2.36. i rys. 2.37.).

Rys. 2.36. Rozkład ocen **ważności** bezpieczeństwa w ruchu drogowym

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.37. Rozkład ocen **stanu** bezpieczeństwa w ruchu drogowym

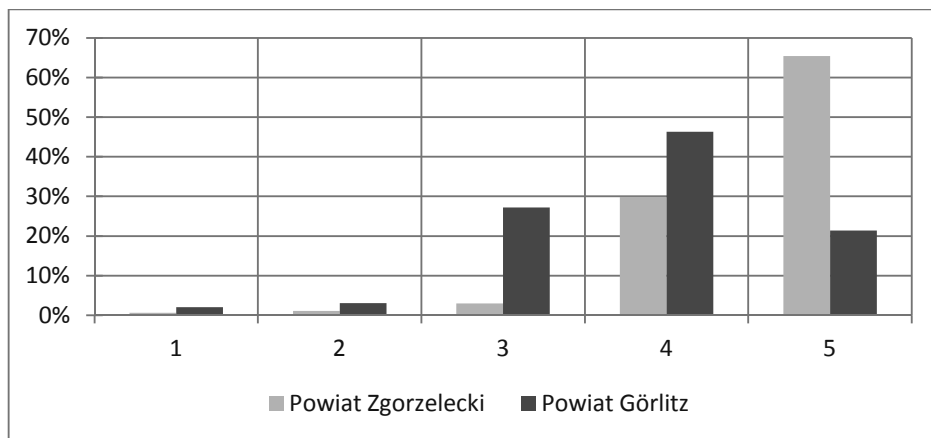

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

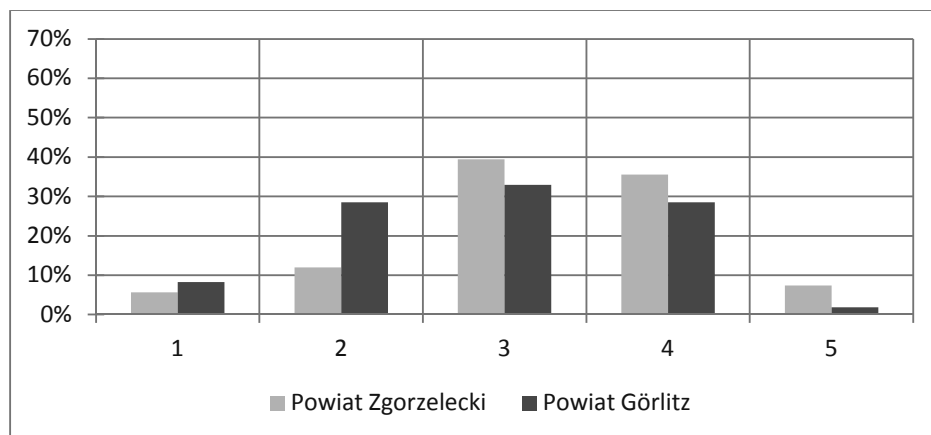
Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania po stronie polskiej większą wagę temu rodzajowi bezpieczeństwa nadają mieszkańcy wsi, natomiast po stronie niemieckiej mieszkańcy miast. Ocena stanu bezpieczeństwa w ruchu drogowym zarówno wśród mieszkańców miast, jak i mieszkających na wsi po stronie niemieckiej wypada zdecydowanie korzystniej niż po stronie polskiej. Ze względu na płeć nie stwierdzono zróżnicowania oceny ważności i stanu bezpieczeństwa zarówno po polskiej, jak i niemieckiej stronie granicy. Podobnie wiek mieszkańców nie różnicuje istotnie zarówno oceny ważności, jak i stanu bezpieczeństwa po obu stronach granicy.

W zakresie **bezpieczeństwa majątku** zdecydowanie wyższą wagę do tego rodzaju bezpieczeństwa przypisywali respondenci z powiatu zgorzeleckiego. Również stan tego bezpieczeństwa został oceniany wyżej po polskiej stronie granicy (por. rys. 2.38. i rys. 2.39.).

Rys. 2.38. Rozkład ocen **ważności** bezpieczeństwa majątku

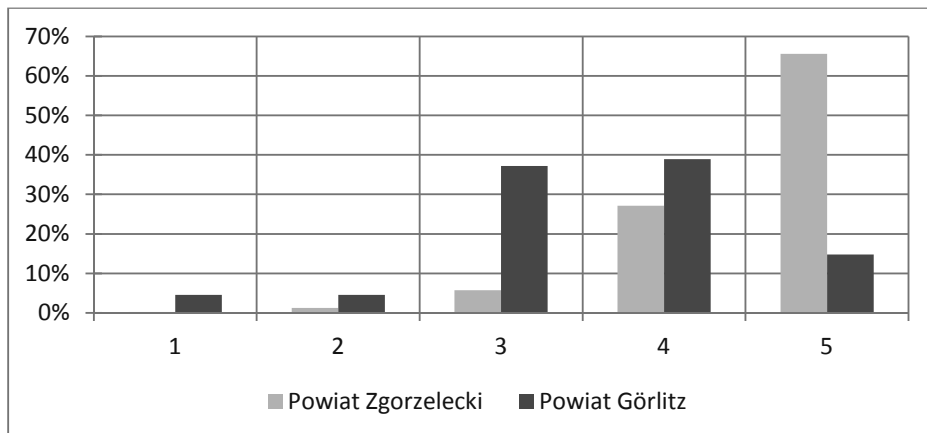
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.39. Rozkład ocen **stanu** bezpieczeństwa majątku

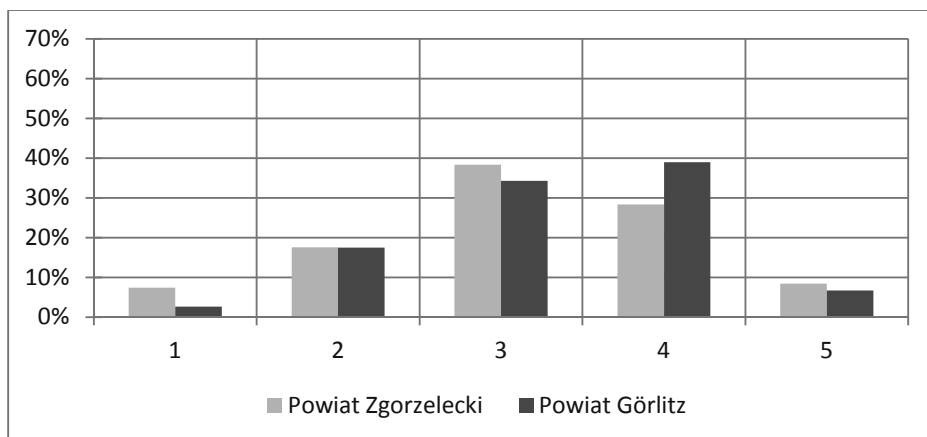
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Prawidłowość taka występuje zarówno wśród mieszkańców miast, jak i wsi oraz przy uwzględnieniu płci respondentów. Biorąc pod uwagę wiek mieszkańców, należy stwierdzić malejące znaczenie tej sfery bezpieczeństwa wśród osób starszych po stronie niemieckiej i zbliżone we wszystkich grupach wiekowych po stronie polskiej. Z kolei stan tego bezpieczeństwa w każdej z grup wiekowych po stronie polskiej jest wyżej oceniany niż po stronie niemieckiej.

Przygotowaniu gminy na sytuacje kryzysowe zdecydowanie wyższe znaczenie nadaje się w powiecie zgorzeleckim, natomiast ocena stanu tego przygotowania wypada nieco korzystniej dla strony niemieckiej (por. rys. 2.40. i rys. 2.41.). Prawidłowość ta dotyczy zarówno mieszkańców miast, jak i wsi. Również ze względu na płeć występuje taka prawidłowość. W każdej z grup wiekowych zaobserwowano także tego typu relacje.

Rys. 2.40. Rozkład ocen **ważności** przygotowania gminy na sytuacje kryzysowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.41. Rozkład ocen **stanu** przygotowania gminy na sytuacje kryzysowe

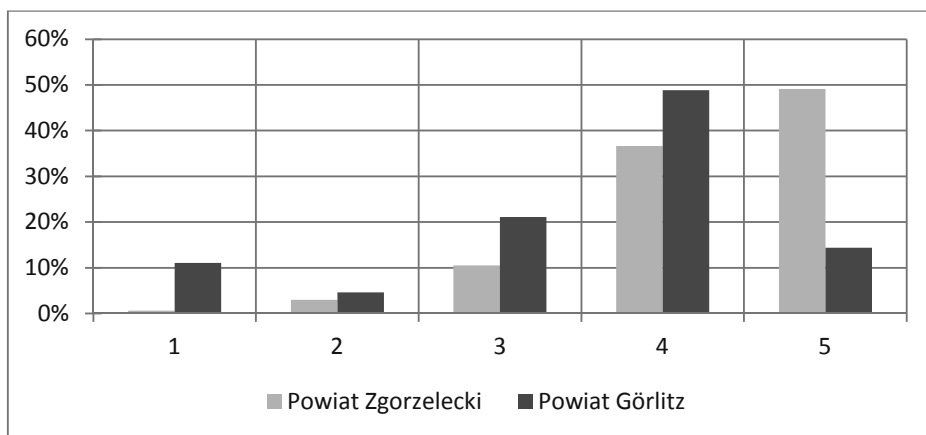
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Bezpieczeństwo społeczne

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że w zakresie **opieki nad osobami wymagającymi opieki** zdecydowanie wyższą wagę przypisuje się tej sferze bezpieczeństwa wśród mieszkańców powiatu zgorzeleckiego, natomiast stan tej opieki

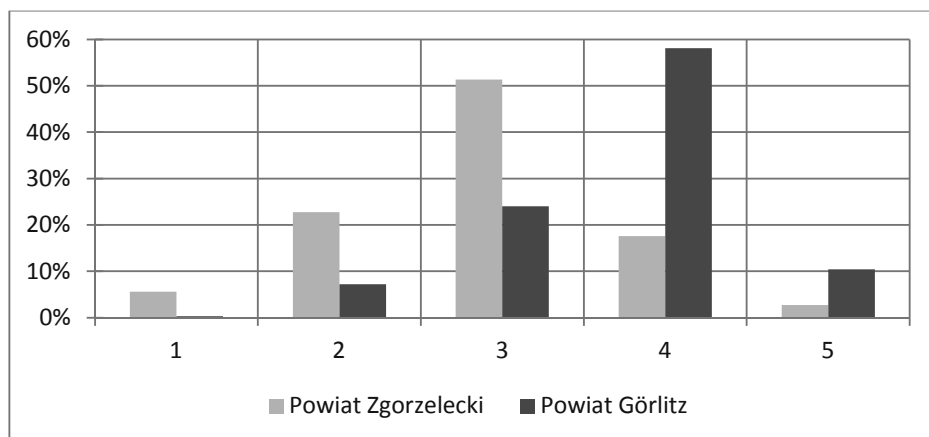
jest oceniany zdecydowanie wyżej przez mieszkańców strony niemieckiej (por. rys. 2.42. i rys. 2.43.). Jest to wynikiem dużych zaniedbań w jakości i zakresie tej opieki po polskiej stronie granicy. Tej sferze opieki wyższe znaczenie nadają mieszkańcy polskich wsi i niemieckich miast. O ile stan tej opieki po stronie niemieckiej jest podobnie oceniany w układzie miasto-wieś, to po stronie polskiej znacznie niższe oceny są formułowane przez mieszkańców wsi.

Rys. 2.42. Rozkład ocen **ważności** opieki nad osobami wymagającymi opieki

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.43. Rozkład ocen **stanu** opieki nad osobami wymagającymi opieki

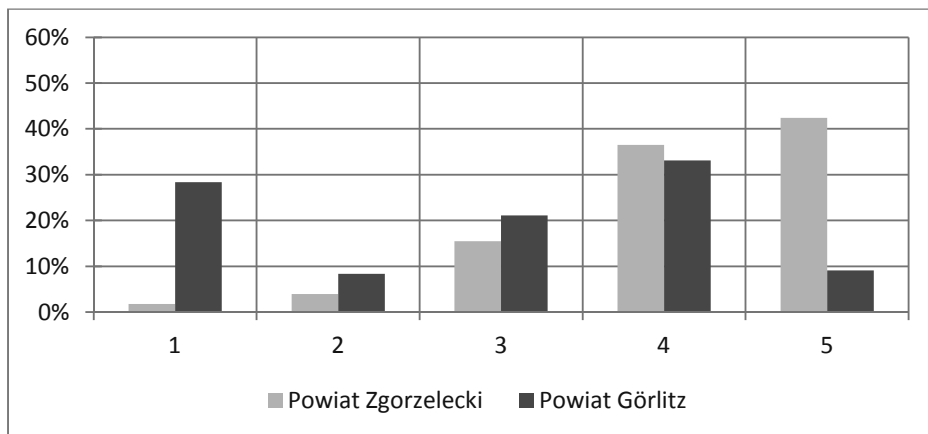

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

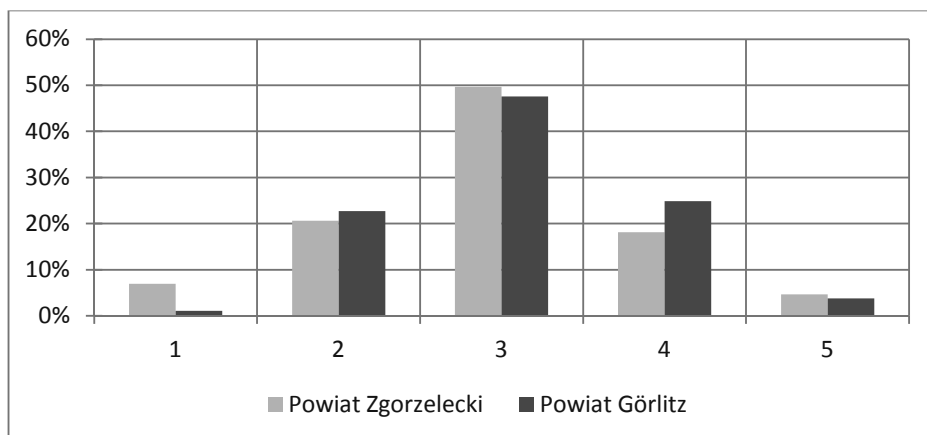
Uwzględniając przy analizie ocen płeć mieszkańców, odnotowano zarówno po polskiej, jak i niemieckiej stronie granicy nadawanie większego znaczenia tej opiece przez kobiety, przy podobnej ocenie stanu tej opieki. Biorąc pod uwagę wiek mieszkańców, należy zauważyć – co wydaje się naturalne – wzrost znaczenia tej opieki wraz z rosnącym wiekiem respondentów po polskiej stronie granicy i zbliżone znaczenie w każdej z grup wiekowych po stronie niemieckiej. Ocena stanu tej opieki odpowiednio po polskiej i niemieckiej stronie granicy nie wykazuje istotnego zróżnicowania według grup wiekowych.

W zakresie **pomocy dla rodzin i osób patologicznych** zdecydowanie wyższą wagę respondenci nadawali tej sferze bezpieczeństwa socjalnego w powiecie zgorzeleckim, natomiast stan tej pomocy został oceniony podobnie po obu stronach granicy. Świadczyć to może o większej skali problemów patologii występujących po stronie polskiej (por. rys. 2.44. i rys. 2.45.). Wyższe znaczenie temu problemowi w powiecie zgorzeleckim nadają mieszkańcy wsi, a po stronie niemieckiej – mieszkańcy miast. Z kolei stan tej pomocy wśród mieszkańców wsi i miast po obu stronach granicy oceniany jest podobnie.

Rys. 2.44. Rozkład ocen **ważności** pomocy dla rodzin i osób patologicznych

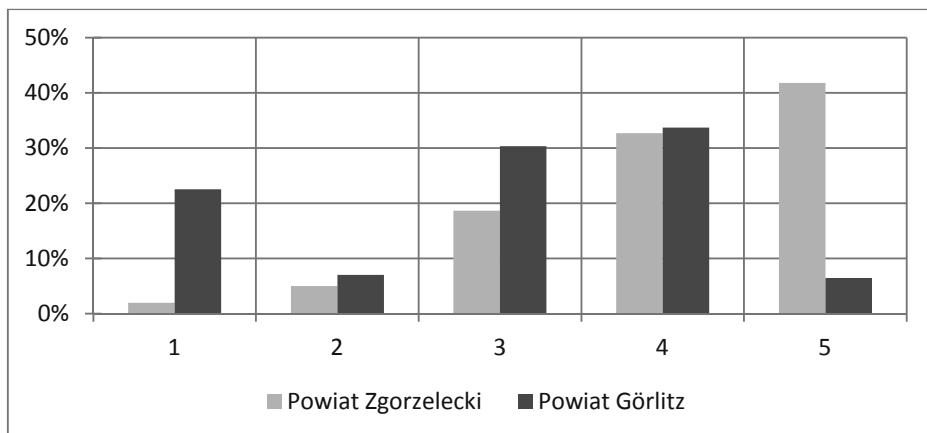
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.45. Rozkład ocen **stanu** pomocy dla rodzin i osób patologicznych

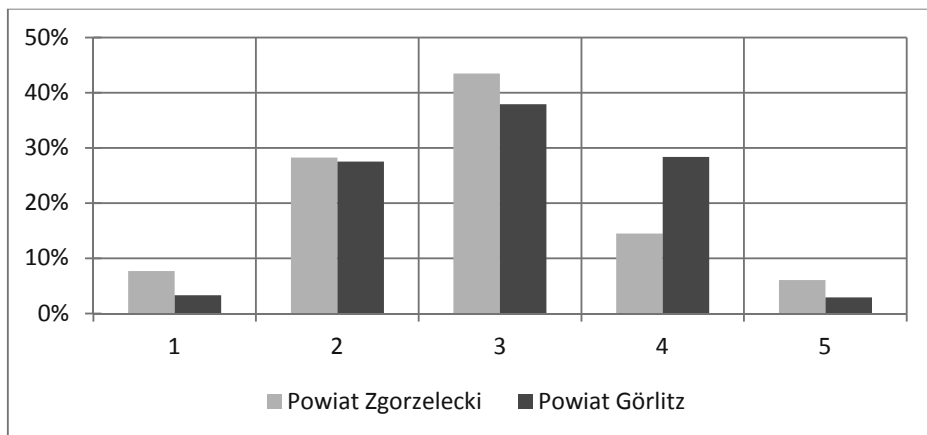
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Analizując ten problem ze względu na płeć, nie stwierdzono istotnych różnic w ocenie znaczenia tego rodzaju pomocy wśród mieszkańców obu powiatów. Podobnie, nie stwierdzono różnic ze względu na płeć w ocenie jej stanu. Jednak biorąc pod uwagę wiek mieszkańców, ocena ważności tej pomocy po stronie polskiej wzrasta wraz z ich wiekiem, natomiast po stronie niemieckiej tendencja jest odwrotna – ocena ta maleje wraz z wiekiem respondentów. Ocena stanu tej pomocy zarówno po stronie polskiej, jak i niemieckiej wykazuje niewielkie zróżnicowanie przy nieco wyższym poziomie ocen w powiecie Görlitz.

Ostatni aspekt analizy dotyczył stopnia **solidarności z osobami w trudnej sytuacji**. Z przeprowadzonych badań wynika, że zdecydowanie wyższe znaczenie przypisują tej solidarności respondenci powiatu zgorzeleckiego przy nieco wyższej ocenie jej stanu (zawansowania) w powiecie Görlitz (por. rys. 2.46. i rys. 2.47.). Szczególnie wysoką wagę tej sferze bezpieczeństwa nadają mieszkańcy polskich wsi przy zbliżonej po obu stronach granicy ocenie przez mieszkańców wsi stanu tej solidarności. Wśród mieszkańców miast ocena wagi tego zagadnienia nie wykazuje tak dużego zróżnicowania po obu stronach granicy, a ocena stanu jest bardzo zbliżona.

Rys. 2.46. Rozkład ocen **ważności** solidarności z osobami w trudnej sytuacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.47. Rozkład ocen **stanu** solidarności z osobami w trudnej sytuacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Ze względu na płeć ocena ważności i stanu tej sfery bezpieczeństwa nie wykazuje istotnego zróżnicowania zarówno w powiecie zgorzeleckim, jak i powiecie Görlitz. Biorąc pod uwagę wiek mieszkańców po polskiej stronie granicy wzrasta ważność tej formy pomocy wraz z ich wiekiem, natomiast oceny występowania zjawiska solidarności wykazują umiarkowaną tendencję malejącą. Z kolei po stronie niemieckiej ocena ważności na ogół maleje wraz z wiekiem, a ocena stanu solidarności nieznacznie wzrasta.

2.4.4. Kultura i rekreacja

i Na podstawie odpowiedzi na pytanie 14 kwestionariusza ankiety oceniono **trzy najważniejsze aspekty dotyczące dziedziny – kultura i rekreacja**, a mianowicie: poziom zadowolenia z oferty kulturalno-sportowej w swojej okolicy; ofertę kulturalno-sportową – możliwości uczestniczenia w imprezach sportowych i kulturalnych oraz nieodpłatną dostępność do infrastruktury sportowej i kulturalnej.

Poziom zadowolenia z oferty kulturalno-sportowej

Rozkład ogólnego poziomu zadowolenia z poziomu oferty kulturalno-sportowej wykazuje pewne podobieństwa, jak i różnice (por. tabela 2.10.). Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że poziom zadowolenia mieszkańców z oferty kulturalno-sportowej jest nieco wyższy po stronie niemieckiej.

Tabela 2.10. Rozkład ocen zadowolenia z oferty kulturalno-sportowej

Ocena	Bardzo niezadowolony	Niezadowolony	Raczej niezadowolony	Raczej zadowolony	Zadowolony	Bardzo zadowolony
Ogółem	3,3%	8,2%	17,1%	35,0%	33,0%	3,5%
Powiat Zgorzelecki	2,8%	5,1%	16,3%	45,6%	27,6%	2,5%
Powiat Görlitz	3,9%	11,9%	18,1%	22,0%	39,5%	4,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

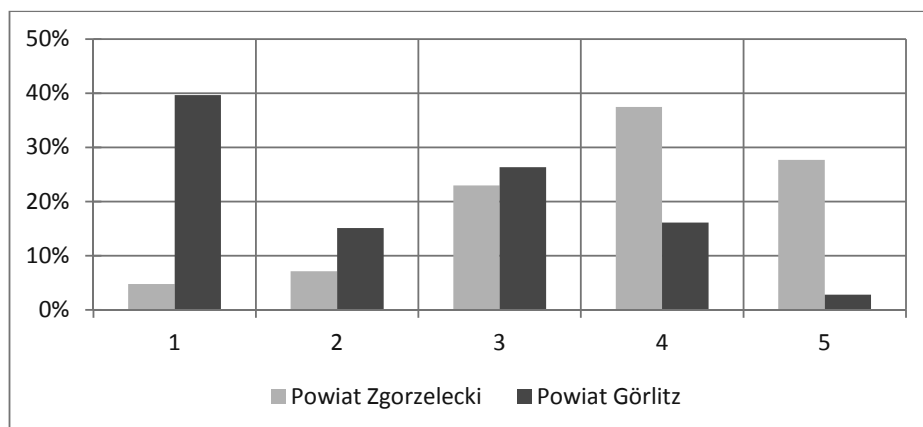
Biorąc pod uwagę opinie mieszkańców wsi, po obu stronach granicy poziom zadowolenia jest zbliżony, natomiast wśród mieszkańców miast jest on zdecydowanie wyższy po stronie niemieckiej (odsetek zadowolonych respondentów w powiecie Görlitz wynosi blisko 90%, a w powiecie zgorzeleckim około 70%). Poziom zadowolenia z tej oferty

wśród kobiet obu powiatów wykazuje większe zróżnicowanie aniżeli wśród mężczyzn. Dodać należy, że poziom tego zadowolenia po polskiej stronie granicy na ogół maleje wraz z rosnącym wiekiem mieszkańców, natomiast po stronie niemieckiej zaobserwowano tendencję odwrotną.

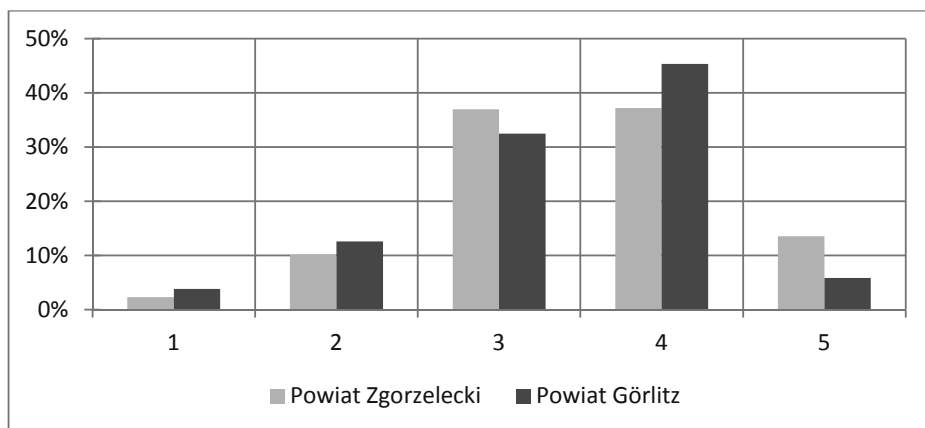
Możliwości uczestniczenia w imprezach sportowych i kulturalnych

Temu aspektowi jakości życia zdecydowanie wyższą wagę nadają respondenci z powiatu zgorzeleckiego i również po polskiej stronie granicy ocenia się wyżej możliwości uczestniczenia w imprezach sportowych (por. rys. 2.48. i rys. 2.49.). Większe znaczenie dostępności do tego typu imprez nadają przede wszystkim mieszkańcy polskich wsi i niemieckich miast. Podobne tendencje stwierdzono w ocenach stanu tego zjawiska.

Rys. 2.48. Rozkład ocen **ważności** możliwości uczestniczenia w imprezach sportowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

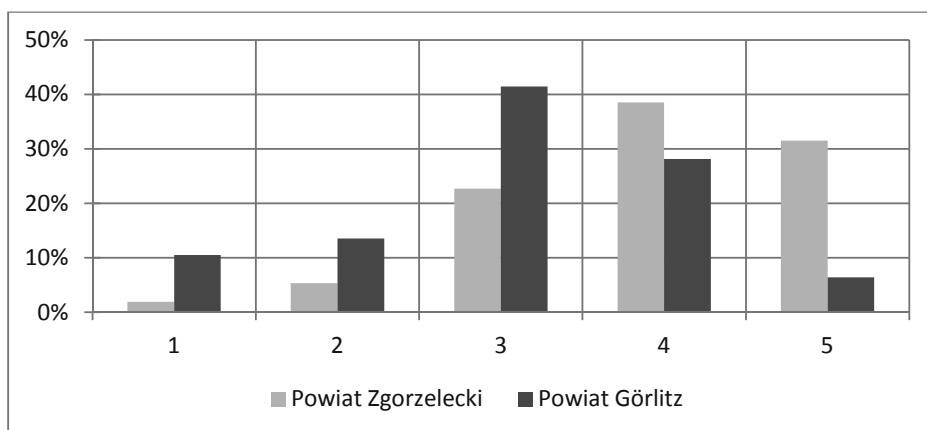
Rys. 2.49. Rozkład ocen **stanu** możliwości uczestniczenia w imprezach sportowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

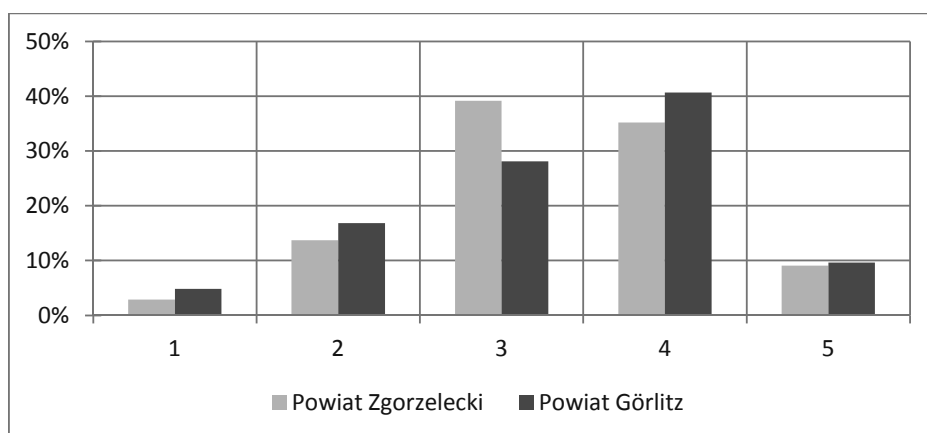
Biorąc pod uwagę płeć respondentów, należy zwrócić uwagę na nieco wyższą wagę, którą przypisują kobiety możliwości uczestniczenia w tego typu imprezach i zdecydowanie wyższą wśród mężczyzn powiatu zgorzeleckiego w porównaniu do ocen kobiet i mężczyzn powiatu Görlitz, które kształtują się na niższym, choć nie tak zróżnicowanym poziomie. Podobnie w powiecie zgorzeleckim ocena faktycznej możliwości uczestnictwa wśród mężczyzn jest wyższa niż wśród kobiet.

Uwzględniając kryterium wieku mieszkańców odnotowano malejące znaczenie możliwości uczestniczenia w tego typu imprezach wraz ze wzrostem wieku mieszkańców powiatu zgorzeleckiego. Identyčną tendencję, ale na znacznie niższym poziomie zaobserwowano wśród mieszkańców powiatu Görlitz. Ocena stanu możliwości uczestnictwa w imprezach sportowych wśród mieszkańców powiatu zgorzeleckiego nie wykazuje zróżnicowania dla wyodrębnionych kategorii wiekowych, a wśród mieszkańców powiatu Görlitz zróżnicowanie to jest niewielkie.

Znacznie wyższą wagę nadają **możliwości uczestnictwa w imprezach kulturalnych** respondenci z powiatu zgorzeleckiego przy podobnej niskiej ocenie stanu w tym zakresie po obu stronach granicy (por. rys. 2.50. i rys. 2.51.).

Rys. 2.50. Rozkład ocen **ważności** możliwości uczestniczenia w imprezach kulturalnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.51. Rozkład ocen **stanu** możliwości uczestniczenia w imprezach kulturalnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

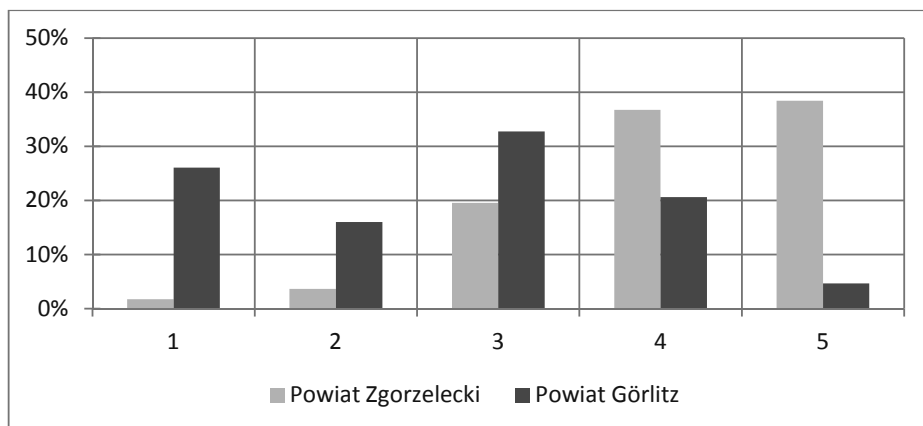
Dla respondentów – mieszkańców polskich wsi ta możliwość uczestnictwa ma wyższe znaczenie niż dla mieszkańców miast, natomiast po stronie niemieckiej rozkład znaczenia jest odwrotny. Faktyczną możliwość uczestnictwa wyżej oceniają mieszkańcy polskich wsi i niemieckich miast. Znaczenie tej dostępności nieco wyżej oceniają kobiety

zarówno po polskiej, jak i niemieckiej stronie granicy, natomiast ocena stanu w tym zakresie po polskiej stronie granicy jest jednakowa dla kobiet i mężczyzn, a po stronie niemieckiej nieco wyższa wśród mężczyzn. Uwzględniając wiek respondentów nie stwierdzono istotnego zróżnicowania w zakresie oceny ważności możliwości uczestnictwa w imprezach kulturalnych w poszczególnych kategoriach wiekowych wśród mieszkańców obu powiatów. Ocena faktycznej możliwości uczestnictwa w tego typu imprezach po polskiej stronie granicy nie wykazuje istotnego zróżnicowania, natomiast po stronie niemieckiej nieznacznie maleje wraz z wiekiem mieszkańców.

Nieodpłatny dostęp do infrastruktury sportowej i kulturalnej

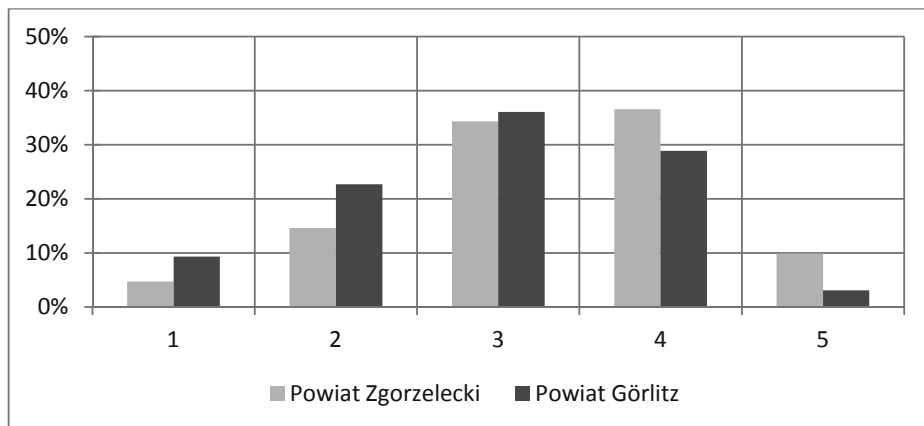
Zdecydowanie wyższą wagę dostępowi do nieodpłatnej infrastruktury sportowej i kulturalnej nadają respondenci polskiej strony badanego obszaru (około 3/4 ocen po stronie polskiej to oceny najwyższe wobec 1/4 najwyższych ocen po stronie niemieckiej). Ocena stanu dostępu do tego typu infrastruktury po stronie polskiej jest zdecydowanie niższa od oczekiwania, natomiast po stronie niemieckiej nieco wyższa (por. rys. 2.52. i rys. 2.53.).

Rys. 2.52. Rozkład ocen **ważności** nieodpłatnego dostępu do infrastruktury sportowej i kulturalnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.53. Rozkład ocen **stanu** nieodpłatnego dostępu do infrastruktury sportowej i kulturalnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Mieszkańcy wsi i miast w polskiej części badanego obszaru podobnie oceniają wagę tej dostępności, natomiast dla mieszkańców niemieckich wsi ta dostępność ma mniejsze znaczenie niż dla mieszkańców miast. Faktyczną dostępność do tej infrastruktury podobnie oceniają mieszkańcy miast po obu stronach granicy, natomiast mieszkańcy polskich wsi znacznie wyżej oceniają ten stan niż mieszkańcy wsi niemieckich.

Biorąc pod uwagę płeć, nie stwierdzono istotnych różnic w ocenie ważności tego typu dostępu wśród kobiet i mężczyzn odpowiednio po obu stronach granicy, natomiast ocena faktycznego dostępu do tej infrastruktury jest wyższa zarówno wśród kobiet jak i mężczyzn powiatu zgorzeleckiego. Znaczenie tego dostępu do tej infrastruktury po polskiej stronie granicy na ogół maleje wraz rosnącym wiekiem respondentów. Również ocena faktycznego nieodpłatnego dostępu do infrastruktury sportowej i kulturalnej wykazuje identyczną tendencję. W niemieckiej części badanego obszaru w zakresie oceny ważności tego dostępu występuje podobna tendencja, ale jest ona bardziej wyrazista, natomiast ocena faktycznego nieodpłatnego dostępu do infrastruktury wzrasta wraz z wiekiem mieszkańców.

2.4.5. Sytuacja materialna i zawodowa

i Na podstawie odpowiedzi na pytanie 15 kwestionariusza ankiety oceniono aż **siedem najważniejszych aspektów dotyczących dziedziny – sytuacja materialna i zawodowa**, a mianowicie: poziom zadowolenia ze swojej sytuacji materialnej i zawodowej; sześć aspektów tej sytuacji – osobistą sytuację finansową, aktualnie wykonywaną pracę, bezpieczeństwo zatrudnienia, szanse znalezienia nowej atrakcyjnej pracy, zachowanie właściwych proporcji pomiędzy czasem pracy a czasem wolnym i warunki mieszkaniowe.

Poziom zadowolenia z sytuacji materialnej i zawodowej

Rozkład ogólnego poziomu zadowolenia z sytuacji materialnej i zawodowej jest po obu stronach granicy podobny (por. tabela 2.11.), choć uwzględniając bardziej szczegółowe kryteria, widać też rozkłady, że rozkłady te wykazują też pewne zróżnicowanie.

Tabela 2.11. Rozkład ocen zadowolenia z sytuacji materialnej i zawodowej

Ocena	Bardzo niezadowolony	Niezadowolony	Raczej niezadowolony	Raczej zadowolony	Zadowolony	Bardzo zadowolony
Ogółem	3,4%	9,2%	13,2%	30,5%	37,1%	6,7%
Powiat Zgorzelecki	4,6%	10,1%	16,7%	40,9%	23,4%	4,2%
Powiat Görlitz	1,8%	8,1%	8,9%	17,5%	54,0%	9,7%

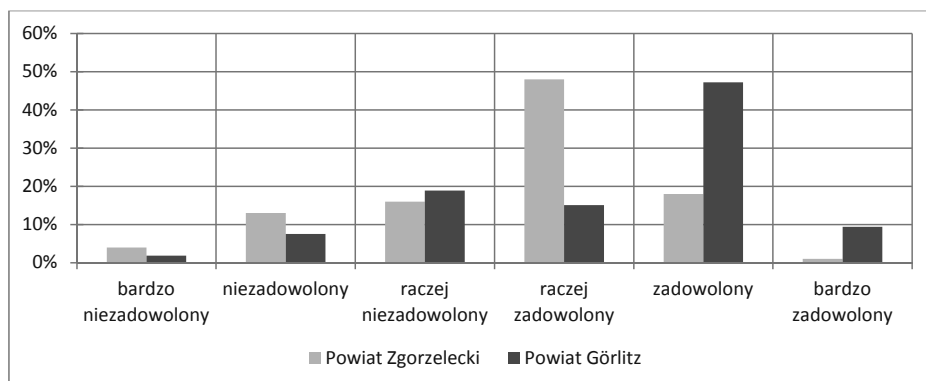
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Ogólna ocena zadowolenia mieszkańców powiatów zgorzeleckiego i Görlitz z sytuacji materialnej i zawodowej jest – według opinii respondentów – bardzo zbliżona, zarówno na obszarach miejskich i wiejskich. Biorąc jednak pod uwagę rozkład poziomu zadowolenia według wybranych cech osobowych, należy zwrócić uwagę na występujące w tym zakresie pewne zróżnicowania i tak:

- większy poziom zadowolenia zadeklarowali mieszkańcy miast po stronie niemieckiej (blisko 90%), po stronie polskiej natomiast zadowolonych jest blisko 70% mieszkańców miast; odwrotną tendencję oceny zadowolenia odnotowano wśród mieszkańców wsi – w powiecie zgorzeleckim zadowolonych jest 80%, natomiast w powiecie Görlitz 70% mieszkańców;

- rozpatrując poziom zadowolenia z sytuacji materialnej i zawodowej według płci można wskazać, że zarówno mieszkanki, jak i mieszkańcy powiatu zgorzeleckiego są mniej zadowoleni;
- biorąc pod uwagę kryterium wieku mieszkańców, w grupie wiekowej 15-24 lat połowa mieszkańców powiatu Görlitz jest zadowolona lub bardzo zadowolona z sytuacji materialnej i zawodowej, podczas gdy po stronie polskiej ten odsetek wynosi tylko około 33%; z kolei w grupach wiekowych 25-34 lat oraz 35-64 lat odsetek zadowolonych i bardzo zadowolonych z sytuacji materialnej w niemieckiej części badanego obszaru jest blisko 2-krotnie wyższy niż po stronie polskiej (por. rys. 2.54.). Natomiast w grupie wieku powyżej 65 lat poziom zadowolenia mieszkańców po obu stronach granicy oceniany jest podobnie.

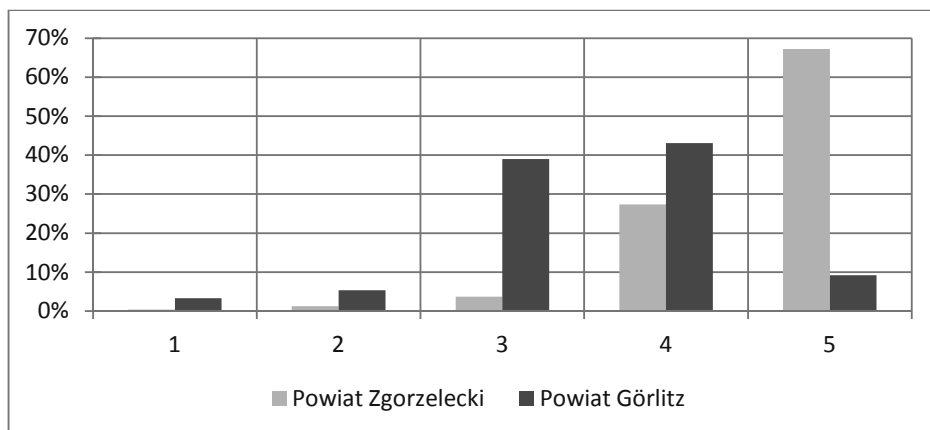
Rys. 2.54. Rozkład ocen zadowolenia z sytuacji materialnej i zawodowej respondentów w wieku 25-34 lat

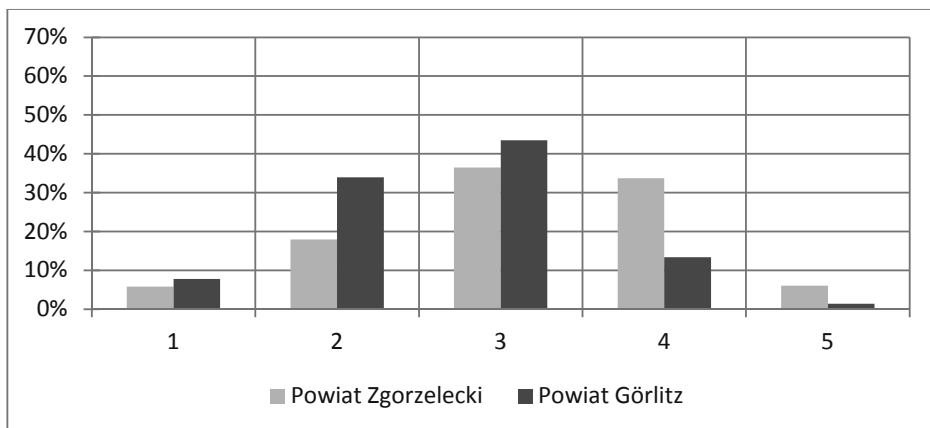
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Osobista sytuacja materialna

W zakresie osobistej sytuacji materialnej uwzględniono zarówno ocenę ważności, jak i stanu tej sytuacji. W opinii respondentów ogólna ocena ważności tej sytuacji jest znacznie wyższa po stronie polskiej granicy (por. rys. 2.55. i rys. 2.56.). Blisko 3/4 mieszkańców, zarówno obszarów miejskich, jak i wiejskich, zarówno kobiet, jak i mężczyzn, zadeklarowało najwyższą ocenę dla ważności tej sytuacji niż po stronie niemieckiej. Na tym tle stan sytuacji materialnej po obu stronach granicy jest jednak podobny, co oznacza iż szczególnie po stronie polskiej występuje znaczna rozbieżność między oczekiwaniami co do stanu sytuacji materialnej a stanem faktycznym.

Rys. 2.55. Rozkład ocen **ważności** osobistej sytuacji materialnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.56. Rozkład ocen **stanu** osobistej sytuacji materialnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Ze względu na miejsce zamieszkania stan sytuacji materialnej gorzej oceniany jest przez mieszkańców obszarów miejskich po niemieckiej stronie granicy. Ze względu na płeć lepiej oceniany jest stan sytuacji materialnej przez kobiety zamieszkujące powiat zgorzelecki. Ze względu na wiek mieszkańców ważność sytuacji materialnej w każdej

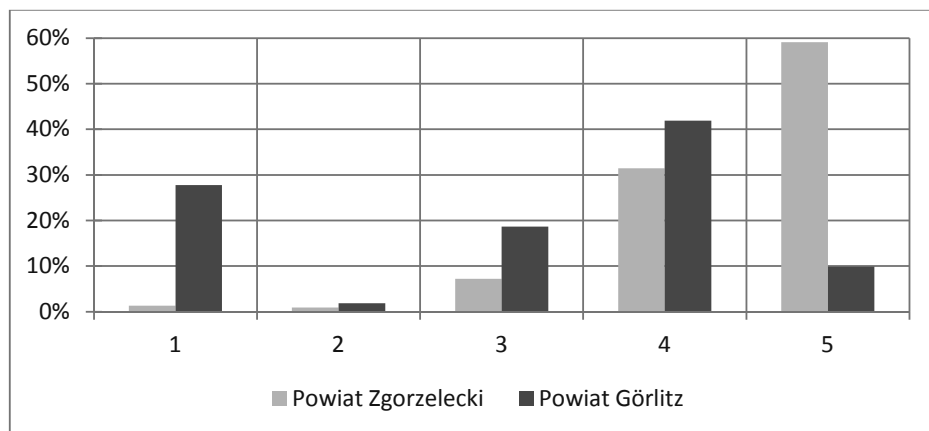
grupie wiekowej po stronie polskiej oceniana jest znacznie wyżej niż po stronie niemieckiej.

Niemal 40% respondentów w wieku 25-34 oraz 35-64 lata po stronie niemieckiej ocenia swój stan materialny jako zły, natomiast po stronie polskiej niemal 40% respondentów w grupie wiekowej 25-34 lata uznaje swój stan materialny za dobry. Podobnie uważa ponad 30% polskich respondentów w grupie wiekowej 35-64 lata. W pozostałych grupach wiekowych stan sytuacji majątkowej wykazuje niewielkie zróżnicowanie zarówno w powiecie zgorzeleckim, jak i w powiecie Görlitz.

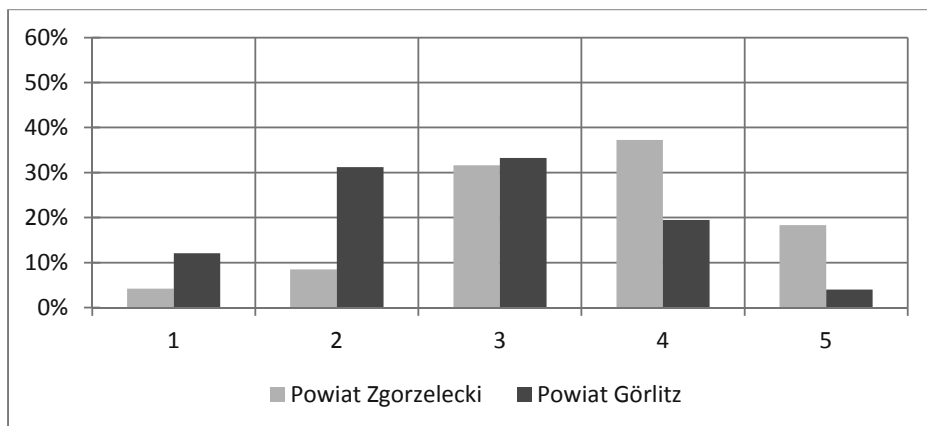
Aktualnie wykonywana praca

Zarówno **znaczenie** aktualnie wykonywanej pracy, jak i jej **stan** zdecydowanie wyżej ocenili respondenci z polskiej części badanego obszaru (por. rys. 2.57. i rys. 2.58.). Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania po stronie niemieckiej większą wagę aktualnie wykonywanej pracy nadają mieszkańcy miast, natomiast po stronie polskiej dla mieszkańców miast i wsi jest to tak samo ważne. Ocena stanu aktualnie wykonywanej pracy zarówno wśród mieszkańców miast, jak i mieszkańców wsi strony polskiej wypada zdecydowanie korzystniej niż po stronie niemieckiej.

Rys. 2.57. Rozkład ocen **ważności** aktualnie wykonywanej pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

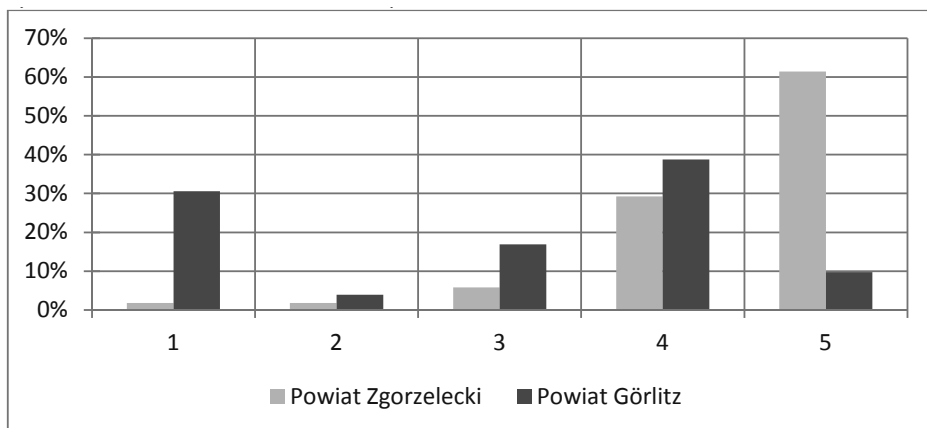
Rys. 2.58. Rozkład ocen **stanu** aktualnie wykonywanej pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

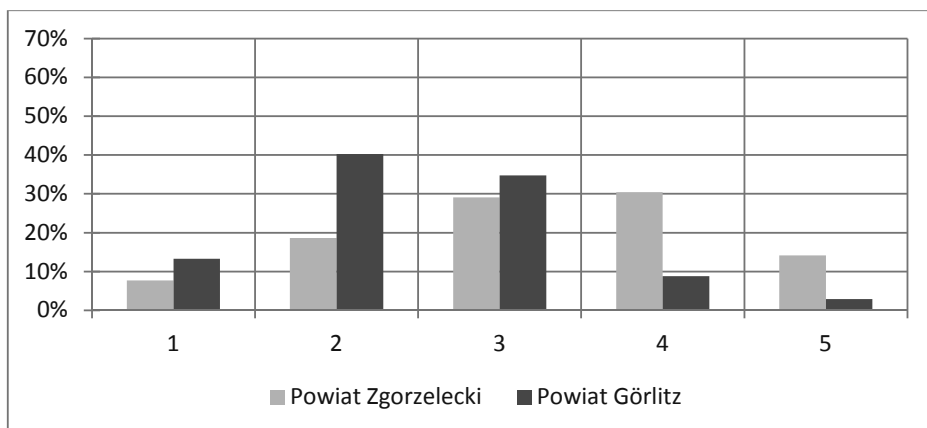
Ze względu na płeć po polskiej stronie granicy aktualnie wykonywana praca jest ważniejsza (niż po stronie niemieckiej) zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn. Stan aktualnie wykonywanej pracy znacznie lepiej oceniany jest przez kobiety zarówno po polskiej, jak i po niemieckiej stronie granicy. Ze względu na wiek respondentów zdecydowanie ważniejsza jest aktualnie wykonywana praca dla osób z powiatu zgorzeleckiego w wieku 15-24 oraz 35-64 lata, zaś dla mieszkańców powiatu Görlitz w wieku >65 lat aktualnie wykonywana praca zdecydowanie traci na znaczeniu, natomiast w grupie wiekowej 25-34 lata jest ona jednakowo ważna dla mieszkańców obu powiatów. We wszystkich grupach wiekowych zaobserwować można większe zadowolenie z aktualnie wykonywanej pracy wśród mieszkańców powiatu zgorzeleckiego.

Bezpieczeństwo zatrudnienia

W zakresie bezpieczeństwa zatrudnienia zdecydowanie wyższą wagę do tego aspektu sytuacji materialnej przypisywali respondenci – mieszkańcy powiatu zgorzeleckiego. Również stan tego bezpieczeństwa został oceniany wyżej po polskiej stronie granicy (por. rys. 2.59. i rys. 2.60.). Prawidłowość taka występuje wśród mieszkańców miast i wsi, jak i ze względu na płeć mieszkańców. Uwzględniając wiek mieszkańców, należy zauważyć, że dla mieszkańców powiatu zgorzeleckiego w każdej grupie wiekowej aspekt ten ma duże znaczenie. Także w każdej grupie wiekowej mieszkańców powiatu zgorzeleckiego odsetek zadowolonych ze stanu bezpieczeństwa zatrudnienia utrzymuje się na bardzo wysokim poziomie.

Rys. 2.59. Rozkład ocen **ważności** bezpieczeństwa zatrudnienia

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.60. Rozkład ocen **stanu** bezpieczeństwa zatrudnienia

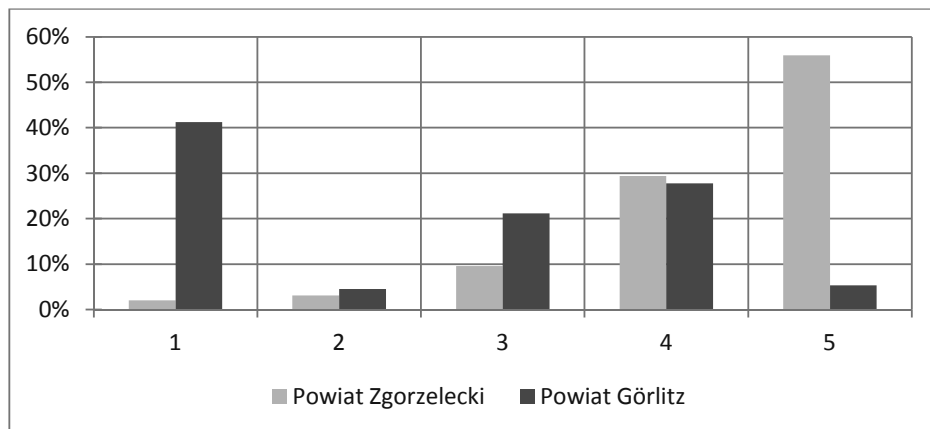
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Szanse znalezienia nowej pracy

Problemem znalezienia nowej pracy zdecydowanie wyższe znaczenie nadaje się po stronie polskiej, natomiast ocena faktycznych możliwości (szans) jej uzyskania zdecydowanie gorzej wypada dla strony niemieckiej (por. rys. 2.61. i rys. 2.62.). Prawdopodobnie

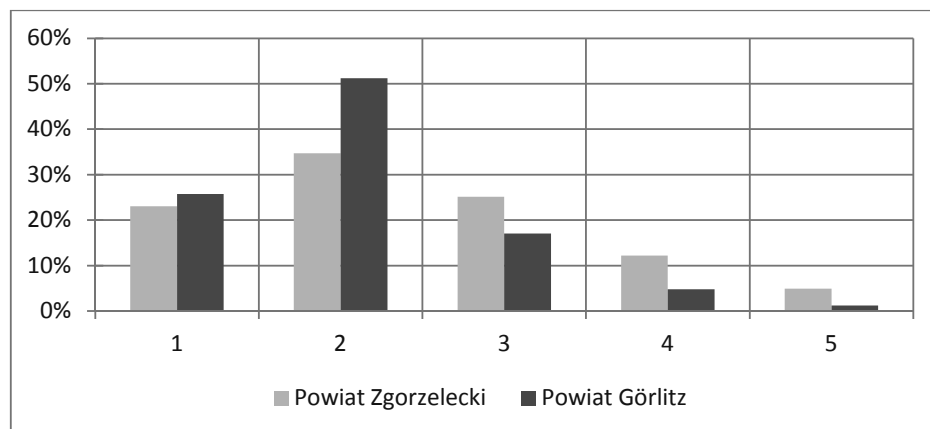
ta dotyczy zarówno mieszkańców miast, jak i wsi. Podobną prawidłowość obserwuje się w rozkładach „znaczenia i szans” znalezienia nowej pracy ze względu na płeć i w rozkładach „znaczenia” znalezienia nowej pracy ze względu na wiek respondentów.

Rys. 2.61. Rozkład ocen **ważności** szans znalezienia nowej pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.62. Rozkład ocen **stanu** szans znalezienia nowej pracy

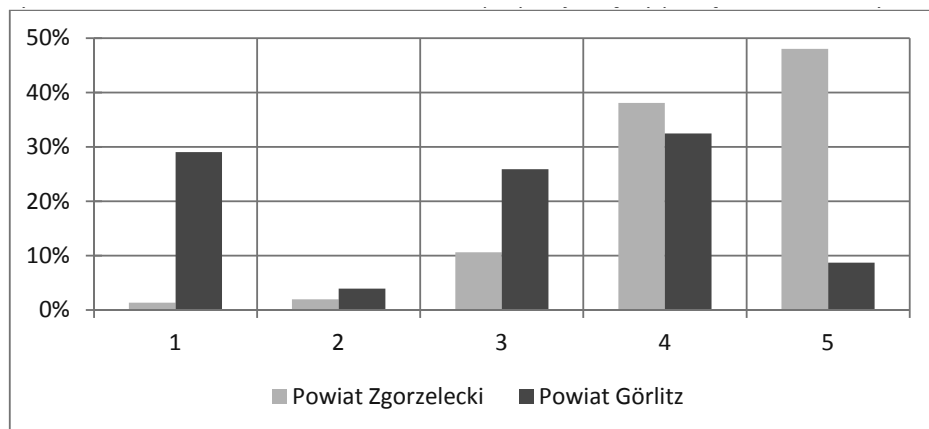
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Nieco odmiennie kształtują się natomiast oceny możliwości znalezienia nowej pracy – zdecydowanie najniżej oceniane są te szanse w grupie wiekowej 15-24 lata po stronie polskiej i niemieckiej, natomiast w pozostałych grupach wiekowych gorzej możliwości znalezienia nowej pracy oceniają mieszkańcy powiatu Görlitz.

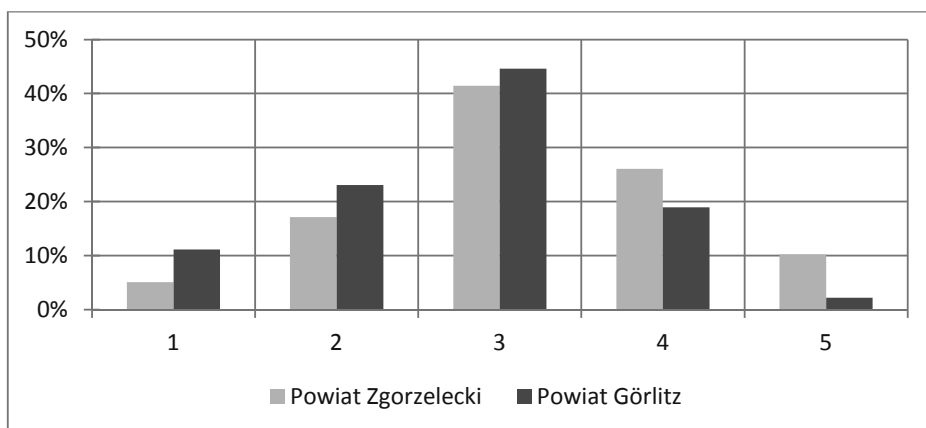
Zachowanie proporcji między pracą a czasem wolnym

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że zachowaniu właściwych proporcji między pracą a czasem wolnym zdecydowanie wyższą **wagę** przypisują mieszkańcy powiatu zgorzeleckiego, natomiast **stan** tych proporcji jest oceniany podobnie w obu powiatach (por. rys. 2.63. i rys. 2.64.). Temu aspektowi jakości życia wyższe znaczenie nadają mieszkańcy polskich wsi i miast. Stan tych proporcji oceniany jest także lepiej w układzie wieś-miasto po stronie polskiej. Podobną tendencję w ocenach można zaobserwować ze względu na płeć mieszkańców.

Rys. 2.63. Rozkład ocen **ważności** zachowania proporcji między pracą a czasem wolnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

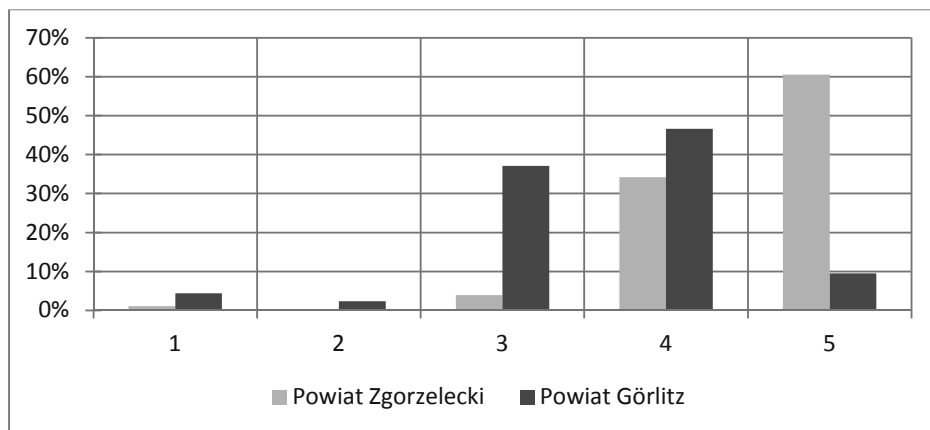
Rys. 2.64. Rozkład ocen **stanu** zachowania proporcji między pracą a czasem wolnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

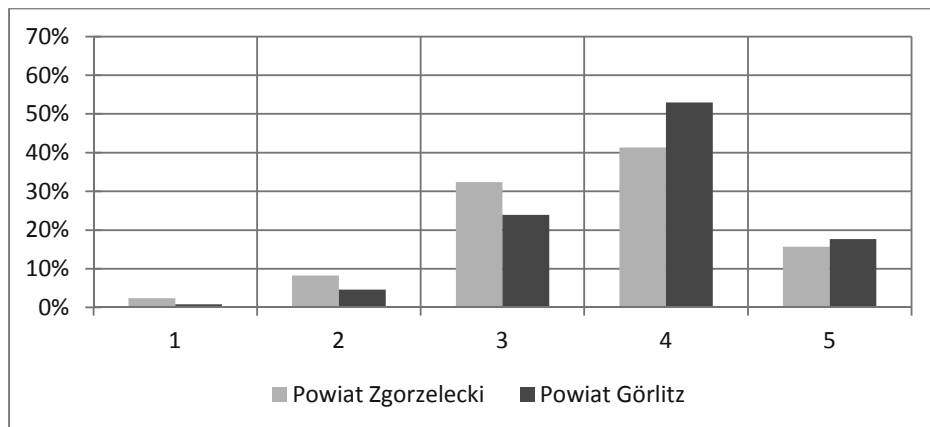
W każdej grupie wiekowej mieszkańców powiatu zgorzeleckiego aspekt ten ma też zdecydowanie większe znaczenie niż wśród mieszkańców strony niemieckiej. Stan proporcji między pracą a czasem wolnym oceniany jest na podobnie jako właściwy (na dobrym poziomie) zarówno wśród mieszkańców powiatu zgorzeleckiego, jak i powiatu Görlitz w trzech pierwszych grupach wiekowych: 15-24, 25-34 oraz 35-64 lata. Natomiast wśród respondentów – przedstawicieli grupy wiekowej >65 lat zaobserwować można wyższy poziom zadowolenia po polskiej stronie granicy.

Warunki mieszkaniowe

Warunkom mieszkaniowym zdecydowanie wyższą **wagę** nadawali respondenci z powiatu zgorzeleckiego, natomiast **stan** tych warunków został oceniony znacznie wyżej po niemieckiej stronie granicy (por. rys. 2.65. i rys. 2.66.). Tendencja taka daje się zauważyć zarówno wśród mieszkańców miast, jak i wsi. Również w rozkładach ocen uwzględniających płeć i wiek respondentów zauważyć można podobne tendencje. Świadczyć to może o dużej skali zaniedbań w tworzeniu właściwych warunków mieszkaniowych po stronie polskiej.

Rys. 2.65. Rozkład ocen **ważności** warunków mieszkaniowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.66. Rozkład ocen **stanu** warunków mieszkaniowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

2.4.6. Miejsce zamieszkania

i Na podstawie odpowiedzi na pytanie 16 kwestionariusza ankiety oceniono **trzy najważniejsze aspekty dotyczące dziedziny – miejsce zamieszkania**, a mianowicie: poziom zadowolenia z miejsca swojego zamieszkania; dostępność do usług i produktów – do usług komercyjnych, do niezbędnych produktów typu artykuły spożywcze itp., do infrastruktury technicznej, dostępność komunikacyjną, przystosowanie infrastruktury do potrzeb niepełnosprawnych, dostęp do Internetu i telefonii komórkowej; stan środowiska przyrodniczego – dostęp i stan terenów zieleni, wizerunek miejsca zamieszkania i stan gospodarki odpadami, jakość wody pitnej, jakość powietrza atmosferycznego i jakość klimatu akustycznego.

Poziom zadowolenia z miejsca zamieszkania

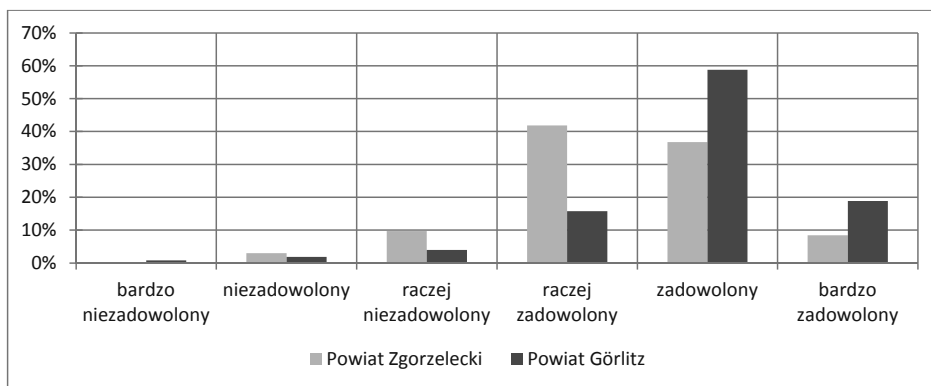
Rozkład ogólnego poziomu zadowolenia z miejsca zamieszkania po obu stronach granicy jest podobny. Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że zarówno mieszkańcy powiatu Görlitz, jak i powiatu zgorzeleckiego są zadowoleni z miejsca zamieszkania. Poziom zadowolenia wśród ogółu badanych jest nieco wyższy w powiecie Görlitz, w którym ponad 93% ankietowanych mieszkańców jest zadowolonych z miejsca zamieszkania. Po stronie polskiej zadowolenie to jest nieco niższe i niewiele przekracza 87% (por. tabela 2.12.).

Tabela 2.12. Rozkład ocen zadowolenia z miejsca zamieszkania

Ocena	bardzo niezadowolony	niezadowolony	raczej niezadowolony	raczej zadowolony	zadowolony	bardzo zadowolony
Ogółem	0,5%	2,5%	7,1%	30,2%	46,6%	13,1%
Powiat Zgorzelecki	0,2%	3,0%	9,7%	41,9%	36,8%	8,5%
Powiat Görlitz	0,8%	1,8%	3,9%	15,7%	58,8%	18,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.67. Rozkład ocen zadowolenia z miejsca zamieszkania

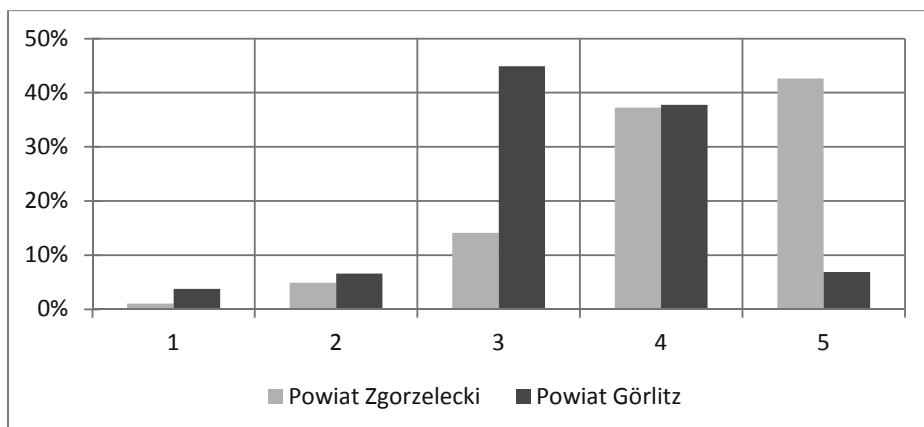

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

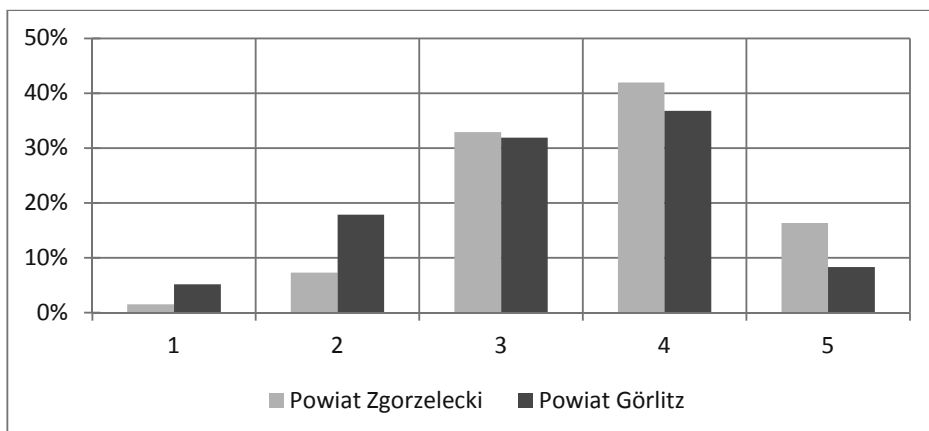
Biorąc pod uwagę mieszkańców wsi i miast, w obu grupach po obu stronach granicy poziom zadowolenia z miejsca zamieszkania jest zbliżony z nieznaczną przewagą zadowolenia po stronie niemieckiej. Należy tu podkreślić, że większą różnicę w poziomie zadowolenia z miejsca zamieszkania zaobserwowano pomiędzy mieszkańcami miast obu powiatów – po stronie polskiej swoje zadowolenie wyraziło 86% respondentów mieszkających w miastach, po stronie niemieckiej 96%. Również nieznaczące różnice w poziomach zadowolenia z miejsca zamieszkania występują pomiędzy powiatami, gdy weźmie się pod uwagę płeć badanych osób. Jedyną grupą, w której poziom zadowolenia z miejsca zamieszkania jest większy w powiecie zgorzeleckim w porównaniu z powiatem Görlitz jest młodzież w wieku 15-24 lat. Wśród młodzieży w tym wieku po stronie polskiej zadowolenie wyraża prawie 85% badanych, po stronie niemieckiej niewiele ponad 82%.

Dostęp do usług i produktów

Pierwszy badany aspekt oceny dostępu do usług i produktów to **dostęp do usług komercyjnych**. W badaniach dokonano zarówno oceny ważności, jak i stanu tego dostępu. Badania wykazały istotne rozbieżności w ocenie ważności dostępu do tego rodzaju usług pomiędzy mieszkańcami obu powiatów. W powiecie zgorzeleckim prawie 43% ankietowanych osób nadało najwyższą wagę temu aspektowi. W powiecie Görlitz najwyższą rangę temu aspektowi nadało jedynie 7% respondentów. Przeważająca część respondentów z tego powiatu ważność dostępu do usług komercyjnych oceniła na 3 (prawie 45% ankietowanych) (por. rys. 2.68. i rys. 2.69.).

Rys. 2.68. Rozkład ocen **ważności** dostępu do usług komercyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.69. Rozkład ocen **stanu** dostępu do usług komercyjnych

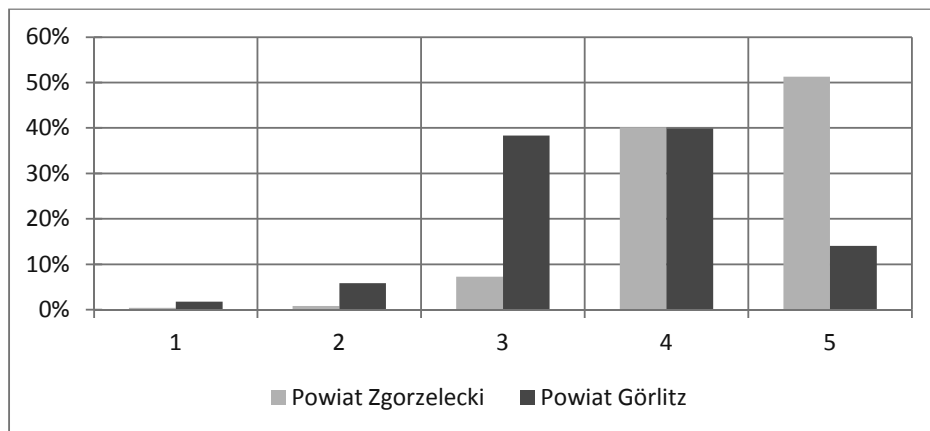
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Uwzględniając kryterium miejsca zamieszkania mieszkańcy wsi i miast po stronie polskiej nadają podobną wagę dostępności do usług komercyjnych, a po stronie niemieckiej większą wagę nadają temu aspektowi mieszkańcy miast.

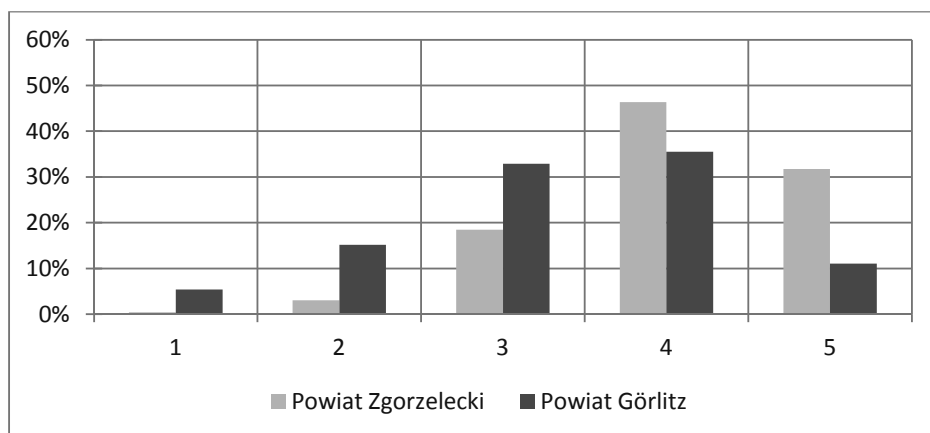
Stan dostępu do usług komercyjnych w obu powiatach oceniono podobnie. Uwzględniając kryterium miejsca zamieszkania dostępność tych usług korzystniej oceniają respondenci – mieszkańcy wsi powiatu zgorzeleckiego w porównaniu z respondentami z terenów wiejskich powiatu Görlitz, natomiast w przypadku mieszkańcy miast powiatu Görlitz lepiej oceniają oni dostępność do usług komercyjnych niż respondenci z polskich miast.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, iż w zakresie **dostępu do niezbędnych produktów** wyższą wagę przypisuje się temu aspektowi jakości życia wśród mieszkańców powiatu zgorzeleckiego. Łącznie ponad 91% respondentów w tym powiecie przypisało temu aspektowi najwyższe wagi (ponad 51% badanych wagę 5, a ponad 40% wagę 4). Istotnie mniejszą wagę przypisują temu aspektowi mieszkańcy powiatu Görlitz. Tylko niewiele ponad 14% ankietowanych oceniło ważność tego aspektu na 5 (por. rys. 2.70. i rys. 2.71.). Wiodący udział w generowaniu obrazu tej oceny mieli respondenci szacujący wagę na 4 (prawie 40%) i na 3 (ponad 38%).

Rys. 2.70. Rozkład ocen **ważności** dostępu do niezbędnych produktów

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.71. Rozkład ocen **stanu** dostępu do niezbędnych produktów

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

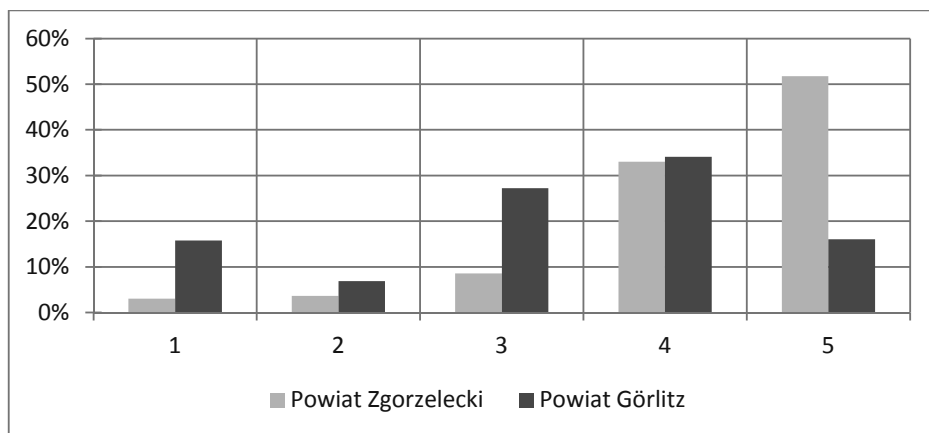
W ocenie stanu dostępności do niezbędnych produktów obserwuje się te same tendencje co w przypadku nadawania ważności. Stan ten lepiej jest oceniony przez mieszkańców powiatu zgorzeleckiego. Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania respondentów również widoczna jest taka sama tendencja. Zarówno mieszkańcy wsi, jak i miast po polskiej stronie przypisują wyższą wagę temu aspektowi jakości życia niż mieszkańcy miast i wsi po niemieckiej stronie. Poziom tej oceny po stronie polskiej w układzie miasto-wieś jest podobny, a po stronie niemieckiej wyższą wagę do dostępu do niezbędnych produktów przypisują mieszkańcy miast. Rozkłady ocen stanu dostępności wśród mieszkańców wsi i miast charakteryzuje się podobnymi relacjami. Znacznie wyżej stan ten oceniają mieszkańcy wsi i miast po polskiej stronie granicy.

Pod względem płci osób ankietowanych odnotowano te same tendencje. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni po stronie polskiej przypisują wyższą wagę tego aspektu w stosunku do kobiet i mężczyzn po stronie niemieckiej. Nieco wyższą wagę zarówno po stronie polskiej, jak i niemieckiej przypisują kobiety. Stan dostępu do niezbędnych produktów znacznie lepiej oceniają kobiety i mężczyźni po polskiej stronie granicy. W powiecie zgorzeleckim lepiej ten aspekt oceniają kobiety niż mężczyźni, w powiecie Görlitz występuje odwrotna tendencja – stan dostępu do niezbędnych produktów lepiej oceniają mężczyźni. Również w każdej grupie wiekowej zaobserwowano te same relacje, zarówno w ocenie ważności, jak i stanu dostępu do niezbędnych produktów.

W zakresie oceny **dostępu do internetu i telefonii komórkowej**, podobnie jak przy poprzednich ocenianych aspektach jakości życia, również w tym przypadku mieszkańcy powiatu zgorzeleckiego przypisują większą wagę do tej sfery dostępu do usług. Ponad połowa (prawie 52%) respondentów tego powiatu oceniło wagę tej sfery na 5, a kolejne

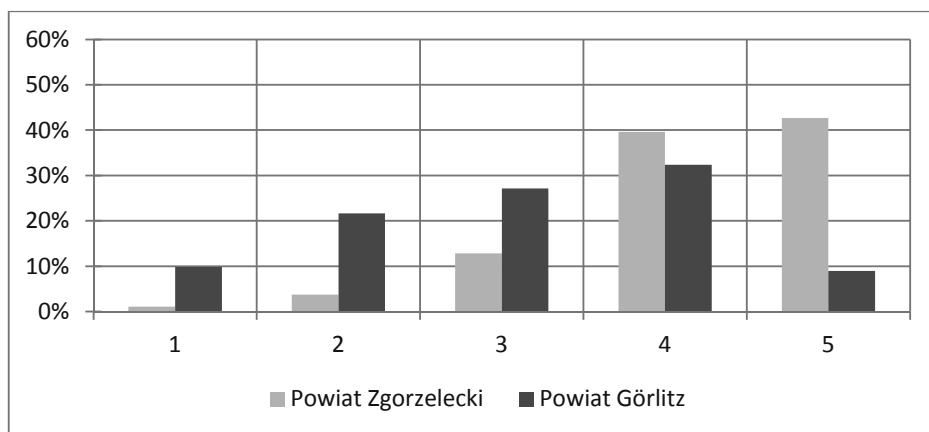
33% respondentów na 4. W powiecie Görlitz tylko 16% badanych przypisało najwyższą wagę temu aspektowi. Największy odsetek osób badanych tego powiatu przypisał wagę 4 (ponad 34%). Przeprowadzone badania wykazały, iż w powiecie tym stosunkowo dużo jednostek przypisało temu czynnikowi najniższą wagę, czyli 1 (prawie 16% respondentów) podczas gdy w powiecie zgorzeleckim taką ocenę dało jedynie 3% osób (por. rys. 2.72. i rys. 2.73.).

Rys. 2.72. Rozkład ocen **ważności** dostępu do Internetu i telefonii komórkowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.73. Rozkład ocen **stanu** dostępu do Internetu i telefonii komórkowej

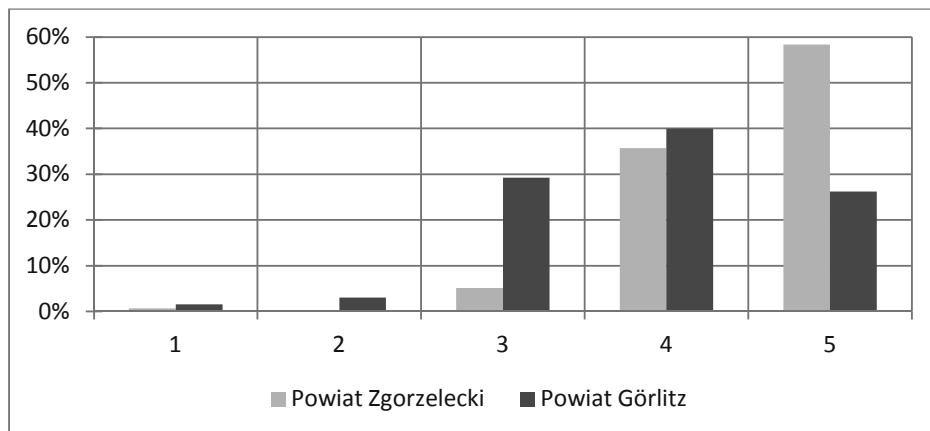

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

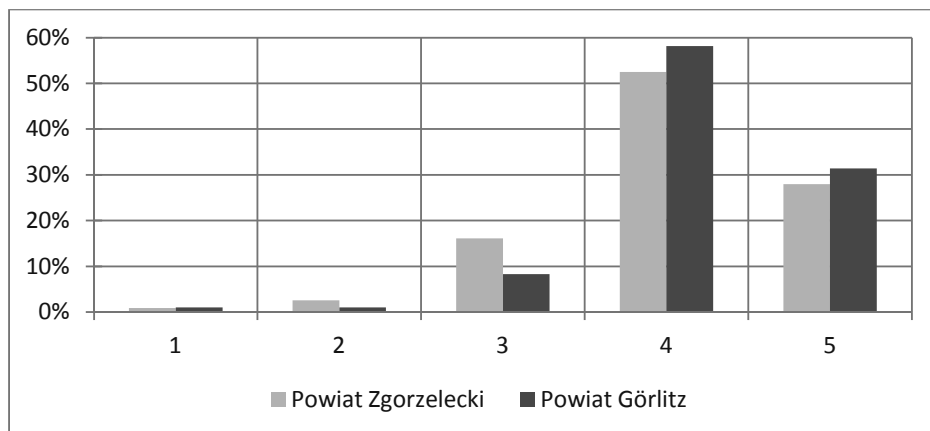
W ocenie stanu dostępu do internetu i telefonii komórkowej obserwuje się znacznie wyższe oceny wśród mieszkańców powiatu zgorzeleckiego. Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania respondentów, widoczne są podobne tendencje. Zarówno wśród mieszkańców wsi, jak i miast po polskiej stronie granicy temu aspektowi jakości życia przypisana jest wyższa waga niż po stronie niemieckiej. Szczególnie duże rozbieżności widoczne są wśród mieszkańców wsi. W powiecie zgorzeleckim ponad 56% mieszkańców wsi nadało wagę najwyższą – 5. W powiecie Görlitz tę wagę nadało jedynie niewiele ponad 8% respondentów zamieszkujących obszary wiejskie. W powiecie tym ponad 19% ankietowanych mieszkańców wsi przyznało tej sferze najniższą rangę (w powiecie zgorzeleckim najniższą rangę dało jedynie niewiele ponad 1% respondentów z obszarów wiejskich).

Również w ocenie stanu tego aspektu jakości życia obserwuje się wyższe oceny wśród mieszkańców wsi i miast po polskiej stronie. W ocenie ważności dostępu do internetu, telefonii komórkowej według płci występuje również wyżej opisana relacja. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni w powiecie zgorzeleckim nadają znacznie wyższą rangę tej sferze dostępu do usług niż kobiety i mężczyźni w powiecie Görlitz. Podobna tendencja zauważa się w rozkładach ocen stanu dostępu do Internetu i telefonii komórkowej. Zbliżoną tendencję w rozkładach ocen obserwuje się uwzględniając kryterium wieku respondentów. W wszystkich grupach wiekowych wyższą ocenę stanu dostępu do Internetu i telefonii komórkowej obserwuje się po polskiej stronie granicy. Należy jednak dodać, iż poziom oceny ważności tej sfery zarówno po stronie polskiej, jak i niemieckiej maleje wraz z rosnącym wiekiem ankietowanych.

W zakresie dostępu do **infrastruktury technicznej** w przeprowadzonych badaniach dokonano zarówno oceny ważności tego aspektu jakości życia, jak i stanu (poziomu) dostępności (por. rys. 2.74. i rys. 2.75.). Analiza opinii ankietowanych osób pozwala stwierdzić, że ogólna ocena **ważności** dostępu do infrastruktury technicznej jest wyższa po polskiej stronie granicy (ponad 58% respondentów nadało temu aspektowi dostępu do usług wagę najwyższą – 5, a prawie 36% wagę 4) niż po stronie niemieckiej (jedynie niewiele ponad 26% ankietowanych dało wagę najwyższą, a niecałe 40% respondentów dało wagę 4).

Rys. 2.74. Rozkład ocen **ważności** dostępu do infrastruktury technicznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.75. Rozkład ocen **stanu** dostępu do infrastruktury technicznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

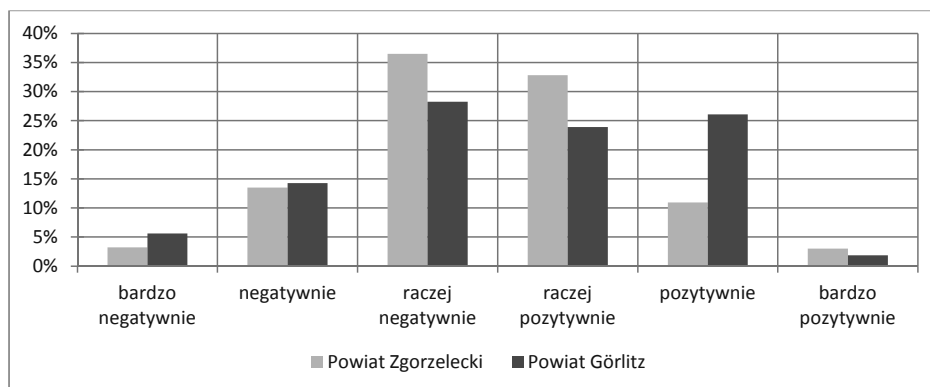
Stan dostępności tych usług po obu stronach granicy oceniany jest podobnie. Może to oznaczać, że po stronie polskiej występuje znaczna rozbieżność między oczekiwaniami co do dostępności do infrastruktury technicznej a rzeczywistym do niej dostępem.

Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania respondentów, obserwuje się podobne relacje po obu stronach granicy jak wyżej wskazane, zarówno jeśli chodzi o jego ważność,

jak i ocenę stanu; również w ocenie dostępności do infrastruktury technicznej według płci występuje wyżej zaobserwowana relacja, czyli wśród obu płci wyższa ważność nadawana jest w powiecie zgorzeleckim niż w powiecie Görlitz. Również ze względu na płeć nie zaobserwowano różnic w ocenie stanu dostępu do infrastruktury technicznej. Biorąc pod uwagę wiek mieszkańców ważność i stan dostępu do infrastruktury technicznej w każdej grupie wiekowej po stronie polskiej i niemieckiej oceniana jest podobnie. Większą wagę temu aspektowi przypisują mieszkańcy powiatu zgorzeleckiego niezależnie od wieku, a stan dostępności do infrastruktury technicznej oceniany jest podobnie po obu stronach granicy.

Przystosowanie infrastruktury do potrzeb niepełnosprawnych to kolejny ważny aspekt jakości życia w ramach analizowanej dziedziny. Aspekt ten jest oceniany odmiennie w obu powiatach. W powiecie zgorzeleckim ponad 53% respondentów oceniło to przystosowanie infrastruktury negatywnie, podczas gdy w powiecie Görlitz prawie 52% oceniło stan tego przystosowania pozytywnie (por. rys. 2.76.).

Rys. 2.76. Rozkład ocen przystosowania infrastruktury do potrzeb niepełnosprawnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania (miasto-wieś) respondentów, zauważa się występowanie podobnych rozkładów ocen po obu stronach granicy.

Przy uwzględnieniu płci badanych osób proporcje tych ocen rozłożyły się nieco inaczej. Zarówno po stronie polskiej, jak i niemieckiej nieznacznie większa liczba kobiet negatywnie oceniła przystosowanie infrastruktury do potrzeb niepełnosprawnych (w powiecie zgorzeleckim ponad 57%, w powiecie Görlitz ponad 53%). W przypadku mężczyzn w powiecie zgorzeleckim nieznacznie przeważają oceny pozytywne (nie wiele ponad 51%) i wyraźnie w powiecie Görlitz (58% ocen pozytywnych).

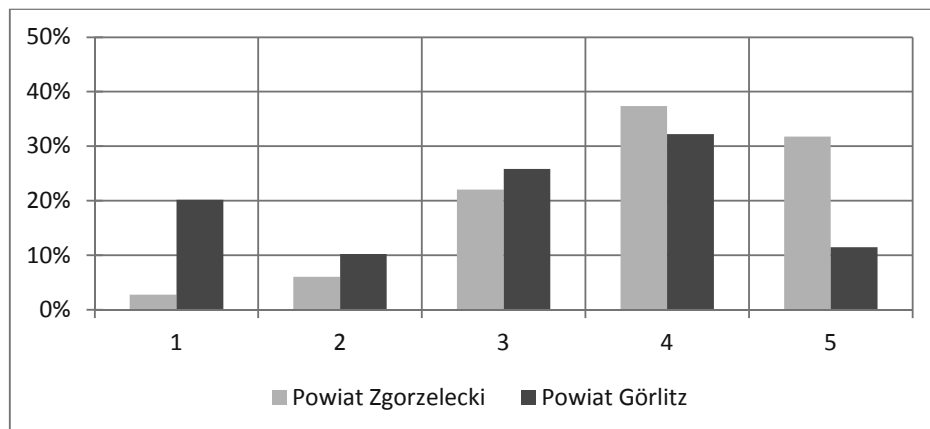
Również biorąc pod uwagę wiek ankietowanych, stan przystosowania infrastruktury do potrzeb niepełnosprawnych jest oceniany odmiennie w powiecie zgorzeleckim i w powiecie Görlitz. Prawie we wszystkich grupach wiekowych po polskiej stronie stan tego przystosowania jest oceniony z przewagą ocen negatywnych. Najsurowiej stan ten oceniony został w najmłodszej grupie wiekowej, w której ponad 66% respondentów oceniło go negatywnie. Jedynie w grupie wiekowej 25-34 lat prawie 55% mieszkańców tego powiatu oceniło go pozytywnie. Po stronie niemieckiej prawie we wszystkich grupach wiekowych przeważają oceny pozytywne. Najlepiej stopień dostosowania infrastruktury do potrzeb niepełnosprawnych oceniony został po stronie niemieckiej w najstarszej grupie wiekowej (>65 lat) – pozytywnie oceniło ten stan ponad 64% respondentów. Jediną grupą wiekową, która w powiecie Görlitz oceniła to przystosowanie negatywnie (ponad 56%) były osoby o wieku z przedziału 34-65 lat.

Dostępność komunikacyjna

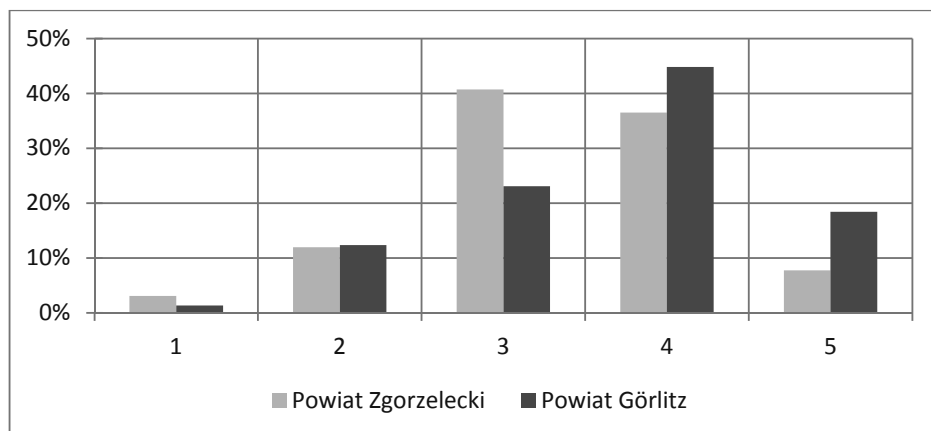
Dostępność komunikacyjna do jeden z najważniejszych aspektów jakości życia na obszarach przygranicznych. Decyduje o niej przede wszystkim możliwość poruszania się rowerem, własnym samochodem czy publicznymi środkami komunikacji.

Możliwościom poruszania się rowerem wyższą wagę przypisują mieszkańcy powiatu zgorzeleckiego, a ocena stanu tej sfery dostępności komunikacyjnej jest z kolei wyższa wśród mieszkańców powiatu Görlitz (por. rys. 2.77. i rys. 2.78.). Takie same prawidłowości zachodzą wśród mieszkańców wsi i miast oraz wśród kobiet i mężczyzn. Podobne relacje widoczne są również w każdej grupie wiekowej.

Rys. 2.77. Rozkład ocen **ważności** możliwości poruszania się rowerem

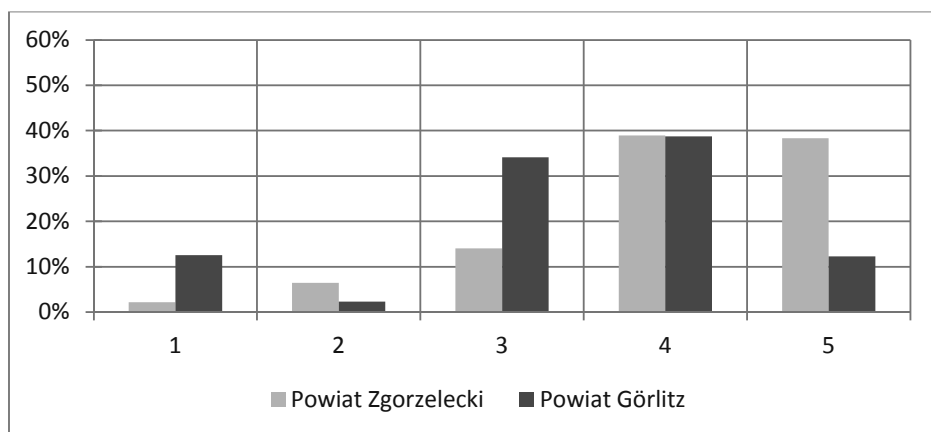

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

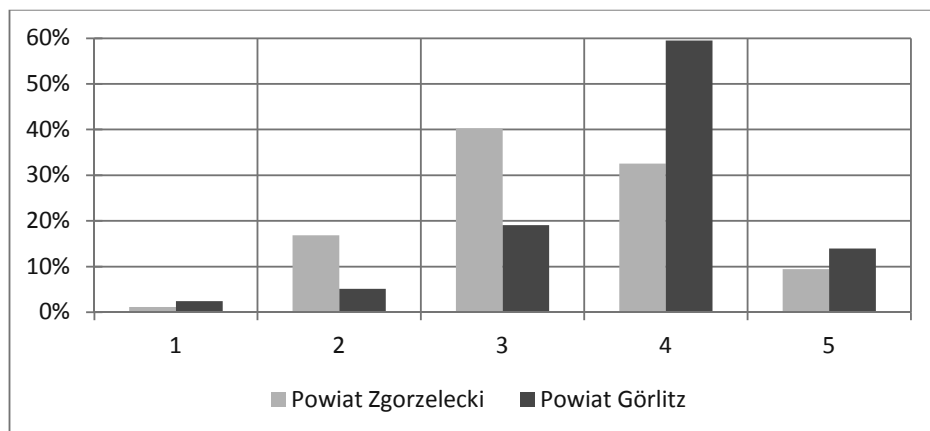
Rys. 2.78. Rozkład ocen **stanu** możliwości poruszania się rowerem

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Możliwościom poruszania się własnym samochodem znacznie wyższą wagę nadają mieszkańcy polskiej strony, podczas gdy ocena tych możliwości w obu powiatach wypada podobnie (por. rys. 2.79. i rys. 2.80.). Podobne relacje występują wśród mieszkańców wsi i miast badanych powiatów. Podobne prawidłowości występują także, jeśli w analizach uwzględni się płeć i wiek respondentów.

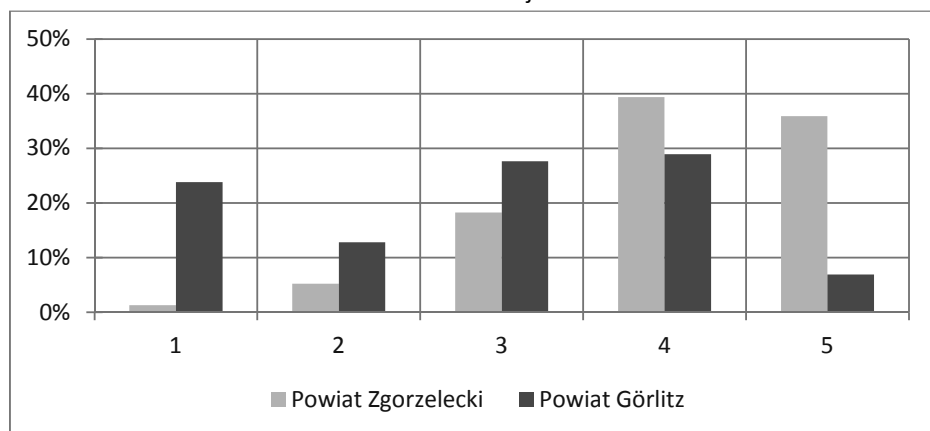
Rys. 2.79. Rozkład ocen **ważności** możliwości poruszania się własnym samochodem

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.80. Rozkład ocen **stanu** możliwości poruszania się własnym samochodem

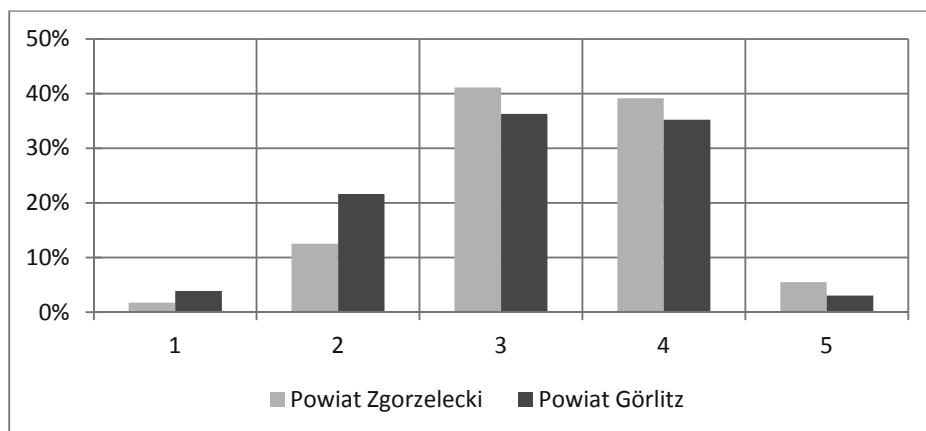
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Możliwość poruszania się publicznymi środkami komunikacji z punktu widzenia ważności tego zagadnienia dla jakości życia znacznie lepiej oceniana jest przez respondentów – mieszkańców powiatu zgorzeleckiego. Ocena stanu jest podobna po obu stronach granicy (por. rys. 2.81. i rys. 2.82.). Prawidłowość ta dotyczy również mieszkańców miast i wsi oraz kobiet i mężczyzn. Podobne relacje występują również w ocenach każdej z grup wiekowych.

Rys. 2.81. Rozkład ocen **ważności** możliwości poruszania się publicznymi środkami komunikacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

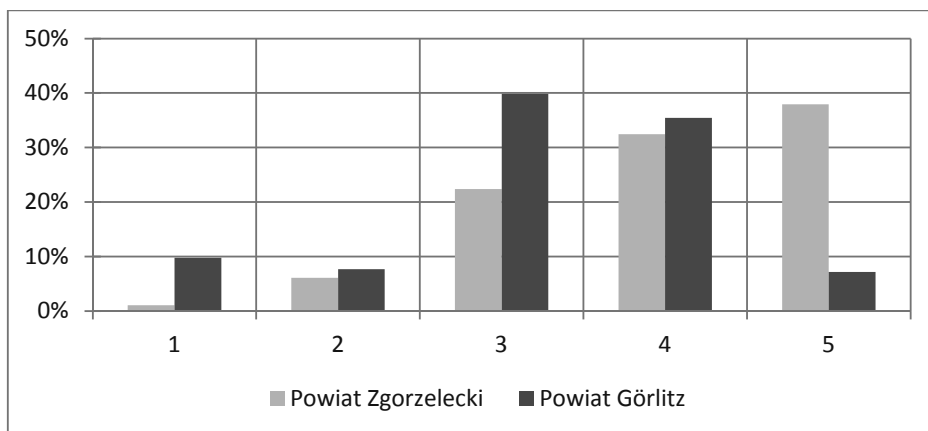
Rys. 2.82. Rozkład ocen **stanu** możliwości poruszania się publicznymi środkami komunikacji

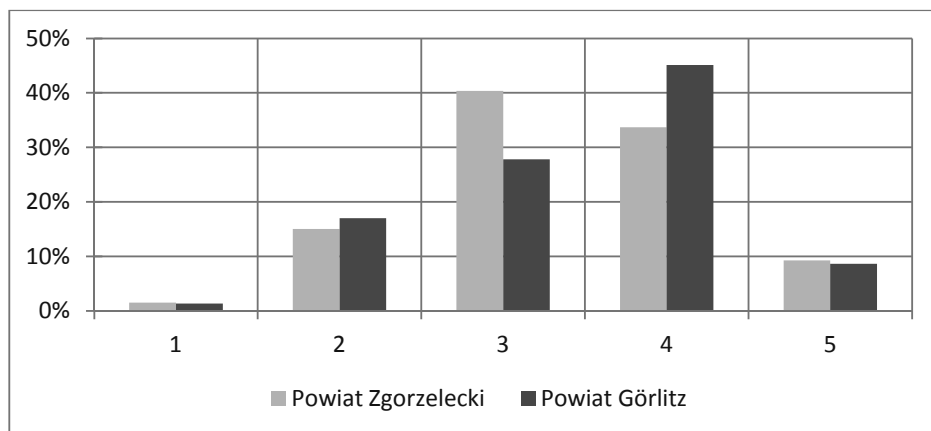
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Znaczenie dogodnych **połączeń z najbliższym centrum miejskim** wyżej oceniają mieszkańcy polskiego pogranicza. Ocena stanu zbliżona jest w obu powiatach – średnia ocena 3,34 po polskiej i 3,43 po niemieckiej stronie granicy (por. rys. 2.83. i rys. 2.84.). Prawidłowość ta dotyczy również mieszkańców miast i wsi. Podobne relacje występują wśród kobiet i mężczyzn, jak również w ocenach każdej z wyodrębnionych grup wiekowych.

Rys. 2.83. Rozkład ocen **ważności** połączeń z najbliższym centrum miejskim

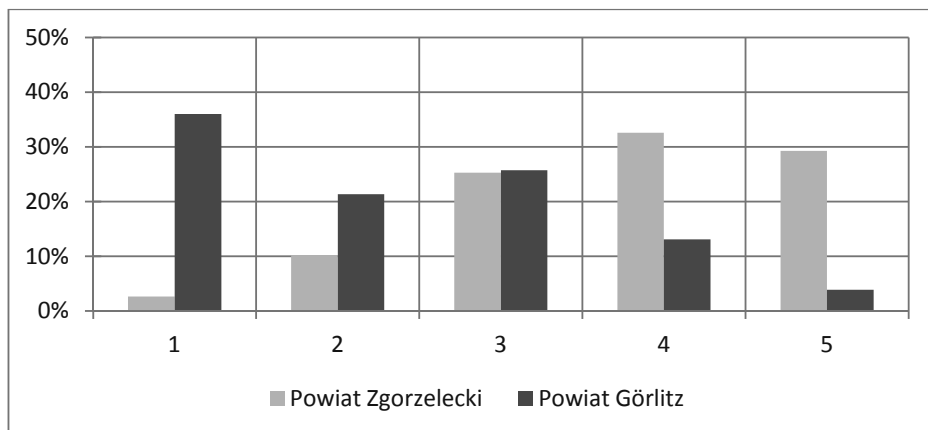

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

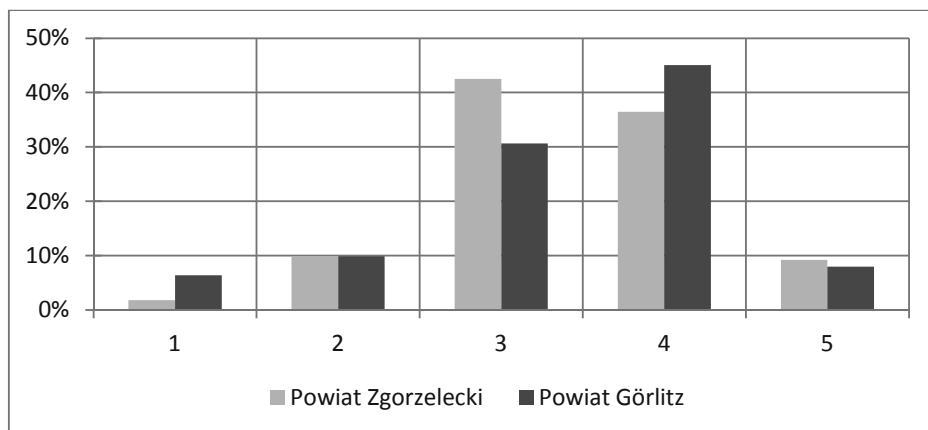
Rys. 2.84. Rozkład ocen **stanu** połączeń z najbliższym centrum miejskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Badania wykazały też, że mieszkańcy powiatu zgorzeleckiego przypisują większe znaczenie **transgranicznym połączeniom komunikacyjnym**. Znacznie wyżej została oceniona waga tego aspektu po polskiej stronie. Ocena stanu jest podobna w obu powiatach – średnia ocena po polskiej stronie granicy wyniosła 3,41, a po niemieckiej 3,38 (por. rys. 2.85. i rys. 2.86.). Zbliżony poziom średnich ocen stanu w zakresie połączeń transgranicznych można zaobserwować wśród wszystkich respondentów, niezależnie od miejsca zamieszkania, płci i wieku.

Rys. 2.85. Rozkład ocen **ważności** transgranicznych połączeń komunikacyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.86. Rozkład ocen **stanu** transgranicznych połączeń komunikacyjnych

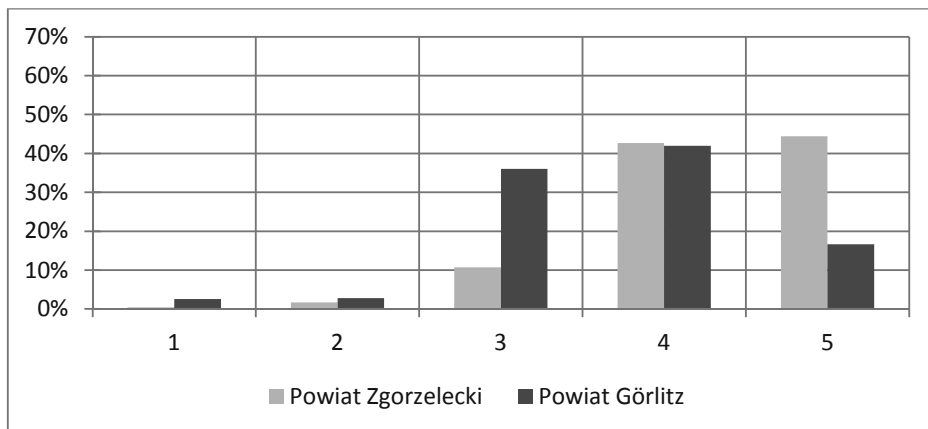
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Stan środowiska naturalnego

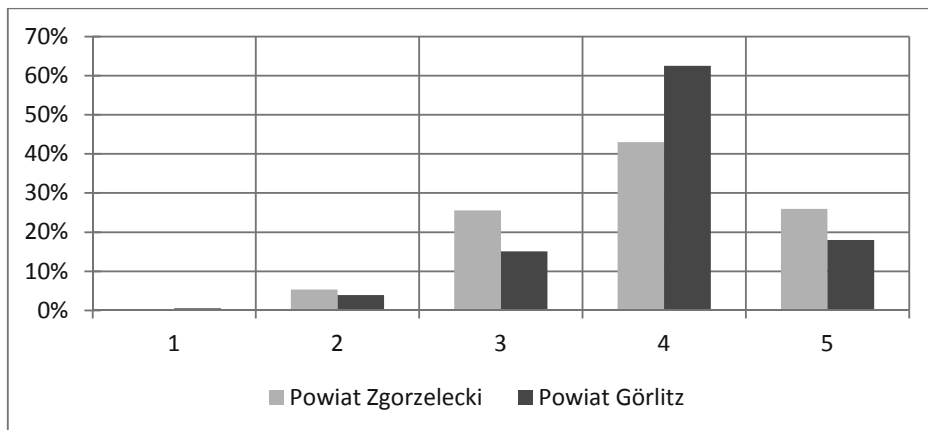
Ocena **ważności** dotycząca **dostępu i stanu terenów zielonych** udzielona przez respondentów wynosi średnio 4,29 w powiecie zgorzeleckim i 3,67 w powiecie Görlitz, przy czym istnieje znaczące zróżnicowanie rozkładu tych ocen (por. rys. 2.87.). Ocenę najwyższą, czyli 5, przydzieliło 44,4% badanych po polskiej stronie granicy, a ocenę 3 tylko 10,7% badanych. Po niemieckiej stronie granicy wyniki te wynosiły odpowiednio 16,6% i 36,1% badanych.

Oceny ważności udzielone przez respondentów podzielonych ze względu na miejsce zamieszkania, płeć i wiek nie odbiegają istotnie od wartości średnich.

Pomimo różnic w ocenie ważności, oceny **stanu** w zakresie dostępu i stanu terenów zielonych są zbliżone po obu stronach granicy (por. rys. 2.88.). Średnio wynoszą one 3,89 po polskiej i 3,93 po niemieckiej stronie granicy. Interesujące jest to, że ocena stanu dokonana przez respondentów z powiatu zgorzeleckiego mieszkających na wsiach jest wyższa niż ocena w miastach – średnio 4,20 wobec 3,73. Po niemieckiej stronie granicy jest inaczej – ocena stanu na wsiach jest niższa niż w miastach – średnio 4,06 wobec 3,86. Mężczyźni i kobiety po obu stronach granicy oceniając stan terenów zielonych podobnie, na średnim poziomie nieco poniżej 4,0. Podobne poziomy ocen występują wśród respondentów w poszczególnych grupach wiekowych.

Rys. 2.87. Rozkład ocen **ważności** dostępu i stanu terenów zielonych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.88. Rozkład ocen **stanu** dostępu i stanu terenów zielonych

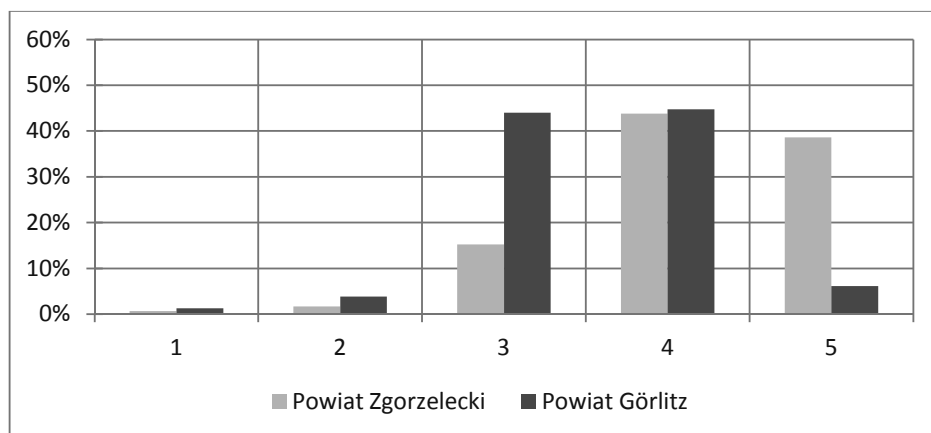
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Wizerunek miejsca zamieszkania pod względem **ważności** znacznie wyżej oceniony został przez respondentów w powiecie zgorzeleckim, w którym prawie 39% respondentów nadało najwyższą wagę dla tego aspektu, a średnia ocena ważności wyniosła 4,18. W powiecie Görlitz taką wagę nadało jedynie niewiele ponad 6% ankietowanych, a średnia ocena ważności to tylko 3,51 (por. rys. 2.89.). Po obu stronach granicy po-

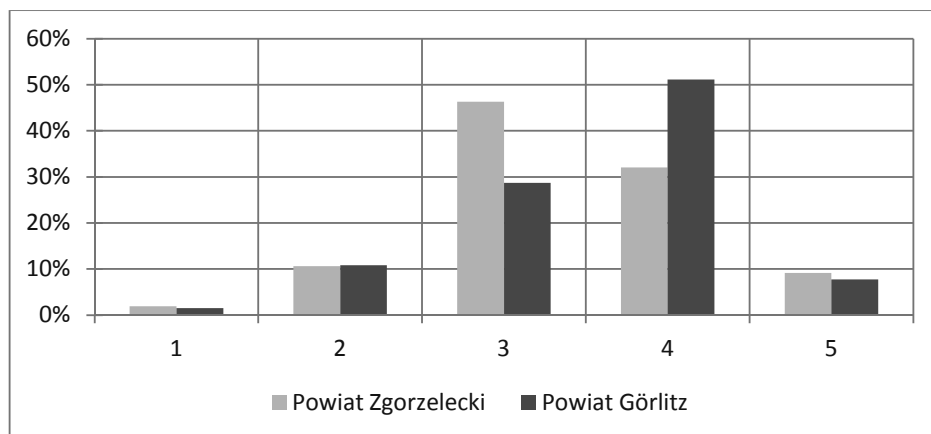
dobnie zachowali się wszyscy respondenci, niezależnie od miejsca zamieszkania, płci i wieku, sprawiając, że zróżnicowanie średnich ocen było niewielkie.

Podobnie, jak w przypadku wielu innych aspektów jakości życia, także ocena **stanu** w zakresie wizerunku miejsca zamieszkania jest podobna po obu stronach granicy, średnio wynosi ona 3,36 w powiecie zgorzeleckim i 3,53 w powiecie Görlitz (por. rys. 2.90.). Nie ma istotnego zróżnicowania ocen stanu wśród poszczególnych grup respondentów. Wskazać można jedynie na to, że po stronie polskiej wizerunek swojego miejsca zamieszkania nieco wyżej oceniają mieszkańcy wsi w porównaniu do mieszkańców miast – średnia ocena 3,63 wobec 3,21, a także na to, że stosunkowo niską ocenę wizerunkowi swojego miejsca zamieszkania przydzielają młode osoby w wieku 15-24 lat – średnio 3,17.

Rys. 2.89. Rozkład ocen **ważności** wizerunku miejsca zamieszkania

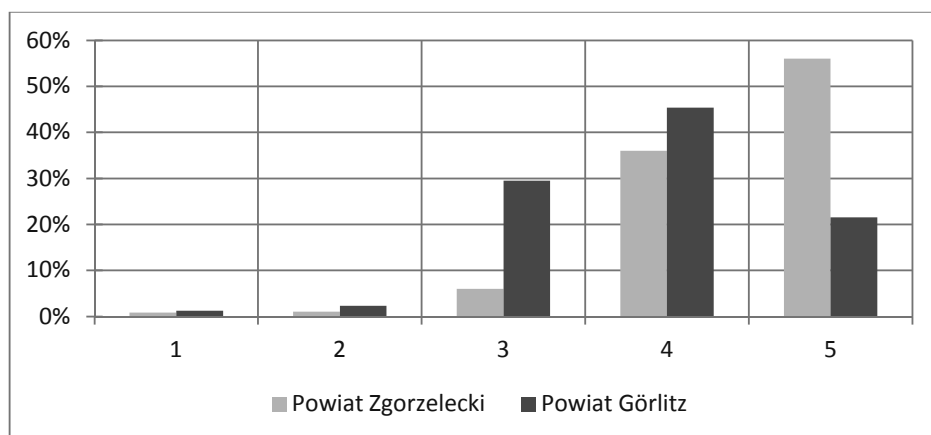
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.90. Rozkład ocen **stanu** wizerunku miejsca zamieszkania

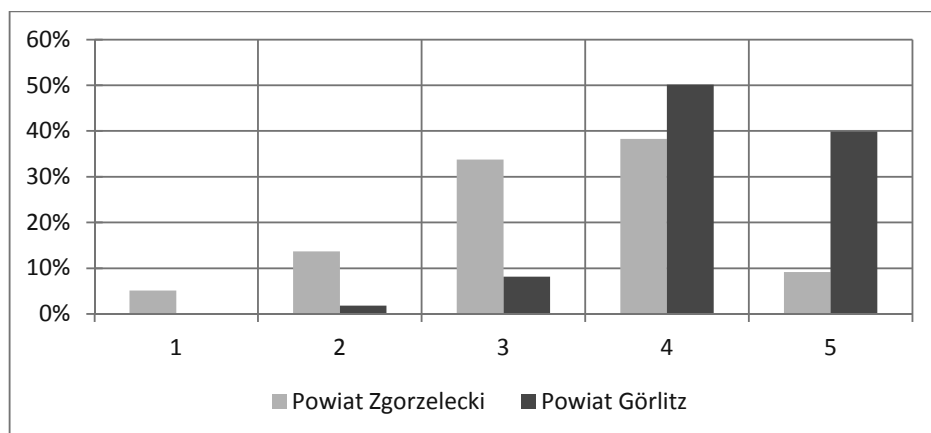
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Kolejny istotny komponent środowiskowy to **jakość wody pitnej**. Wyższą wagę temu komponentowi nadają badani z powiatu zgorzeleckiego, oceniając jego **ważność** średnio na 4,45, w porównaniu do 3,84 po niemieckiej stronie granicy. Różnica ta wynika z tego, że aż 56,0% badanych po polskiej stronie granicy oceniła ten aspekt na 5, a po przeciwnej stronie granicy takiej oceny udzieliło tylko 21,5% badanych (por. rys. 2.91.). Zauważyć można, że w powiecie Görlitz ważność jakości wody pitnej jest wyższa w miastach niż na wsi – średnia ocena 4,14 wobec 3,66. Po polskiej stronie granicy, zarówno w miastach, jak i na wsiach aspekt ten jest podobnie istotny i oceniony został przeciętnie na 4,5. Ponadto zauważyć można, że po polskiej stronie granicy ocena ważności zwiększa się nieco wraz z wiekiem badanych.

Przeciętna ocena stanu dotycząca jakości wody pitnej w powiecie zgorzeleckim wynosi 3,33, a w powiecie Görlitz 4,28 (por. rys. 2.92.). Interesujące jest to, że tak duży dystans pomiędzy powiatami występuje zarówno w ocenie respondentów mieszkających na wsiach, jak i w miastach. Także w poszczególnych powiatach oceny jakości wody pitnej są podobne – jednakowo niskie na wsiach i w miastach po polskiej stronie granicy (średnio 3,28 i 3,35) oraz jednakowo wysokie na wsiach i w miastach po przeciwnej stronie granicy (średnio 4,21 i 4,40). Płeć oraz wiek respondentów po obu stronach granicy nie wpływa na istotne zróżnicowanie ocen stanu w porównaniu do ogólnych ocen średnich.

Rys. 2.91. Rozkład ocen **ważności** jakości wody pitnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

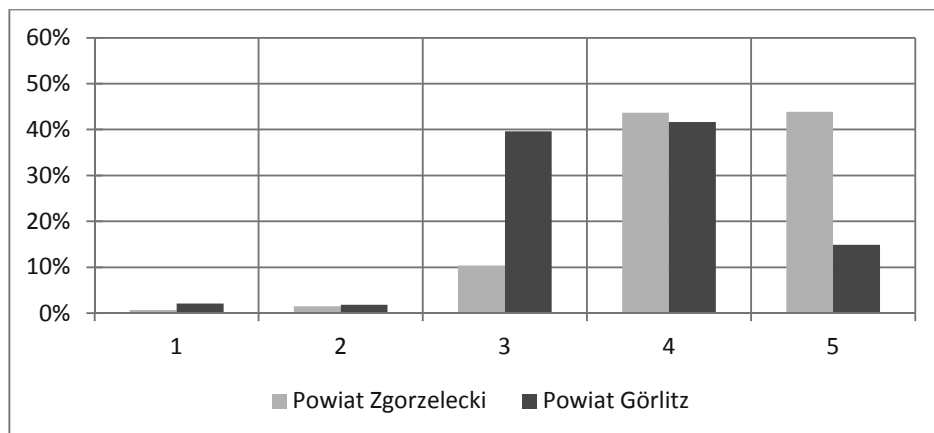
Rys. 2.92. Rozkład ocen **stanu** jakości wody pitnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Gospodarce odpadami zdecydowanie wyższe znaczenie przypisuje się w powiecie zgorzeleckim – średnia ocena 4,29 wobec 3,66 po drugiej stronie granicy. Natomiast ocena stanu wypada nieznacznie korzystniej w opinii respondentów strony niemieckiej, gdzie średnia ocena stanu wyniosła 3,99 w porównaniu do 3,47 w powiecie zgorzeleckim (por. rys. 2.93. i rys. 2.94.). Prawdopodobnie ta pojawia się także, jeśli uwzględni się kryteria miejsca zamieszkania, płci, a także wieku respondentów. Interesujące jest to,

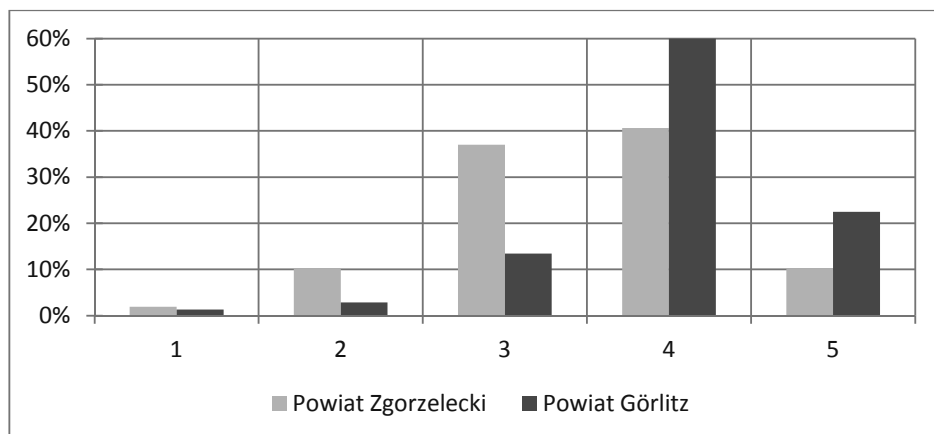
że stan gospodarki odpadami zarówno po stronie polskiej i niemieckiej oceniony został wyżej na wsiach niż w miastach, a różnica ta wynosi około 0,5 oceny na korzyść wsi.

Rys. 2.93. Rozkład ocen **ważności** gospodarki odpadami

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

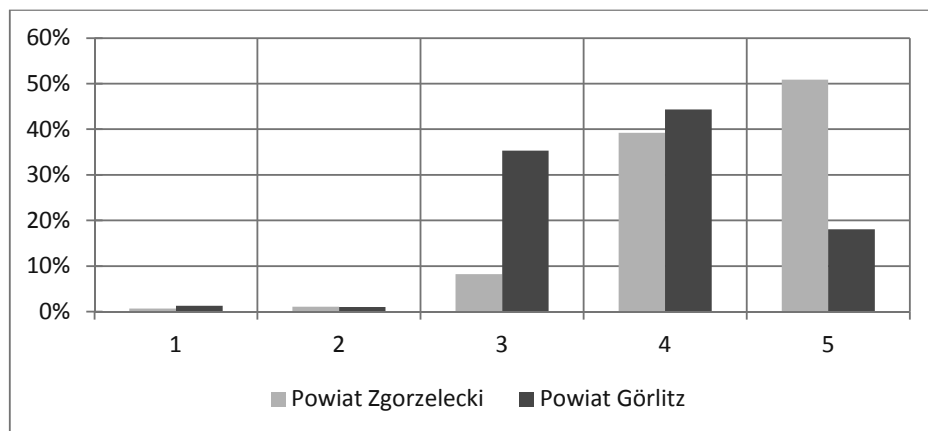
Rys. 2.94. Rozkład ocen **stanu** gospodarki odpadami

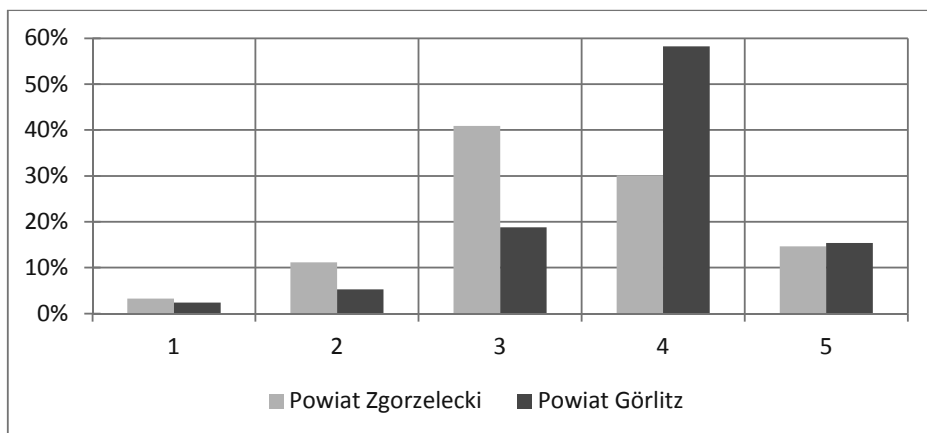
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Podobnie, jak w przypadku innych aspektów środowiskowych, także **jakość powietrza** oceniona została pod względem ważności wyżej przez mieszkańców powiatu zgorzeleckiego niż powiatu Görlitz. Najwyższą ocenę znaczenia temu zagadnieniu nadało prawie 51% mieszkańców tego powiatu, podczas gdy wśród mieszkańców powiatu Görlitz najwyższą wagę przypisało jedynie 18% respondentów. Średnie oceny ważności wyniosły odpowiednio 4,39 i 3,77. Z kolei oceny **stanu** jakości powietrza w obu powiatach są, w większym stopniu podobne – średnio wyniosły 3,42 i 3,79 (por. rys. 2.95. i rys. 2.96.). W układzie wieś-miasto po polskiej stronie granicy wyższe znaczenie jakości powietrza nadają mieszkańcy wsi (średnia ocena 4,52 wobec 4,31 w miastach), a po stronie niemieckiej mieszkańcy miast (średnia ocena 4,01 wobec 3,62 na wsiach). Stan jakości powietrza podobnie oceniają mieszkańcy wsi obu badanych powiatów – średnia ocena wynosi około 3,90. Natomiast w przypadku miast ocena stanu jest wyższa po niemieckiej stronie granicy, gdzie wynosi 3,68 wobec 3,16 po polskiej stronie granicy. Płeć i wiek mieszkańców nie różnicuje istotnie ocen ważności i stanu w zakresie jakości powietrza.

Rys. 2.95. Rozkład ocen **ważności** jakości powietrza

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

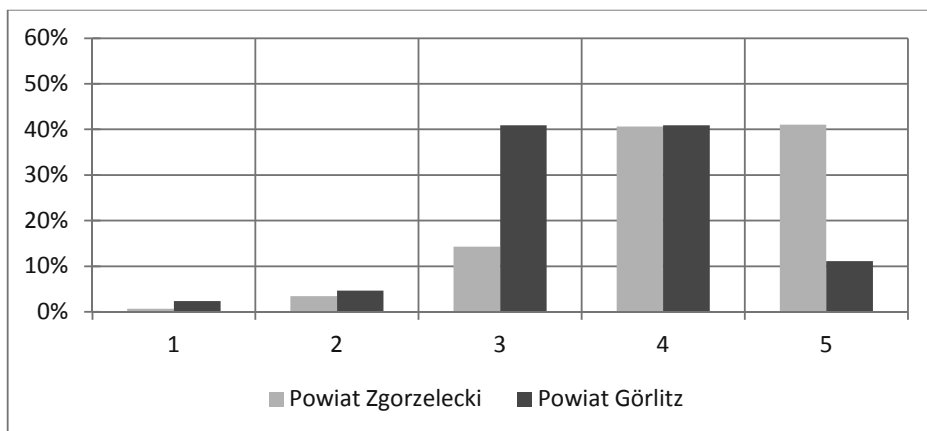
Rys. 2.96. Rozkład ocen **stanu** jakości powietrza

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

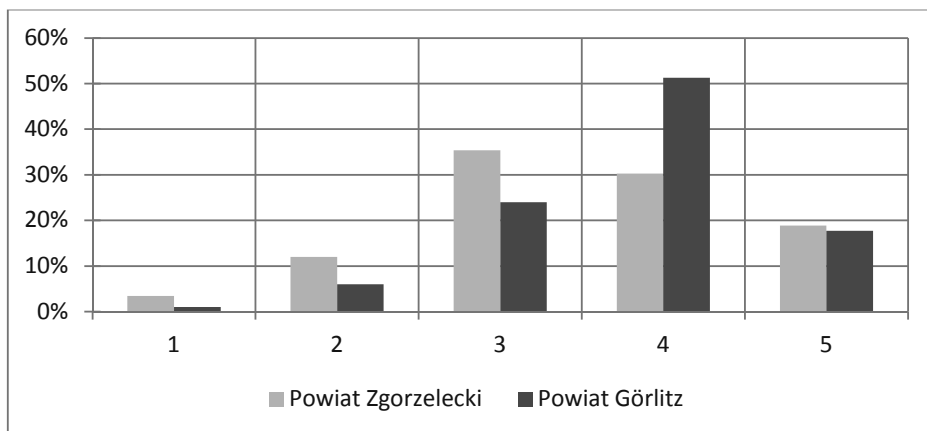
Badania wykazały, że znaczenie właściwego **stanu klimatu akustycznego** wyżej oceniają mieszkańcy powiatu zgorzeleckiego – średnia ocena wynosi 4,18 wobec 3,54 po niemieckiej stronie granicy. Natomiast średnie oceny stanu klimatu akustycznego wynoszą odpowiednio 3,49 i 3,79 (por. rys. 2.97. i rys. 2.98.). Także w przypadku oceny tego aspektu można zauważyć, że dystans pomiędzy oceną ważności a oceną stanu jest większy w powiecie zgorzeleckim.

Różnice pomiędzy ocenami ważności jakości klimatu akustycznego wśród mieszkańców wsi po polskiej i niemieckiej stronie granicy są znacznie większe niż wśród mieszkańców miast (odpowiednio 4,40 i 3,46 na wsiach oraz 4,06 i 3,68 w miastach). Płeć respondentów nie wpływa na ocenę ważności. Z kolei biorąc pod uwagę wiek badanych można zauważyć, że znaczenie jakości klimatu akustycznego zwiększa się wraz z wiekiem w taki sposób, że po polskiej stronie granicy respondenci w wieku 15-24 lat oceniają ważność na 3,92, a ci w wieku powyżej 65 lat już na 4,34.

Stan klimatu akustycznego po obu stronach granicy oceniany jest przeciętnie na około 3,90 na wsiach. Natomiast ocena w miastach różni się tak, że po stronie niemieckiej wynosi 3,68, a po stronie polskiej 3,24. Zarówno kobiety i mężczyźni w powiecie Görlitz oceniają stan tego aspektu o około 0,3 oceny wyżej niż w powiecie zgorzeleckim. Biorąc pod uwagę wiek respondentów zauważyć można mniejsze zróżnicowanie ocen, które w poszczególnych grupach wiekowych bliższe są ogólnym ocenom średnim.

Rys. 2.97. Rozkład ocen **ważności** stanu klimatu akustycznego

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 2.98. Rozkład ocen **stanu** klimatu akustycznego

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

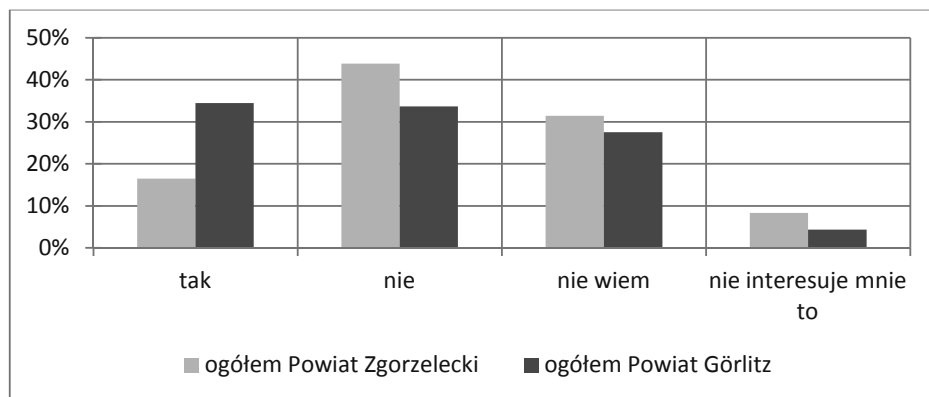
2.4.7. Partycypacja i relacje społeczne

i Na podstawie odpowiedzi na pytania 20-24 kwestionariusza ankiety oceniono **cztery najważniejsze aspekty dotyczących dziedziny – partnerstwa i relacji społecznych**, a mianowicie: zakres konsultowania z mieszkańcami gminy istotnych decyzji; jakość informacji przekazywanych przez gminę; poziom aktywności obywatelskiej; poziom otwartości i tolerancji/ uznawania odmienności innych ludzi.

Konsultowanie decyzji ze społecznością lokalną

Mieszkańcy terenów przygranicznych Polski i Niemiec dość wyraźnie różnią się w ocenie tego, czy gminy konsultują ważniejsze decyzje z lokalnymi społecznościami (por. rys. 2.99.). W powiecie Görlitz ponad 1/3 respondentów była zdania, że takie konsultacje mają miejsce, choć równocześnie podobna część badanych była przeciwnego zdania. W powiecie zgorzeleckim jedynie niewiele ponad 16% ankietowanych uznało, że na terenie gminy przeprowadzane są konsultacje z mieszkańcami. Prawie 44% respondentów stwierdziło, że taka forma zasięgnięcia opinii społeczności lokalnej nie jest stosowana.

Rys. 2.99. Rozkład odpowiedzi na pytanie „czy władze gminy konsultują decyzje z mieszkańcami”

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Około 30% respondentów w powiecie zgorzeleckim i powiecie Görlitz nie potrafiło udzielić jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o konsultacje społeczne w gminie. Po stronie niemieckiej największy problem z tym pytaniem mieli najmłodsi respondenci (w wieku 15-24 lat) – prawie 47% z nich nie wiedziało, czy gminy przeprowadzają konsultacje w sprawach istotnych dla lokalnych społeczności. W powiecie zgorzeleckim największy problem z udzieleniem odpowiedzi miały z kolei osoby w wieku 25-34 lat. Prawie 37% respondentów w tym wieku nie wiedziało czy konsultacje w gminie miały miejsce.

Stosunkowo duża część młodszych mieszkańców powiatu zgorzeleckiego wykazuje brak zainteresowania konsultacjami prowadzonymi w gminach. Niemal co piąty ankietowany w wieku 15-24 lat uznał, że takie konsultacje go nie interesują. Dla porównania, podobnego zdania było jedynie niewiele ponad 6% młodych Niemców.

Przeprowadzone badania wskazują, że mieszkańcy powiatu Görlitz częściej niż mieszkańcy powiatu zgorzeleckiego uważają, że istotniejsze decyzje gmin są konsultowane ze społecznościami lokalnymi. Dość duży odsetek mieszkańców terenów przygranicznych – zarówno Polski, jak i Niemiec – w ogóle nie wie, że takie konsultacje są organizowane.

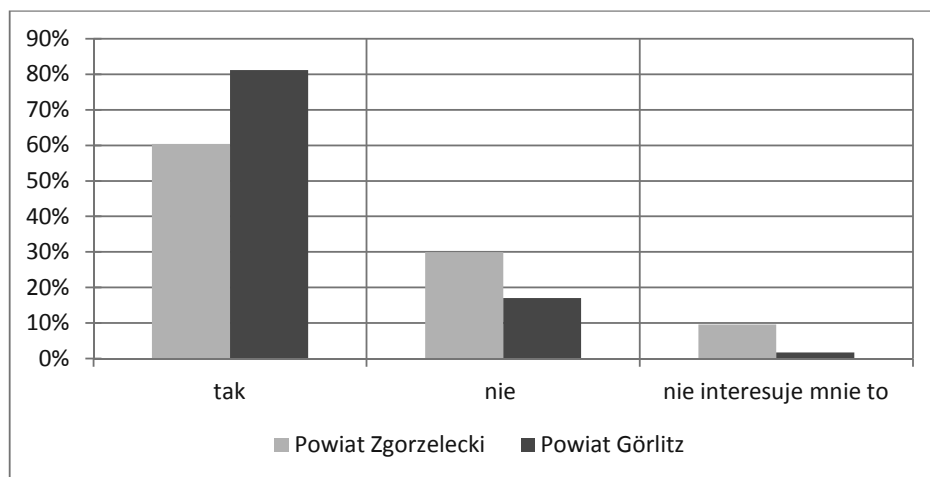
Poziom aktywności obywatelskiej

Mieszkańcy powiatu Görlitz częściej niż mieszkańcy powiatu zgorzeleckiego uczestniczą w imprezach organizowanych przez gminę, sesjach rady gminy, spotkaniach i warsztatach organizowanych w gminach. Niemcy też częściej działają i biorą udział w inicjatywach organizacji pozarządowych.

W imprezach organizowanych w gminach brało udział trzech na pięciu ankietowanych mieszkańców Polski i aż czterech na pięciu mieszkańców Niemiec. Niemal co dziesiąty Polak uznał, że taka forma partycypacji go nie interesuje. W Niemczech odsetek osób niezainteresowanych był zdecydowanie niższy i wynosił niecałe 2% (por. rys. 2.100.).

We wszystkich grupach respondentów (wyodrębnionych ze względu na wiek, płeć czy miejsce zamieszkania) większe uczestnictwo wykazują mieszkańcy powiatu Görlitz. Dotyczy to zwłaszcza osób w wieku od 35 do 64 lat. Prawie 88% Niemców w tym wieku przyznało, że brało udział w imprezach gminnych. W Polsce udział w imprezach gminnych deklarowali najczęściej respondenci >65 roku życia (prawie 66%). Młodzi mieszkańcy powiatu zgorzeleckiego stosunkowo często wykazywali brak zainteresowania tą formą uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej. Aż 20% osób w wieku 15-24 lata stwierdziło, że imprezy organizowane w gminie ich nie interesują. W Niemczech takiej odpowiedzi nie udzielił żaden z przedstawicieli tej grupy wiekowej.

Rys. 2.100. Rozkład odpowiedzi na pytanie o udział w imprezach gminnych

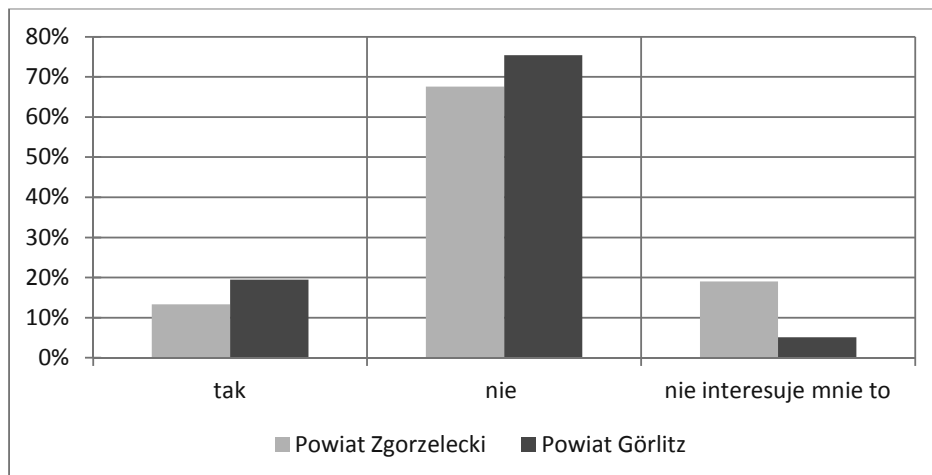

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Zarówno w Polsce, jak i w Niemczech nieznacznie częściej w imprezach brały udział kobiety niż mężczyźni. Pewien, choć również stosunkowo niewielki wpływ, na rozkład odpowiedzi miało miejsce zamieszkania. Po stronie polskiej nieznacznie częściej w imprezach biorą udział mieszkańcy miast, a po stronie niemieckiej – mieszkańcy wsi. Mieszkańcy Niemiec nieznacznie częściej biorą udział w sesjach rady gminy czy w posiedzeniach komisji gminnych. Wyniki badań ankietowych potwierdzają jednak, że nie jest to częsta forma partycypacji społecznej. W przypadku powiatu zgorzeleckiego stosunkowo duży odsetek respondentów (ponad 23%) nie jest nią w ogóle zainteresowany. Brak zainteresowania obserwuje się zwłaszcza wśród młodych mieszkańców powiatu (w wieku od 15 do 24 lat), gdzie ten odsetek wyniósł prawie 37%.

Spotkania i warsztaty organizowane przez gminę to również niezbyt popularna forma uczestnictwa w życiu lokalnej społeczności, zwłaszcza w powiecie zgorzeleckim. Co piąty respondent z tego powiatu wykazuje przy tym brak zainteresowania spotkaniami organizowanymi w gminach (por. rys. 2.101.). Największy brak zainteresowania wykazują młodzi mieszkańcy powiatu (w wieku do 24 lat). Częściej też brakiem zainteresowania spotkaniami organizowanymi przez gminy powiatu zgorzeleckiego charakteryzują się mężczyźni niż kobiety.

Rys. 2.101. Rozkład odpowiedzi na pytanie o udział w spotkaniach i warsztatach gminnych

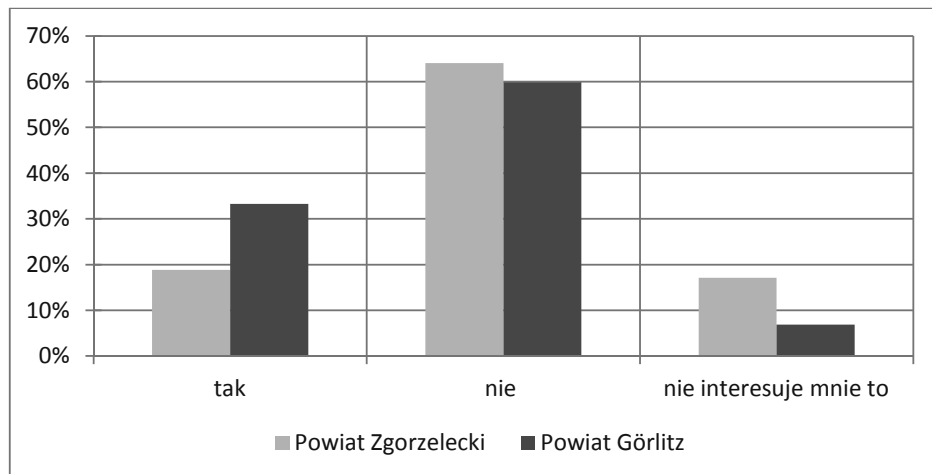

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

W powiecie Görlitz ponad 28% respondentów w wieku 25-34 lata deklaroowało, że brało udział w warsztatach organizowanych przez gminy. Ta forma partycypacji jest jednocześnie częstsza wśród mieszkańców miast (ponad 24%) niż mieszkańców wsi (ponad 15%). W Polsce nieznacznie częściej w warsztatach uczestniczą mieszkańcy wsi (prawie 17%). Jedynie około 12% mieszkańców miast wzięło udział w takich spotkaniach.

W działalność i inicjatywy **organizacji pozarządowych** angażowała się 1/3 ankietowanych mieszkańców powiatu Görlitz. W powiecie zgorzeleckim udział ten był wyraźnie niższy i wynosił niecałe 19%. W Niemczech dość duży wpływ na zaangażowanie w działalność organizacji pozarządowych ma miejsce zamieszkania, płeć i wiek respondentów (por. rys. 2.102.). Częściej w taką działalność włączają się mieszkańcy miast (prawie 46%) niż wsi (ponad 24%), mężczyźni (niewiele ponad 38%) niż kobiety (prawie 30%). Ta forma partycypacji społecznej jest bardzo częsta wśród ludzi w wieku 25-34 lat. Ponad połowa z nich (prawie 57%) ma doświadczenia w działalności w ramach organizacji pozarządowych.

Rys. 2.102. Rozkład odpowiedzi na pytanie o udział w organizacjach pozarządowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

W Polsce miejsce zamieszkania, płeć i wiek respondentów też mają pewien wpływ na uczestnictwo w inicjatywach podejmowanych przez organizacje działające na rzecz interesu publicznego. Podobnie jak w Niemczech, są to raczej mieszkańcy miast (ponad 19%) niż wsi (niewiele ponad 17%), raczej mężczyźni (prawie 21%) niż kobiety (17%). Najczęściej doświadczenia w takiej działalności mają osoby w wieku od 35 do 64 lat (prawie 22% osób w tym wieku) i w wieku od 25-34 lata (około 20% osób w tym wieku). Niepokojące może być to, że co trzeci mieszkaniec powiatu zgorzeleckiego mający od 15 do 24 lat nie jest w ogóle zainteresowany tą formą partycypacji. W powiecie Görlitz odsetek takich osób jest zdecydowanie mniejszy (niewiele ponad 6%).

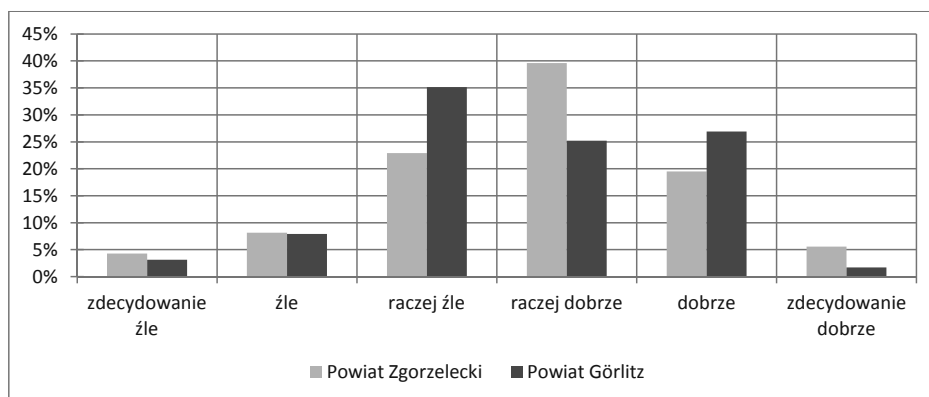
Badania ujawniły dość wyraźną niechęć młodych Polaków (w wieku 15-24 lat) do uczestnictwa w życiu społecznym lokalnych społeczności. Stosunkowo duża liczba tych osób nie jest zainteresowana uczestnictwem w konsultacjach społecznych czy inicjatywach podejmowanych przez organizacje pozarządowe.

Otwartość i tolerancja

Poziom otwartości i tolerancji przejawia się w uznawaniu odmienności innych ludzi, a zwłaszcza wobec ludzi odmiennej rasy, pochodzących z innego kraju lub regionu, o odmiennych poglądach religijnych, światopoglądzie, orientacji seksualnej lub wobec osób niepełnosprawnych.

Spośród wszystkich respondentów biorących udział w badaniu, trzech na pięciu co najmniej dobrze oceniło otwartość i tolerancję wobec odmienności innych ludzi w wyżej wymienionych aspektach tej odmienności. Rozkład odpowiedzi na pytanie o otwartość i tolerancję wobec innych ludzi różni się nieco w powiecie zgorzeleckim i powiecie Görlitz. W powiecie zgorzeleckim co najmniej dobrze oceniło ten aspekt prawie 65% ankietowanych, a w powiecie Görlitz – prawie 54%. Warto też zauważyć, że stosunkowo więcej Polaków niż Niemców najwyżej oceniło otwarcie na innych ludzi (por. rys. 2.103.).

Rys. 2.103. Rozkład ocen otwartości wobec ludzi odmiennej rasy, pochodzenia, religii, orientacji seksualnej i niepełnosprawnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Średnia ocena otwartości i tolerancji wobec odmienności innych ludzi w powiecie zgorzeleckim i w powiecie Görlitz niewiele się różni (wyniosła odpowiednio: 3,8 i 3,7). Po stronie niemieckiej tolerancja wobec innych została niżej oceniona przez mieszkańców miast (średnio 3,5). Warto zauważyć, że wśród wszystkich grup respondentów (wyodrębnionych ze względu na miejsce zamieszkania, płeć i wiek) najwyżej tolerancję ocenili ci mieszkańcy powiatu Görlitz, którzy ukończyli 65 rok życia. Średnia ocena tych respondentów wyniosła aż 3,9. Dla porównania, osoby w podobnym wieku mieszkające w powiecie zgorzeleckim oceniły ten aspekt na 3,7.

2.5. Główne konkluzje i rekomendacje

Rozdział ten kończy zestaw podstawowych konkluzji i rekomendacji sformułowanych na podstawie wniosków wynikających z przeprowadzonych badań ankietowych. Rekomendacje te, stanowiące zbiór sugestii do ewentualnego uwzględnienia w systemach aktualizacji regionalnych i lokalnych polityk zostaną też wykorzystane w kolejnej części tej książki, poświęconej identyfikacji i pomiarowi intensywności przepływów transgranicznych.

Konkluzje

1. Wyniki przeprowadzonego w obszarze przygranicznym badania potwierdzają występowanie różnic w ogólnym poziomie zadowolenia z życia i jego poszczególnych aspektach. Jest oczywiste, że subiektywną jakość życia warunkuje szereg czynników obiektywnych zarówno o charakterze społecznym (m.in. demografia, styl życia, kultura), środowiskowym (m.in. położenie i ukształtowanie terenu, dostęp do zasobów środowiska i ich jakość) oraz ekonomicznym (m.in. dochody, warunki życia i możliwości zaspokojenia potrzeb). Niższa ocena jakości życia – będąca właściwością charakteryzującą mieszkańców obszaru przygranicznego po stronie polskiej – jest domeną społeczeństw rozwijających się, znajdujących się w fazie wzrostu gospodarczego i akumulacji dóbr materialnych. Społeczeństwa bogatsze, wysokorozwinięte – w tym Niemcy – cechuje wyższy poziom zadowolenia z życia. Przeprowadzone badania potwierdzają tę ogólną prawidłowość. Warto byłoby zatem w kolejnych edycjach badania uwzględnić dodatkowe zmienne warunkujące subiektywne postrzeganie jakości życia, w tym m.in. źródła oraz wysokość dochodów respondentów. Ponadto zmienne (aspekty) uznane przez ankietowanych za mało ważne (zarówno po jednej, jak i po drugiej stronie granicy) można zamienić bądź uzupełnić o inne czynniki wpływające na ocenę jakości życia, w tym model rodziny czy relacje z najbliższymi.
2. Przeprowadzone badanie zostało przygotowane i przeprowadzone zgodnie z celami określonymi w projekcie. Dalsze badania mogłyby odnosić się również do nowych, nieuwzględnionych na obecnym etapie, obszarów. Wśród nich wymienić należy między innymi analizę możliwości organizacyjnych, formalnych oraz prawnych polsko-niemieckiej współpracy przygranicznej. Współpraca ta jest niewątpliwie czynnikiem warunkującym zrównoważony rozwój w regionie i poprawę jakości życia jego mieszkańców. Warto byłoby zatem dokonać analizy tej współpracy, zidentyfikować jej bariery oraz zaproponować rozwiązania pozwalające na intensyfikację wspólnie podejmowanych działań. Duża część tych sugestii zostanie uwzględniona w **rozdziale trzecim** tej pracy.
3. Analizując wyniki przeprowadzonych badań można zauważyć, że respondenci po polskiej stronie granicy zdecydowanie wyżej oceniają **ważność poszczególnych aspek-**

tów jakości życia. Warto tu postawić pytanie: z czego wynikają te rozbieżności w ocenach ważności po polskiej i niemieckiej stronie granicy. Ponadto te dziedziny jakości życia, którym respondenci przyznali najniższe oceny ważności oraz stanu, a także dziedziny dla których odnotowano największe rozbieżności w ocenie poszczególnych aspektów powinny stanowić przedmiot dalszych badań w ramach zogniskowanych wywiadów fokusowych lub zindywidualizowanych wywiadów pogłębionych.

4. Ze względu na odmienną strukturę demograficzną populacji oraz zbadanej próby mieszkańców powiatu zgorzeleckiego oraz powiatu Görlitz (niemal 1/3 ankietowanych po stronie niemieckiej to osoby w wieku powyżej 65 roku życia) warto byłoby podjąć wysiłek szczegółowej analizy tych aspektów jakości życia, dla których zauważono istotne zróżnicowanie rozkładu odpowiedzi w poszczególnych grupach wieku. Być może rozkład respondentów według grup wieku istotnie wpływa na rozkład ocen ważności i stanu poszczególnych aspektów jakości życia. Przykładem może być dziedzina *wykształcenie i edukacja*, a w jej ramach aspekt *dostęp oraz jakość funkcjonowania żłobków i przedszkoli*. Niemal połowa ankietowanych Niemców uznała ten aspekt jakości życia za mało ważny lub nieważny, podczas gdy dla 90% respondentów po polskiej stronie granicy ta sfera życia jest sprawą co najmniej ważną. Zróżnicowanie ocen ważności jest na tyle duże, że celowe wydaje się prowadzenie dalszych badań w zakresie poszukiwania przyczyn tego zróżnicowania.
5. Nawet najlepiej przygotowane i przeprowadzone badanie jakości życia nie ma zbyt wielkiej wagi poznawczej, jeśli ma wyłącznie charakter statyczny, tzn. nie daje możliwości dokonywania porównań w czasie. Niezbędnym wydaje się zatem zaplanowanie oraz przeprowadzenie kolejnych edycji badania, które pozwolą na sformułowanie wniosków w odniesieniu do zachodzących, po obu stronach granicy, i obserwowanych w czasie zmian subiektywnej oceny jakości życia i jego poszczególnych aspektów. Wydaje się, że ciekawych wyników mogłyby dostarczyć także analizy prowadzone na poziomie lokalnym – w układzie gmin. Wówczas znany byłby obraz wewnętrznego zróżnicowania subiektywnej jakości życia w ramach powiatu, umożliwiając tym samym wzajemne porównania pomiędzy gminami (*benchmarking*).
6. Celem przeprowadzonej analizy statystycznej była przede wszystkim szczegółowa prezentacja uzyskanych wyników w układzie tabelarycznym i graficznym. Autorzy tej pracy uznali, że na potrzeby zrealizowanych badań przeprowadzone analizy są wystarczające, choć nie wyczerpują one możliwości zastosowania metod statystycznych w ocenie i analizie badanego zjawiska. Opracowany materiał może zatem stanowić podstawę do dalszych pogłębionych analiz statystycznych, w tym m.in. analizy korelacji (współzależności) czy wnioskowania statystycznego. Celowe i istotne z punktu widzenia oceny jakości życia w obszarze przygranicznym jest zbadanie zależności pomiędzy wskaźnikami subiektywnej i obiektywnej jakości życia. Wiadomo bowiem, że te same warunki obiektywne mogą być przez respondentów oceniane odmiennie.

7. Ważnym uzupełniającym podejściem do analizy dużej ilości aspektów jakości życia może być konstrukcja indeksu agregatowego lub/i subindeksów dla poszczególnych dziedzin jakości życia. Zaletą tego typu miar jest syntetyczna ocena zjawiska wielowymiarowego. Optymalnym rozwiązaniem może być połączenie obu analiz wskaźnikowych, tzn. tej opartej na wskaźnikach prostych oraz na indeksie złożonym.

Rekomendacje dla polityk

1. Na podstawie przeprowadzonych badań subiektywnej jakości życia określić można kluczowe (z punktu widzenia mieszkańców) problemy danej jednostki samorządu terytorialnego. Informacje te powinny znaleźć zastosowanie w procesie określania priorytetów rozwoju lokalnego oraz regionalnego zarówno na poziomie kształtowania ogólnej strategii rozwoju, jak i na poziomie polityk i programów sektorowych (dotyczących np. ochrony środowiska, transportu publicznego itd.).
2. W ramach przeprowadzonych badań respondenci ocenili wpływ 43 różnych czynników na jakość ich życia, a następnie dokonali oceny stanu każdego z tych czynników. Oceny te (zarówno ważność, jak i stan) dokonywane były na pięciostopniowej skali od 1 do 5. Jako najważniejsze **czynniki wpływające na jakość życia** mieszkańcy badanego obszaru wskazali: bezpieczeństwo osobiste, bezpieczeństwo majątkowe, dostęp do infrastruktury technicznej (wodociągi, kanalizacja itd.), bezpieczeństwo drogowe oraz jakość wody pitnej (por. tabela 2.13.).

Tabela 2.13. Czynniki najsilniej wpływające na jakość życia

Lp.	Ogółem		PL		DE	
	Czynnik	Ocena	Czynnik	Ocena	Czynnik	Ocena
1	bezpieczeństwo osobiste	4,27	bezpieczeństwo osobiste	4,65	infrastruktura techniczna	3,86
2	bezpieczeństwo majątkowe	4,23	osobista sytuacja materialna	4,6	woda pitna	3,84
3	infrastruktura techniczna	4,21	bezpieczeństwo majątkowe	4,58	bezpieczeństwo osobiste	3,8
4	bezpieczeństwo drogowe	4,18	pogotowie ratunkowe	4,58	powietrze	3,77
5	woda pitna	4,17	bezpieczeństwo drogowe	4,57	bezpieczeństwo drogowe	3,71
6	pogotowie ratunkowe	4,14	sytuacje kryzysowe	4,57	tereny zielone	3,67
7	sytuacje kryzysowe	4,1	lekarze podstawowej opieki	4,54	gospodarka odpadami	3,66

8	powietrze	4,1	warunki mieszkaniowe	4,53	pogotowie ratunkowe	3,63
9	osobista sytuacja materialna	4,09	infrastruktura techniczna	4,51	niezbędne produkty	3,59
10	warunki mieszkaniowe	4,08	bezpieczeństwo zatrudnienia	4,47	sytuacje kryzysowe	3,55

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

3. Wystąpiły jednak w tym zakresie dość **istotne różnice** pomiędzy mieszkańcami polskiej oraz niemieckiej części charakteryzowanego obszaru. Polacy są szczególnie zadowoleni z dostępu do: Internetu i telefonu, niezbędnych produktów, infrastruktury technicznej oraz dostępu do usług komercyjnych. Z kolei Niemcy wśród 10 najwyżżej ocenionych czynników wskazali aż 5 aspektów z zakresu środowiska przyrodniczego, tj. jakość wody pitnej, gospodarkę odpadami, dostęp do terenów zieleni, klimat akustyczny oraz jakość powietrza. Zarówno mieszkańcy jednego, jak i drugiego obszaru stwierdzili, że duże znaczenie ma poczucie bezpieczeństwa (przez Polaków zagadnienia te zostały ocenione nieco wyżej niż przez Niemców). Respondenci uznali, że najpełniej ich potrzeby są realizowane w zakresie dostępu do aptek, dostępu do infrastruktury oraz dostępu do terenów zieleni (por. tabela 2.14.)

Tabela 2.14. Czynniki, które zostały najwyżżej ocenione

Lp	Ogółem		PL		DE	
	Czynnik	Ocena	Czynnik	Ocena	Czynnik	Ocena
1	infrastruktura techniczna	4,21	Internet, telefon	4,19	woda pitna	4,28
2	woda pitna	4,17	apteki	4,18	infrastruktura techniczna	4,18
3	pogotowie ratunkowe	4,14	niezbędne produkty	4,06	apteki	4,1
4	warunki mieszkaniowe	4,08	infrastruktura techniczna	4,04	gospodarka odpadami	3,99
5	niezbędne produkty	4,03	tereny zieleni	3,89	tereny zieleni	3,93
6	tereny zieleni	4,01	usługi komercyjne	3,64	pogotowie ratunkowe	3,82
7	gospodarka odpadami	4	pogotowie ratunkowe	3,63	warunki mieszkaniowe	3,82
8	klimat akustyczny	3,89	warunki mieszkaniowe	3,6	klimat akustyczny	3,79

9	apteki	3,86	szkoły podstawowe	3,58	powietrze	3,79
10	Internet, telefon	3,81	aktualna praca	3,57	poruszanie się samochodem	3,77

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

4. Respondenci uznali, że w **najniższym stopniu** ich oczekiwania są realizowane w zakresie szans na nową pracę, przystosowania szkół do potrzeb osób niepełnosprawnych oraz dostępu do lekarzy specjalistów (por. tabela 2.15.).

Tabela 2.15. Czynniki, które zostały najniżej ocenione

Lp	Ogółem		PL		DE	
	Czynnik	Ocena	Czynnik	Ocena	Czynnik	Ocena
1	szanse na nową pracę	2,24	szanse na nową pracę	2,41	szanse na nową pracę	2,04
2	przystosowanie szkół dla osób niepełnosprawnych	2,69	szkoły wyższe	2,47	bezpieczeństwo zatrudnienia	2,48
3	lekarze specjaliści	2,75	przystosowanie szkół dla osób niepełnosprawnych	2,59	osobista sytuacja finansowa	2,67
4	szkoły wyższe	2,88	lekarze specjaliści	2,63	aktualna praca	2,72
5	solidarność z innymi	2,89	podnoszenie kwalifikacji	2,81	proporcje między pracą a czasem wolnym	2,78
6	bezpieczeństwo zatrudnienia	2,9	solidarność z innymi	2,89	bezpieczeństwo majątkowe	2,87
7	podnoszenie kwalifikacji	2,92	rodziny patologiczne	2,93	lekarze specjaliści	2,88
8	osobista sytuacja materialna	2,95	żłobki i przedszkola	2,96	przystosowanie szkół dla osób niepełnosprawnych	2,89
9	rodziny patologiczne	2,97	osobista sytuacja finansowa	3,16	gimnazja	2,91
10	proporcje między pracą a czasem wolnym	3,02	proporcje między pracą a czasem wolnym	3,19	nieodpłatna infrastruktura sportowo-kulturalna	2,94

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

5. Także w tym aspekcie ujawiły się **różnice** pomiędzy mieszkańcami polskiej i niemieckiej części badanego obszaru. Polacy uznali, że aż 4 spośród 10 najstąbiej ocenianych czynników dotyczy edukacji (są to kolejno: szkoły wyższe, przystosowanie szkół do potrzeb osób niepełnosprawnych, możliwości podnoszenia kwalifikacji przez osoby dorosłe oraz żłobki i przedszkola). Ponadto są oni niezadowoleni z osobistej sytuacji materialnej i zawodowej (dotyczy to kolejno: szans na znalezienie nowej pracy, osobistej sytuacji finansowej oraz zachowania właściwych proporcji między czasem pracy a czasem wolnym). Z kolei Niemcy najbardziej niezadowoleni są z osobistej sytuacji materialnej i zawodowej. Do tej grupy należy pięć najniżej przez nich ocenionych czynników, czyli: szanse na znalezienie nowej atrakcyjnej pracy, bezpieczeństwo zatrudnienia, osobista sytuacja materialna, aktualnie wykonywana praca oraz proporcje pomiędzy pracą zawodową a czasem wolnym.
6. Przeprowadzone badania umożliwiają kategoryzację wszystkich 43 czynników wpływających na jakość życia (por. tabela 2.16.) ze względu na 2 kryteria, tj. na średnią ocenę ważności oraz średnią ocenę stanu. W ten sposób wyodrębnione zostają 4 grupy czynników: (1) ważne – wysoko oceniane, (2) ważne – nisko oceniane, (3) mniej ważne – wysoko oceniane oraz (4) mniej ważne – nisko oceniane⁴.

Tabela 2.16. Zestawienie czynników wpływających na jakość życia

Nr	Czynnik	Nr	Czynnik	Nr	Czynnik	Nr	Czynnik	Nr	Czynnik
1	lekarze podstawowej opieki	11	przystosowanie szkół dla osób niepełnosprawnych	21	imprezy kulturalne	31	niezbędne produkty	41	publiczne środki transportu
2	lekarze specjaliści	12	podnoszenie kwalifikacji	22	nieodpłatna infrastruktura sportowo-kulturalna	32	Internet, telefon	42	połączenia komunikacyjne z miastem
3	pogotowie ratunkowe	13	bezpieczeństwo osobiste	23	osobista sytuacja materialna	33	tereny zielone	43	połączenia komunikacyjne transgraniczne

⁴ W przypadku oceny ważności czynników uznano, że średnia arytmetyczna z ocen ważności wszystkich czynników będzie wartością dzielącą zbiorowość na dwie grupy, tj. czynniki ważne oraz czynniki mniej ważne. Podobnie postąpiono w przypadku oceny stanu czynników. Uznano, że średnia arytmetyczna z ocen stanu wszystkich czynników będzie wartością dzielącą zbiorowość na dwie grupy, tj. czynniki wysoko ocenione oraz czynniki nisko ocenione.

4	apteki	14	bezpieczeństwo drogowe	24	aktualna praca	34	wizerunek miejsca zamieszkania		
5	żłobki i przedszkola	15	sytuacje kryzysowe	25	bezpieczeństwo zatrudnienia	35	woda pitna		
6	szkoły podstawowe	16	bezpieczeństwo majątkowe	26	szanse na nową pracę	36	gospodarka odpadami		
7	gimnazja	17	osoby wymagające opieki	27	proporcje między pracą a czasem wolnym	37	powietrze		
8	szkoły ponadgimnazjalne zawodowe	18	rodziny patologiczne	28	warunki mieszkaniowe	38	klimat akustyczny		
9	szkoły ponadgimnazjalne ogólnokształcące	19	solidarność z innymi	29	infrastruktura techniczna	39	poruszanie się rowerem		
10	szkoły wyższe	20	imprezy sportowe	30	usługi komercyjne	40	poruszanie się samochodem		

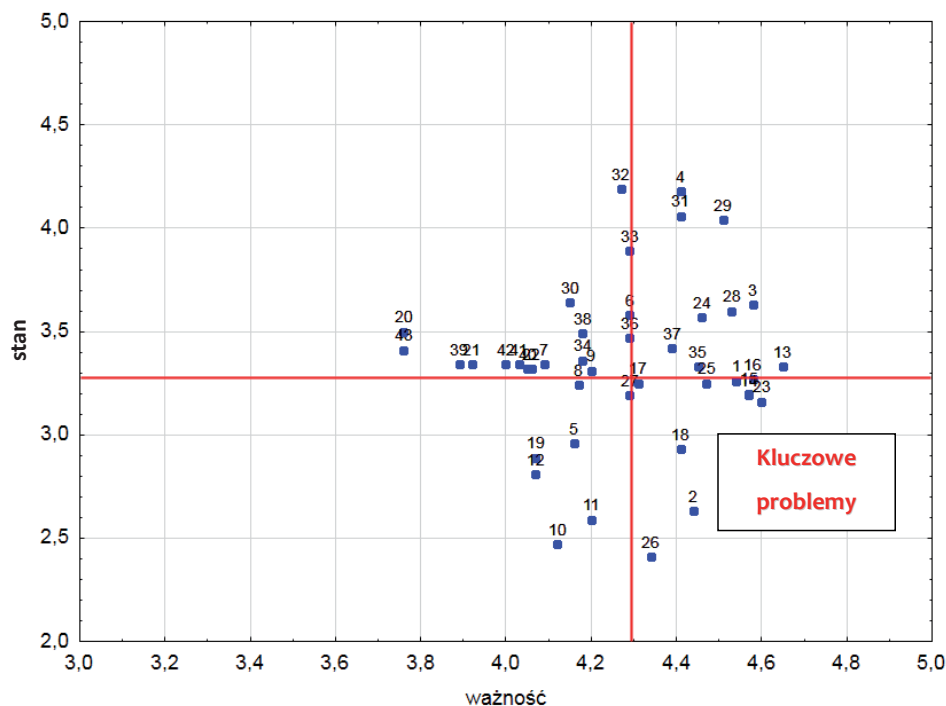
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

7. Wyniki przeprowadzonych badań ankietowych wskazują, że plany rozwojowe polskiej części badanego obszaru powinny szczególnie koncentrować się na następujących kluczowych problemach (por. rys. 2.104.):

- dostęp do lekarzy podstawowej opieki (czynnik nr 1),
- dostęp do lekarzy specjalistów (czynnik nr 2),
- przygotowanie gminy na sytuacje kryzysowe (czynnik nr 15),
- pomoc dla osób wymagających opieki – starsi, chorzy, itp. (czynnik nr 17),
- pomoc dla osób i rodzin patologicznych (czynnik nr 18),
- osobista sytuacja materialna (czynnik nr 23),
- szanse znalezienia nowej atrakcyjnej pracy (czynnik nr 26).

Są to czynniki, które w opinii respondentów są ważne, ale realizacja nie jest satysfakcjonująca.

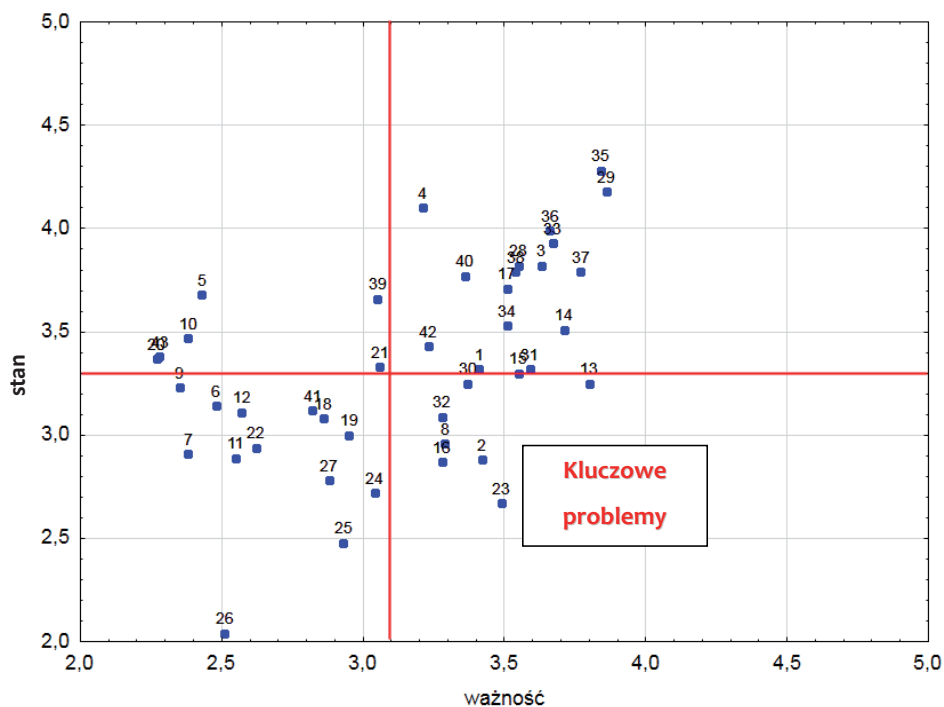
Rys. 2.104. Kategoryzacja czynników ze względu na znaczenie i stan
– Powiat Zgorzelecki

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

8. Wyniki przeprowadzonych badań ankietowych wskazują, że plany rozwojowe niemieckiej części badanego obszaru powinny szczególnie koncentrować się na następujących kluczowych problemach (por. rys. 2.105.):
- dostęp do lekarzy specjalistów (czynnik nr 2),
 - szkoły ponadgimnazjalne zawodowe (czynnik nr 8),
 - bezpieczeństwo osobiste (czynnik nr 13),
 - bezpieczeństwo majątkowe (czynnik nr 16),
 - osobista sytuacja finansowa (czynnik nr 23),
 - dostęp do usług komercyjnych (czynnik nr 30),
 - dostęp do Internetu i telefonii komórkowej (czynnik nr 32).
- Są to czynniki, które w opinii respondentów są ważne, ale realizacja nie jest satysfakcjonująca.

Rys. 2.105. Kategoryzacja czynników ze względu na znaczenie i stan – Powiatu Görlitz

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Planując działania mające na celu poprawę sytuacji w ramach wymienionych wcześniej **obszarów problemowych** należy pamiętać, że zostały one zidentyfikowane na podstawie subiektywnych odczuć mieszkańców. Oceny te często wydawane są nie na podstawie analizy faktów, ale na podstawie powszechnie panujących w społeczności przekonań. Dlatego niniejsza analiza powinna zostać uzupełniona analizą opartą na **wskaźnikach obiektywnych**. Prawdopodobnie w przypadku niektórych ze zidentyfikowanych problemów wystarczyć mogą odpowiednie akcje informacyjne wyjaśniające jaka jest faktyczna sytuacja w ramach tych obszarów. Dużo wartościowych informacji dla pogłębionej analizy problemowej dostarczy rozdział trzeci poświęcony identyfikacji i pomiarowi intensywności **przeptywów transgranicznych**.

3. PRZEPIŁYWY TRANSGRAGNICZNE

3.1. Transgraniczna współpraca i integracja jako klucz do zrównoważonego rozwoju regionalnego obszarów przygranicznych

W ramach węgierskiej prezydencji w Radzie UE, odpowiedzialni za planowanie przestrzenne i rozwój terytorialny ministrowie państw członkowskich Unii Europejskiej uchwalili w marcu 2011 roku „Agendę Terytorialną Unii Europejskiej 2020”. W deklaracji tej ministrowie podkreślają znaczenie „tworzenia sieci, współpracy i integracji” w obliczu wielowymiarowych wyzwań dla zrównoważonego rozwoju terytorialnego w Europie [Agenda Terytorialna (AT) 2020 2011, s. 3]. Argumentują oni zatem, że „hamulce integracji na szczeblu lokalnym i regionalnym” mogą oddziaływać ujemnie na wykorzystanie „ludzkich, kulturalnych, gospodarczych i ekologicznych zasobów regionów przygranicznych” [AT 2020 2011, s. 7] i wzywają do wspólnego wykorzystania transgranicznych potencjałów:

„Dzięki integracji i kooperacji terytorialnej można wytworzyć masę krytyczną dla rozwoju, zmniejszenia fragmentacji gospodarczej, społecznej i ekologicznej oraz budowy wzajemnego zaufania i kapitału społecznego” [AT 2020 2011, s. 7].

Dokument kończy się m.in. wezwaniem do miast i regionów, żeby „opracowywały i uchwałyły zintegrowane strategie i plany zagospodarowania przestrzennego, które są w stanie zwiększyć efektywność wszystkich interwencji w określonym obszarze” [AT 2020 2011, s. 11].

Do tego punktu wyjścia nawiązuje analiza przepływów (powiązań) transgranicznych jako druga główna **grupa działań w projekcie** „*Jakość życia w obszarze przygranicznym – wzmocnienie ponadgranicznych przepływów dla zrównoważonego rozwoju i planowania regionalnego*”. Oprócz analizy jakości życia w obszarze przygranicznym efektem ma być przegląd dostępnych danych na temat transgranicznych przepływów osób i towarów – a w dalszej kolejności współpracy instytucjonalnej – w różnych obszarach tematycznych, istotnych dla opracowywania strategii transgranicznych. W Euroregionie Neisse-Nisa-Nysa zostanie do połowy roku 2014 opracowana transgraniczna strategia na okres 2014-2020, w której mają być uwzględnione rezultaty projektu.

Z tą analizą wiążą się trzy główne cele: metodyczny, teoretyczny oraz praktyczny:

- Pod względem metodycznym przyjrzenie się powiązaniom transgranicznym w połączeniu z analizą warunków życia (i subiektywnie ocenianej jakości życia) ma się przyczynić do opracowania **modelu** zbierania danych o powiązaniach transgranicznych.

- Z teoretycznego punktu widzenia na podstawie badanego zasięgu przepływów transgranicznych oczekuje się wskazówek dotyczących przyszłego **wyznaczenia granic** polsko-saksońskiego pogranicza.
- Z perspektywy praktycznej powinny zostać wyprowadzone tezy dotyczące priorytetowych pól działania na rzecz wspólnego **opracowania strategii transgranicznej**.

Projekty zrealizowane w europejskich obszarach przygranicznych pokazały, że istnieje jedynie bardzo skromna baza danych na temat przepływów transgranicznych (por. niżej, *Stan badań naukowych*). Z tego względu grupa działań „*przeptywy transgraniczne*” skupia się przede wszystkim na zewidencjonowaniu istniejących już danych i ocenie ich jakości. Aby można się było przyjrzeć wielu różnym obszarom tematycznym, niniejsze przedsięwzięcie ograniczono do sporządzenia przeglądu danych na temat przepływów transgranicznych, nie realizując własnego zbierania danych na szerszą skalę (por. podrozdział 3.3.).

W ramach przeszukiwania dostępnych danych zbierane są jednak również informacje jakościowe dotyczące barier dla powiązań transgranicznych. W podrozdziale 3.4. na podstawie dostępnych danych i potencjalnych barier dla przepływów transgranicznych charakteryzowane są pokrótce poszczególne obszary badawcze. Natomiast podrozdział 3.5. zawiera wybrane dane i próby interpretacji dotyczące oceny natężenia przepływów transgranicznych.

Na podstawie tej empirycznej bazy danych sformułowane zostaną pierwsze założenia dotyczące wyznaczenia granic regionu przygranicznego – jako terenu działania i ustalone przesłanki działań dotyczących opracowania strategii transgranicznej. Zadaniem tej grupy działań jest zatem przede wszystkim stworzenie bazy wyjściowej do przyjrzenia się przepływowi transgranicznemu. Powinna ona być jednak pogłębiona drogą dalszych analiz i utrwalona w formie regularnego monitoringu.

Poniższy podrozdział przedstawia najpierw stan badań naukowych, a następnie naświetla podstawowe założenia koncepcyjne i definicje.

3.2. Stan badań naukowych, podejście koncepcyjne i zagadnienia badawcze

3.2.1. Stan badań naukowych

Dla rozwoju przestrzennego pogranicza dolnośląsko-saksońskiego istotne są przede wszystkim dotychczasowe rezultaty i koncepcje monitoringu rozwoju przestrzennego na różnych szczeblach terytorialnych, takich jak europejski program ESPON lub programy działania niemieckiego Federalnego Planowania Przestrzennego, które zostaną pokrótce opisane poniżej. Naświetlone zostanie tu również rozległe pole badania obszarów

przygranicznych pod kątem geografii gospodarczej i społecznej, na tyle, o ile istnieją aktualne opracowania dotyczące przepływów transgranicznych na pograniczu Saksonii, Dolnego Śląska i Północnych Czech.¹

Od 2002 roku istnieje europejska sieć badawcza do monitoringu rozwoju przestrzennego, utworzona przez Komisję Europejską i państwa członkowskie UE. W obecnym okresie finansowania od 2007 roku jest ona – pod nazwą *“European Observation Network for Territorial Development and Cohesion (ESPON)”* – współfinansowana przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego w ramach celu 3 – współpraca terytorialna. W ramach ESPON zrealizowano w 2013 roku wiele projektów naukowych oraz przedsięwzięć o charakterze praktycznym, dotyczących bezpośrednio kooperacji transgranicznej oraz transgranicznych obszarów posiadających wzajemne powiązania. Niektóre z nich zostały zakończone dopiero w ciągu 2013 roku lub jeszcze nie zostały zamknięte, wskutek czego bieżące badania w ramach niniejszego projektu mogły posiłkować się tylko ich podstawowymi założeniami lub wstępnymi rezultatami. Poniżej zostaną uwzględnione również dostępne już rezultaty końcowe, o ile są istotne dla analizy pogranicza dolnośląsko-saksońskiego.

Projekt **ULYSSES** (*Using applied research results from ESPON as a yardstick for cross-border spatial development planning, 2010-2013*) to kooperacyjne przedsięwzięcie o charakterze praktycznym, które ma umożliwić spożytkowanie rezultatów badań ESPON do zdecentralizowanego transgranicznego planowania rozwoju przestrzennego. ULYSSES wysuwa na pierwszy plan różnorodność europejskich obszarów przygranicznych i sposób ich funkcjonowania. Regiony przygraniczne są postrzegane jako obszary znajdujące się w trudniejszej sytuacji z powodu efektów istnienia granicy, mogące wykorzystać swój dotychczas ograniczony potencjał dzięki postępującej integracji [ULYSSES Final Report 2013, s. 52]. Analizy terytorialne sześciu wybranych regionów przygranicznych, obejmujące wiele zagadnień wykazują, że przepływy pracowników transgranicznych są wciąż jeszcze bardzo słabo rozwinięte w porównaniu z przepływami wewnątrz kraju [Tamże, s. 53]. Ponadto stwierdzono, że różnice potencjału gospodarczego pomiędzy poszczególnymi krajami silnie oddziałują na regiony przygraniczne, nawet jeśli te wykazują poza tym wiele wspólnych cech [Tamże, s. 52]. Końcowy wniosek projektu to apel o opracowywanie strategii regionalnych, dostosowanych do specyficznej sytuacji danego regionu przygranicznego. W obliczu tego ULYSSES zwraca uwagę na istotne luki w danych, zarówno w wymiarze merytorycznym, jak i w odniesieniu do szczebla przestrzennego oraz na brak koncepcji analitycznych, który utrudnia opracowywanie strategii dla obszarów geograficznych poniżej poziomu NUTS 3. [Tamże, s. 58 nn.] Ponadto konieczne jest częstsze zbieranie danych, bowiem wiele dostępnych danych opiera się

¹ Ze względu na położenie geograficzne w analizie stanu badań naukowych uwzględniono także czeski obszar przygraniczny.

na badaniach przeprowadzonych do roku 2006. Proponuje się zwłaszcza analizę następujących aspektów:

- przepływy w sferze gospodarczej, np. import i eksport;
- znaczenie, przyczyny i kierunki transgranicznego ruchu pracowników oraz ruchy migracyjne;
- związki pomiędzy przepływami i poziomem regionalnych asymetrii, także w odniesieniu do transgranicznych relacji miasto-wieś oraz wspólne oferty infrastruktury publicznej [Tamże, s. 59].

Także projekt ESPON **METROBORDER** (*Cross-Border Polycentric Metropolitan Regions, 2009-2010*) analizował obszary przygraniczne jako regiony o zablokowanym potencjale rozwoju. Skupiono się tu na transgranicznych aglomeracjach, które w przeciwieństwie do innych obszarów przygranicznych dysponują wielkim, dotychczas prawie niewykorzystanym potencjałem, pozwalającym im przewyżżyć ich peryferyjne położenie. Dlatego za pomocą danych dostępnych w ESPON oraz na podstawie dwóch przykładowych przypadków wyeksponowano szanse i przeszkody dotyczące celu rozwojowego policentrycznych, transgranicznych regionów metropolitalnych. Strategia opiera się przy tym na „masie krytycznej” pod względem liczby mieszkańców i siły ekonomicznej, którymi policentryczne, transgraniczne regiony metropolitalne mogą wykazać się tylko wspólnie, jeśli chcą sprostać konkurencji krajowych regionów metropolitalnych w Europie [METROBORDER Final Report s. 9-10]. Szanse wynikają zwłaszcza z różnic cen na rynkach nieruchomości i w handlu detalicznym. Różnice te oraz idąca z nimi w parze komplementarność są w tych obszarach większe niż w krajowych regionach metropolitalnych [Tamże, s. 10]. Ponadto różnorodność kulturalna i krajobrazowa w obszarze należącym do więcej niż jednego państwa narodowego oddziałuje pozytywnie na jakość życia [Tamże]. W ramach METROBORDER przeanalizowano funkcjonalną integrację w przykładowych obszarach makroregionu SaarLorLux i Oberrhein metodą próbek wrywkowych w sektorze samochodowym. Z analizy wynika, że powiązania transgraniczne są jak dotąd słabo rozwinięte [Tamże, s. 10-11]. Ponadto także ten projekt wskazuje na niewystarczającą dostępność danych do analizy sytuacji w wymiarze transgranicznym. Zidentyfikowano zwłaszcza dwie główne potrzeby w zakresie badań naukowych [Tamże, s. 16]:

- **Dane ekonomiczne:** przepływy transgraniczne, informujące o regionalnych łańcuchach zaopatrzenia, ważnych sektorach oraz o więziach wewnątrz – i międzyregionalnych.
- **Policentryczność:** wskaźniki dotyczące aspektów morfologicznych, demograficznych, metropolitalnych i funkcjonalnych nie są dotychczas dostępne w ujęciu cza-

sowym; nie udało się też do tej pory wypracować związków przyczynowo-skutkowych.

Przeanalizowano także strukturę organizacyjną na wybranych przykładach i opowiedziano się za uwzględnieniem indywidualnej sytuacji danego regionu przygranicznego, ponieważ odmienne konteksty planowania przestrzennego i konteksty polityczne uniemożliwiają propagowanie właściwego dla wszystkich regionów modelu *governance* [Tamże, s. 11-12].

Podobny jest punkt wyjścia Modelowego Przedsięwzięcia w zakresie Planowania Przestrzennego (MORO) pn. „**Ponadregionalne partnerstwa w transgranicznych obszarach posiadających wzajemne powiązania**” (2008-2011), finansowanego przez niemieckie Federalne Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Rozwoju Miast. W ramach wizji planowania przestrzennego „Wzrost i innowacja” na podstawie zestawu wskaźników określono obszary o funkcjach metropolitalnych. Okazało się przy tym wyraźnie, że regiony metropolitalne potrafią utrzymać swoją pozycję niekoniecznie w formie narodowych, lecz również transgranicznych obszarów posiadających wzajemne powiązania: „W obszarach przygranicznych ważne funkcje metropolitalne znajdują się niekiedy poza granicami Niemiec” [BBR 2005, s. 177 nn., cyt. w: BMVBS 2011, s. 13]. Kluczowym elementem przedsięwzięcia była koncepcja „makroregionalnych wspólnot odpowiedzialności”, powstających „pomiędzy miastami, metropoliami i wiejskimi regionami wzrostu oraz regionami peryferyjnymi i posiadającymi słabą strukturę gospodarczą” i mających uwzględniać szerokie spektrum aktorów społecznych [BMVBS 2011, s. 15].

W rezultacie zidentyfikowano cztery transgraniczne obszary posiadające wzajemne powiązania, obejmujące podobszary niemieckie, które zrealizowały Modelowe Przedsięwzięcie „**Ponadregionalne partnerstwa w transgranicznych obszarach posiadających wzajemne powiązania**” we współpracy z Federalnym Ministerstwem Transportu, Budownictwa i Rozwoju Miast (*Bundesministerium für Verkehr, Bau und Stadtentwicklung, BMVBS*) oraz Federalnym Instytutem Badań nad Budownictwem, Rozwojem Miast i Rozwojem Przestrzennym (*Bundesinstitut für Bau-, Stadt- und Raumforschung, BBSR*), stawiając sobie za cel „ukazanie specyficznych potencjałów rozwojowych metropolitalnych regionów przygranicznych” [Tamże, s. 17]. Regiony te powinny uważać się za odrębny typ przestrzeni. Ustalono w tym celu następujące cztery cechy konstytutywne:

- „transgraniczne powiązania funkcjonalne i cechy wspólne,
- istniejące porozumienia instytucjonalne w sprawie makroregionalnej współpracy transgranicznej,
- makroregionalne procesy regionalizacji i policentryczna struktura przestrzenna,
- metropolitalne czynniki związane z lokalizacją oraz potencjały wzrostu gospodarczego i innowacji” [Tamże, s. 41].

W ramach projektu zrealizowano dwie ekspertyzy, w które zaangażowany był przede wszystkim Uniwersytet Techniczny w Dreźnie (*TU Dresden*). I tak opracowanie „*Atuty i wady lokalizacyjne transgranicznych obszarów posiadających wzajemne powiązania*” [Wiechmann, Knippschild & Albecker, 2010] wyeksponowało m.in. wysoką – w porównaniu z innymi, położonymi w głębi kraju regionami metropolitalnymi – koncentrację politycznych ośrodków decyzyjnych, znakomitych placówek badawczych i uniwersytetów, miejsc znajdujących się na liście dziedzictwa kulturalnego UNESCO (jako wskaźnik bogactwa kulturalnego) oraz „silnych regionalnych klastrów gospodarczych” [BMVBS, 2011, s. 35], które opisują potencjał tych obszarów przygranicznych [BMVBS, 2011, s. 34 nn.].

Według tej analizy istnieją jednak wady lokalizacyjne w zakresie funkcji konkurencyjnej i innowacyjnej, spowodowane brakiem transgranicznej koordynacji polityki gospodarczej, polityki badań naukowych i polityki rozwojowej. W drugiej ekspertyzie miała zostać opracowana definicja metropolitalnych obszarów przygranicznych – także w odniesieniu do funkcjonujących pojęć [Wiechmann, Knippschild & Roth, 2009]. Punktem wyjścia było założenie, że zainteresowanie kooperacją w tych obszarach bierze się zarówno „z powiązań przestrzenno-strukturalnych”, jak i „wspólnych mocnych i słabych stron lub wizji politycznych” [BMVBS, 2011, s. 40]. Ekspertyza postrzega natomiast nie tylko zbieżności, lecz także głębokie różnice strukturalne podobszarów jako „motory powiązań transgranicznych” [Tamże, s. 41]. Dlatego oprócz transgranicznych powiązań i struktur kooperacji przeanalizowano także różnice poziomów w sferze wynagrodzeń, siły nabywczej, cen i cen gruntów.

Tabela 3.1. Zestaw wskaźników przedsięwzięcia MORO „metropolitalne regiony przygraniczne”

Obszar tematyczny	Obszar, do którego odnoszą się wskaźniki
Kategoria głębokich różnic strukturalnych jako „motoru” powiązań transgranicznych	
Różnica w poziomie wynagrodzeń	Dochody netto prywatnych gospodarstw domowych
Różnica w poziomie siły nabywczej	Siła nabywcza
Różnica w poziomie cen	Poziom cen
Różnica w poziomie cen gruntów	Cena zakupu gruntów pod zabudowę
Kategoria transgranicznych powiązań i struktur kooperacji	

Rynek pracy, edukacja, szkoły wyższe	Pracownicy transgraniczni
	Dwujęzyczne oferty edukacyjne (zwł. języki obce)
	Kooperacje szkół wyższych i instytutów uniwersyteckich
	Osoby przekraczające granice w celach edukacyjnych (łącznie ze studentami)
	Uczęszczanie do szkół i przedszkoli
	Przepływy absolwentów
Gospodarka, usługi, zdrowie	Klasy gospodarcze
	Przepływy klientów w dziedzinie usług
	Przepływy klientów w dziedzinie handlu detalicznego
	Kooperacje w ochronie zdrowia
	Przepływy pacjentów
	Transgraniczne konferencje, targi, kongresy
Transport	Natężenie ruchu przygranicznego
	Transgraniczne oferty lokalnej komunikacji publicznej
Populacja mieszkańców	Liczba zamieszkałych cudzoziemców z państw sąsiednich
	Przeprowadzki w obszarze przygranicznym
Kultura, czas wolny, rekreacja	Kooperacje między instytucjami kulturalnymi i rekreacyjnymi
	Transgraniczny zasięg placówek kulturalnych
	Transgraniczne uprawianie rekreacji i spędzanie wolnego czasu
Rozwój regionalny, zagospodarowanie przestrzenne	Transgraniczne projekty (INTERREG)
	Wspólne dokumenty i strategie
	Ciągłe uzgodnienia transgraniczne

Źródło: opracowanie własne.

Dostępność danych dotyczących transgranicznych przepływów i powiązań na poziomie NUTS 3 (i niższym) okazała się niewystarczająca: „Platformy statystyczne i systemy

informacyjne opierają się w znacznej mierze na urzędowych statystykach krajowych, które nie są wystarczająco ukierunkowane na sprawy dotyczące transgranicznych obszarów posiadających wzajemne powiązania" [Tamże, s. 42]. Oprócz tych źródeł istnieje wiele pojedynczych opracowań, które nie obejmują całego obszaru analizowanych regionów przygranicznych, niekiedy były wykonywane tylko jednorazowo, a zatem nie mogą zapewnić przestrzennej i czasowej porównywalności [Tamże]. Z istniejących danych, zwłaszcza na temat pracowników transgranicznych i zamieszkiwania mieszkańców z krajów sąsiednich, wynika, że intensywne funkcjonalne powiązania rysują się tylko na obszarach położonych w bliskim sąsiedztwie granicy; nie udało się zaś udowodnić „makroregionalnych procesów regionalizacji” wewnątrz obszaru przygranicznego. Mimo to sprawozdanie końcowe opowiada się za makroregionalnym kształtem metropolitalnych regionów przygranicznych, który ma zapewnić „masę krytyczną”, konieczną do zaistnienia na skalę międzynarodową. Na bazie tego modelowego przedsięwzięcia w 2011 roku w Berlinie założono Krąg Inicjatyw Metropolitalne Regiony Przygraniczne (IMeG), aby utrwalić w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym rozpoczęty proces prac.

Przykład planowej realizacji obejmującej mniejsze obszary badań w regionach przygranicznych o charakterze częściowo peryferyjnym, a częściowo metropolitalnym można znaleźć w Holandii. Holenderskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Spraw Królestwa zleciło w ubiegłych latach analizy dotyczące obszarów wzdłuż holenderskich granic. W roku 2013 opublikowano m.in. **Atlas szans dla południowego Limburga, Tongeren, Liège i Akwizgranu**, którego opracowanie ministerstwo wraz z prowincją Limburg, członkiem euroregionu Moza-Ren, zleciło biurowi badawczemu Atlas Gmin (*Atlas voor gemeenten*) [Ponds, van Woerkens & Marlet 2013]. Analiza ta ukazała się w toku realizacji niniejszego projektu, zatem podstawy koncepcyjne nie zostały tu uwzględnione. Metoda, na której oparte są atlasy szans, jest jednak bardzo podobna do sposobu postępowania w niniejszym projekcie. Centralnym elementem holenderskich analiz jest koncepcja korzyści z aglomeracji. „Przestrzenna koncentracja ludzi i przedsiębiorstw (...)” dostarcza „(...) ważnego uzasadnienia wzrostu regionów miejskich w świecie” [Ponds, van Woerkens & Marlet 2013, s. 9]. W regionach przygranicznych rozwój tych korzyści jest według tego opracowania ograniczany przez „prawne, społeczne i kulturowe bariery graniczne”, co sprawia, że zmniejsza się atrakcyjność regionu, a przyspieszeniu ulega nadmierne starzenie się ludności i spadek jej liczby [Tamże, s. 10]. Celem Atlasu szans jest pokazanie, jakie efekty ma likwidacja barier granicznych i jaki potencjał kryje się w obszarze przygranicznym jako wspólnym obszarze usług [Tamże, s. 11]. Autorzy stwierdzają przy tej okazji, że zwłaszcza integracja rynków pracy przyniosłaby zwiększenie szans kariery zawodowej mieszkańców obszarów przygranicznych, przynosząc za sobą zarazem również zwiększenie „atrakcyjności wszystkich czterech regionów przygranicznych” [Tamże]. Efekty istnienia wspólnego obszaru usług nie rozkładają się jednak równomiernie. Na likwidacji barier w ochronie zdrowia, handlu detalicznym i w sektorze edukacji oraz na lepszej komunikacji w zakresie ofert kulturalnych skorzy-

staliby według tej analizy zwłaszcza mieszkańcy południowego Limburga, który geograficznie znajduje się w centrum tego pogranicza. Autorzy wnioskuje wreszcie, że „w porównaniu z innymi regionami przygranicznymi (...) możliwości w tym regionie są nawet szczególnie duże“. Wynika to z „miejskiego charakteru różnych regionów przygranicznych“, co sprawia, że „podaż miejsc pracy i instytucji jest (...) stosunkowo duża“ [Tamże, s. 12].

W ramach współpracy badawczej Katedry Geografii Gospodarczej i Społecznej Europy Wschodniej i Południowo-Wschodniej (*Lehrstuhl Wirtschafts- und Sozialgeographie Ost- und Südosteuropas*) oraz Katedry Ładu Przestrzennego Instytutu Geograficznego (*Lehrstuhl Raumordnung des Geographischen Institutes*) Uniwersytetu Technicznego w Dreźnie (*TU Dresden*) z Katedrą Geografii na Uniwersytecie Purkyne w Ústí nad Łabą w okresie od 2001 do 2012 roku zrealizowano ok. dziesięciu wspólnych **projektów dotyczących sytuacji na pograniczu saksońsko-czeskim**, transgranicznych wzajemnych powiązań oraz przemian w obu tych sferach w związku ze stopniowym otwieraniem granicy (przystąpienie Czech do UE i do układu z Schengen). Badany region obejmował generalnie Euroregion Łąba. Projekty były częściowo finansowane przez UE (Fundusz Małych Projektów Cel 3), a ich zawartość merytoryczna uzgadniana z biurami Euroregionu. Główne rezultaty opublikowano w postaci osobnych publikacji, artykułów w czasopismach i atlasów.

W tych projektach przeprowadzono badania na temat transgranicznych wzajemnych powiązań w czterech sferach:

- a) wzajemne powiązania mieszkańców pogranicza,
- b) wzajemne powiązania małych i średnich przedsiębiorstw,
- c) powiązania klientów,
- d) wzajemne powiązania między przygranicznymi gminami.

Ustalenie tych transgranicznych wzajemnych powiązań nastąpiło dzięki rozległym badaniom empirycznym metodą ankietowania mieszkańców regionu przygranicznego, firm, klientów i administracji przygranicznych gmin. Ankiety przeprowadzono, stosując odnośnie tę samą listę pytań i tę samą metodę ich zadawania po obu stronach granicy, dzięki czemu możliwa była analiza porównawcza.

Ad. a) Wraz z wprowadzonymi ułatwieniami w przekraczaniu granicy (stopniowe otwieranie granicy) doszło do intensyfikacji transgranicznych relacji mieszkańców pogranicza. Pożytkowane są zwłaszcza korzyści „ekonomiczne“, wynikające z „różnicy w zamożności“ (różnice cen towarów i usług). W coraz większym stopniu zyskują jednak również znaczenie różnice w strukturze przyrody (cechy wyróżniające) i w sferze kultury (w szerszym rozumieniu). Przejawia się to m.in. wzrostem znaczenia transgranicznej turystyki. Czynnikiem ograniczającym rozszerzanie tych transgranicznych relacji jest bariera językowa. To samo wynika z niedoborów informacji. Różnice w rodzaju i inten-

sywności stosunków wynikają również ze zróżnicowania struktury społecznej ludności [Jeřábek, Schmidt 2001; Kowalke, Jeřábek & Schmidt 2004; Kowalke et al. 2012].

Ad. b) Wzajemne transgraniczne powiązania przedsiębiorstw są jeszcze stosunkowo słabo rozwinięte. Tam, gdzie występują, są oceniane korzystnie. Oprócz wyżej wymienionych hamulców dodatkowo utrudniającą rolę odgrywają zagadnienia bezpieczeństwa prawnego i przeszkody biurokratyczne [Kowalke et al. 2008].

Ad. c) Pod względem zachowania w zakresie zakupów występują wyraźne różnice między klientami czeskimi i niemieckimi. Klientów niemieckich motywują do zakupów w Czechach przede wszystkim niższe ceny (np. papierosów, alkoholu) i nabywają oni przeważnie artykuły spożywcze i używki, przede wszystkim produkcji czeskiej. Natomiast w przypadku klientów czeskich ważnymi motywami zakupów w Saksonii jest szeroka oferta i jakość oferowanych towarów. Stosownie do tego istnieje też popyt na inne produkty, takie jak odzież, buty i wyroby ze skóry, sprzęt gospodarstwa domowego, artykuły sportowe, drogerijne czy sprzęt elektroniczny. Ponadto w Niemczech często można taniej nabywać wysokiej jakości towary konsumpcyjne [Kowalke et al. 2012].

Ad. d) Transgraniczne relacje gmin przygranicznych mają najrozmaitsze przejawy – od regularnych spotkań pracowników administracji poprzez współpracę w ochronie ludności czy w dziedzinie turystyki po wspólne działania kulturalne lub sportowe w ramach działalności stowarzyszeń. Intensywność i rodzaj relacji zależy z jednej strony silnie od czynników subiektywnych, z drugiej zaś od cech położenia. W gminach mających takie same problemy i interesy intensywność relacji jest największa [Kowalke et al. 2012].

Wnioskując z rezultatów projektów, można podsumowując powiedzieć, że dzięki zmieniającym się warunkom ramowym powiązania transgraniczne rozszerzyły się i zintensyfikowały. Zarysowuje się rozwój jednolitej przestrzeni gospodarczej, a przynajmniej są ku temu przesłanki. Niemniej jest dużo niewykorzystanych zasobów, ale również przeszkód i barier (język, ustrój prawny, biurokracja). Niekiedy pewną rolę odgrywają wreszcie również zastrzeżenia czy uprzedzenia, które mają m.in. przyczyny historyczne.

Ponieważ istniało lub istnieje bardzo niewiele pewnych lub porównywalnych danych na temat takich powiązań, najważniejszą metodą uzyskiwania reprezentatywnych wypowiedzi są nadal badania empiryczne (ankiety).

Inne, dotyczące przede wszystkim **geografii gospodarczej badania pogranicza polsko-niemieckiego** prowadzi m.in. Katedra Geografii Gospodarczej i Społecznej Uniwersytetu Europejskiego Viadrina we Frankfurcie nad Odrą (*Professur Wirtschafts- und Sozialgeographie der Europa-Universität Viadrina in Frankfurt (Oder)*). Często cytowana publikacja kierownika katedry, profesora Stefana Krätke, omawia tendencje integracyjne i fragmentacyjne na pograniczu polsko-niemieckim w sferze stosunków gospodarczych

[Krätke 1999]. Autor krytykuje w niej wykorzystywanie wyraźnych różnic w wynagrodzeniach i cenach jako niesprzyjające zrównoważonemu rozwojowi („low road’ to regional development”), ponieważ w ten sposób utrwalają się regionalne dysproporcje i dezintegrujące oddziaływanie granicy [Tamże, s. 638]. W odniesieniu do polsko-niemieckiego regionu przygranicznego stwierdza on, że nie rozwinął się „trans-border integrated economic region”, wskutek czego obszar ten jest w coraz większym stopniu narażony na strategiczne decyzje firm ponadregionalnych [Tamże, s. 639]. Kryje to w sobie ryzyko, że rozwój gospodarczy wewnątrz regionu przygranicznego pozostanie w tyle za centrami gospodarczymi obu sąsiednich krajów. Z tego powodu Krätke argumentuje [Tamże, s. 633]:

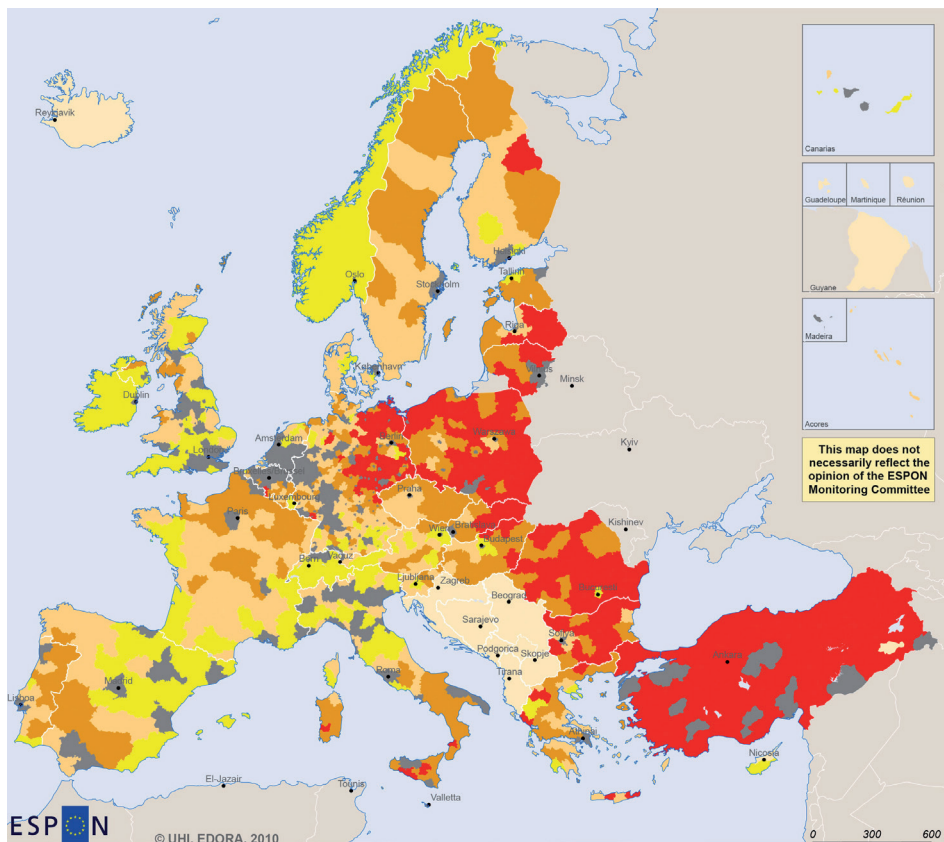
„The regional integration of border areas can facilitate the possible use of complementary resources and trans-border exchange and ‘know-how’, thereby strengthening the regional economy’s innovative capacity. A reduction of competition between the neighbouring regions through joint activities might strengthen the border region’s position in the interregional competition.”

3.2.2. Kwalifikacja badanego regionu

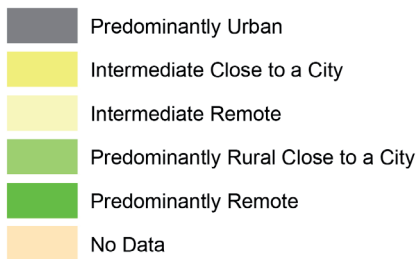
Analiza potencjałów transgranicznego rozwoju przestrzennego, dotycząca korzyści z aglomeracji skupia się dotychczas przede wszystkim na zachodnioeuropejskich obszarach przygranicznych, cechujących się wysoką gęstością zaludnienia i siłą gospodarczą, a także już wysoką instytucjonalizacją transgranicznych struktur politycznych. Obszary o bardziej wiejskim charakterze nie były dotychczas jeszcze badane pod tym kątem.

Z tego względu niniejszy projekt, dotyczący pogranicza dolnośląsko-saksońskiego, skupia się na środkowoeuropejskim regionie przygranicznym, który w większym stopniu odpowiada obrazowi znajdującego się w niekorzystnej sytuacji, peryferyjnego obszaru niż wspomniane zachodnioeuropejskie obszary przygraniczne, jak to ilustruje rysunek 3.1. W ramach projektu ESPON EDORA (*European Development Opportunities in Rural Areas*) opracowano typologie dla obszarów wiejskich. Mapa „Performance Typology” została sporządzona na podstawie danych dotyczących bilansu migracji, produktu krajowego brutto oraz statystyki zatrudnienia i bezrobocia [ESPON-EDORA 2010]. Przy porządkowuje ona europejskie regiony NUTS 3 do pięciu różnych kategorii; oprócz regionów w przeważającej mierze zurbanizowanych („predominantly urban” wzgl. „PU Regions”) obszary są w zależności od tendencji wzrostowych kwalifikowane jako „rosnące”, „powyżej średniej”, „poniżej średniej” oraz „o słabej strukturze/ wyludnione” („depleting”). Do regionów o słabej strukturze należą tu znaczne obszary Polski oraz landów wschodniemieckich. Wzdłuż granicy polsko-niemieckiej do regionów znajdujących się w niekorzystnej sytuacji zalicza się zwłaszcza obszar północny oraz południowy, czyli także dolnośląsko-saksoński.

Rys. 3.1. Performance Typology regionów europejskich

Urban-Rural Typology (NUTS 3 Regions)

Źródło: ESPON, projekt EDORA 2010.

Granica dolnośląsko-saksońska należy ponadto do młodszych granic wewnętrznych UE, wzdłuż których stopniowa integracja mogła się dokonywać dopiero w ciągu ubiegłych dziesięciu lat: po zjednoczeniu Niemiec w roku 1990, dzięki któremu wschodnie Niemcy zostały przyjęte do Wspólnoty Europejskiej, w roku 2004 do tej Wspólnoty przystąpiła Polska. Trzy lata później stała się ona członkiem strefy Schengen, a od maja 2011 roku swobodny przepływ pracowników w UE dotyczy także obywateli polskich.

Analizy geograficzne na temat pogranicza saksońsko-czeskiego wysuwały na pierwszy plan przede wszystkim powiązania w sferze gospodarczej i współpracy samorządowej oraz ich motywacje, dlatego na przykładzie pogranicza dolnośląsko-saksońskiego ma zostać uwzględniony szerszy wybór tematów.

Opierając się na wnioskach z obu wymienionych projektów praktycznych i przedsięwzięć badawczych, poniższe rozdziały będą dotyczyły dynamiki transgranicznych obszarów posiadających wzajemne powiązania i – co jest warunkiem analiz obecnego stanu rozwoju – zagadnień dostępności danych na szczeblu makroregionalnym.

3.2.3. Podejście koncepcyjne i podstawowe założenia projektu

Punktem wyjścia niniejszego przedsięwzięcia badawczego jest założenie, że pogranicze dolnośląsko-saksońskie, zwłaszcza ze względu na swe peryferyjne położenie i dzielące oddziaływanie granicy, jest obszarem znajdującym się w niekorzystnej sytuacji, z czego wynikają ograniczenia jakości życia ludności. Umożliwiona przez proces jednoczenia się Europy intensyfikacja powiązań transgranicznych zapewnia zaś potencjał pozwalający zredukować lub zgoła przezwyciężyć słabość wynikającą ze specyfiki pogranicza. Zalecana w Agencji Terytorialnej 2020 „masa krytyczna” jako element analityczny odgrywa przy tym decydującą rolę (por. wstęp do niniejszego rozdziału). Ponadto pogranicza, które bywają często określane mianem „laboratoriów zrastania się Europy” (tak np. w [Danielzyk, Ernste & Jung 2004, s. 110]), posiadają potencjalne, specyficzne dla położenia nad granicą zalety związane z lokalizacją. Europejska różnorodność jest tu obecna na co dzień, co może przyczynić się do pozytywnego postrzegania pogranicza i – jako miękki czynnik związany z lokalizacją – spowodować poprawę obiektywnej jakości życia. Poniżej zostaną przedstawione podstawowe założenia koncepcyjne projektu.

a) Transgraniczny obszar funkcjonalny

W celu zbadania tego potencjału w niniejszej analizie znajduje zastosowanie koncepcja **obszaru funkcjonalnego**. Zgodnie z modelem podziału pracy w ramach obszaru funkcjonalnego w systemie (niemieckiego) planowania przestrzennego podobszarem danego, całego obszaru przydziela się specyficzne zadania [ARL 2008, s. 57]. Te funkcjonalne obszary są „definiowane z uwzględnieniem powiązań między centrami i otaczającymi je, ukierunkowanymi na nie interaktywnie elementami obszaru”. Dla precyzyjnego

określenia tych obszarów decydujące są „wzajemne zależności między centrum a jego otoczeniem”. Jako kryteria wykorzystywane są m.in. przepływy pracowników transgranicznych i przenikanie się rynków [ARL 2008, s. 217-218].

W ramach niniejszego projektu przeanalizowany zostaje stopień występowania transgranicznych obszarów posiadających wzajemne powiązania. Jako **powiązania transgraniczne** definiuje się przepływy osób i towarów, mające swój punkt startu lub punkt docelowy w badanym regionie (na pograniczu – czyli z wyłączeniem przepływów tranzytowych), a także transgraniczną kooperację instytucjonalną. Wzajemne zależności, konstytuujące transgraniczne regiony funkcjonalne, uwidoczniają się dopiero wraz ze stopniowym otwieraniem się granicy. Analogicznie do metody zastosowanej w przedsięwzięciu dotyczącym transgranicznych metropolitalnych regionów przygranicznych, do atutów lokalizacyjnych zalicza się zróżnicowanie pomiędzy podobszarami pogranicza, ponieważ może ono być szczególną zachętą dla mieszkańców pogranicza oraz dla osób z zewnątrz. Istniejące różnice strukturalne mogą być uzasadnieniem dla przepływów ponadgranicznych, utrwalając w ten sposób wzajemne powiązania i stosunki zależności [Por. BMVBS 2011, s. 41].

b) Czynniki stymulujące i bariery

Różnice strukturalne i komplementarność w sferze warunków życia (por. rozdział 2.) są zatem postrzegane jako czynniki sprzyjające transgranicznym powiązaniom. Można przy tym rozróżnić te czynniki w zależności od ich przyczyny, w tym zwłaszcza:

Czynniki ekonomiczne, przejawiające się pod względem ilościowym w postaci oszczędności czasu i / albo pieniędzy, lub jakościowym jako zaufanie do jakości produktów i usług. Te bodźce dla przepływów transgranicznych polegają przede wszystkim na:

- różnicach cenowych, krótszych drogach dojazdu;
- różnicach jakościowych w wypadku usług i produktów.

Czynniki społeczne i kulturalne:

- specyfika krajobrazu kulturowego (warunki przyrodnicze i historyczno-architektoniczne, np. zamki i pałace),
- regionalne produkty i usługi o wartości wizerunkowej / tożsamość regionu,
- zainteresowanie językiem sąsiadów.

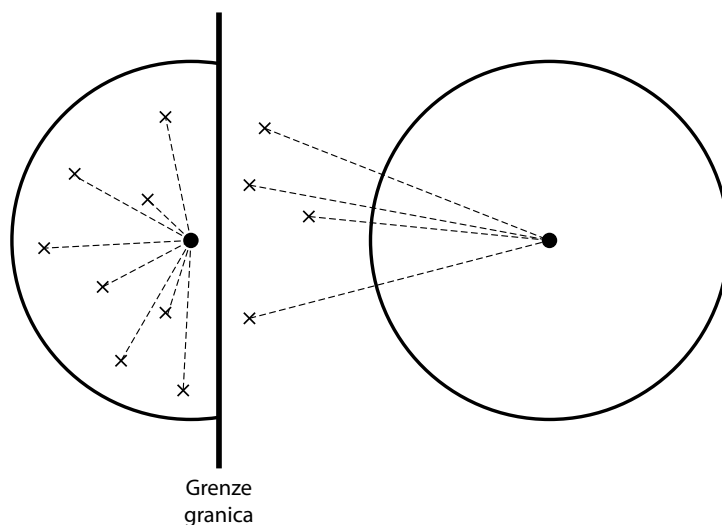
Czynniki wspomagające to przede wszystkim podstawowe zdolności do komunikacji, szacunek dla drugiej, innej kultury oraz umiejętności językowe [Knippschild 2008, s. 264-265, 279-280].

Do rozwoju powiązań potrzebne są poza tym w kontekście transgranicznym także **ramy instytucjonalne** w formie transgranicznych instytucji lub instytucjonalnych kooperacji [Tamże, 256-257, 288 nn.].

Brak lub słabe natężenie wyżej wymienionych czynników, czynników wspomagających oraz ram instytucjonalnych sprzyjających powiązaniom transgranicznym, może negatywnie wpływać na rozwój transgranicznych powiązań. W tym wypadku chodzi o **bariery** [Por. Ponds, van Woerkens & Marlet 2013, s. 24].

Dwie poniższe grafiki pokazują dwa kontrastujące ze sobą wzorcowe przypadki. W wypadku granicy zamkniętej (por. rys. 3.2.) ruch osób i towarów ogranicza się do własnej strony granicy.

Rys. 3.2. Wzorcowy schemat obszaru funkcjonalnego zaburzonego przez zamkniętą granicę państwową

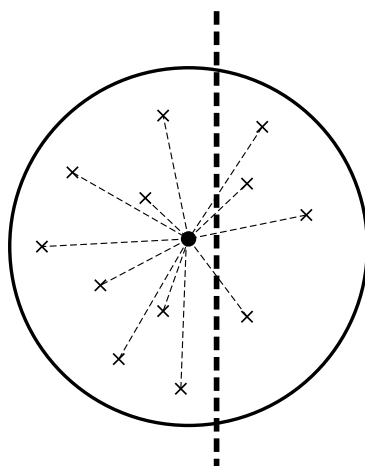

Źródło: opracowanie własne.

Przede wszystkim osoby mieszkające bezpośrednio na granicy i firmy mające tam siedziby są zmuszone do pokonywania dalekich tras do najbliższej placówki usługowej we własnym kraju (czarny punkt po prawej stronie na rys. 3.2.). Nie może się zatem rozwinąć pełny obszar funkcjonalny (w postaci koła); podmiot po lewej stronie wykorzystuje tylko mniej więcej połowę możliwego zasięgu – ze szkodą zarówno dla podmiotu, jak i jego potencjalnych użytkowników.

Natomiast wraz ze stopniowym otwarciem granicy i likwidacją specyficznych dla położenia na granicy barier mogą rozwinąć się również przepływy przez granicę państwową. Dochodzi do adaptacji obszarów gospodarczych, powstają transgraniczne obszary usług. Wzorcowo ilustruje to rys. 3.3. Transgraniczne przepływy przyczyniają się do zrównoważonego wykorzystania podmiotu w centrum kołowego modelu. Obszar gospodarczy obejmuje teraz podobszary po obu stronach granicy, a zarazem użytkowników z obu państw.

Rys. 3.3. Wzorcowy schemat w pełni rozwiniętego, transgranicznego obszaru funkcjonalnego z przepuszczalną granicą

Źródło: opracowanie własne.

Po tę metodę sięgają również analizy opracowane w ramach holenderskich atlasów szans. Jest tu mowa o korzyściach z aglomeracji oraz akceptowalnych czasach dojazdu (por. [Ponds, van Woerkens & Marlet 2013, s. 22 nn]), które w niniejszym modelu są opisywane przez promień okręgu wokół danego podmiotu:

„Atrakcyjność danego zamieszkanego obszaru bierze się zatem z cech samego miasta lub gminy oraz ich położenia w stosunku do innych miast. [Brakman, Garretsen & van Marrewijk, 2009 s. 281, cyt. wg tamże, s. 24]. Jeśli czas dojazdu z miasta do miasta do pracy i w celu odwiedzania placówek jest do zaakceptowania, mogą one się wzajemnie wzmacniać, a przez to zwiększać wzajemną atrakcyjność.“ [Tamże, s. 24]

Należy zatem likwidować bariery w regionach przygranicznych, aby móc osiągać korzyści z aglomeracji, a przez to poprawiać jakość życia.

Region badany w ramach niniejszego projektu obejmuje w ścisłym znaczeniu powiat Görlitz (*Landkreis Görlitz*) i powiat zgorzelecki. W przypadku badania zasięgu przepływów transgranicznych stosuje się jednak szersze ujęcie i uwzględnia w analizie powiaty sąsiednie.

3.2.4. Cele badania powiązań transgranicznych i zagadnienia badawcze

Ze względu na słabą bazę danych zarówno w ESPON, jak i w obszarze regionalnej statystyki dotyczącej warunków życia (patrz rozdział 2.) oraz ograniczonych zasobów

czasowych i finansowych tego projektu, badanie ogranicza się do następujących celów / zagadnień badawczych:

1. **Przegląd dostępności danych na temat powiązań transgranicznych na szczeblu regionalnym** (podrozdział 3.4.)
 - Zakres opracowania poniższych zagadnień jest zależny od dostępności danych.
2. **Badanie postrzegania oddziaływania granicy na jakość życia** (punkt 3.5.1.)
 - Czy granica jest postrzegana pozytywnie, czy negatywnie?
 - Jakie skutki dla codziennego życia mieszkańców są kojarzone z położeniem na granicy?
3. **Badanie integracji pogranicza dolnośląsko-saksońskiego** (podrozdział 3.5.)
 - a) **Występowanie i rozwój powiązań transgranicznych:**
 - Jak silnie rozwinięte są powiązania transgraniczne (wymiar jakościowy)?
 - Jaki jest zasięg terytorialny powiązań transgranicznych?
 - Jak rozwijały się powiązania transgraniczne w wymiarze czasowym w toku integracji europejskiej?
 - b) **Stwierdzenie barier i potencjałów działania:**
 - Jakie bariery uniemożliwiają / ograniczają powiązania transgraniczne?
 - Jakie są potencjały silniejszych powiązań transgranicznych?
4. **Opracowanie zaleceń dotyczących działania na rzecz rozwoju transgranicznych strategii:**
 - Jakie pola działania powinny być priorytetowo rozwijane?
 - Jakie bariery muszą być (priorytetowo) likwidowane?
 - Jakie są luki w danych / jakie dane są (priorytetowo) potrzebne?

3.2.5. Podstawowe założenia dotyczące obszaru badania

Występowanie transgranicznych powiązań jest uważane za oznakę przewyższania barier wynikających z istnienia granicy. Można to mierzyć pod względem terytorialnym (rozpowszechnienie/zasięg) i ilościowym (natężenie).

Należy przypuszczać, że ze względu na wyżej wymienione, nadal istniejące bariery transgraniczne, powiązania są jeszcze słabo rozwinięte. Niemniej przyjęto założenie, że można stwierdzić zwiększenie transgranicznych przepływów w związku z integracją europejską (zwłaszcza za sprawą przystąpienia Polski do UE w 2004 roku, do strefy Schengen w 2007 roku oraz wejściem w życie swobodnego przepływu pracowników dla obywateli polskich w 2011 roku).

W odniesieniu do **czynników motywujących** oraz **barier** w postaci braku umiejętności językowych oraz instytucjonalnych warunków ramowych (stwarzające możliwości regulacje prawne, podmioty kooperujące lub promujące kooperację) przyjmuje się, że występują one w poszczególnych badanych obszarach z różnym natężeniem. Zwłaszcza kompetencje urzędowe i planistyczne w regionach przygranicznych nadal kończą się na

granicach kraju. A zatem obszary funkcjonalne nie mogą rozwinąć się w równym stopniu we wszystkich obszarach (na przykład w polityce i administracji).

3.3. Metodyka

W poprzednich podrozdziałach wyjaśniono podstawowe założenia koncepcyjne niniejszego badania i określono jego miejsce w aktualnych europejskich badaniach naukowych nad pograniczami. W kontekście trzech głównych celów niniejszego badania tj.:

- opracowania modelu zbierania danych o powiązaniach transgranicznych (cel metodyczny),
- pozyskania przesłanek do przyszłego wyznaczenia granic przestrzennych polsko-saksońskiego pogranicza (cel teoretyczny),
- ustalenia priorytetowych pól działania na rzecz wspólnego opracowania strategii transgranicznej,

należy w pierwszej kolejności zapewnić sobie orientację w istniejących danych i badaniach dotyczących powiązań transgranicznych i zinterpretować je pod kątem wymienionych celów. W tej mierze badanie dąży do uzyskania dwóch **istotnych wyników**:

- z jednej strony w obszarach dobrze udokumentowanych, istniejące dane mają być zbierane, zestawiane ze sobą i ewaluowane. W centrum uwagi znajduje się przy tym rozwój powiązań na przestrzeni czasu oraz zagadnienie, czy na pograniczu są one silniej rozwinięte niż na wyższym szczeblu terytorialnym lub na terenach bardziej odległych od granicy.
- z drugiej strony ocenie mają zostać podane te obszary badawcze, w których dla jednej lub obu części badanego regionu brakuje danych – lub w których istniejące dane nie są ze sobą porównywalne. Te luki w danych ukazują zarazem potrzebę działania na rzecz dalszego wspólnego opracowywania strategii.

Na **szczeblu terytorialnym** badanie dotyczy przede wszystkim powiatu Görlitz (*Landkreis Görlitz*) i powiatu zgorzeleckiego i kieruje się z jednej strony do właściwych urzędów statystycznych (Saksoński Krajowy Urząd Statystyczny (*Statistisches Landesamt des Freistaats Sachsen*), Urząd Statystyczny we Wrocławiu i Jeleniej Górze), z drugiej zaś do regionalnych aktorów społecznych, którzy zajmują się rozwojem regionu generalnie lub w określonej dziedzinie (np. Euroregion Nisse-Nisa-Nysa, Urząd ds. Rozwoju Powiatu powiatu Görlitz (*Amt für Kreisentwicklung des Landkreises Görlitz*)).

Badanie nawiązuje do istniejących już rezultatów badań, odnosząc je do powiatu Görlitz i do powiatu zgorzeleckiego – niniejsze badanie odwołuje się m.in. do pola badawczego Modelowego Przedsięwzięcia w zakresie Planowania Przestrzennego (MORO) „*Ponadregionalne partnerstwa w transgranicznych obszarach posiadających wzajemne powiązania*“. W jego ramach Katedra Ładu Przestrzennego Uniwersytetu Technicznego w Dreźnie (*Lehrstuhl Raumordnung der TU Dresden*) sporządziła wstępne opracowanie,

mające wyjaśnić „jakie wskaźniki nadają się do opisu cech charakterystycznych oraz do zdefiniowania i do wyznaczenia granic terytorialnych transgranicznych obszarów posiadających wzajemne powiązania”.²

Na podstawie dwóch warsztatów i 16 wywiadów z ekspertami zaprojektowano dla tego wstępnego opracowania zestaw wskaźników, dzielący się na dwie kategorie:

1. „Głębokie różnice strukturalne jako ‚motor‘ powiązań transgranicznych“,
2. „Transgraniczne powiązania i struktury kooperacji”.³

Poniżej skoncentrowano się na tej drugiej kategorii. Opracowany zestaw wskaźników jest punktem wyjścia do badań naukowych na pograniczu saksońsko-polskim.

Obszary badawcze dostosowano do regionu badanego w tym projekcie i uzupełniono (patrz Tabela 3.2.):

- Wyniki badania jakości życia uwzględniono w badaniu powiązań transgranicznych. I tak np. w ankiecie na temat jakości życia (patrz rozdz. 2.) oceniono raczej negatywnie przede wszystkim bezpieczeństwo publiczne. Przy założeniu, że powiązania transgraniczne mogą poprawiać jakość życia, obszar „Bezpieczeństwo publiczne i zarządzanie kryzysowe“ był więc również ważnym polem badawczym.
- Na pograniczach nasuwa się zawsze pytanie o wspólną tożsamość. W ankiecie na temat postrzegania jakości życia było to tematem dwóch pytań (numer 9 i 10), a w niniejszej części badania problem ten będzie scharakteryzowany w obszarach „Społeczeństwo obywatelskie“ i „Media“.
- Tak zwany „trójkąt zrównoważonego rozwoju“ tworzy teoretyczną nadbudowę opisywanego tu projektu. Stosownie do tego dodany zostaje obszar „Ochrona środowiska i przyrody“, aby – analogicznie do badania jakości życia – odzwierciedlić wszystkie strony trójkąta zrównoważonego rozwoju (ekonomia, ekologia i sprawy społeczne).
- W regionach wyludniających się, takich jak badany region, wielkie znaczenie ma temat zaspokojenia podstawowych potrzeb bytowych; w Saksońskim Planie Rozwoju Kraju (*Sächsischer Landesentwicklungsplan, LEP*) jest ono często zgoła utożsamiane z jakością życia. Aspekty wymienione tam w tym kontekście (np. dostęp do usług zdrowotnych – uzasadnienie Zasady 6.2.1 [LEP Sachsen 162]) są w niniejszym badaniu przeważnie przyporządkowane do innych obszarów badawczych. Wyjątkiem jest jednak infrastruktura techniczna, czyli woda i ścieki, elektryczność oraz sieci komunikacyjne. Dlatego dodany zostaje obszar „Infrastruktura techniczna“.

Obszary te zostały następnie w ramach warsztatów w marcu 2013 roku przedstawione aktorom społecznym z regionu i z nimi przedyskutowane. Później uczestnicy ocenili proponowane obszary badawcze metodą przyznawania punktów.

² Wiechmann Thorsten, Knippschild Robert, Roth Hélène, *Modellvorhaben Raumordnung* (por. MORO). Forschungsfeld „Überregionale Partnerschaften in grenzüberschreitenden Verflechtungsräumen“. Definition und Abgrenzung grenzüberschreitender Verflechtungsräume – Analysen zu Verflechtungsindikatoren und Datenverfügbarkeit in vier Grenzräumen. Vorstudie, Dresden 2009, s. 5.

³ Tamże, s. 9-10.

Tabela 3.2. Obszary badania przepływów transgranicznych

Ekspertyza dot. obszaru badawczego MORO „Ponadregionalne partnerstwa w transgranicznych obszarach posiadających wzajemne powiązania” [Wiechmann, Kniippschild & Roth 2009, S. 11]	Warsztaty w dniu 15.03.2013		Obszary badawcze w projekcie „Jakość życia w obszarze przygranicznym”	
Obszar tematyczny	Obszar, do którego odnoszą się wskaźniki	Obszar badawczy	Publikacja	Obszar badawczy
Kategoria transgranicznych powiązań i struktur kooperacji	Pracownicy transgraniczni	Rynek pracy	10	Rynek pracy
Rynek pracy, edukacja, szkolnictwo wyższe	Dwujęzyczne oferty edukacyjne (zwłaszcza języki obce)			
	Kooperacje szkół wyższych i instytutów uniwersyteckich			
	Osoby przekraczające granice w celach edukacyjnych (łącznie ze studentami)	Kształcenie i doskonalenie zawodowe	13	Kształcenie i doskonalenie zawodowe
	Uczęszczenie do szkół i przedszkoli			
	Przeptywy absolwentów			
	Klasy gospodarcze	Gospodarka, handel, finanse	9	Gospodarka, handel & finanse
	Przeptywy klientów w dziedzinie usług	Zakupy & usługi	6	
Gospodarka, usługi, zdrowie	Przeptywy klientów w dziedzinie handlu detalicznego			
	Kooperacje w ochronie zdrowia	Zdrowie	2	Zdrowie
	Przeptywy pacjentów			
	Transgraniczne konferencje, targi, kongresy			

Transport	Natężenie ruchu przygranicznego	Transport, mobilność	7	Transport
	Transgraniczne oferty lokalnej komunikacji publicznej			
Mieszkańcy	Liczba zamieszkałych cudzoziemców z państw sąsiednich	Życie & mieszkanie	0	Demografia
	Przeprowadzki w obszarze przygranicznym			
Kultura, czas wolny, rekreacja		Spoleczeństwo obywatelskie	7	
	Kooperacje między instytucjami kulturalnymi i rekreacyjnymi	Kultura & religia	4	Turystyka, sport, kultura & religia
	Transgraniczny zasięg placówek kulturalnych		9	
	Transgraniczne uprawianie rekreacji i spędzanie wolnego czasu	Rekreacja, sport, turystyka		
Transgraniczne projekty (INTERREG)				
Rozwój regionalny, zagospodarowanie przestrzenne	Wspólne dokumenty i strategie	Polityka & administracja	3	Polityka, administracja & media
	Ciągłe uzgodnienia transgraniczne	Media	0	
		Infrastruktura techniczna	4	Infrastruktura techniczna
		Ochrona środowiska i przyrody	3	Bezpieczeństwo publiczne, ochrona przed klęskami żywiołowymi, ochrona przyrody
		Bezpieczeństwo publiczne i zarządzanie kryzysowe	3	
<p>*Uwaga: Każdy uczestnik (za wyjątkiem zespołu projektowego) miał pięć punktów, które mógł przyznać według własnego uznania. W głosowaniu obecni byli również studenci Wyższej Szkoły Zittau-Görlitz, co z pewnością przyczyniło się do wyniku obszaru „Kształcenie i doskonalenie zawodowe”. Dlatego też głosowanie należy oceniać przede wszystkim jako sondaż nastrojów, a nie priorytety do dalszej pracy.</p>				

Źródło: opracowanie własne.

Sposób postępowania

Z reguły najpierw następowało klasyczne wyszukiwanie informacji w źródłach (katalogi bibliotek, wyszukiwarki, bazy danych), skupione na badanym regionie, powiązaniach transgranicznych oraz możliwych wskaźnikach powiązań transgranicznych. Rezultaty ujęto i zebrano w (początkowo odrębnych dla obu podregionów) protokołach wyszukiwania informacji.

Jako uzupełnienie przeprowadzono wywiady telefoniczne z nadrzędnymi instytucjami i aktorami społecznymi w poszczególnych obszarach tematycznych z tematem przewodnim (np. z Izbą Przemysłowo-Handlową (IHK) w obszarze Gospodarka). Partnerów rozmowy pytano w nich najpierw o znane im dane lub badania na temat powiązań transgranicznych. Druga część rozmowy miała charakter jakościowy: oprócz subiektywnego postrzegania powiązań transgranicznych jej tematem były m.in. grupy docelowe klientów instytucji z kraju sąsiedniego i własne zapotrzebowanie na dane. Wszystkie rezultaty – po zapowiedzeniu tego partnerowi rozmowy – ujęto w protokole rozmowy.

Podczas badania stosowano zatem następujące priorytety:

- **Poziom nadrzędny przed danymi punktowymi:** dane i przesłanki dotyczące powiązań transgranicznych wyszukiwano najpierw na poziomach nadrzędnych. Oznacza to, że np. w obszarze Gospodarka, handel i finanse w pierwszej kolejności ankietowano nie pojedyncze przedsiębiorstwa, lecz organizacje nadrzędne takie jak izba przemysłowo-handlowa czy izba rzemieślnicza; dopiero jeśli na tych szczeblach nie było danych, kontynuowano wyszukiwanie informacji na niższych szczeblach. Analogicznie postępowano na poziomie terytorialnym: w pierwszej kolejności interesujące były dane na poziomie powiatu i ew. gminy, a tylko jeśli tych zabrakło, pracowano na konkretnych wyrywkowych przykładach.
- **Dane ilościowe przed jakościowymi:** w pierwszej kolejności wyszukiwano dane ilościowe. Ponadto, zwłaszcza w razie braku danych ilościowych, zbierano również jakościowe oceny ankietowanych aktorów społecznych na temat stopnia powiązań oraz ewentualnych barier.
- **Przeptywy fizyczne przed powiązaniem instytucjonalnymi:** powiązania instytucjonalne są wprawdzie w wielu wypadkach warunkiem przepływów fizycznych, jednak najpierw miały być zbadane konkretne fizyczne przepływy przez granicę dolnośląsko-saksońską. Także tu, jeśli brakowało danych, odwoływano się w razie potrzeby alternatywnie do badania powiązań instytucjonalnych.

Skutkiem takiego wyznaczenia priorytetów było to, że podczas wyszukiwania informacji w poszczególnych obszarach po stronie niemieckiej i polskiej postępowano w sposób odmienny. Przede wszystkim brak zagregowanych danych na poziomie powiatów w polskiej części badanego regionu sprawił, że prowadzono często wyrywkowe zbiera-

nie danych na szczeblu gmin lub też skierowano obejmujące cały teren powiatu zgorzeleckiego zapytania do wszystkich tamtejszych gmin; jednak również odmienne struktury organizacyjne w obu podregionach badanego regionu sprawiły, że niekiedy brakowało odpowiednika danego partnera rozmowy po drugiej stronie granicy.

Ocena danych

Zbieranie danych nie ma być celem samym w sobie, lecz służyć jako podstawa dalszej pracy, czyli opracowania strategii euroregionu. Dane muszą zatem spełniać określone wymogi:

- Z jednej strony muszą one istnieć i być dostępne publicznie lub do celów naukowych. Ponadto zwłaszcza w przypadku badania prowadzonego na pograniczu należy zwrócić uwagę na porównywalność danych.
- Z drugiej strony powinny być one aktualne, ale również zbierane regularnie, aby można się było przyjrzeć zmianom na przestrzeni czasu.
- Idealnie by było, gdyby istniały dane dla całej Saksonii lub województwa dolnośląskiego przynajmniej na poziomie powiatów, a ew. nawet na poziomie gmin, aby umożliwić porównanie z innymi, odległymi od granicy terenami lub szczeblami nadrzędnymi. Dopiero spojrzenie poza granice badanego regionu pozwala na zakwalifikowanie rezultatów dotyczących tego regionu. Ponadto w ten sposób ma być uzyskiwana wiedza, jak daleko w głąb kraju sięgają powiązania, czy pogranicze ma w ogóle dla nich znaczenie. W przypadku wyrywkowego zbierania danych nie jest to możliwe.

Z tego powodu wszystkie istniejące dane są ostatecznie ujmowane w tabeli i oceniane według różnych kryteriów (patrz rys. 3.4.). Kryteria te wypracowano najpierw samodzielnie w zespole projektowym, a następnie uzgodniono podczas rozmowy z Krajowym Urzędem Statystycznym.

Pierwsze rezultaty zaprezentowano aktorom społecznym z badanego obszaru i przedyskutowano je z nimi podczas drugich warsztatów, w ramach projektu, które odbyły się we wrześniu 2013 roku w Łagowie (koło Zgorzelca). W poniższych podrozdziałach zostaną syntetycznie omówione rezultaty badania w poszczególnych obszarach.

Rys. 3.4. Kryteria oceny danych przy zbieraniu informacji na temat powiazań transgranicznych

KRYTERIA OCENY DANYCH
Dostępność Czy dane są dostępne publicznie, czy trzeba się zwracać o ich udostępnienie lub czy są objęte tajemnicą, np. ze względu na ochronę danych?
Aktualność Kiedy ostatnio zbierano dane?
Periodyczność Czy dane są zbierane regularnie? Jak często?
Poziom terytorialny , na którym są zbierane np. kraj związkowy/województwo, powiat lub gmina), Zakres terytorialny Czy są zbierane na szczeblu powiatów, czy tylko wrywkowo?
Porównywalność z danymi z kraju sąsiedniego

Źródło: opracowanie własne.

3.4. Charakterystyka obszarów badawczych

3.4.1. Dostępność danych i jakościowe wyniki badań na temat powiazań transgranicznych

Celem niniejszego badania jest przegląd stanu istniejących danych na temat powiazań transgranicznych, ich ocena, a także – jeśli istnieją wiarygodne dane – ich ewaluacja (patrz podrozdział 3.3.). Poniżej zostaną najpierw sumarycznie przedstawione dane dostępne w obszarach badawczych wyodrębnionych w poprzednim podrozdziale:

- Demografia,
- Rynek pracy,
- Kształcenie i doskonalenie zawodowe,
- Gospodarka, handel i finanse,

- Zdrowie i opieka,
- Transport,
- Turystyka, sport, kultura i religia,
- Polityka, administracja i media,
- Infrastruktura techniczna,
- Bezpieczeństwo publiczne, ochrona ludności i ochrona przyrody.

Oprócz dostępności danych ilościowych będą również omówione uzyskane w wywiadach telefonicznych dane jakościowe dotyczące skali powiązań transgranicznych, a także zachęt i barier wpływających na ich rozwój.

3.4.2. Demografia

Obszar Demografia obejmuje podstawowe informacje na temat:

- mieszkańców z kraju sąsiedniego,
- migracji z lub do kraju sąsiedniego,
- zawieranych polsko-niemieckich związków małżeńskich,
- dzieci w polsko-niemieckich małżeństwach,
- zakupu mieszkań przez osoby z kraju sąsiedniego.

Na niemieckim obszarze badawczym informacje te opierają się głównie na źródłach Saksońskiego Krajowego Urzędu Statystycznego (*Statistisches Landesamt Sachsen*), zaś na polskim podobszarze na indywidualnych badaniach w gminach powiatu zgorzeleckiego. Poniżej przedstawiono dostępność danych oraz jakościowe obserwacje dotyczące ukształtowania przepływów transgranicznych.

Sprawozdanie z prac badawczych

Przedstawione tu wskaźniki zostaną bliżej omówione w kolejnym podrozdziale. W tym miejscu skupiono się na dostępności i jakości danych.

Analiza danych dotyczących mieszkańców z kraju sąsiedniego w obu podregionach obrazuje podstawową trudność: o ile w badanym regionie niemieckim można sięgnąć do centralnego rejestru cudzoziemców Krajowego Urzędu Statystycznego, przedstawiającego ludność polską w poszczególnych powiatach w podziale na wiek i płeć, to porównywalne źródło danych w regionie polskim nie jest dostępne.

Nowelizacją Ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych z dnia 1.01.2013 zniesiono obowiązek meldunkowy dla obywateli unijnych w przypadku pobytów nieprzekraczających trzech miesięcy. Według wypowiedzi przedstawicieli urzędów miast prowadzi to w badanym regionie do tego, że obywatele niemieccy w ogóle się nie mel-

dują, przebywając w Polsce tylko czasowo.⁴ Ponadto w roku 2016 obowiązek meldunkowy w Polsce ma zostać generalnie zniesiony (por. [Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, bez daty]).

W związku z powyższym dane na temat napływu oraz odpływu z/do kraju sąsiedniego występują tylko w odniesieniu do niemieckich powiatów badanego regionu i są dostępne w *Cross-border Friendship Database*, która to baza danych jest opracowywana i prowadzona wspólnie przez urzędy statystyczne z Polski, Niemiec i Czech⁵. Nie dokonuje się przy tym podziału według narodowości migrantów.

Dwunarodowe, szczególnie **polsko-niemieckie małżeństwa** ewidencjonowane są w Saksonii przez Krajowy Urząd Statystyczny. Istnieje możliwość prezentacji tych danych w podziale na poszczególne powiaty. Na polskim obszarze badawczym nie jest dostępny żaden zbiór danych, dlatego w celu uzyskania próby statystycznej wysłano odpowiednie zapytanie do miasta Zgorzelca.

Odnosnie do **dzieci z polsko-niemieckich małżeństw** ani po stronie niemieckiej, ani po stronie polskiej nie ma danych na poziomie powiatów. Przykładowo w Urzędzie Miasta Zgorzelec zapytano o liczbę Niemców, którzy uznali ojcostwo zameldowanego tam dziecka. Rocznie w mieście Zgorzelcu jest to maksymalnie pięć uznań ojcostwa przez obywateli Niemiec, przy łącznej liczbie 150 do 300 uznań ojcostwa.

Ponadto planowano ustalić kwestię **nabywania domów i mieszkań** przez osoby z kraju sąsiedniego. Ponieważ w źródłach statystycznych brak jest odnośnych danych, w polskiej części obszaru badawczego przeprowadzono wrywkowe badanie u agentów nieruchomości oraz w spółdzielni mieszkaniowej miasta Zgorzelca. Większość agentów, z którymi się skontaktowano, odmówiła jednak wszelkich informacji, zasłaniając się tajemnicą zawodową.

Badanie wykazało, że w przypadku nabywania nieruchomości przez cudzoziemców, w tym także Niemców, mamy do czynienia z marginalnym zjawiskiem, co potwierdza odnośny raport polskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 2012 roku [Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, 2012]. Na podstawie rozmów z agentami nieruchomości ustalono, że w okresie 2011-2013 w mieście Zgorzelcu niemieccy obywatele nabyli jedno mieszkanie i jeden dom. Równie niskie jest też zainteresowanie nabyciem nieruchomości ze strony Polaków, ponieważ powierzchnia mieszkalna po niemieckiej stronie granicy jest rzekomo tańsza niż w powiecie zgorzeleckim. W ankietowanej spółdzielni mieszkaniowej miasta Zgorzelca również nie stwierdzono obecności cudzoziemców.

⁴ Pisemna informacja przedstawicieli gminy miejsko-wiejskiej Bogatynia we wrześniu/październiku 2013 roku.

⁵ Uczestniczące instytucje to: Czeski Urząd Statystyczny, Bawarski Krajowy Urząd ds. Statystyki i Przetwarzania Danych (*Bayerisches Landesamt für Statistik und Datenverarbeitung*), Saksoński Krajowy Urząd Statystyczny (*Statistisches Landesamt des Freistaats Sachsen*), Urząd Statystyczny we Wrocławiu, patrz baza danych pod adresem: <http://cbfd.czso.cz/cbfd/>.

3.4.3. Rynek pracy

Opis obszaru badawczego

Obszar Rynek pracy od dawna ma szczególne znaczenie w zakresie polsko-niemieckich przepływów, przy czym przez długi okres czasu dużą rolę odgrywała przede wszystkim migracja zarobkowa, szczególnie z Polski do Niemiec.

Już w 2002 roku Instytut Badań nad Rynkiem Pracy i Zawodami (*Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung*) (IAB) zbadał potencjał migracji wahadłowej z ówczesnych krajów kandydackich – Polski i Czech do Niemiec. Dla obszaru Górnych Łużyc – Dolnego Śląska zakładano 20.400 potencjalnych pracowników transgranicznych z obu sąsiednich krajów [Hönekopp 2002, s. 36]. Podkreślano jednak wtedy, że nie należy liczyć się z wytworzeniem silnie ukształtowanych przepływów pracowników transgranicznych [Hönekopp 2002, s. 32].

Jak wygląda sytuacja obecnie, ponad dziesięć lat później oraz po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, do strefy Schengen oraz po zapewnieniu swobodnego przepływu pracowników? Czy w międzyczasie obserwuje się transgraniczną migrację wahadłową? Istotne jest przy tym nie tyle obywatelstwo, co raczej miejsce zamieszkania i pracy.

Jako możliwe źródła danych posłużyły po stronie niemieckiej Krajowy Urząd Statystyczny w Kamenz (*Statistisches Landesamt Kamenz*) oraz Federalna Agencja Pracy w Norymberdze (*Bundesagentur für Arbeit Nürnberg*) oraz publikacje IAB. Dodatkowo skontaktowano się z Izbą Przemysłowo-Handlową (*IHK*) oraz Izbą Rzemieślniczą (*Handwerkskammer*) w Dreźnie.

Sprawozdanie z prac badawczych

W tej dziedzinie występuje silna asymetria dostępnych danych po stronie polskiej i niemieckiej. W Niemczech Federalna Agencja Pracy dysponuje danymi dotyczącymi osób zatrudnionych z obowiązkowym ubezpieczeniem społecznym według miejsca wykonywania pracy w podziale na powiaty. Dla tych osób znane jest też obywatelstwo, miejsce zamieszkania (także za granicą) oraz sektor gospodarki, w którym pracują, a wszystko to na przestrzeni kilku lat.

Wadą systemu jest fakt, iż rejestruje się jedynie pracowników *podlegających obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu*, czyli np. osoby wykonujące tzw. miniprace (*Minijobs*) nie są ujmowane w statystykach. Dane nie dostarczają poza tym informacji na temat częstotliwości dojeżdżania do pracy i dokładnego miejsca zamieszkania w Polsce. Ponadto obowiązuje „zasada terytorium”, która oznacza, że rejestruje się tylko pracowników zatrudnionych w Niemczech, ale już nie tych pracujących za granicą, a mieszkających w Niemczech i/lub posiadających niemieckie obywatelstwo. Niemniej dane te stanowią chwilowo dobrą podstawę do ujęcia pewnych zjawisk – również w porównaniu z innymi, oddalonymi od granicy obszarami.

W zakresie kształcenia zawodowego transgraniczne przepływy odgrywają tylko marginalną rolę. I tak gazeta „Sächsische Zeitung” z 18 września 2013 roku relacjonowała, że „mniej niż 20 kandydatów z obywatelstwem polskim lub czeskim starało się o miejsce nauki zawodu w Niemczech” [Eifler 2013]. Na pytanie skierowane do Federalnej Agencji Pracy w Budziszynie (*Bundesagentur für Arbeit Bautzen*), na czym opiera się ta liczba, odpowiedziano, że jest to liczba polskich lub czeskich obywateli, którzy w bieżącym roku zwrócili się o pomoc do właściwego doradcy EURES – być może są poza tym jeszcze inni uczniowie zawodu z Polski, których jednak nie zarejestrowano.

W Izbie Przemysłowo-Handlowej oraz Izbie Rzemieślniczej w Dreźnie poza tym nie są znane żadne inne statystyki dotyczące polskich pracowników czy uczniów zawodu.

Po stronie polskiej praktycznie nie istnieje żadna baza danych. Urzędy pracy rejestrują jedynie bezrobotnych, a nie pracowników, a w badanym Powiatowym Urzędzie Pracy w Zgorzelcu nie były znane żadne inne wchodzące w rachubę statystyki. Zwrócono jednak uwagę, że regularnie odbywają się dni rekrutacyjne o charakterze transgranicznym.

Poza tym istnieją – często prywatne – agencje pośrednictwa pracy rekrutujące polskich pracowników do pracy w Niemczech (cały kraj) czy w innych państwach Unii Europejskiej.

Zespół projektowy Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu przeprowadził pojedyncze ankiety w salonach fryzjerskich i sklepach w Bogatyni i Zgorzelcu.

W podrozdziale 5 dokonano ewaluacji i interpretacji dostępnych danych – głównie z Niemiec.

3.4.4. Edukacja

W obszarze Edukacji zbadano zarówno placówki szkolne, jak i pozaszkolne. Skupiono się przy tym na przepływach:

- przedszkolaków,
- uczniów,
- uczestników ofert edukacji dorosłych,
- personelu pedagogicznego.

Przepływy uczniów zawodu i stażystów uwzględniono w innych obszarach badawczych (patrz w szczególności obszar Rynek pracy). Podczas badania przeanalizowano dodatkowo współpracę placówek oświatowych.

Sektor edukacji charakteryzuje się ogólnoregionalną strukturą państwowych lub akredytowanych przez państwo placówek (np. szkoły, kuratoria oświaty, wyższe uczelnie), które częściowo zobowiązane są do ewidencjonowania danych. W uzupełnieniu do tej struktury istnieje wiele prywatnych oferentów pozaszkolnych usług edukacyjnych, rejestrujących dane tylko na własne potrzeby. Podczas badania skontaktowano się m.in.:

po stronie niemieckiej z Agencją Oświatową (*Bildungsagentur*) PONTES, Krajowym Urzędem Statystycznym (*Statistisches Landesamt*), Biurem Koordynacyjnym Projektów EWT Saksońskiej Agencji Oświatowej (*Ziel-3-Koordinierungsstelle der Sächsischen Bildungsagentur*), saksońskim Biurem Łącznikowym we Wrocławiu (*sächsisches Verbindungsbüro in Breslau*) oraz uniwersytetami ludowymi (*Volkshochschulen, VHS*), zaś po stronie polskiej: ze Starostwem Powiatowym w Zgorzelcu, Urzędem Miasta Zgorzelca i wybranymi jednostkami oświatowymi.

Sprawozdanie z prac badawczych

Dostępność danych

W obszarze opieki przedszkolnej w urzędowej statystyce ani po stronie polskiej, ani niemieckiej nie ma dostępnych danych dotyczących dzieci pochodzących z kraju sąsiedniego.

Do celów raportu oświatowego powiatu Görlitz (*Landkreis Görlitz*) w 2011 roku ankietowano 94 przedszkoli, skupiając się na ofertach nauki języka sąsiada [Landratsamt Görlitz, 2012]. W związku z tym ustalono m.in. liczbę dzieci, których językiem rodzimym jest język polski. Poza tym badanie skupiło się na personelu pedagogicznym z językiem polskim jako językiem ojczystym oraz na relacjach współpracy przedszkoli z placówkami partnerskimi w kraju sąsiednim [Landratsamt Görlitz 2012, s. 155 nn.].

Po stronie niemieckiej dzięki Krajowemu Urzędowi Statystycznemu dostępne są dane na temat uczniów wszystkich typów szkół oraz uczniów zawodu z obywatelstwem polskim, jednakże podanie obywatelstwa w zgłoszeniu do szkoły było dobrowolne, tak więc trafność tych danych jest istotnie osłabiona. Alternatywny dostęp do danych sporządzonych na bazie dobrowolności mógłby nastąpić poprzez znajomość języków: uczniom, których rodzic ma język ojczysty inny niż niemiecki, oferuje się oprócz przedmiotów szkolnych również lekcje języka pochodzenia. Jednak w przypadku języka polskiego oferty tej nie zapewniają wszystkie szkoły w Saksonii, stąd też nie jest to obecnie metoda zapewniająca wiarygodne dane. W oparciu o niniejszy wskaźnik nie można poza tym bliżej zidentyfikować miejsca pochodzenia polskich uczniów. Samo obywatelstwo polskie nie pozwala wywnioskować miejsca zamieszkania, które może się też znajdować na stałe w Niemczech. Dane te mogą tym samym stanowić jedynie wskazówkę, czy istnieją polsko-saksońskie przepływy (por. podrozdział 3.5.), jednakże nie mówią one niczego o częstotliwości czy momencie (ew. jednorazowego) przekraczania granicy.

W polskim podregionie objętym badaniem szkoły ponadgimnazjalne znajdują się w gestii Starostwa Powiatowego w Zgorzelcu, które nie prowadzi w tym zakresie oficjalnej statystyki niemieckich uczniów. Dlatego w ramach badania w powiecie zgorzeleckim, szczególnie w mieście Zgorzelcu przeprowadzono losowo ankietę wśród pojedynczych uczniów na temat uczniów i personelu pedagogicznego z Niemiec oraz na temat partnerstw szkół. Ponadto Urząd Miasta Zgorzelca gromadzi dane, które udostępniono do celów projektu (patrz podrozdział 3.5.).

Narodowość personelu pedagogicznego w placówkach szkolnych oraz w przedszkolach i żłobkach dotychczas nie była rejestrowana ani w polskich, ani w niemieckich statystykach urzędowych. W ramach raportu oświatowego powiatu Görlitz w 2012 roku zebrano dane w 28 szkołach podstawowych oraz 17 szkołach ponadpodstawowych na temat ofert nauki języka sąsiada oraz doskonalenia nauczycieli języków [Landratsamt Görlitz, 2012, s. 161 nn.]. Ponieważ w ankiecie nie wzięły udziału wszystkie szkoły z powiatu, dane te można traktować tylko jako wynik badania ad hoc.

Dolnośląsko-saksońskie kooperacje szkół aktualnie są rejestrowane przez Saksońskie Ministerstwo Oświaty (*Sächsisches Ministerium für Kultus*). Dostępna jest lista szkół, które w roku 2008/2009 miały partnerstwo z dolnośląskimi szkołami. Lista ta ma być zaktualizowana do końca 2013 roku. Ponadto w ramach badania ad hoc na potrzeby raportu oświatowego powiatu zebrano dane nt. partnerstw szkół podstawowych, ponadpodstawowych oraz liceów (*Gymnasium*) w powiecie Görlitz [Landratsamt Görlitz 2012, s. 165 nn.].

W odniesieniu do przepływów w obszarze studiów wyższych, strona niemiecka dysponuje dwoma wyczerpującymi zbiorami danych, opierającymi się na jednolitej w całych Niemczech statystyce studentów [por. Himmelsbach 2003, s. 1]. Z jednej strony ewidencjonuje się liczbę studentów obywatelstwa polskiego w Saksonii w podziale na szkoły wyższe bądź miasta uniwersyteckie, z czego nie można jednak rozpoznać, czy mamy do czynienia z migracją edukacyjną czy też z Polakami od dawna mieszkającymi w Niemczech. Z drugiej strony Krajowy Urząd Statystyczny rejestruje liczbę studentów saksońskich wyższych uczelni, którzy w Polsce uzyskali świadectwo uprawniające do studiowania. Tutaj możliwe jest dodatkowo rozróżnienie danych według kryterium, czy studenci dążą do uzyskania dyplomu ukończenia studiów za granicą. Ten drugi wskaźnik ogółem wydaje się bardziej przydatny do zbadania transgranicznych przepływów potencjalnych i aktualnych studentów.

W ramach projektu nie zbadano szczegółowo liczby niemieckich studentów na wyższych uczelniach poszczególnych powiatów w województwie dolnośląskim. Według aktualnego stanu wiedzy obecnie w polskich źródłach statystycznych nie ma publicznie dostępnych odpowiednich danych nt. niemieckich czy generalnie zagranicznych studentów [por. Bank Danych Lokalnych]. Ze względów czasowych w badaniu nie udało się osobno uwzględnić zagranicznych semestrów polskich i niemieckich studentów, odbywanych w sąsiednim kraju w ramach programu Erasmus.

Z szerokiego spektrum prywatnych jednostek oświatowych w dziedzinie edukacji pozaszkolnej wybrano uniwersytety ludowe, reprezentujące obszar edukacji dorosłych po niemieckiej stronie badanego regionu. Oba uniwersytety ludowe powiatu Görlitz były w stanie podać tylko szacunkowe dane dotyczące polskich uczestników, pracowników i wykładowców (patrz poniżej).

W istotnym zakresie dostępne są informacje odnośnie kilku ofert edukacyjnych uwzględniających specyfikę pogranicza (np. w zakresie nauki języka czy oferty studiów

dotyczących pogranicza), które w razie potrzeby należałoby zebrać w sposób bardziej szczegółowy. Powinno się przy tym szczególnie uwzględnić projekty edukacyjne dofinansowane przez Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej między Dolnym Śląskiem i Saksonią.

Wypowiedzi jakościowe: przepływy i bariery

Uczniowie i studenci z Niemiec w badanych polskich szkołach i wyższych uczelniach wydają się być **zjawiskiem marginalnym**. Również personel pedagogiczny z niemieckim obywatelstwem stanowi w ankietowanych szkołach odosobnione przypadki.

Ankietowane szkoły w powiecie zgorzeleckim współpracują ze szkołami za granicą, organizują głównie **wymiany uczniów**, w których bierze udział duża ich liczba. Zapytane szkoły uczestniczą w realizacji **projektów transgranicznych**, w ramach których przeprowadzane są działania edukacyjne po obu stronach granicy – m.in. też z partnerami czeskimi.

W celu naświetlenia wymian uczniowskich z innej strony można zwrócić uwagę na forum „Szkoła żyje wymianą“ Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży, zapewniające możliwości wsparcia szkolnych i pozaszkolnych projektów wymiany. Można z niego wnioskować, że po stronie niemieckiej w krajach Nadrenia Północna-Westfalia, Brandenburgia i Dolna Saksonia dofinansowanie otrzymała większa liczba projektów wymiany niż w Saksonii. Po stronie polskiej województwo dolnośląskie znalazło się na drugim miejscu po Małopolsce – oba regiony w bezpośredniej bliskości granicy [Geschäftsbericht des DPJW 2012, s. 36-37].

Według oceny przedstawicielki miasta Pieńska transgraniczne przepływy w sektorze edukacji zmierzają przede wszystkim z Polski do Niemiec. Jednak w przypadku **uczęszczenia do przedszkola** na drodze do transgranicznego wykorzystania oferty stoją problemy ubezpieczeniowe, ponieważ polskie dzieci w przeciwieństwie do niemieckich nie posiadają ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, tak więc w przypadku uczęszczania do przedszkola w Niemczech powstają dodatkowe koszty ubezpieczenia. Również wspólne polsko-niemieckie grupy zakończyły się fiaskiem ze względu na ubezpieczenie OC. Współpracę w dziedzinie edukacji szkolnej utrudniały ponadto różne poziomy i programy nauczania.

W zakresie ofert nauki **języka sąsiada**, którego znajomość można traktować jako komunikatywną przesłankę transgranicznych interakcji, autorzy raportu oświatowego powiatu Görlitz za 2012 rok piszą:

„Generalnie można zaobserwować, że od poziomu szkół ponadpodstawowych tereny wokół miast Görlitz i Żytawy oraz wyżyna wokół miasta Ebersbach-Neugersdorf rozwinęły się jako ośrodki nauki języków sąsiadów. [...]”

Pod względem liczby uczniów na lekcjach sąsiednich języków lub języka łużyckiego należy jednak zauważyć, że dla poszczególnych języków, zarówno w szkołach podstawowych, jak i ponadpodstawowych notowano niski jednocyfrowy procent ogólnej liczby uczniów, jedynie dla języka polskiego w szkołach podstawowych wartość ta nieznacznie przekraczała 10% [Landratsamt Görlitz 2012, s. 169].

Ankieta przeprowadzona wśród dyrektorów **uniwersytetów ludowych** (VHS) na niemieckim obszarze badawczym wykazała istotne różnice między VHS Görlitz a VHS Dreiländereck (z filiami w Löbau, Żytawie, Niesky, Weißwasser i Ebersbach). Po pierwsze, notuje się spadającą frekwencję wraz z rosnącą odległością od granicy wzgl. zaludnionych obszarów: w VHS Görlitz z oferty kursów, szczególnie kursów niemieckiego, skorzystało w 2012 roku ok. 500 Polaków, natomiast w VHS Dreiländereck w Żytawie było to do pięciu osób rocznie, w Weißwasser pojedyncze osoby, a w pozostałych filiach ani jedna. Po drugie, VHS Görlitz zgodnie z wypowiedzią jego dyrektora prowadzi działania promocyjne w Zgorzelcu w celu aktywnego pozyskiwania polskich klientów. I tak liczba uczestników kursów języka niemieckiego jako języka obcego wzrosła z 226 w 2010 roku do 536 w 2012 roku.⁶ W wywiadzie dyrektor VHS Görlitz zwrócił poza tym uwagę na wizerunek i cel rozwojowy Zgorzelca-Görlitz jako „miasta bliźniaczego”.

3.4.5. Gospodarka, handel i finanse

Względy ekonomiczne są niejednokrotnie pierwszą motywacją do przekraczania granic, zarówno dla pojedynczego obywatela, jak też dla przedsiębiorstw. Stąd też obszarowi Gospodarka, handel i finanse przypada szczególna rola w badaniu przepływów transgranicznych. W celu ustalenia przepływów gospodarczych, możliwe do wykorzystania wskaźniki to:

- wartość towarów w handlu zagranicznym (import/eksport),
- inwestycje bezpośrednie z kraju sąsiedniego,
- zakres usług rzemieślniczych w kraju sąsiednim bądź z kraju sąsiedniego,
- odsetek klientów z kraju sąsiedniego.

Należy przypomnieć, że dla badania interesujące są przede wszystkim takie przepływy, których początek (punkt wyjściowy) i/lub punkt docelowy znajduje się w badanym regionie.

Partnerami kontaktowymi w tej dziedzinie była Izba Przemysłowo-Handlowa (*IHK*) w Dreźnie, Izba Rzemieślnicza (*Handwerkskammer*) w Dreźnie oraz Krajowy Urząd Statystyczny (*Statistisches Landesamt*) w Kamenz. Z powodu braku partnerów kontaktowych nie badano przedsiębiorstw po stronie polskiej.

⁶ Przy zgłoszeniach na kursy nie rejestruje się narodowości uczestników. Według wypowiedzi dyrektora VHS Görlitz Polacy stanowią jednak dominującą grupę uczestników kursów niemieckiego jako języka obcego.

Sprawozdanie z prac badawczych

Mimo dużego znaczenia tego obszaru dla tworzenia się przepływów jest on dotychczas mało zbadany. Dane dotyczące **inwestycji bezpośrednich** dostępne są tylko na poziomie ogólnopństwowym, **bilans handlowy** opracowywany co miesiąc przez Krajowy Urząd Statystyczny tylko na poziomie Saksonii, a w odniesieniu do zagranicy tylko na poziomie ogólnopństwowym (por. np. [Statistisches Landesamt, 2013]). Poza tym należy uwzględnić, że handel z Polską, jako krajem unijnym, jest nazywany pod względem statystycznym *współnotową dostawą towarów*. Oznacza to, że niemożliwe jest zbieranie danych na podstawie listów przewozowych; zamiast tego przedsiębiorstwa, których roczne dostawy towarów przekraczają „wartość statystyczną” w wysokości 500 tysięcy euro na jeden kierunek dostaw, ankietowane są przez Federalny Urząd Statystyczny (*Statistisches Bundesamt*). Osoby prywatne zwolnione są z tego obowiązku informowania [Statistisches Landesamt, 2013, s. 2]. To powoduje, że dane nie obejmują łącznej wartości wymiany towarów z polskimi podmiotami.

Brakuje również ilościowych badań dotyczących **usług rzemieślniczych** w kraju sąsiednim. Izba Rzemieślnicza w Dreźnie przeprowadziła wprawdzie w 2007 roku specjalną ankietę „Ponadregionalny zbył i zakup w rzemiośle”, w której rozróżnia się jednak tylko „zagranicę”, „obszar państwa” i częściowo „region”. Ankietowane przedsiębiorstwa prowadzące handel z zagranicznymi partnerami zapytano uzupełniająco o kraj docelowy. Ewaluacja danych nastąpiła również w tym przypadku na bardzo wysokim szczeblu terytorialnym, np. w podziale na kraje członkowskie UE przed 2004 rokiem (UE-15) i kraje akcesyjne z 2004 roku [Handwerkskammer Dresden 2007]. Nie dokonano ewaluacji danych w podziale na miejsce prowadzenia działalności.

W 2011 r. saksońskie izby rzemieślnicze ponownie przeprowadziły ankietę wśród przedsiębiorstw członkowskich, tym razem stawiając akcent na działania za granicą. W ankiecie siedem procent spośród 112 respondentów podało Polskę jako rynek zbytu, jednak również tu nie rozróżniano miejsc prowadzenia działalności przez ankietowane przedsiębiorstwo i regionów docelowych w Polsce [Sächsische Handwerkskammer, 2011, s. 8]. Ciekawa jest jednak kwestia przeszkód, jakie ankietowane przedsiębiorstwa widzą w biznesie z zagranicą: dla 22% były to przede wszystkim kwestie prawne, cło i standardy techniczne, dla 18% „bariery językowe/różnice międzykulturowe” oraz „poszukiwanie i wybór wiarygodnych partnerów biznesowych” [Tamże, s. 10]. Jak ustalono w rozmowie telefonicznej z właściwą również dla powiatu Görlitz (*Landkreis Görlitz*) Izbą Rzemieślniczą w Dreźnie w lipcu 2013 r., inne dane dotyczące przepływów gospodarczych (np. na szczeblu powiatów) nie są obecnie dostępne.

W obszarze **handlu detalicznego** dostępne są jedynie wyniki jednorazowego badania ad hoc („Szanse dla handlu detalicznego”), przeprowadzonego na zlecenie IPH (*IHK*) w Dreźnie w listopadzie 2011 r. w wybranych punktach w Görlitz i Zgorzelcu. Należy przy tym jednak uwzględnić, że okres badania obejmował dzień 11 listopada, który w Polsce

jest dniem świątecznym, a w owym roku przypadał na piątek (czyli początek długiego weekendu). Dlatego należy założyć, że wpłynęło to na liczbę polskich klientów i ich średnią pokonywaną odległość [IHK Dresden 2012].

Dla Żytawy istnieje „Analiza skutków umiejscowienia specjalistycznego centrum handlowego jako ‚otwartego centrum‘ w śródmieściu zakupowym Żytawy“ („*Auswirkungsanalyse zur Ansiedlung eines Fachmarktzentrams als ‚offenes Center‘ in der Einkaufsinnenstadt von Zittau*“), opracowana w 2012 r. przez Towarzystwo Badań nad Rynkiem i Zbytem sp. z o. o. (*Gesellschaft für Markt- und Absatzforschung mbH*) na zlecenie miasta. W ramach analizy w czwartek i sobotę w czerwcu 2012 r. zapisywano tablice rejestracyjne klientów na dojazdach do parkingów dwóch placówek handlu detalicznego. W przypadku klientów polskich pozwala to na identyfikację powiatu, w którym samochód jest zarejestrowany (przypuszczalny powiat zamieszkania). Poza tym notowano liczbę pasażerów [Stadt Zittau/GMA 2012, 24 nn].

Poza tym również IPH w Dreźnie nie są znane inne badania.

Po **stronie polskiej** zespołowi projektowemu nie są znane żadne porównywalne dane. Dlatego w ramach niniejszego badania przeprowadzono ankietę w zakładach fryzjerskich i sklepach w Bogatyni i Zgorzelcu pytając o klientów z Niemiec. Fryzjerzy ankietowani w Zgorzelcu mieli niemieckich klientów, salon w Bogatyni ich nie miał. Tutaj zapytany fryzjer zwrócił poza tym uwagę na to, że z jego punktu widzenia miasto jest już zbyt oddalone od granicy. Potwierdza to tezę, że w celu skorzystania z pewnych usług wybiera się raczej miejscowości położone bezpośrednio przy granicy. Ankietowane sklepy (np. sklep tekstylny i zoologiczny) nie miały klientów z Niemiec.

Na poziomie województwa dolnośląskiego dostępne są przynajmniej dane na temat kapitału zagranicznego, przedsiębiorstw z udziałem kapitału niemieckiego i niemieckich udziałowców. Na poziomie powiatów i gmin można ustalić obywatelstwo osób zarejestrowanych w ewidencji działalności gospodarczej, poza tym dostępne są częściowe dane dotyczące płatników podatku od nieruchomości.

Badanie ad hoc przeprowadzone przez zespół projektowy wykazało, że spośród 50 przebadanych przedsiębiorstw w powiecie zgorzeleckim (poza miastem Zgorzelcem) żadne nie jest kierowane przez obywatela Niemiec. W mieście Zgorzelcu zbadano sto przedsiębiorstw i tylko jedno z nich należało do Niemca. Podobnie wygląda to w przypadku płatników podatku od nieruchomości: jedynie w mieście Zgorzelcu pięciu Niemców płaci podatek od nieruchomości, w pozostałych dwóch gminach (Zawidów i Gmina Zgorzelec) ani jeden.

Inne dane dostępne są tylko na poziomie województwa dolnośląskiego, a niekiedy nawet tylko na poziomie kraju.

3.4.6. Zdrowie i opieka zdrowotna

Obszar tematyczny Zdrowie stanowi dziedzinę, która w dużym stopniu dotknięta jest przemianami demograficznymi i związanym z nimi zapotrzebowaniem na wykwalifikowanych pracowników. Dlatego w centrum uwagi podczas badań znajdowały się transgraniczne przepływy:

- lekarzy,
- personelu medycznego i personelu opieki społecznej,
- uczniów zawodów medycznych,
- pacjentów, w szczególności też osób wymagających opieki,
- współpraca instytucjonalna, m.in. szpitali.

W tym obszarze istnieje duża liczba różnych placówek o częściowych kompetencjach – przede wszystkim odnosi się to do podobszaru opieki zdrowotnej. Ponieważ publiczne źródła statystyczne nie udostępniają prawie żadnych informacji na temat transgranicznych powiązań w sektorze zdrowotnym, skontaktowano się m.in. z izbami lekarskimi w Saksonii i województwie dolnośląskim, Związkiem Saksońskich Szpitali (*Sächsische Krankenhausgesellschaft*), szpitalami w Görlitz, Żytawie i Zgorzelcu, kasą chorych AOK, związkiem niezależnych podmiotów prowadzących szpitale i domy opieki (*Paritätischer Wohlfahrtsverband*) oraz w szczególności po polskiej stronie z pojedynczymi lekarzami, aptekami i sanatoriami. Problemem badania danych w tych placówkach zdrowotnych, częściowo konkurujących ze sobą, jest przede wszystkim tajemnica handlowa, ale także ochrona danych, które przede wszystkim uniemożliwiają wydawanie informacji o pochodzeniu pacjentów.

Sprawozdanie z prac badawczych

Dostępność danych

Ze względu na różnorodność placówek działających w sektorze zdrowotnym oraz brak gromadzenia danych o transgranicznych przepływach przez urzędy statystyczne, dostępność danych w tym obszarze, przede wszystkim w odniesieniu do przepływów pacjentów, ale częściowo też do zatrudnionych w sektorze zdrowotnym, jest niska.

Najbardziej wyczerpujące dane udostępniła Saksońska Krajowa Izba Lekarska (*Sächsische Landesärztekammer*) i dotyczą one lekarzy narodowości polskiej, pracujących lub posiadających swe główne miejsce zamieszkania w Saksonii. Dane te umożliwiają wgląd w formę zatrudnienia: w szpitalach (stacjonarnie), ambulatoryjnie, na emeryturze czy bez działalności lekarskiej (tylko miejsce zamieszkania w Saksonii). W kolejnym podrozdziale dane te zostaną objaśnione dokładniej. Natomiast Dolnośląska Izba Lekarska nie mogła udostępnić porównywalnych danych na temat niemieckich lekarzy.

Żadna z zapytanych placówek nie mogła udzielić informacji ilościowych odnośnie do innych zawodów w zakresie medycyny i opieki, wykonywanych przez obywateli danego kraju sąsiedniego w badanym regionie. Ogólne pojęcie o stanie faktycznym dają dane na temat zatrudnionych z ubezpieczeniem społecznym w Saksonii w sektorze zdrowia (ze źródeł Saksońskiego Krajowego Urzędu Statystycznego lub Federalnej Agencji Pracy), które nie udzielają jednak informacji o poszczególnych grupach zawodowych.

Dane dotyczące przepływów pacjentów nie istnieją dotychczas w zagregowanej formie. Zapytanie skierowane do niemieckiej kasy chorych AOK przyniosło informację, że można wygenerować dane dotyczące ubezpieczonych z obywatelstwem polskim i różnych form uprawnienia do korzystania ze świadczeń zgodnie z rozporządzeniem WE 883/04. Nie umożliwiają one jednak bezpośrednich wniosków co do faktycznego korzystania ze świadczeń zdrowotnych, stąd też w swej ogólności nie nadają się na wskaźniki transgranicznych przepływów pacjentów.

Żaden z zapytanych szpitali nie potrafił bądź nie mógł podać ilościowych danych na temat pacjentów z kraju sąsiedniego, w najlepszym razie podawano wartość szacunkową: w przypadku szpitala w Görlitz polscy pacjenci stanowią obecnie mniej niż jeden procent wszystkich pacjentów.

Dane jakościowe

Zapytane osoby z Saksońskiej Krajowej Izby Lekarskiej oraz szpitala w Görlitz zwróciły uwagę na **niedobory kadrowe** wśród lekarzy i pozostałego personelu medycznego po obu stronach granicy, które częściowo prowadzą też do tego, że porzucono strategię „podkupywania” fachowców z placówek po sąsiedniej stronie. Niemniej jednak pojawiały się informacje, że **polski personel pielęgniarski** zatrudniany jest w domach opieki w powiecie Görlitz, jednak nie jest to zauważalnie częsta praktyka.⁷ Polskie pielęgniarki wydają się w większym stopniu emigrować bądź być „podkupywane” do innych niemieckich miast i regionów, niż dzieje się to w obrębie obszaru przygranicznego.⁸ Rozmówczynie w szpitalu w Görlitz relacjonowały m.in. o intensywnym „podkupowaniu” około 12 pielęgniarek ze szpitala w Bolesławcu do okolic Berlina, co odpowiada utracie ok. 10% personelu pielęgniarskiego zatrudnionego w bolesławieckim szpitalu. W 2012 r. wykształcono w całej Polsce tylko ok. 600 pielęgniarek. Wiele obecnych pielęgniarek jest bliska osiągnięcia wieku emerytalnego, w związku z czym Polsce grozi za parę lat deficyt.

Według wypowiedzi osób ankietowanych w polskim regionie objętym badaniem, **niemieccy pracownicy w sektorze zdrowia w Polsce** stanowią raczej odosobnione przy-

⁷ Informacja z wywiadu z działem odpowiedzialnym za planowanie socjalne powiatu Görlitz (*Sozialplanung des Landkreises Görlitz*), lipiec 2013 roku.

⁸ Informacje z wywiadów z dyrektora Zarządzania Opieką i Obsługą Pacjenta szpitala w Görlitz (*Direktion Pflegemanagement und Patientenservice des Klinikums Görlitz*), sierpień/wrzesień 2013 roku.

padki. Bariery uniemożliwiające silniejszą wymianę, to głównie przeszkody formalno-prawne przy uznawaniu dyplomów (przykładowo praca pielęgniarki w Polsce wymaga ukończenia studiów, po stronie niemieckiej wystarczy jednak ukończona nauka zawodu), konieczna znajomość języka oraz oczekiwane niższe wynagrodzenie (w porównaniu z płacami w Niemczech). Motywacją dla napływu Niemców, pracujących na przykład jako personel pielęgniarski po polskiej stronie pogranicza, są w szczególności związki rodzinne.

W odniesieniu do **uczniów zawodu** z kraju sąsiedniego również brak jest zgromadzonych danych. W celu uzyskania rozeznania należałoby systematycznie ankietować dużą liczbę ośrodków szkoleniowych oferujących naukę różnorodnych zawodów w sektorze zdrowia. W ramach niniejszego badania udało się uzyskać od działu prasowego Saksońskiej Krajowej Izby Lekarskiej dane dotyczące kształcenia w zawodzie wykwalifikowanego pracownika medycznego (*medizinischer Fachangestellter*)⁹ w Saksonii. Ośrodek Szkolenia Zawodowego (*Berufliches Schulungszentrum*) w Görlitz jest jedynym ośrodkiem szkoleniowym, w którym naucza się tego zawodu na obszarze przygranicznym. W ostatnich trzech rocznikach nie było tam polskich uczniów zawodu wykwalifikowanego pracownika medycznego, a niemieccy uczniowie zawodu nie odbywają też żadnych praktyk w Polsce.

W celu uzyskania przesłanek dotyczących intensywności przepływów **pacjentów wzgl. klientów usług i produktów medycznych** po pierwsze zwrócono się o informacje do instytucji nadrzędnych, a po drugie – przede wszystkim w polskim regionie podanym badaniu – przeprowadzono wywiady w pojedynczych gabinetach i placówkach oferujących usługi zdrowotne. Według wypowiedzi ankietowanych, w wybranych przygranicznych szpitalach w większości przypadków chodzi o leczenie doraźne, zarówno po stronie polskiej jak i niemieckiej. Jako powody tego stanu rzeczy podaje się przepisy ustawowe. W chwili badania Rzeczpospolita Polska nie przyjęła jeszcze ostatecznie¹⁰ dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/24/UE z 9 marca 2011 roku w sprawie stosowania praw pacjentów w transgranicznej opiece zdrowotnej, która umożliwić ma swobodne świadczenie i korzystanie z opieki zdrowotnej w całej Unii Europejskiej. Rozmówcy twierdzili, że zgodnie z obowiązującym prawem zagraniczni pacjenci mogą być leczeni w Polsce tylko w nagłych przypadkach. Planowane korzystanie z usług zdrowotnych w kraju sąsiednim dotyczy więc obecnie głównie prywatnych usług zdrowotnych.

Jeśli chodzi o **leczenie przez lekarzy specjalistów**, to z wywiadów z przedstawicielami Wielospecjalistycznego Szpitala – Samodzielnego Publicznego Zespołu Opieki Zdrowotnej w Zgorzelcu oraz pojedynczych gabinetów lekarskich po stronie polskiej wynika,

⁹ Patrz opis czynności oraz wykształcenie pod <http://berufenet.arbeitsagentur.de/berufe/?dest=profession&prof-id=33212> (dostęp: 11.12.2013).

¹⁰ Por. prezentacja dyrektywy na stronach Unii Europejskiej: http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/social_protection/sp0002_de.htm (dostęp: 12.12.2013).

że Polacy w coraz większym stopniu odwiedzają dermatologów i ortopedów po niemieckiej stronie badanego regionu, m.in. by uniknąć czasem wieloletnich kolejek po polskiej stronie. Niemieccy pacjenci korzystają na przykład ze świadczeń polskich stomatologów, optyków i rehabilitantów, głównie ze względu na ceny i dostępność. W tym kontekście również polskie sanatoria, jak te w Świeradowie Zdroju, są atrakcyjne dla niemieckich gości. *W nie mniejszym stopniu istnieje ze strony Niemców zainteresowanie neurochirurgią i chirurgią naczyniową, ponieważ po stronie niemieckiej brakuje w tych dziedzinach lekarzy specjalistów¹¹.*

Niemcy **wymagający opieki** wydają się prawie nie korzystać z możliwości opieki w kraju sąsiednim. Obecne przepisy ustawowe w Polsce uniemożliwiają opiekę nad zagranicznymi osobami – które jej wymagają – w polskich placówkach opieki. W powiecie zgorzeleckim oraz powiatach sąsiadujących po stronie polskiej nie udało się znaleźć placówek oferujących stacjonarne usługi opiekuńcze dla zagranicznych pacjentów. Natomiast według wypowiedzi polskich ankietowanych, polski personel opiekujący się w Niemczech osobami starszymi i chorymi, wykonujący to często nielegalnie, jest silnie rozpowszechnionym zjawiskiem. Według oceny działu odpowiedzialnego za planowanie socjalne w powiecie Görlitz, dla wymagających opieki bariera językowa w kraju sąsiednim jest większa, niż zachęta cenowa. Dużo częstszym zjawiskiem są osoby wymagające opieki ze starych krajów związkowych, które umieszcza się w domach opieki we wschodniej Saksonii.

W odniesieniu do nabywania **lekarstw** w sąsiednim kraju okazuje się, że bodziec cenowy jest silniejszy raczej dla Polaków niż dla Niemców. Według informacji przedstawicieli szpitala w Zgorzelcu oraz wybranych aptek i specjalistycznych sklepów ortopedycznych w polskim regionie objętym badaniem, pewne lekarstwa i artykuły medyczne po stronie niemieckiej są tańsze i postrzegane są przez polskich nabywców jako wyroby wyższej jakości. Możliwości refundacji kosztów leków ze strony kas chorych są zmienne, przez co nabywanie leków wydawanych w Niemczech wyłącznie na receptę „za granicą w UE raczej się nie opłaca“ [AOK, bez daty].

Niemniej ważne pytanie, jakie zadawano w wywiadach, dotyczyło roli, jaką odgrywają klienci względnie pacjenci z kraju sąsiedniego dla placówek zdrowotnych, w tym przypadku szpitali, oraz **kooperacji** między polskimi i niemieckimi placówkami. Powściągliwość przy udzielaniu konkretnych informacji w szczególności odnośnie do liczby pacjentów i najczęściej wykorzystywanych świadczeń, przeważnie uzasadniana była przez szpitale zachowaniem tajemnicy ze względu na konkurencję o potencjalnych pacjentów. Między kliniką w Görlitz i szpitalem w Zgorzelcu istnieje współpraca m.in. w zakresie doskonalenia zawodowego, współkorzystania z części aparatury badawczej niemieckiego szpitala oraz zakupu sprzętu medycznego (to ostatnie w ramach wnioskowanych wspólnie, europejskich projektów współpracy).

¹¹ Rozmowy z przedstawicielem Wielospecjalistycznego Szpitala – Samodzielnego Publicznego Zespołu Opieki Zdrowotnej w Zgorzelcu, przeprowadzone w czerwcu i lipcu 2013 r.

3.4.7. Transport i komunikacja

Mobilność stanowi podstawę transgranicznych przepływów, a równocześnie jest doskonałym wskaźnikiem do ich badania. Wyraża się przede wszystkim natężeniem ruchu, które można ująć poprzez zbieranie odpowiednich danych. Możliwymi wskaźnikami są tu m.in.:

- ilość osób i towarów przekraczających granicę,
- źródło i cel ich drogi.

Ten ostatni wskaźnik jest interesujący przede wszystkim ze względu na to, że w ramach niniejszego projektu mają zostać zbadane przede wszystkim przepływy między oboma powiatami: powiatem Görlitz (*Landkreis Görlitz*) i powiatem zgorzeleckim a krajem sąsiednim.

Omówione mają przy tym zostać wszelkie rodzaje transportu/komunikacji, istotne na szczeblu samorządowym i regionalnym, czyli ruch pieszy i rowerowy, zmotoryzowany transport indywidualny oraz środki komunikacji publicznej. W tym celu skontaktowano się m.in. z kilkoma samorządami położonymi przy granicy oraz z działającymi na ich zlecenie biurami inżynierii transportu, ze Związkiem Komunikacyjnym Górnych Łużyc i Dolnego Śląska (*Zweckverband Oberlausitz-Niederschlesien*) (ZVON) jako regionalnym przewoźnikiem, z Krajowym Urzędem Budowy Dróg i Transportu (*Landesamt für Straßenbau und Verkehr*) oraz z DB Regio.

Sprawozdanie z prac badawczych

Wyniki badań można ogólnie podsumować następująco: dla wszystkich zmotoryzowanych rodzajów komunikacji (zmotoryzowany transport indywidualny, transport publiczny) dostępne są dane, a dla ruchu pieszych i rowerzystów występuje tylko niewiele miejscowych danych.

Transport indywidualny

Obciążenie wszystkich **autostrad oraz dróg federalnych, krajowych i powiatowych** rejestruje się w Saksonii co pięć lat i prezentuje na mapie natężenia ruchu (*Verkehrsmengenkarte*) (ostatnio w 2010 roku). Punktami pomiaru są przy tym prawie wszystkie przejścia graniczne z Polską (wyjątek: Hagenwerder – Radomierzyce), w związku z czym dostępne są konkretne dane dotyczące ruchu transgranicznego. Oprócz bezwzględnej liczby pojazdów mechanicznych przekraczających punkt pomiaru podaje się też udział ruchu ciężkiego.

Najintensywniej wykorzystywane przejście graniczne znajduje się na autostradzie A4. Średnio w 2010 roku przekraczało tu granicę 12.405 pojazdów mechanicznych dziennie; największy jest tu też udział ruchu ciężkiego: 30%. Najniższe obciążenie obserwuje się na przejściu granicznym Podrosche – Przewóz, które dziennie przekracza średnio 714 pojazdów mechanicznych, z czego 2% to ruch ciężki.

Wadą mapy natężenia ruchu jest brak informacji dotyczących źródła i celu ruchu. Szczególnie na A4 założyć można wysoki udział tranzytu, który dla niniejszego badania jest mało istotny.

Miejscowo występują też **dane samorządów**. I tak miasto Żytawa dysponuje liczbami dla przejść granicznych Chopinstraße i Friedensstraße z lat 2007 i 2008. Dane te są o tyle ciekawe, że zbierano je przed i po przystąpieniu Polski do strefy Schengen w tych samych miejscach.¹²

Na Friedensstraße liczenie natężenia ruchu następowało każdorazowo w cztery dni robocze w sierpniu 2007, lutym 2008 i lipcu 2008 r., zawsze w godz. od 8.00 do 18.00. Miasto Żytawa zwraca uwagę, że około 50% ruchu na przejściu granicznym Friedensstraße stanowi tranzyt przez Polskę w kierunku Czech.

Między sierpniem 2007 a lutym 2008 roku zauważa się lekki wzrost liczby pojazdów przekraczających przejście graniczne Friedensstraße: w sierpniu 2007 r. było to między 3.000 a 3.500 dziennie, pół roku później między 3.400 a 3.600. Szczególnie wyróżnia się tu piątek, 15 lutego 2008 roku, kiedy to ponad 4.300 pojazdów przekroczyło w tym miejscu granicę. Niestety na podstawie istniejących danych nie można stwierdzić, czy wynikało to z tego dnia tygodnia: Taki wzrost w *każdy* piątek byłby możliwą wskazówką dla przepływów, jak wycieczki weekendowe czy weekendowe powroty z/do pracy. W tym przypadku należałoby oczywiście dokonać dalszych ustaleń dot. źródła, celu i powodu podróży. Z drugiej strony dzień ten był równocześnie ostatnim dniem saksońskich ferii zimowych, stąd też mógł być jednorazowym „odchyleniem“.

W lipcu 2008 roku ponownie zebrano dane: utrzymuje się obserwowany wcześniej wzrost do obecnie 4.186 do 4.336 pojazdów dziennie [dane Urzędu Miasta Żytawy]. Przemawia to przeciwko przypisywaniu wzrostu między sierpniem 2007 a lutym 2008 roku porze roku.

W czerwcu 2013 roku oddano do użytku nowy most na Nysie na trasie drogi federalnej 178n, który istotnie zmieni strumienie ruchu pojazdów na tym obszarze. Dlatego od września 2013 r. przeprowadza się nowe liczenia natężenia ruchu przez miasto Żytawę [Dane Urzędu Miasta Żytawy].

W Görlitz w grudniu 2007 roku jednorazowo odbyły się pomiary natężenia ruchu na moście miejskim (*Stadtbrücke*), służące za podstawę dla całościowej koncepcji transportowej. Pomiary polegały na ankietyzacji i obok samej liczby pojazdów obejmowały też dane dotyczące udziału transportu tranzytowego, transportu, którego początek lub miejsce przeznaczenia znajduje się w Görlitz oraz dotyczące powodu transportu. Stwierdzono m.in., że trzy czwarte tras przekraczających most miejski pojazdem mechanicznym swój początek lub miejsce przeznaczenia posiada w mieście Görlitz. W przypadku powodu transportu w porównaniu z innymi punktami pomiaru stwierdza się wyraźną nadreprezentację „zaopatrzenie/ zakupy” oraz wyraźną niedoreprezentację powodu „podróż służbowa” [Stadt Görlitz/ IVS Dresden 2010, 21nn.].

¹² Polska przystąpiła do Układu z Schengen 21 grudnia 2007 roku.

Przejście graniczne Görlitz-Hagenwerder – Radomerzyce nie było punktem pomiarowym, jednak na sąsiednim skrzyżowaniu liczono pojazdy mechaniczne skręcające z drogi B99 w Radmeritzer Straße w kierunku granicy, tak więc zakres ruchu kołowego w kierunku Polski jest możliwy do oszacowania przynajmniej w przybliżeniu (między skrzyżowaniem a mostem na Nysie znajduje się obiekt sportowy).

Poza tym zbadano najważniejsze relacje, których źródło i cel znajduje się w Görlitz. Kierunek do Zgorzelca stanowi najbardziej popularną relację (średnio 4.790 przejazdów na 24 godziny), zaraz po niej plasuje się kierunek Niesky [Stadt Görlitz/ IVS Dresden 2010, rys. 9c].

Transport publiczny

Dla transportu publicznego istnieją dane z badania ruchu przeprowadzonego w 2010/11 roku na zlecenie Związku Komunikacyjnego Górnych Łużyc i Dolnego Śląska (ZVON). W ramach tego badania pytano pasażerów o cel podróży oraz liczono osoby wsiadające i wysiadające na poszczególnych kursach.

Na nasze zapytanie ZVON udostępnił dane dotyczące Ostritz (dworzec Krzewina Zgorzelecka wzgl. przystanek „Stadt Dresden“) oraz linii autobusowej P. Należy pamiętać, że w czasie przeprowadzania ankiety linia kolejowa między Görlitz a Żytawą była zamknięta z powodu szkód powodziowych. Spośród 91 respondentów rozpoczynających swą podróż w Ostritz tylko jeden miał swój docelowy przystanek w Polsce (Zgorzelec real); żaden z przyjeżdżających 114 ankietowanych nie rozpoczął swej podróży w Polsce [Dane ZVON].

W linii autobusowej P przeprowadzono liczenie podróżnych – w dni robocze w mniej więcej połowie kursów, w niedziele we wszystkich kursach. Zauważalne staje się przede wszystkim słabe obciążenie linii: nawet na najsilniej obciążonym odcinku między „Görlitz, Demianiplatz“ a „Zgorzelec, Granica PLD“ korzysta z niej w dni robocze średnio tylko nieco ponad 12 pasażerów na autobus.

Również w pociągach ówczesnej linii RE 100 (Drezno – Wrocław) we wskazanym okresie przeprowadzono badania na zlecenie ZVON. Ogółem po stronie niemieckiej przepytano 700 pasażerów; 113 z nich podało jako początek i cel polski dworzec. 46 z nich podróżowało jednak między Dreznem a Wrocławiem – dla nich obszar badawczy był więc tylko obszarem tranzytowym; jedynie w przypadku 36 ankietowanych podróżnych (ok. 5% wszystkich respondentów) dworzec początkowy i/lub docelowy znajdował się w powiecie Görlitz (*Landkreis Görlitz*) lub powiecie zgorzeleckim [Dane ZVON].

Dane te poddano poza tym ewaluacji pod względem wykorzystanych biletów. Również tu widać wyraźnie, że pociąg nie ma zbyt dużego znaczenia dla regionalnych połączeń transgranicznych: tylko jeden ankietowany, podający dworzec wyjściowy lub docelowy w Polsce, podróżował z biletem Euro-Nysa [ZVON, 2011].

Spółka kolejowa Deutsche Bahn (DB Regio Südost, Verkehrsbetrieb Südostsachsen) również posiada dane dot. ekspresu Drezno-Wrocław, których niestety nie udało się

otrzymać. Z prezentacji dostępnej w Internecie wynika, że ok. 65.000 pasażerów skorzystało z pociągów między Polską i Saksonią (ekspres Drezno-Wrocław jest jedynym połączeniem kolejowym między Polską i Saksonią). Odpowiada to średnio 60 podróży na pociąg [DB Regio Südost 2013, s. 22]. Dokładne liczby dostępne są poza tym w spółce Przewozy Regionalne, u polskiego operatora tego połączenia.

Poza tym ZVON przeprowadził z Urzędem Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego projekt finansowany ze środków programu SNPL 2007-2013 p.n. „Śnieżka”, w którym przede wszystkim sondowano możliwości poprawy transgranicznego transportu do celów turystycznych.

Po **stronie polskiej** w lutym 2013 roku przeprowadzono badanie Urzędu Statystycznego w Rzeszowie, w ramach którego ankietowano pieszych na moście staromiejskim (*Altstadtbrücke*) między Görlitz a Zgorzelcem. Nie przedstawiono jeszcze wyników badania.

3.4.8. Turystyka, sport, kultura i religia

Te obszary badawcze stanowią grupę heterogeniczną, z którego to powodu poszczególne podobszary zostaną poniżej omówione odrębnie. Pod względem merytorycznym należy je zakwalifikować do partycypacji w kulturze i religii oraz do sposobów spędzania czasu wolnego. Z wyjątkiem turystyki dostępność danych jest bardzo słaba. Możliwymi przyczynami mogą być niewielkie zasoby kadrowe lub praca społeczna w instytucjach kulturalnych lub klubach sportowych, co jest w znacznej mierze uwarunkowane przez trudności finansowe. Ponadto zbieranie danych, zwłaszcza na temat obywatelstwa, nie jest uważane za priorytetowe zadanie na przykład w wypadku organizacji sportowych w Saksonii.

Ze względu na po części odmienne metody zbierania danych po stronie niemieckiej i polskiej należy zwrócić uwagę na to, że niektóre wyniki są trudno porównywalne. W niektórych obszarach jednak niewielką porównywalność rekompensuje wysoki udział danych jakościowych lub wypowiedzi ankietowanych osób.

W obszarze **Turystyki** interesujące są udziały niemieckich i polskich turystów w odnośnych segmentach po obu stronach granicy. Za turystykę uważa się tu w „rozumieniu Światowej Organizacji Turystyki [...]

- wszystkie czynności osób, które podróżują do miejsc spoza swej zwykłej okolicy,
- przebywają tam w celach rekreacyjnych, biznesowych lub określonych innych, np. leczenia,
- nie dłużej niż jeden rok“ [LTV Sachsen 2011, s. 12].

Zwraca przy tym uwagę to, iż ta definicja wykracza poza potoczne użycie pojęcia „turystyka”, w którym akurat cele biznesowe nie są uważane za turystykę. Ze względu

na dalszą ewaluację danych to rozumienie pojęcia wydaje się jednak sensowne, ponieważ np. w wypadku statystyki noclegów nie zbiera się danych na temat celów podróży. W ramach niniejszego badania rozróżnia się turystykę dzienną, turystykę noclegową i turystykę (generalnie).

Możliwe źródła danych to urzędy statystyczne, Krajowa Organizacja Turystyczna Saksonii (*Landestourismusverband Sachsen*), Turystyka Górne Łużyce – Dolny Śląsk (*Tourismus Oberlausitz-Niederschlesien*), turystyczne wspólnoty terytorialne NEISSELAND stow. zarej. (touristische Gebietsgemeinschaften NEISSELAND e. V.) i Park Przyrody Góry Żytawskie Górne Łużyce stow. zarej. (*Naturpark Zittauer Gebirge Oberlausitz e. V.*) oraz Miasto Europejskie GörlitzZgorzelec sp. z o. o. (*Europastadt GörlitzZgorzelec GmbH*). W toku wyszukiwania informacji potencjalnym źródłem danych okazał się jeszcze Wschodniemiecki Związek Kas Oszczędnościowych (*Ostdeutscher Sparkassenverband, OSV*).

W rubryce **Sport** pytano o dane dotyczące transgranicznego korzystania z ofert sportowych. W obszarze sportu kontaktowano się z Powiatowym Związkiem Sportowym Górne Łużyce (*Kreissportbund Oberlausitz*), Krajowym Związkiem Sportowym Saksonia (*Landessportbund Sachsen*), a także koordynatorem Ligi Saksońskiej (*Sachsenliga*) i Ligi Okręgowej Wschód (*Bezirksliga Ost*) oraz samorządowymi i prywatnymi kąpieliskami.

Możliwe wskaźniki dotyczące obszaru **Kultury** to przepływy gości i pracowników placówek kulturalnych. Zwrócono się m.in. do saksońskich ministerstw – Ministerstwa Nauki i Sztuki (*SMWK*), Ministerstwa Finansów (*SMF*), powiatu Görlitz (*Landkreis Görlitz*), miast Żytawa i Görlitz oraz wrywkowo do instytucji kulturalnych w zakresie ich odpowiedzialności.

W obszarze **Religii** interesujące są przede wszystkim:

- transgraniczne przepływy wiernych,
- transgraniczne czynności duchownych,
- wspólne nabożeństwa i święta.

Partnerami kontaktowymi są biura statystyczne Kościołów w Saksonii.

Turystyka

Reprezentatywne i odpowiadające kryteriom podanym w rozdziale 3 (np. porównywalność) dane istnieją w obszarze: Turystyka jedynie w odniesieniu do liczby noclegów i pobyków w miejscach noclegowych (czyli nocujących gości). Dotyczą one poziomu powiatów i obywatelstwa gości. Dane te zestawia po stronie niemieckiej po wystosowaniu zapytania Krajowy Urząd Statystyczny (*Statistisches Landesamt*), a po stronie polskiej można je pobrać w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Należy przy tym pamiętać, że dane po stronie niemieckiej nie obejmują miejsc kempingowych; poza tym należy przypomnieć, że nie są w nich oczywiście zawarte noclegi u członków rodziny, przyjaciół lub znajomych. Należy jednak przypuszczać, że liczba tych gości nie

jest zbyt wysoka, za czym przemawia m.in. niski odsetek mieszkańców w obszarze przygranicznym obywateli kraju sąsiedniego.

Istniejące dane są ewaluowane i interpretowane w podrozdziale 3.5.

Znacznie gorsza jest sytuacja pod względem danych dotyczących turystyki dziennej – mimo że zarówno Krajowa Organizacja Turystyczna (*Landestourismusverband, LTV*), jak i Niemiecki Ekonomiczny Instytut Turystyki stow. zarej. (*Deutsches Wirtschaftswissenschaftliches Institut für Fremdenverkehr e. V., dwif e. V.*) przy Uniwersytecie Monachijskim (*Universität München*) wskazują na jej znaczenie. LTV powołuje się przy tym również na badanie przeprowadzone przez dwif, według którego w 2010 roku prawie 80% dni pobytów turystycznych w Saksonii przypadało na podróże jednodniowe [LTV Sachsen 2011, s. 13]. dwif wykazuje, że w 2013 roku w Saksonii na każdy nocleg przypadało ośmiu turystów dziennych [Harrer & Scherr 2013, s. 80].¹³

W tym samym badaniu dwif wnosi przynajmniej pewne przesłanki do wniosków na temat podróży dziennych z Saksonii do Polski. Już na początku zaznacza, że „urzędowa statystyka [...] nie [dostarcza] informacji na temat podróży dziennych, co sprawia, że potrzebne są własne ankiety w celu uchwycenia tego segmentu rynku. Ankiety w obszarach docelowych nie mogą być ułożone reprezentatywnie, bowiem nie jest znana populacja statystyczna“ [Harrer&Scherr 2013, s. 11]. Wskutek tego odbywa się ankietowanie w miejscu zamieszkania, czyli analiza obszaru źródłowego [Tamże]. W odniesieniu do badania powiązań transgranicznych ma to taki skutek, że w tej sferze istnieją tylko dane dotyczące Saksończyków, którzy udają się w podróże dzienne do Polski, bez różnicowania na miejsce wyjściowe i miejsce docelowe na szczeblu powiatów. Nie pozwala na to również metodyka zbierania danych, czyli program wspomaganych komputerowo wywiadów telefonicznych.¹⁴ Z badania można wyciągnąć następujące istotne wnioski:

- Mieszkańcy Saksonii odbywają rocznie ponad pięć milionów podróży dziennych za granicę, przy czym nie dokonuje się już dalszego rozróżnienia na kraje docelowe (Harrer & Scherr 2013, s. 69),
- Polska i Czechy są krajem docelowym w wypadku 16% podróży dziennych, przy czym nie rozróżnia się miejsca zamieszkania turystów (z podziałem na kraje związane) (Harrer & Scherr 2013, s. 70).

Wschodniemiecki Związek Kas Oszczędnościowych (*OSV*) publikuje co roku swój barometr turystyki, przygotowywany również przez dwif i odnoszący się do nowych krajów związkowych (bez Berlina). Ewaluowana jest w nim m.in. statystyka noclegów na poziomie powiatów, także według pochodzenia gości korzystających z noclegów. Ponadto za pomocą 274 „stacji meteorologicznych“, czyli placówek mających licznych gości i ponadlokalną siłę promieniowania, dokładnie (np. dzięki biletom) regularnie

¹³ Odnośnie do rozumienia pojęcia podróży dziennej w owym badaniu patrz [Harrer&Scherr 2013, s. 10-11].

¹⁴ Dalsze informacje na temat metodyki zbierania danych w badaniu omawianym w tym akapicie patrz [Harrer & Scherr 2013, s. 11 nn.].

i na bieżąco zbierana jest odnośna statystyka gości [OSV 2012, s. 41]. Opublikowane na tej podstawie dane nie pozwalają jednak na wyciąganie wniosków dotyczących wzajemnych powiązań na pograniczu polsko-saksońskim. Dla wschodnioniemieckich krajów związkowych (bez Berlina) raport wymienia jednak Holandię, Szwajcarię i Polskę jako najważniejsze rynki źródłowe [OSV 2012, s. 18-19]. Udział Polaków we wszystkich noclegach cudzoziemców w Saksonii w roku 2011 wynosił jednak zaledwie 5% [OSV, 2012, s. 20]. Niemniej na szczeblu mikroregionalnym obraz struktury pochodzenia gości według narodowości jest bardziej zróżnicowany – według tej metodyki zbierania danych, w Saksonii bardzo popularny wśród Polaków jest Vogtland [OSV 2012, s. 20].

Według ankiety w ramach opracowywania korytarza komunikacji publicznej w celu rozwoju turystyki na zlecenie ZVON (projekt „Śnieżka” – „Schneekoppe“) obszar przygraniczny zdaje się odgrywać podrzędną rolę dla turystyki noclegowej z danego kraju sąsiedniego, w Niemczech jeszcze wyraźniej niż w Polsce. Udział turystów niemieckich po stronie polskiej wynosi według tej ankiety 23%. Niemcy są zatem drugą najliczniejszą grupą po Polakach (60%). Odsetek polskich turystów w Niemczech wynosi jednak zaledwie 5%, podczas gdy turyści niemieccy stanowią tu aż 80% [Ove Arup & Partners 2012, s. 18]. Generalnie mamy jednak do czynienia z silnym zróżnicowaniem regionalnym, czego przyczyną są m.in. największe atrakcje turystyczne, omawiane dokładniej w podrozdziale 3.5.

Sport

Zapytania w Powiatowym Związku Sportowym Górne Łużyce, Krajowym Związku Sportowym Saksonia oraz w samorządowych i prywatnych kąpieliskach na temat wskaźników:

- udział członków organizacji mających polskie obywatelstwo,
- udział obywateli polskich odwiedzających kąpieliska rekreacyjne

nie dały wyników. Związki nie zbierają danych na temat obywatelstwa swych członków. Uważają to za zbyt pracochłonne, a ponadto ich zdaniem obywatelstwo nie odgrywa żadnej roli dla przynależności do klubu sportowego. Kąpieliska nie prowadzą statystyk dotyczących narodowości swoich gości. W przypadku piłki nożnej było możliwe określenie udziału polskich piłkarzy w niemieckich drużynach na podstawie zgłoszeń klubów. Wyselekcjonowano wszystkie kluby z powiatów Budziszyn (*Landkreis Bautzen*) i Görlitz (*Landkreis Görlitz*) (11), które zgłosiły co najmniej jedną drużynę w Lidze Okręgowej Wschód i Lidze Saksońskiej. Są jednak wątpliwości do aktualności tych danych. Gracze są więc uprawnieni do gry, jeśli klubowi okazano paszport – nawet jeśli gracze już aktywnie nie grają.¹⁵

Strona polska poszukiwała punktowo danych na temat wspólnych imprez sportowych miast Zgorzelec i Görlitz, gminy Bogatynia i miasta Żytawy oraz liczby niemiec-

¹⁵ Mailowa informacja koordynatora Ligi Saksońskiej, 27.08.2013.

kich sportowców w klubach sportowych w powiecie zgorzeleckim. W latach 2003–2012 gminy Bogatynia i Żytawa zorganizowały 15 większych wspólnych imprez sportowych i rekreacyjnych. W tym samym okresie odbyło się ok. 220 mniejszych turniejów itp. Przeciętnie w takich imprezach sportowych bierze udział ok. 10-100 niemieckich zawodników i tyłuż kibiców. W wypadku organizacji imprez sportowych bariera językowa stanowi jednak przeszkodę we współpracy. Inaczej niż w niemieckich klubach piłkarskich w powiecie zgorzeleckim w klubach sportowych nie są zgłoszeni żadni sportowcy z sąsiedniego kraju.¹⁶

W sumie należy stwierdzić, że powiązania transgraniczne w obszarze sportu mają raczej charakter wyrwykowy i w mniejszym stopniu są szerokim zjawiskiem. I tak w klubach w sąsiednim kraju nie są zgłoszeni żadni lub są zgłoszeni nieliczni polscy wzgl. niemieccy sportowcy. Powiązania ograniczają się zwykle do udziału w jednorazowych imprezach.

Kultura

W obszarze Kultury istnieje wiele rozmaitych instytucji i podmiotów. Dostępność danych dotyczących zastosowanego w niniejszym badaniu zestawu wskaźników jest słaba, a centralnie nie zbiera się żadnych tego rodzaju danych. Aby zapewnić pewną systematykę, ankietowano placówki należące do zakresu odpowiedzialności różnych ministerstw kraju związkowego, powiatu Görlitz oraz miast Görlitz i Żytawa. Ze względu na czasochłonność ankietowania wielu poszczególnych placówek w całym regionie rezultaty mają tylko wyrwykowy charakter. Możliwe wskaźniki dla obszaru: Kultura to

- udział gości z kraju sąsiedniego wśród wszystkich gości placówek kulturalnych (według miejsca zamieszkania),
- udział gości z kraju sąsiedniego wśród wszystkich gości placówek kulturalnych (według obywatelstwa),
- udział pracowników z kraju sąsiedniego wśród wszystkich pracowników placówek kulturalnych (według miejsca zamieszkania),
- udział pracowników z kraju sąsiedniego wśród wszystkich pracowników placówek kulturalnych (według obywatelstwa).

Konkretne dane na temat gości i pracowników potrafiły dostarczyć Muzeum im. Senckenberga w Görlitz (*Senckenberg Museum Görlitz*) i Muzeum Śląskie w Görlitz (*Schlesisches Museum Görlitz*). I tak Muzeum im. Senckenberga notuje obywatelstwo swoich gości przy zakupie biletów, dzięki czemu może udzielić szczegółowych informacji o odsetku polskich gości od roku 1996 [Horn 2013]. Jest on stosunkowo stały i wyno-

¹⁶ Informacja urzędów gmin Bogatynia i Zgorzelec; Starostwo Powiatowe w Zgorzelcu.

si 3-4% – z wyraźną dominantą w roku 2004¹⁷. W latach 2000-2004 doszło jednak do znacznego wzrostu łącznej liczby odwiedzających. Odsetek polskich pracowników jest stosunkowo stały i wynosi 2-3%. Ponadto Muzeum im. Senckenberga we współpracy ze Szkołą Wyższą Zittau/Görlitz (*Hochschule Zittau/Görlitz*) oferuje od 2005 roku co semester transgraniczny uniwersytet dziecięcy. Odsetek polskich dzieci wzrósł z 12% (2007) do 17% (2012).¹⁸

Muzeum Śląskie prowadziło w latach 2007-2009 badanie dotyczące miejsca zamieszkania i obywatelstwa swoich gości. Przy sprzedaży biletów pytano o kod pocztowy i narodowość. Odsetek polskich gości wynosił w tym okresie od 3,5% do 5,4%. Polskich pracowników w Muzeum Śląskim nie ma.¹⁹ Oba ww. muzea należą do zakresu odpowiedzialności Saksońskiego Ministerstwa Nauki i Sztuki (*Sächsisches Staatsministerium für Wissenschaft und Kunst*).

Teatr im. Gerharta Hauptmanna Görlitz-Zittau (*Gerhart-Hauptmann-Theater Görlitz-Zittau*) nie zbiera danych na temat obywatelstwa widzów, badanie w tym zakresie jest jednak planowane. Niemniej na dzień 09.09.2013 ośmioro pracowników teatru ma polskie obywatelstwo, co stanowi ok. 3% całego zespołu.²⁰

W obszarze Kultury nawiązano wiele kooperacji i sieci współpracy. Zbieranie danych odbywa się jednak tylko sporadycznie. Może to mieć różne przyczyny. Z jednej strony pewną rolę mogą odgrywać skąpe zasoby finansowe, ponieważ wiele instytucji kulturalnych jest albo związanych z budżetami publicznymi, albo prowadzonych społecznie po danej stronie granicy przez stowarzyszenia. Wiążą się z tym zwykle niewystarczające do takiego zbierania danych zasoby kadrowe. Ponadto polscy goście są w niedostatecznym stopniu postrzegani jako potencjalni klienci.

Jednak zwłaszcza w kontekście zapewnienia możliwości stabilnego działania w peryferyjnym, wiejskim regionie uwzględnienie polskich gości może w przyszłości odgrywać większą rolę. Może to zwiększyć frekwencję w placówkach kulturalnych, zapewniając im w ten sposób możliwość stabilnego działania. Warunkiem wydaje się tu jednak przezwyciężenie bariery językowej.

Przyczyny niskiego udziału polskich pracowników w obszarze kultury mogą być rozmaite. I tak bariera językowa jest nadal dużą przeszkodą dla integracji na rynku pracy. W Niemczech istnieje wprawdzie od 2011 roku dla Polaków pełna swoboda przepływu pracowników, jednak sfera kultury i administracji jest tylko częściowo atrakcyjna dla zagranicznych pracowników. Niezbędne są bowiem bardzo dobre umiejętności językowe, administracyjne i prawne przy jednocześnie stosunkowo niskim uposażeniu. W wypadku Fundacji im. księcia Pücklera (*Stiftung Fürst-Pückler*)²¹ budowa zespołu pracowników

¹⁷ Możliwą przyczyną jest przystąpienie Polski do Unii Europejskiej.

¹⁸ Mailowa informacja Muzeum im. Senckenberga w Görlitz, 09.09.2013.

¹⁹ Mailowa informacja Muzeum Śląskiego w Görlitz, 18.09.2013.

²⁰ Mailowa informacja zarządu Teatru im. Gerharta Hauptmanna Görlitz-Żytawa, 09.09.2013.

²¹ Zarządza Parkiem im. księcia Pücklera w Bad Muskau (*Fürst-Pückler Park Bad Muskau*).

była faktycznie zakończona już przed 2011 rokiem, skutkiem czego nie było konieczności przyjmowania do pracy nowych osób. Pewną rolę odgrywa tu również (nie-) uznawanie dyplomów (por. sprawozdanie na temat obszaru badawczego: Rynek pracy).²²

Po stronie polskiej, miasto Pieńsk zwraca uwagę na regularnie przeprowadzane imprezy:

- „Szcudry Wieczór” – tradycje i zwyczaje bożonarodzeniowe (w pierwszą sobotę w nowym roku, z partnerami z Niemiec i Czech),
- „Mała Wielkanoc” – na przecięciu czterech kultur (w pierwszą sobotę po Wielkanocy, transgraniczna impreza z partnerami z Niemiec, w tym przedstawicielami mniejszości łużyckiej, i Czech),
- Dni Pieńska „Most – Sąsiedztwo – Tolerancja” (w drugi weekend czerwca, również z partnerami z Niemiec i Czech oraz mniejszością łużycką),
- AlterPIKNIK (w drugi weekend lipca, polsko-czesko-niemiecki piknik z muzyką alternatywną),
- Festyn Wielokulturowości (impreza muzyczna w pierwszy weekend września po obu stronach Nisy),
- spotkanie opłatkowe (w drugim tygodniu grudnia).²³

Religia

87% Polaków jest wyznania rzymsko-katolickiego. Znajduje to odzwierciedlenie w rezultatach o tyle, że konkretne dane na temat powiązań transgranicznych udało się otrzymać tylko od biskupstw katolickich, nie są one natomiast zbierane przez Kościoły ewangeliczne, albo tego rodzaju zjawiska nie są też znane w trakcie odpowiedzi na zapytania. Pytano o dane dotyczące następujących wskaźników:

- odsetek członków parafii z sąsiedniego kraju,
- liczba transgranicznych partnerstw parafii, nabożeństw i świąt religijnych,
- liczba polskich dzieci z kraju sąsiedniego na bierzmowaniu lub komunii.

Zarówno ewangeliczne Kościoły, jak i biskupstwa zbierają niewiele danych centralnie. W razie szczegółowych pytań zawsze odsyłano na szczebel najniższy w hierarchii (parafie). Można tu jednak oczekiwać najwyższej wypowiedzi jakościowych i opartych na doświadczeniu lub szacunkowych. Konkretnie dane są jednak dostępne po stronie niemieckiej w odniesieniu do katolickich członków parafii według obywatelstwa. Z odpowiedzi na pisemne zapytanie skierowane do biskupstwa Görlitz (*Bistum Görlitz*) wynikało, że

²² Mailowa informacja Saksońskiego Ministerstwa Finansów, 18.10.2013.

²³ Mailowa informacja z Urzędu Miasta i Gminy w Pieńsku, 16.12.2013.

spośród ok. 8 tysięcy katolików w dekanacie Görlitz-Wittichenau (*Dekanat Görlitz-Wittichenau*) 1.441 jest narodowości polskiej²⁴. Odpowiada to udziałowi wynoszącemu ok. 18%.²⁵ Znacznie niższy jest ten udział w dekanatach Żytawa-Görlitz (*Dekanat Zittau-Görlitz*) (3,3%) i Budziszyn-Kamieniec (*Dekanat Bautzen-Kamenz*) (0,8%)^{26, 27}. Kościoły ewangelickie w kraju związkowym nie zbierają danych na temat obywatelstwa członków parafii.²⁸

Sporadycznie odbywają się wspólne święta religijne, nabożeństwa i spotkania duchownych. Brak jednak na ten temat danych statystycznych, co sprawia, że rezultaty to zwykle wartości szacunkowe. I tak w popularne święto Bożego Ciała odbywa się co trzy lata ponadgraniczna procesja ze Zgorzelca do Görlitz. Ponadto duchowni spotykają się w obu miastach raz na kwartał, aby m.in. poprawić swoją współpracę. W spotkaniach bierze udział ok. 30 osób. Ponadto istnieje ścisła współpraca między biskupami Görlitz i Legnicy^{29, 30}.

3.4.9. Polityka, administracja i media

W obszarze: Polityka, administracja i media wyszukiwano zwłaszcza dane na temat powiązań transgranicznych dotyczących:

- partnerstw gmin,
- wspólnych posiedzeń rad gmin,
- ofert medialnych dotyczących kraju sąsiedniego,
- miejsc dystrybucji w kraju sąsiednim i nakładu ofert medialnych z kraju sąsiedniego, w tym (dwujęzycznych) gazet, magazynów, programów, stron internetowych.

Ze względu na strukturę podobzaru **Polityka i administracja** zbadano tu jedynie ogólne powiązania instytucjonalne, o których możliwe są tylko jakościowe wypowiedzi. Jako źródła posłużyły strony internetowe samorządów w powiecie Görlitz (*Landkreis Görlitz*) i powiecie zgorzeleckim oraz wywiady telefoniczne z poszczególnymi przedstawicielami tych samorządów.

²⁴ Stan z sierpnia 2013.

²⁵ Telefoniczna informacja biskupstwa Görlitz, 13.08.2013.

²⁶ Stan z lipca 2013 roku.

²⁷ Informacja ordynariatu biskupstwa Drezno-Miśnia (*Ordinariat des Bistums Dresden-Meißen*), 06.08.2013.

²⁸ Informacja Centralnego Biura ds. Relacji Członkowskich EVLKS (*Zentralstelle für Mitglieder-verwaltung EVLKS*), 17.09.2013.

²⁹ Telefoniczna informacja biskupstwa Görlitz, 13.08.2013.

³⁰ Ankieta Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu wśród parafii rzymsko-katolickich.

Partnerami kontaktowymi w dziedzinie: **Media** były w odniesieniu do podobszaru: Radio i telewizja Saksońskie Kanały Edukacyjne i Szkoleniowe Görlitz (*Sächsische Ausbildungs- und Erprobungskanäle Görlitz, SAEK*)³¹; w podobszarze mediów drukowanych skontaktowano się najpierw z administracją powiatu Görlitz i spółką Europastadt GörlitzZgorzelec GmbH, aby zidentyfikować regionalne ponadgraniczne media drukowane. W toku dalszych badań skierowano pytania do Regional Magazin Gruppe, Federalnego Związku Towarzystw Niemiecko-Polskich (*Bundesverband der Deutsch-Polnischen Gesellschaft*), Neisse Verlag Görlitz i magazynu „Region 24”.

Sprawozdanie z prac badawczych

Wypowiedzi jakościowe: przepływy i bariery

Według ewaluacji stron internetowych samorządów w powiecie Görlitz na 23.07.2013, 21 spośród 54 miast i gmin utrzymuje **partnerstwa** z polskimi samorządami. Po stronie polskiej poza Zawidowem wszystkie samorzady powiatu zgorzeleckiego mają przynajmniej jedną gminę partnerską w powiecie Görlitz [**Związek Miast Polskich**].

Przesłanką dotyczącą intensywności transgranicznych partnerstw samorządowych mogą być **wspólne posiedzenia rad miast i gmin** partnerów w badanym regionie. Zgodnie z umową o partnerstwie miast Görlitz i Zgorzelec z roku 2004, co roku odbywa się wspólne posiedzenie rad miejskich. Dodatkowo w latach 2005, 2009 i 2013 przeprowadzono wspólne niepubliczne spotkania robocze. Ponadto oba miasta dysponują od 1995 roku komisją, która zajmuje się współpracą obu miast i spotyka się co miesiąc. Omawiane są wtedy aktualne tematy dotyczące współpracy.³² W pozostałych gminach – jak się zdaje – porównywalne posiedzenia się nie odbywają.³³

W polskiej części badanego regionu administracje samorządowe pytano o to, ilu Niemców prosiło o informacje w biurach informacyjnych administracji i jakich obszarów tematycznych to dotyczyło. **Odsetek niemieckich interesantów jest generalnie marginalny**. W urzędzie miejskim w Zgorzelcu był to dotychczas mniej więcej jeden procent wszystkich zapytań; w pozostałych ankietowanych samorządach zapytania zdarzały się okazjonalnie lub nie było ich wcale. Tematycznie zapytania w Zgorzelcu, Bogatyni

³¹ Skontaktowano się również pisemnie z Saksońskim Krajowym Urzędem ds. Radiofonii Prywatnej i Nowych Mediów (*Sächsische Landesanstalt für privaten Rundfunk und neue Medien, SLM*), stacją Mitteldeutscher Rundfunk (MDR) oraz niektórymi stacjami prywatnymi, jednak nie udzieliły one odpowiedzi na zapytania.

³² Informacja urzędu miejskiego w Zgorzelcu, 2013.

³³ Przykładowo, według pisemnej informacji z Urzędu Miasta i Gminy w Pieńsku z 16.12.2013 od 2008 do 2013 roku nie organizowano wspólnych sesji rad gmin z przedstawicielami gmin z powiatu Görlitz.

i Pieńsku dotyczyły przede wszystkim ofert turystycznych oraz wydania planów miast. Ponadto przedmiotem pojedynczych zapytań w Zgorzelcu były informacje dotyczące możliwości inwestowania oraz wystawiania dowodów osobistych osobom z podwójnym obywatelstwem.

Generalnie podczas wywiadów także w innych obszarach badawczych okazało się, że odmienna **struktura administracji i podział kompetencji** stanowi przeszkodę w uzgadnianiu spraw transgranicznych, przede wszystkim drogą służbową. Negocjacje na zasadzie równości odgrywają przy tym najwyraźniej ważną rolę.

Na **szczeblu powiatów** istnieje wiele porozumień w sprawie współpracy. Wymienić tu należy:

- „Porozumienie o sąsiedzkiej współpracy pomiędzy powiatem Görlitz, Republika Federalna Niemiec, a powiatem zgorzeleckim, Rzeczpospolita Polska” („*Vereinbarung über nachbarschaftliche Zusammenarbeit zwischen dem Landkreis Görlitz, Bundesrepublik Deutschland, und dem Kreis Zgorzelec, Republik Polen*“)³⁴, podpisane 1 grudnia 2010 roku w Zgorzelcu przez obu starostów,
- podpisane 7 listopada 2012 roku w Görlitz „Porozumienie w sprawie wzajemnej wymiany informacji o zagrożeniach dotyczących powodzi, pożarów, klęsk żywiołowych i innych poważnych wypadków”³⁵.

W podobszarze **Media** niemal niemożliwe jest uzyskanie danych dotyczących wyłącznie badanego regionu. Zasięg nadawania telewizji i radia i struktury dystrybucji mediów drukowanych nie pokrywają się z granicami badanego regionu. Dzięki dostępności radia internetowego zasięg nadawania jest jednak i tak mało istotny, ponieważ bliskość geograficzna nie jest warunkiem odbierania danej stacji.

W podobszarze **Radio i telewizja** istnieje mniej ofert medialnych specyficznych dla położenia przy granicy niż w wypadku mediów drukowanych. Według wypowiedzi jednego z wolontariuszy Saksońskich Kanałów Edukacyjnych i Szkoleniowych Görlitz należy przypuszczać, że prywatne stacje lokalne muszą szczególnie silnie zaspokajać lokalny popyt, aby zapewnić sobie słuchaczy. Ponadto dla mniejszych stacji prawdopodobnie zbyt dużym kosztem jest świadczenie usług tłumaczeniowych. W konsekwencji wydaje się, że polska publiczność nie wchodzi w grę jako grupa docelowa dla lokalnych stacji radiowych.³⁶ Po stronie polskiej mniejszość niemiecka stworzyła sobie własny program telewizyjny i radiowy. *Schlesien Journal* jest w Polsce emitowany przez TVP Opole, TVP Katowice i TVP Silesia. Format radiowy Schlesien Aktuell jest nadawany przez Radio Opole. Obie audycje ukazują się wyłącznie w języku niemieckim [Pro Futura 2013].

³⁴ Porozumienie zostało sporządzone w języku polskim, a podana w nawiasie nazwa niemiecka stanowi tłumaczenie własne autorów i może różnić się od oficjalnej wersji niemieckiej, która się jeszcze nie ukazała.

³⁵ Jak w przypisie poprzednim.

³⁶ Informacja telefoniczna jednego z wolontariuszy SAEK Görlitz, 23.10.2013.

Na pograniczu polsko-niemieckim ukazują się różne **media drukowane**. Niemożliwe jest jednak uchwycenie statystyki sprzedaży/dystrybucji w badanym regionie. I tak magazyn „DIALOG”, wydawany przez Towarzystwo Niemiecko-Polskie (*Deutsch-Polnische Gesellschaft*), ukazuje się co kwartał w Polsce i w Niemczech. Nakład wynosi według DPGBV 5 tysięcy w (całych) Niemczech i 1600 w Polsce. W Niemczech nakład składa się z 4 tysięcy egzemplarzy sprzedawanych abonentom i jednego tysiąca egzemplarzy, sprzedawanych w księgarniach na dworcach i lotniskach. W Polsce jest tysiąc abonentów, 300 egzemplarzy sprzedaje się w księgarniach Empik, a kolejnych 300 osobom zainteresowanym. Osoba kontaktowa nie potrafiła podać dokładniejszych danych. Poza tym brak własnych miejsc dystrybucji w badanym regionie.³⁷

„Silesia Nova” to kwartalnik poświęcony kulturze i historii, wydawany w języku niemieckim. Ukazuje się w Dreźnie i Wrocławiu. Neisseverlag ma siedzibę w Dreźnie. Powiaty Görlitz i Żytawa (*Landkreise Görlitz und Zittau*) nie odgrywają ważniejszej roli pod względem statystyki sprzedaży. Do 2004 roku w Neisse Verlag ukazywał się miesięcznik kulturalny „Soda”, którego edycję wstrzymano ze względów ekonomicznych. „Soda” była ostatnio rozdawana w kilkunastu tysiącach egzemplarzy (nakład: 18.000) także w pobliżu granicy (PL/CZ/D)³⁸.

Magazyn „REGION 24” ukazuje się również co kwartał w wersji niemieckiej i polskiej. Magazyn jest dostępny w całej Polsce w sklepach sieci Empik, Ruch i Inmedio, w salonach prasowych w Saksonii, a także m.in. w Berlinie, Chociebużu (*Cottbus*) i Guben. Nakładu w badanym regionie również nie da się ściśle określić. Do roku 2013 łącznie, magazyn ukazywał się w łącznym nakładzie 12 tysięcy (po 6 tysięcy) w Niemczech i Polsce. Według informacji dyrektora nakład spada z przyczyn ekonomicznych (trudny rynek ogłoszeń) od 2014 roku o połowę w każdej wersji.³⁹

Transgraniczne powiązania w obszarze Mediów należy w obecnym stanie badań ocenić jako niewielkie. Kryterium dwujęzyczności jest spełniane rzadko zarówno w wypadku mediów drukowanych, jak i radia i telewizji. Przymuszczać w wypadku mniejszych prywatnych stacji i wydawnictw, silniej na pierwszy plan wybijają się względy ekonomiczne. Ponadto przynajmniej po stronie niemieckiej jest najwyraźniej tylko niewielki popyt na dwujęzyczny krajobraz mediów. Po stronie polskiej mniejszość niemiecka stworzyła sobie własny program radiowy i telewizyjny – jednak w języku niemieckim. Ankietowane media drukowane wyspecjalizowały się głównie w określonych tematach, takich jak sztuka, kultura i język i należy je raczej zakwalifikować do czasopism specjali-

³⁷ Mailowa informacja jednej z redaktorek Polsko-Niemieckiego Magazynu „DIALOG”, 16.10.2013.

³⁸ Mailowa informacja od jednego z wydawców Neisse Verlag, 16.10.2013.

³⁹ Mailowa informacja od dyrektora „Region 24” z 11.11.2013.

stycznych. Wszystkie ukazują się co kwartał. Obie okoliczności przemawiają za tym, że czasopisma te nie potrafią przemówić do szerszej publiczności.

3.4.10. Infrastruktura techniczna

Infrastruktura techniczna, obejmująca m.in. sieci wodne i kanalizacyjne, energetykę i telekomunikację oraz dostęp do Internetu, zaspokaja elementarne potrzeby ludzi. Jej niezawodne funkcjonowanie jest dla wielu obywateli ważnym elementem jakości życia. Zwłaszcza w słabo zaludnionych i wyludniających się obszarach infrastruktura techniczna musi również bronić się pod względem ekonomicznym. Dlatego należy jej używać możliwie najefektywniej.

Przy badaniu tej sfery w pierwszym rzędzie interesujące jest to, czy w ogóle istnieje infrastruktura transgraniczna lub czy infrastruktura w jednym kraju jest do dyspozycji mieszkańców z obu stron granicy; jeśli istnieje, to na ile jest wykorzystywana.

Sprawozdanie z prac badawczych

Sieć wodna i kanalizacyjna

Zapytanie skierowane do wszystkich graniczących z Polską wodnych i kanalizacyjnych związków celowych wykazało, że z jednym wyjątkiem nie ma linii pod Nysą, a przez to prawie wszędzie brakuje infrastrukturalnego warunku wzajemnych powiązań.

Wyjątek stanowią pod tym względem Neißeau i Pieńsk. Już od 1995 roku Neißeau współkorzysta z oczyszczalni ścieków polskiego miasta, a od końca 2013 roku – po ukończeniu odpowiedniego wodociągu – z Polski do Niemiec dostarczana jest również woda pitna [Miasto Pieńsk 2013]⁴⁰.

Energetyka

Linie przesyłowe przez granicę wprawdzie istnieją, ale od czasu zliberalizowania rynku energii elektrycznej w roku 2000 nie są już zbierane dane [Statistisches Landesamt 2013].

Telekomunikacja i Internet

Powiat Görlitz zbadał od października do grudnia 2012 roku sytuację pod względem telefonii komórkowej na swoim terenie. Na specjalnie utworzonej stronie internetowej

⁴⁰ Informacja z Urzędu Miasta Pieńsk, e-Mail z 16.12.2013.

<http://funkloch.landkreis.gr> stworzono dla obywateli i innych zainteresowanych osób możliwość wpisywania miejsc braku zasięgu i miejsc niedostatecznego zasięgu, podzielonych według czterech największych oferentów (Deutsche Telekom, Vodafone, O2, E-Plus). Z rezultatów zrobiono następnie mapę.

W efekcie można stwierdzić, że bezpośrednio na granicy polsko–niemieckiej występują niewątpliwe skupiska miejsc pozbawionych zasięgu, przede wszystkim na północ od Görlitz i wokół Bad Muskau, ale można je znaleźć również na terenach bardziej oddalonych od granicy (np. wokół miejscowości Niesky i Löbau) oraz na granicy czesko–niemieckiej [Landkreis Görlitz, 2013, s. 5 (pdf s. 7)]. Ogólnie rzecz biorąc, można by zatem wysnuć wniosek, że dałoby się tu polepszyć sytuację poprzez wspólne działania po obu stronach Nisy. Silne sygnały polskich sieci były jednak przede wszystkim przedmiotem krytyki wielu uczestników, cytowanych dosłownie w sprawozdaniu końcowym, ponieważ niesie to przecież ze sobą dla nich wyższe koszty używania telefonu.

Teza, na której opiera się niniejsze badanie – że współpraca transgraniczna i wynikające z niej powiązania polepszają jakość życia, jest tu zatem tylko częściowo słuszna. Dopóki telefonowanie za pośrednictwem sieci zagranicznych jest związane z wyższymi kosztami, nie można wychodzić z założenia, że odesłanie do sieci zagranicznych będzie akceptowane przez obywateli; mało prawdopodobne wydaje się też, że polscy oferenci zezwolą na współużytkowanie ich infrastruktury przez niemiecką konkurencję. Należy zauważyć, że ze strony Komisji Europejskiej, zwłaszcza komisarz Neelie Kroes, prowadzone są starania o zakaz opłat roamingowych (patrz np. [The Guardian 2013]).

Na temat transgranicznych dostaw Internetu brak danych obejmujących większy obszar. Należy jedynie zwrócić uwagę na to, że w gminie Neißeaue pewien prywatny oferent sprzedaje łącza DSL, odbierające sygnały radiowe z masztów nadawczych w Pieńsku [www.dsl-neisseaue.de].

3.4.11. Bezpieczeństwo publiczne, ochrona ludności i ochrona przyrody

Ten obszar obejmuje przede wszystkim współpracę władz w dziedzinie bezpieczeństwa, ochrony ludności i ochrony przyrody. Konkretnych danych w dziedzinie **bezpieczeństwa publicznego** dostarcza urzędowa statystyka przestępczości Krajowego Urzędu Kryminalnego Saksonia (*Landeskriminalamt (LKA) Sachsen*). Partnerami kontaktowymi są LKA, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (*Sächsisches Staatsministerium des Innern, SMI*) i Komenda Policji w Görlitz (*Polizeidirektion Görlitz*). W odniesieniu do **ochrony ludności** zapytanie skierowano do Urzędu Ochrony Przeciwpożarowej, Ochrony Ludności i Ratownictwa Powiatu Görlitz (*Amt für Brand-, Katastrophenschutz und Rettungswesen des Landkreises Görlitz*). Po stronie polskiej zwrócono się do Powiatowej Straży Pożarnej w Zgorzelcu i Powiatowego Centrum Zarządzania Kryzysowego.

W odniesieniu do powiązań transgranicznych w dziedzinie **ochrony środowiska i przyrody** trudnością był już sam dobór kwantyfikowalnych wskaźników. Z tego powodu zapytania w zakładach zagospodarowania odpadami, Saksońskim Ministerstwie Środowiska i Rolnictwa (*Staatsministerium für Umwelt und Landwirtschaft, SMUL*) i Urzędzie Ochrony Środowiska Powiatu Görlitz (*Umweltamt des Landkreises Görlitz*) skupiały się na wypowiedziach jakościowych na temat ramowych warunków prawnych i porozumień, kooperacji oraz trudności w zapewnieniu efektywnej transgranicznej ochrony środowiska.

Generalnie wyszukiwano dane na temat transgranicznych powiązań dotyczących:

- wspólnych polsko-niemieckich operacji w badanym regionie w dziedzinie ochrony ludności, straży pożarnej, ratownictwa, policji,
- czynów karalnych przypisywanych podejrzanym z Polski w obszarze działania Komendy Policji w Görlitz,
- podejrzanych o czyny karalne z kraju sąsiedniego na szczeblu powiatów,
- instytucjonalnej współpracy i wzajemnych uzgodnień w dziedzinie ochrony środowiska i przyrody.

Bezpieczeństwo publiczne

Dane ilościowe i jakościowe dotyczące natężenia przestępczości transgranicznej

W podobszarze działań policji ukazująca się co roku Policyjna Statystyka Kryminalna Krajowego Urzędu Kryminalnego Saksonii (*Polizeiliche Kriminalstatistik des Landeskriminalamtes (LKA) Sachsen*) dostarcza zgodnie ze stanem akt i odpowiednim stanem dochodzenia w chwili zbierania informacji wskazówek na temat nie będących Niemcami podejrzanych o czyny karalne i sprawców oraz regionalnego rozkładu przestępczości na pograniczu dolnośląsko-saksońskim.

Podobnych źródeł brak niestety po stronie polskiej; obywatelstwo sprawcy czynu karalnego nie jest już w Polsce ujmowane w statystykach, ponieważ według wypowiedzi jednego z przedstawicieli polskiej straży granicznej jest uważane za nieistotne.⁴¹ Tylko za lata 2008-12 istnieją dane na temat nielegalnej migracji i nielegalnego zatrudnienia, obejmujące również obywatelstwo sprawcy. Za ten sam okres istnieją również dane dotyczące przemytu i produkcji narkotyków oraz kradzieży pojazdów.

Według danych statystycznych LKA Saksonia większość nie pochodzących z Niemiec **podejrzanych o czyny karalne** pochodzi z krajów sąsiadujących z Saksonią. W wypadku czynów karalnych, które nie dotyczą ustawy pobytowej, ustawy o postępowaniu

⁴¹ Wypowiedź podczas odbytych w ramach Projektu warsztatów w Łagowie, 24.09.2013.

w sprawach azylu lub ustawy o swobodzie przemieszczania się obywateli UE, mniej więcej co szósty wykryty cudzoziemiec pochodzi z Polski (por. [LKA Sachsen 2013, s. 9]). W powiecie Görlitz (*Landkreis Görlitz*) wykryto w 2012 roku łącznie 3.008 nie będących Niemcami podejrzanych o czyny karalne, a w porównaniu z rokiem 2011 liczba ta wzrosła o 878 osób. Ze względu na brak danych nie można jeszcze przedstawić dokładniejszych informacji na temat obywatelstwa tych nie będących Niemcami podejrzanych wykrytych w powiecie Görlitz (por. [LKA Sachsen 2013, s. 26]).

Liczba **czynów karalnych** ogółem, a także czynów karalnych nie naruszających prawa o cudzoziemcach w gminach saksońskich graniczących bezpośrednio z Polską, wzrosła w porównaniu z rokiem 2011. I tak w roku 2012 w saksońskich gminach graniczących bezpośrednio z Polską zarejestrowano łącznie 13.239 czynów karalnych, czyli łącznie o 1.499 więcej niż w roku 2011. W wypadku czynów karalnych nie naruszających prawa o cudzoziemcach zarejestrowano w gminach saksońskich graniczących bezpośrednio z Polską w 2012 roku 12.407 czynów karalnych, czyli o 1.090 więcej niż w roku 2011. Liczba 3.585 nie pochodzących z Niemiec podejrzanych, wykrytych w 2012 roku w 49 saksońskich gminach na granicy państwa, oznacza wzrost w stosunku do roku 2011 o 930 osób. W wypadku podejrzanych o przestępstwa pospolite cudzoziemców wykrytych w saksońskich gminach na granicy państwa chodzi głównie o obywateli Polski (727 podejrzanych). Te przestępstwa to według informacji Komendy Policji w Görlitz głównie kradzieże w sklepach i kradzieże metalu. Także w całej Saksonii wśród wykrytych podejrzanych nie będących Niemcami dominują obywatele polscy (por. [LKA Sachsen 2012, s. 70]).

Wypowiedzi jakościowe: powiązania i bariery

W **działalności policji** istnieją różnorodne powiązania transgraniczne. Według informacji komendanta policji wielu niemieckich funkcjonariuszy w Komendzie Policji w Görlitz włada językiem polskim, a niektórzy mówią w nim nawet płynnie. Ponadto niebawem zostanie zatrudniony polski funkcjonariusz. Ewenementem na skalę całych Niemiec jest wspólna grupa dochodzeniowa Nysa (*gemeinsame Fahndungsgruppe (GFG) Neiße*), złożona z dziesięciu polskich i dziesięciu niemieckich funkcjonariuszy. W celu dalszej poprawy współpracy istnieje też międzynarodowe biuro kontaktowe, obsadzone przez jednego funkcjonariusza niemieckiego. W przyszłości przewidziane jest zatrudnianie większej ilości policjantów dwujęzycznych. Z doświadczenia wynika, że osobiste kontakty z Polską wyraźnie poprawiają współpracę. W Komendzie Policji w Görlitz są na przykład funkcjonariusze mający partnerów życiowych po stronie polskiej. Największe trudności polegają według oceny Komendy Policji w Görlitz na odmienności przepisów i procedur.⁴²

⁴² Informacje komendanta policji z Komendy Policji w Görlitz z 05.11.2014.

Od 2010 roku istnieją wspólne, obsadzone przez funkcjonariuszy z Niemiec i Polski komisariaty w Ludwigsdorfie i Świecku (koło Frankfurtu nad Odrą/Słubic). Oczekuje się efektywniejszego wykorzystania dzięki temu istniejących środków i większego poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców pogranicza. Poza tym prowadzone są wspólne patrole. Polska straż graniczna prowadzi ponadto w Zgorzelcu „Punkt Przyjmowania Osób i Regionalnej Wymiany Informacji”, który ma duży wpływ na wspólną pracę policji, ponieważ np. zbierają się w nim informacje. Jego zadania obejmują m.in.:

- współpracę z Inspektorem Policji Federalnej (*Bundespolizeiinspektion*) w Ludwigsdorfie,
- realizację postanowień wynikających z rozporządzenia Dublin II i Europejskiego Nakazu Aresztowania,
- zapytania kierowane do państw strefy Schengen, np. na temat ewentualnie sfałszowanych dokumentów pobytowych, danych osobistych właścicieli pojazdów, danych pojazdów (także pojazdów wodnych),
- stwierdzanie miejsca pobytu i zamieszkania osób,
- stwierdzanie pochodzenia broni, pojazdów i materiałów niebezpiecznych,
- tłumaczenie spotkań i komunikacja z inspektoratami Policji Federalnej w Ludwigsdorfie i Ebersbach-Neugersdorf.

Od pewnego czasu działa ponadto grupa dochodzeniowa „Nysa” (*Fahndungsgruppe „Neiße”*), złożona z dziesięciu policjantów z policji powiatowej w Zgorzelcu i dziesięciu z saksońskiej policji krajowej (*Landespolizei Sachsen*). Policjanci wykonują codziennie wspólną służbę, obejmującą całą Saksonię oraz polskie powiaty zgorzelecki, bolesławiecki i lubański. Jako sukcesy przytacza się dane, według których w pierwszych siedmiu miesiącach 2013 roku odnaleziono złodziejskie łupy wartości 1,5 mln złotych (ok. 360.000 euro, stan z 06.01.2014), w tym pojazdy wartości ok. miliona złotych (ok. 240.000 euro); aresztowano zaś 51 poszukiwanych osób. Z punktu widzenia polskich ankietowanych nie ma więc barier dla współpracy policji.

W odniesieniu do podobszaru: **ratownictwo/ochrona przeciwpożarowa/ochrona ludności** brak konkretnych danych ilościowych, np. na temat wspólnych polsko-niemieckich operacji pogotowia ratunkowego czy straży pożarnej w powiecie Görlitz. Udało się jedynie uzyskać wypowiedzi jakościowe na temat transgranicznej współpracy w dziedzinie ratownictwa, ochrony przeciwpożarowej i ochrony ludności. **Powiązania transgraniczne** w tych trzech dziedzinach mają według wypowiedzi rozmówców **niedostateczny** charakter. Bariera językowa między obu krajami była przy tym określana mianem istotnego problemu. Ponadto zmiany personalne na szczeblach kierowniczych po stronie polskiej prowadzą często do przerwania zbudowanych już transgranicznych relacji. Budowę relacji utrudniają dodatkowo różnice w systemach administracji między Polską

i Niemcami. Tak na przykład trudno układa się dwustronna wymiana między województwami po stronie polskiej ze szczeblem powiatów po stronie niemieckiej. Kooperacja w dziedzinie ochrony ludności ogranicza się głównie do wzajemnego przekazywania informacji. Jako przykład można tu wymienić przekazywanie przez stronę polską informacji o stanie wód w razie powodzi.

W chwili obecnej nie może być mowy o rozwiniętej ponadgranicznej współpracy w badanym regionie w dziedzinie ratownictwa, ochrony przeciwpożarowej i ochrony ludności. Wyniki badania demonstrują, że dotychczasowe starania o sprawną współpracę transgraniczną w tej dziedzinie nie są jeszcze zadowalające.⁴³

Wrażenie, że transgraniczne powiązania w tej dziedzinie są jeszcze mało rozwinięte, potwierdza także po stronie polskiej Centrum Zarządzania Kryzysowego powiatu zgorzeleckiego – brakuje podstaw prawnych.⁴⁴ Komenda Powiatowa Straży Pożarnej wskazuje, że do 2010 roku odbywały się wspólne ćwiczenia. Zapytany pracownik straży pożarnej zauważa, że nie jest to konieczne, ponieważ zasoby kadrowe i wyposażenie techniczne polskiej straży pożarnej są jego zdaniem wystarczające.

Niemniej – po części na wyższym szczeblu politycznym – istnieją porozumienia o współpracy transgranicznej, np. w dziedzinie ochrony ludności. Na szczeblu landów i województw oraz na szczeblu ogólnokrajowym istnieją **umowy o wzajemnej pomocy w razie katastrof i klęsk żywiołowych**, np. podpisana w Warszawie „Umowa z 10 kwietnia 1997 roku między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o wzajemnej pomocy podczas katastrof i klęsk żywiołowych i innych poważnych wypadków”. Na tej podstawie w 2002 roku między polskim Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Saksońskim Ministerstwem Spraw Wewnętrznych (*Sächsisches Staatsministerium des Inneren*) zawarto porozumienie o tej samej nazwie. Ponadto pomiędzy dawnym powiatem grodzkim Görlitz (*kreisfreie Stadt Görlitz*) i powiatem zgorzeleckim istniały również zawarte w 2006 i 2007 roku umowy o ochronie ludności i ochronie przeciwpożarowej, które zostały jednak unieważnione wskutek reformy powiatowej i utworzenia na nowo powiatu Görlitz z dniem 1 sierpnia 2008 roku.⁴⁵

W obszarze **ochrony środowiska i przyrody** istnieją sporadyczne załączki transgranicznej współpracy. Należy tu wymienić ustawę implementującą polsko-niemieckie porozumienie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko (*Deutsch-Polnische Umweltverträglichkeitsprüfungs-Vereinbarung*). Weszła ona w życie od 2007 roku, umożliwiając ocenę przedsięwzięć o znacznym oddziaływaniu na środowisko w innym państwie, z przepisową partycypacją władz i społeczeństwa w ramach jednolitej i uzgodnionej pro-

⁴³ Osobista informacja szefa Urzędu Ochrony Przeciwpożarowej, Ochrony Ludności i Ratownictwa powiatu Görlitz (*Amtsleiter Brand- und Katastrophenschutz und Rettungswesen des Landkreises Görlitz*), 09.07.2013.

⁴⁴ Mailowa informacja od Centrum Zarządzania Kryzysowego powiatu zgorzeleckiego, 28 sierpnia 2013 roku.

⁴⁵ Mailowa informacja Starostwa Powiatowego w Zgorzelcu.

cedury [„Bundesanzeiger“ 2007, s. 595]⁴⁶. I tak powiat Görlitz wypowiedział się w sprawie budowy instalacji wiatrowych i modernizacji elektrowni Turów⁴⁷. Analogicznie dotyczyło to strony polskiej w wypadku budowy biogazowni. Według informacji szefowej Urzędu Ochrony Środowiska Powiatu Görlitz doświadczenia ze wspomnianych spraw świadczą o ciągłej poprawie formalnych procesów wzajemnej partycypacji⁴⁸.

Z powodu przekraczania norm pyłu zawieszonego miasto Görlitz zostało w 2008 roku zobowiązane do sporządzenia planu utrzymywania powietrza w czystości. Obejmował on również jedno działanie po stronie polskiej (modernizację ciepłowni przy ul. Groszowej). Po udanej realizacji nastąpiło porozumienie w sprawie dalszych działań transgranicznych dotyczących zewnętrznych źródeł emisji pyłu zawieszonego. Urząd Ochrony Środowiska Powiatu Görlitz widzi jednak jeszcze trudności z porozumieniem się w sprawie opalania domów oraz emisji z elektrowni Turów. Istnieją spore różnice w podstawach prawnych. I tak z perspektywy niemieckiej ewidentnie brakuje rozporządzenia takiego jak 1. Federalne rozporządzenie w sprawie ochrony przed imisją (*Bundesimmissionschutzverordnung, BImSchV*), regulujące na przykład wymogi stawiane instalacjom do spalania paliw stałych. Brak tu możliwości oddziaływania poprzez transgraniczną partycypację władz i społeczeństwa, tak jak w przypadku instalacji wymagających zezwolenia.⁴⁹

Jako konkretne transgraniczne przedsięwzięcie w dziedzinie ochrony środowiska należy wymienić wspólną, dofinansowaną przez EFRR inwestycję gmin Pieńsk i Neißeaue, dotyczącą budowy oczyszczalni ścieków z siedzibą po stronie polskiej i połączonej z siecią wodną Neißeaue (patrz też obszar: Infrastruktura techniczna)⁵⁰. Prócz tego niemieckie Federalne Ministerstwo Środowiska, Ochrony Przyrody i Bezpieczeństwa Reaktorów (*Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit*) współfinansowało działania na rzecz modernizacji systemu zaopatrzenia w wodę pitną w Zgorzelcu w okresie 2006-2012⁵¹.

Ponadto niekiedy odbywają się spotkania robocze przedstawicieli powiatu zgorzeleckiego z niemieckimi partnerami w celu uzgodnienia zezwoleń z zakresu prawa wodne-

⁴⁶ Dzięki temu właściwe urzędy w Niemczech i Polsce dysponują informacjami o przedsięwzięciach oddziałujących na środowisko na skalę transgraniczną. Por. mailowa informacja Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Wydział Spraw Terenowych w Jeleniej Górze z 09.09.2013.

⁴⁷ Informacja Urzędu Ochrony Środowiska Powiatu Görlitz i Wydziału Ochrony Środowiska i Zagospodarowania Przestrzennego Urzędu Miasta i Gminy w Bogatyni, wrzesień/październik 2013.

⁴⁸ Informacja szefowej Urzędu Ochrony Środowiska Powiatu Görlitz z 15.10.2013.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Mailowa informacja wiceburmistrza gminy miejsko-wiejskiej Pieńsk z 16.12.2013.

⁵¹ Mailowa informacja przedstawicielki Wydziału Promocji i Współpracy z Zagranicą z Urzędu Miasta Zgorzelca z 27.08.2013.

go, dotyczących Nysy Łużyckiej⁵². W związku z projektem budowy oczyszczalni ścieków odbyło się już ok. 15 polsko-niemieckich spotkań przedstawicieli Neißeau i Pieńska⁵³.

Osobiste ponadgraniczne kontakty zdają się być szczególnie ważne również w dziedzinie ochrony środowiska i przyrody, ponieważ ze względu na odmienne szczeble hierarchii w administracji droga służbowa często okazuje się trudna. Także podział kompetencji na szczeble administracyjne i decyzyjne jest w dziedzinie ochrony środowiska odmienny. Polskie samorządy mają tu znacznie więcej uprawnień, co przypuszczalnie stawia mniejsze gminy ze względu na zasoby merytoryczne i kadrowe przed problemami z implementacją ustawodawstwa unijnego⁵⁴.

3.4.12. Zakończenie

Z przeglądu dostępności danych w badanych obszarach tematycznych jasno wynika, że ocena obecnego stanu powiązań transgranicznych musi w tej chwili pozostawać cząstkowa. Wiele informacji opiera się na wybranych przykładach. Aby można było pokusić się o ugruntowane wnioski, konieczna jest tu systematyczna analiza poszczególnych obszarów tematycznych. Niniejsze badanie może posłużyć w tej mierze za punkt wyjścia.

W toku wyszukiwania informacji bardzo wyraźnie ujawniły się różnice między niemiecką i polską strukturą administracji oraz stanem prawnym w zakresie zbierania danych w obu krajach. O ile określone dane po stronie niemieckiej są zbierane przez urzędy statystyczne i udostępniane na życzenie, to po stronie polskiej w większości przypadków przy analizie powiązań transgranicznych nie można skorzystać z oficjalnych źródeł statystycznych. W wypadku dużej liczby wskaźników należy jednak stwierdzić, że przepływy transgraniczne odgrywają jak dotąd znikomą rolę w systemach wskaźników urzędowej statystyki obu krajów, jak to zauważono także w wypadku przedsięwzięcia MORO, dotyczącego transgranicznych regionów metropolitalnych na zachodnioeuropejskich pograniczach [BMVBS, 2011, s. 42]. *Cross-Border Friendship Database* stanowi obiecującą metodę publicznego udostępniania porównywalnych zestawów danych na skalę transgraniczną. Ta baza danych jest prowadzona wspólnie przez Czeski Urząd Statystyczny, Bawarski Krajowy Urząd Statystyki i Przetwarzania Danych (*Bayerisches Landesamt für Statistik und Datenverarbeitung*), Saksoński Krajowy Urząd Statystyczny (*Statistisches Landesamt des Freistaats Sachsen*) oraz Urząd Statystyczny we Wrocławiu (patrz baza danych pod adresem: <http://cbfd.czso.cz/cbfd/>) i zawiera dane dla odnośnych krajów i regionów aż do szczebla NUTS 3. Niemniej obecnie z wyjątkiem danych na temat migracji również ona nie dysponuje prawie żadnymi danymi na temat powiązań transgranicznych.

⁵² Mailowa informacja ze Starostwa Powiatowego w Zgorzelcu z 06.09.2013.

⁵³ Mailowa informacja z Urzędu Miasta i Gminy w Pieńsku z 16.12.2013.

⁵⁴ Informacja szefowej Urzędu Ochrony Środowiska Powiatu Görlitz z 15.10.2013.

3.5. Wybrane wyniki i próby interpretacji

3.5.1. Wprowadzenie

Niniejszy podrozdział ma za zadanie przedstawić wybrane wyniki sześciu spośród dziewięciu badanych obszarów. Wybór ten obejmuje dane, które w dużym stopniu spełniają kryteria oceny (por. Metodyka), w szczególności dostępność w całym badanym regionie, aktualność i częstotliwość. W większości pochodzą one z oficjalnych źródeł statystycznych, jak Federalny Urząd Statystyczny (*Statistisches Bundesamt*), Saksoński Krajowy Urząd Statystyczny (*Statistisches Landesamt Sachsen*) i Główny Urząd Statystyczny. Ponadto w niektórych przypadkach prezentowane są też wyniki badań jakościowych, by przekazać informacje o przepływach w obu podregionach badanego regionu.

Wspomniane sześć obszarów to:

- Demografia,
- Edukacja,
- Gospodarka, w szczególności handel detaliczny,
- Praca,
- Ochrona zdrowia i opieka zdrowotna,
- Turystyka.

Dostępne dane są jak na razie niekompletne i tylko w wyjątkowych przypadkach porównywalne po stronie polskiej i niemieckiej. Często po stronie niemieckiej istnieją dane, których w Polsce nie gromadzi się w ogóle lub gromadzi przynajmniej nie w tym samym zakresie. Poza tym istnieje zasadniczy problem, że miejsca źródłowe i docelowe transgranicznych przepływów rejestruje się z różną dokładnością wzgl. na rozbieżnym poziomie przestrzennym – w zbadanych źródłach danych znany jest przykładowo region pochodzenia, ale miejsce docelowe prezentowane jest tylko ogółem na szczeblu krajowym, jak w przypadku wskaźnika „Odpyły z powiatu Görlitz do Rzeczypospolitej Polskiej” czy w przypadku „Noclegów niemieckich turystów” (kraj związkowy, powiat czy gmina pochodzenia nieznanie) w odpowiednich polskich powiatach. W związku z tym odpowiednio ograniczone jest znaczenie źródeł w odniesieniu do badanych aspektów, które sformułowano na wstępie. Niemniej jednak pierwsza ewaluacja dostępnych danych powinna być ukierunkowana na poniższe pytania:

- Jak silnie wykształcone są powiązania transgraniczne?
- Jak daleko pod względem przestrzennym sięgają powiązania transgraniczne?
- Jak z upływem czasu rozwinęły się powiązania transgraniczne w wyniku integracji europejskiej?

Kolejne informacje dostarcza ankieta przeprowadzona od listopada 2012 do lutego 2013 roku w powiecie Görlitz i powiecie zgorzeleckim, w której pytano również o cel, miejsce docelowe i częstotliwość przekraczania granicy. Jej wyniki prezentowane są osobno jako wstęp do niniejszego podrozdziału.

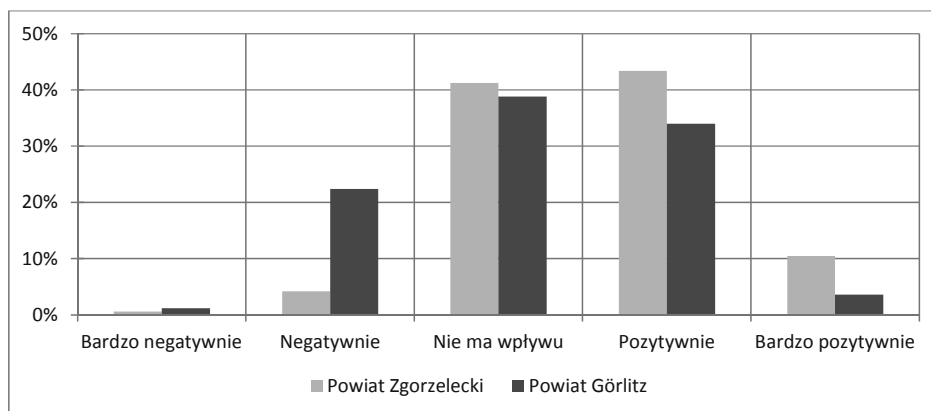
Wyniki ankiety

W ramach ankiet w powiecie Görlitz i powiecie zgorzeleckim pytano po pierwsze o wpływ położenia przygranicznego na postrzeganie własnej jakości życia, po drugie o cel, częstotliwość i miejsce docelowe przekraczania granicy. W przypadku pierwszego punktu zadano pytanie otwarte. Odpowiedzi respondentów dostarczyły informacji o motywach, ale także o przeszkodach, które ankietowani utożsamiają z granicą i które wpływają na ich zainteresowanie transgranicznymi działaniami. Natomiast drugie pytanie dostarcza informacji o konkretnych codziennych transgranicznych praktykach.

3.5.1.1. Oddziaływanie bliskości granicy na postrzeganą jakość życia

W ankiecie zadano dwa pytania dotyczące oceny wpływu granicy na życie mieszkańców: „Jak bliskość granicy wpływa na jakość twojego życia?“, tutaj ocena następowała w oparciu o skalę od „bardzo negatywnie“ do „bardzo pozytywnie“ oraz „nie ma wpływu“. Kolejne pytanie brzmiało „Jak przejawia się ten wpływ?“, gdzie możliwe było podanie maksymalnie czterech przykładów. Problematyczny okazał się brak kategorii wyboru „i taki, i taki“, ponieważ respondenci w pytaniu otwartym wymieniali pozytywne i negatywne aspekty i w tym przypadku zaznaczano albo sumę zerową „nie ma wpływu“, albo „negatywnie“ i „pozytywnie“ łącznie. Stąd poniższe wyniki należy traktować z zastrzeżeniem.

Rys. 3.5. Odpowiedzi ankietowanych na pytanie „Jak bliskość granicy wpływa na jakość twojego życia?“ (możliwe kilka odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Obok dużej grupy około 40% ankietowanych⁵⁵ zarówno po stronie polskiej jak i niemieckiej, którzy nie przypisują granicy żadnego wpływu (lub wpływ neutralny, p.w.), ponad połowa polskich respondentów⁵⁶ (54%) wpływ granicy ocenia pozytywnie do bardzo pozytywnie. W powiecie Görlitz tylko prawie 38% odpowiedzi przypadają na obie te kategorie, mniej więcej tyle samo na „nie ma wpływu“ (39%). Silniejszy kontrast pojawia się przy kategoriach odpowiedzi „negatywnie“ do „bardzo negatywnie“: Te odpowiedzi wybrało łącznie około 24% niemieckich ankietowanych (ew. przy równoczesnym wyborze pozostałych kategorii) oraz tylko niecałe 5% zapytanych w polskim regionie objętym badaniem.

Poniżej omówiono pokrótce odpowiedzi na pytanie otwarte, jak wpływ bliskości granicy oddziałuje na jakość życia. Spośród odpowiedzi **pozytywnie** oceniających oddziaływanie bliskości granicy, najwięcej wskazań respondentów⁵⁷ odnosiło się (w kolejności malejącej) do:

- **możliwości zakupowych, atrakcyjnych produktów i usług** (łącznie 252 wskazań, z czego 129 od polskich (PL) i 126 od niemieckich (DE) ankietowanych), w tym szczególnie:
 - możliwości taniego tankowania (50 wskazań wyłącznie niemieckich ankietowanych),
 - dostępności towarów, których nie ma we własnym kraju lub przynajmniej we własnej miejscowości (43 wskazania, z czego 21 PL i 22 DE),
 - niższych cen towarów (łącznie 42 wskazania, z czego 23 PL i 19 DE)
 - wyższej jakości produktów niż we własnym kraju (17 wskazań tylko polskich ankietowanych),
 - ponadto często podawano tylko „zakupy“ bez bardziej szczegółowego uzasadnienia (57 wskazań po stronie polskiej i 6 po stronie niemieckiej),
- **aktywności turystycznej i sportowej, ofert rekreacyjnych i celów podróży** (ogółem 140 wskazań, z czego 86 PL i 54 DE) oraz **ofert kulturalnych wzgl. wydarzeń** (ogółem 37 wskazań, z czego 30 PL i 7 DE),

⁵⁵ Przy obliczaniu przedstawionych udziałów za podstawę brano zawsze liczbę odpowiedzi na to pytanie. Było to 475 odpowiedzi (przy 474 ankietowanych) w powiecie zgorzeleckim oraz 414 odpowiedzi (przy 393 ankietowanych) w powiecie Görlitz.

⁵⁶ W dalszej części opracowania dla wszystkich ankietowanych w polskiej części regionu objętego badaniem stosuje się skrócone pojęcie „polscy ankietowani“, analogicznie „niemieccy ankietowani“ dla części niemieckiej. Nie oznacza to, że koniecznie mamy do czynienia z osobami posiadającymi dane obywatelstwo, ponieważ nie pytano o nie w ankiecie.

⁵⁷ Ankietowani wymienili ogółem 969 pojedynczych aspektów, które pogrupowano do celów ewaluacji. W niniejszej prezentacji kilka pojedynczych wskazań mogło pochodzić od tylko jednej osoby, np. gdy wszystkie spośród czterech przykładów odnosiły się do możliwości zakupowych.

- **różnorodności kulturowej i wymiany kulturalnej** (ogółem 62 wskazania, z czego 32 DE i 30 PL oraz możliwości styczności z **językiem sąsiada** wzgl. jego nauki (35 wskazań, z czego 25 PL i 10 DE),
- **możliwości pracy** (ogółem 48 wskazań, z czego 46 PL i 2 DE),
- **możliwości rozwoju dla przedsiębiorstw**, np. możliwości pozyskania nowych partnerów biznesowych i klientów (ogółem 31 wskazań, z czego 22 PL i 9 DE).

Negatywne oceny były istotnie mniej liczne. Większość wskazań niemieckich ankietowanych odnosiła się do **przestępczości** (100 wskazań), gdzie wymieniano głównie kradzieże oraz poczucie braku bezpieczeństwa. Wszystkie inne przykłady stanowią pojedyncze wskazania, np. nadal istniejące bariery graniczne dla transgranicznej działalności biznesowej (6 wskazań), rosnące ceny (5 wskazań po stronie polskiej) oraz słaby dostęp do Internetu wzdłuż granicy (3 wskazania po stronie niemieckiej).

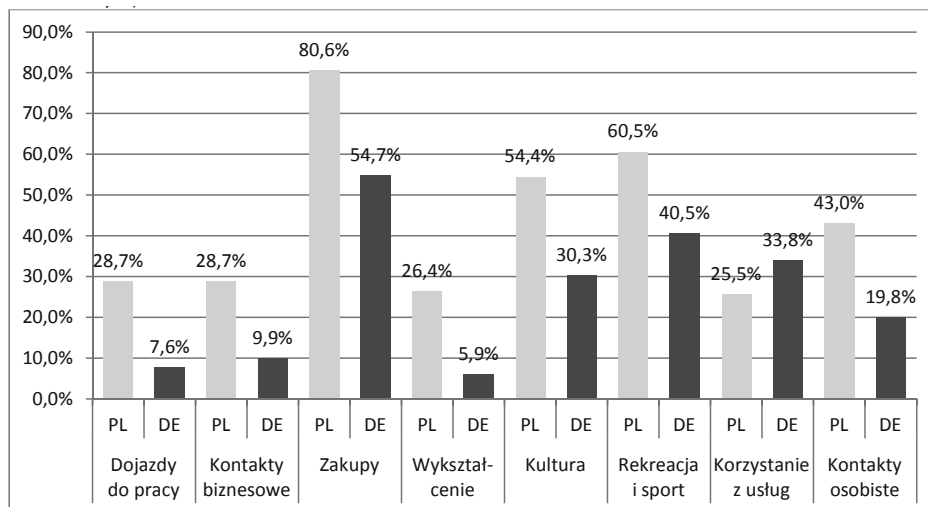
Podsumowując należy stwierdzić, że **pozytywne wpływy położenia przygranicznego** były **wymieniane** przez ankietowanych mieszkańców obu powiatów **istotnie częściej i klarowniej** niż aspekty negatywne. Przeważają przy tym zalety ekonomiczne, ale także spotkanie z sąsiadem odgrywa pewną rolę. Poza tym respondenci zauważają możliwości, jakie kraj sąsiedni oferuje mieszkańcom w życiu codziennym, w szczególności też przy spędzaniu czasu wolnego. Negatywnie odbierane są przede wszystkim skutki różnicy w poziomie rozwoju gospodarczego, która wykorzystywana jest do pewnych powiązań transgranicznych (głównie przestępczości). Tutaj okazuje się, że w porównaniu z pozytywnymi aspektami i z wyjątkiem przestępczości częściej wymieniane są specyficzne obserwacje bądź indywidualne doświadczenia, które wskazywane są tylko przez nielicznych ankietowanych. Ze wskazań wynika też, że większy odsetek polskich ankietowanych postrzega bliskość granicy pozytywnie do bardzo pozytywnie niż wśród niemieckich respondentów. Można to w szczególności przypisać występującej w powiecie Görlitz i dostrzeganej przez szeroką opinię publiczną przestępczości.

3.5.1.2. Cel przekraczania granicy

Następnie w ankiecie zapisywano cel przekraczania granicy w oparciu o osiem zaproponowanych punktów (p.n.), jego częstotliwość i miejsce docelowe. W przypadku częstotliwości można było wybierać między: codziennie, kilka razy w tygodniu, raz na tydzień, kilka razy w miesiącu, kilka razy w roku i rzadziej. Miejsce docelowe miało być podawane jako odpowiedź otwarta, bez przyporządkowania do kategorii. Ze względu na niekompletne odpowiedzi na to pytanie, przedstawiono tu jedynie częstotliwość wskazanych celów, dla których ankietowani przekraczają granicę kilka razy w roku i częściej. Problematycznie przedstawia się tu rozbieżne sformułowanie w obu wersjach językowych kwestionariusza. Podczas gdy w polskiej wersji mowa była tylko o „granicy“, w nie-

mieckiej wersji pytano specjalnie o „polsko-niemiecką granicę”. Mimo to ankietowani w obu przypadkach wymieniali też czeskie miejscowości.

Rys. 3.6. Częstotliwość wskazań poszczególnych celów przekraczania granicy (dane w procentach wszystkich ankietowanych)

Legenda: PL – Powiat Zgorzelecki, DE – Powiat Görlitz

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Większość ankietowanych po stronie polskiej i niemieckiej przekracza granicę, by **zrobić zakupy** w kraju sąsiednim (około 80% Polaków i 55% Niemców). **Rekreacja i sport** znajdują się dla ankietowanych na drugim miejscu, z udziałem 60% polskich i 40% niemieckich ankietowanych. Dla polskich respondentów dużą rolę (55% wszystkich pytań) odgrywa poza tym **korzystanie z ofert kulturalnych**, a dla Niemców ważny powód wizyty w kraju sąsiednim stanowi przede wszystkim **korzystanie z usług**, do których zalicza się głównie tankowanie i wizytę w restauracji (34% ankietowanych). **Zatrudnienie, partner biznesowy, uczęszczanie do szkoły lub miejsce nauki zawodu** w kraju sąsiednim wymienili natomiast tylko nieliczni, głównie polscy ankietowani. **Kontakty osobiste** są powodem przekraczania granicy państwowej dla 43% polskich i 20% niemieckich respondentów.

Prezentacja wyników ankiety pokazuje wyraźnie, że transgraniczne powiązania są obecne w życiu codziennym mieszkańców pogranicza. W poszczególnych dziedzinach życia są one jednak bardzo różnie rozwinięte. Dlatego w kolejnej części przedstawione zostaną dane dotyczące demografii oraz wybrane obszary tematyczne.

3.5.2. Demografia

W niniejszej części prezentowane są dane informujące o ukształtowaniu transgranicznych przepływów ludności. Ze względu na lepszą dostępność danych po stronie niemieckiej dane zawarte w niniejszym podrozdziale dotyczą przede wszystkim ludności polskiej w Niemczech, a szczególnie w Saksonii i na dolnośląsko-saksońskim pograniczu.

Liczba, udział i rozkład przestrzenny mieszkańców z kraju sąsiedniego

Na dzień 31.12.2012 ludność z obywatelstwem polskim w Saksonii liczyła 7.661 osób. Stanowiły one około 0,2% wszystkich osób mieszkających w Saksonii oraz blisko 8% cudzoziemców. Można przy tym zauważyć lekki wzrost tych udziałów w minionych latach.

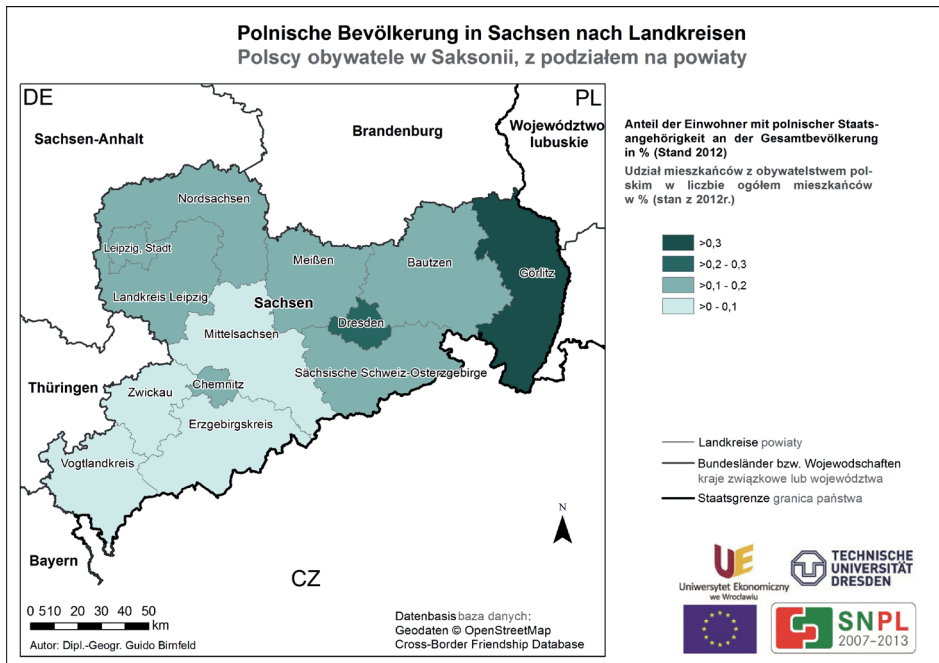
Tabela 3.3. Liczba i udział polskich mieszkańców w ludności Saksonii w latach 2006–2012

Udział polskich mieszkańców w ludności Saksonii							
rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ludność ogółem	4.249.774	4.220.200	4.192.801	4.168.732	4.149.477	4.054.182	4.050.204
– w tym cudzoziemcy	84.407	86.283	84.820	84.991	86.145	89.136	97.156
– w tym Polacy	5.751	6.196	5.982	5.994	6.241	6.710	7.661
odsetek cudzoziemców	1,99%	2,04%	2,02%	2,04%	2,08%	2,20%	2,40%
odsetek Polaków wśród cudzoziemców	6,81%	7,18%	7,05%	7,05%	7,24%	7,53%	7,89%
odsetek Polaków ogółem	0,14%	0,15%	0,14%	0,14%	0,15%	0,17%	0,19%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Saksońskiego Krajowego Urzędu Statystycznego (Statistisches Landesamt Sachsen) i Bazy Danych Genesis (Genesis-Datenbank), Centralny Rejestr Cudzoziemców (Ausländerzentralregister) i Bieżąca Statystyka Ludności (Fortschreibung des Bevölkerungsstandes).

W zakresie rozkładu przestrzennego rys. 3.7. przedstawia udział obywateli polskich w powiatach i miastach na prawach powiatu Saksonii w ogóle społeczeństwa w 2012 roku. Powiat Görlitz (*Landkreis Görlitz*) wykazuje wyraźnie najwyższy udział polskich mieszkańców, na drugim miejscu, z dużo niższym udziałem, uplasowało się miasto Dreżno. Powiaty Miśnia (*Meißen*), Budziszyn (*Bautzen*), Szwajcaria Saksońska-Wschodnie Rudawy (*Sächsische Schweiz-Osterzgebirge*), okolice Lipska oraz Północna Saksonia (*Nordsachsen*) i miasto Chemnitz wykazują natomiast niższe udziały. Najniższy odsetek polskich mieszkańców posiadają powiaty zachodniej Saksonii oraz powiat środkowo-saksoński (*Landkreis Mittelsachsen*).

Rys. 3.7. Udział ludności polskiej w saksońskich powiatach i miastach na prawach powiatu w 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Saksońskiego Krajowego Urzędu Statystycznego 2013.

W celu ewaluacji tych wartości należy odnieść się do studium wykonanego przez Instytut Ifo (*Ifo-Institut*) w Dreźnie nt. rozkładu przestrzennego obywateli krajów sąsiednich w Niemczech [Lehmann, Nagl 2012]. W 2012 roku Instytut Ifo zbadał, w których

powiatach mieszka ponadprzeciętnie dużo, a gdzie poniżej przeciętnie mało obywateli wszystkich państw sąsiadujących z Niemcami.⁵⁸

Na podstawie tych obliczeń Lehmann i Nagl opracowali mapy obywateli poszczególnych krajów sąsiadujących z Niemcami.⁵⁹ Wynika z nich bardzo wyraźnie, że na prawie wszystkich pograniczach obywatele bezpośrednio graniczącego państwa sąsiedniego są ponadprzeciętnie silnie reprezentowani w tych powiatach. I tak np. w Bawarii i Saksonii wzdłuż niemiecko-czeskiej granicy mieszka ponadprzeciętnie dużo obywateli czeskich (patrz rys. 3.8), w Badeni-Wirtembergii, Kraju Saary i Nadrenii-Palatynacie ponadprzeciętnie dużo obywateli francuskich. Jedyny wyjątek stanowią Polacy: w ich przypadku występują skupiska w kilku zachodnioniemieckich powiatach, przede wszystkim w Nadrenii Północnej-Westfalii. Bezpośrednio przy granicy tylko w mieście na prawach powiatu Frankfurcie nad Odrą reprezentowanych jest podobnie wiele obywateli polskich; w Berlinie, w graniczących z Polską powiatach w Meklemburgii-Pomorzu Przednim oraz w powiecie Görlitz mieszka co najmniej ponadprzeciętnie wiele Polaków. Całkiem inaczej sytuacja wygląda szczególnie w brandenburskich powiatach nad Odrą i Nysą, w których mieszka poniżej przeciętnie mało Polaków [Lehmann & Nagl 2012, 33-34].

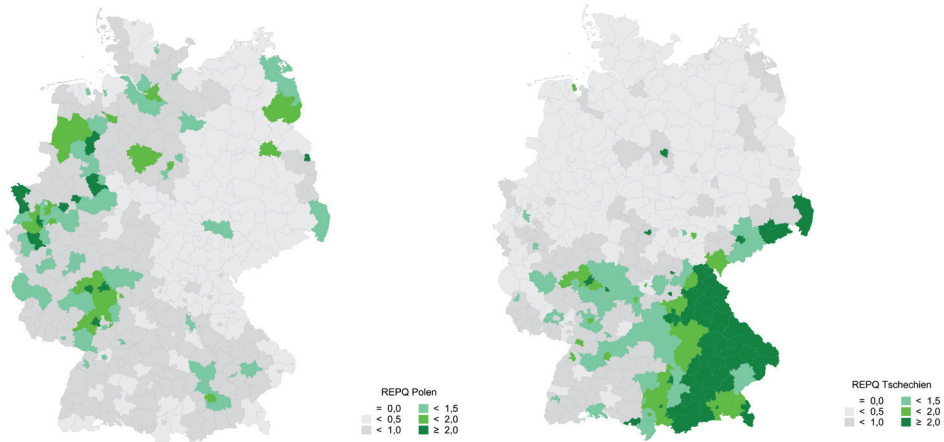
Na węższym obszarze poddanym badaniu w ramach niniejszego projektu obserwuje się więc ponadprzeciętną reprezentację obywateli polskich.

Z powodów wskazanych w podrozdziale 4 w polskim regionie objętym badaniem musiano skorzystać z próby. W poniższej tabeli zestawiono dane ankietowanych samorządów dotyczące mieszkańców z obywatelstwem niemieckim zameldowanych na pobyt stały w powiecie zgorzeleckim z września/października 2013 roku z ostatnimi aktualnymi danymi publicznej statystyki z grudnia 2012 roku. Gmina Sulików nie potrafiła podać odnośnych informacji.

⁵⁸ W tym celu na poziomie powiatów dokonano ewaluacji danych meldunkowych, obliczając tak zwany wskaźnik występowania (*Repräsentationsquotient*) (*REPQ*), przedstawiający relację między udziałem osób z obywatelstwem państwa sąsiedniego mieszkających w danym powiecie w ogólnej liczbie obywateli tego państwa mieszkających w Niemczech a udziałem wszystkich mieszkańców tego powiatu w ogólnej liczbie mieszkańców Niemiec. Oznacza to, że jeżeli wskaźnik występowania jest mniejszy niż 1,0, to w danym powiecie mieszka poniżej przeciętnie mało obywateli kraju sąsiedniego; jeżeli wskaźnik jest większy niż 1,0, to mieszka tam ponadprzeciętnie dużo obywateli kraju sąsiedniego [Lehmann&Nagl 2012, s. 31 i n].

⁵⁹ Obliczanie wskaźnika występowania przedstawiono na przykładzie obywateli polskich w powiecie Görlitz: Dnia 31.12.2012 mieszkało tam 2.471 obywateli polskich; przy liczbie 532.374 Polaków mieszkających w całym Niemczech stanowi to 0,46%. W powiecie Görlitz na ten sam dzień mieszkało 264.673 z 80.524.000 mieszkańców Niemiec, co stanowi 0,33%. REPQ wg Lehmann i Nagla wylicza się dzieląc 0,46% przez 0,33%, co daje 1,4. W powiecie Görlitz mieszka więc ponadprzeciętnie dużo polskich obywateli.

Rys. 3.8. Wizualizacja wskaźnika występowania dla Polaków (po lewej) oraz dla Czechów (po prawej) w Niemczech, na poziomie powiatów.

Źródło: Lehmann & Nagl, 2012.

Tabela 3.4. Obywatele niemieccy ze stałym zameldowaniem w samorządach powiatu zgorzeleckiego.

Gmina	Mieszkańcy (1) liczba (2012)	Obywatele niemieccy ze stałym zameldowaniem (2)	
		liczba (2013)	udział (obliczony na podstawie wartości z lat 2012 i 2013)
Bogatynia (miasto i gmina)	24.614	6	0,02%
Węgliniec	8.739	0	0,00%
Pieńsk (miasto i gmina)	9.351	0	0,00%
Zawidów	4.356	4	0,09%
Zgorzelec (gmina)	8.344	23	0,28%
Zgorzelec (miasto)	32.278	12	0,04%

Źródła: Cross border friendship database (1), informacje poszczególnych samorządów we wrześniu/październiku 2013 roku (2).

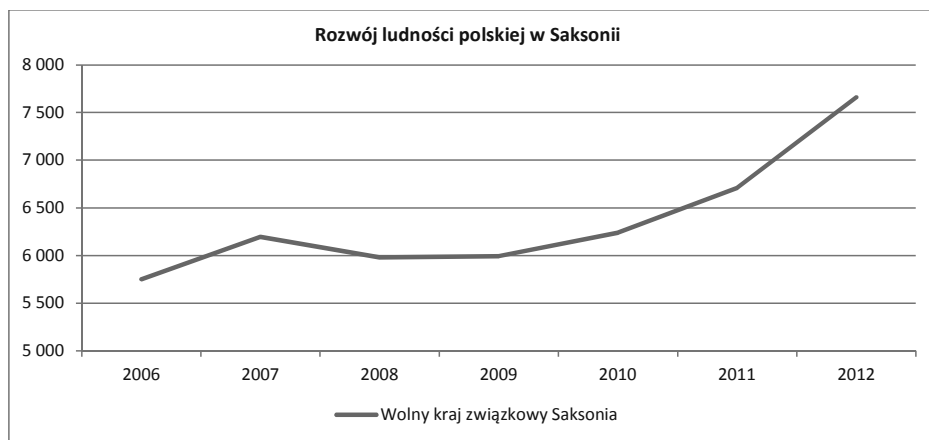
Najwyższy odsetek i absolutnie najwyższą liczbę Niemców zameldowanych na stałe wykazuje gmina wiejska Zgorzelec z udziałem ok. 0,3%. W gminie miejskiej Zgorzelec mieszka na stałe dwanaścioro Niemców; dziewięcioro zameldowało się na pobyt tymczasowy. Według informacji udzielonych przez Urząd Miasta i Gminy w Pieńsku, w gminie

mieszkają Niemcy, którzy pozostają jednak zameldowani w Niemczech, przypuszczalnie za względu na zalety związane z pracą, świadczeniami socjalnymi i opieką zdrowotną.⁶⁰

*Ewolucja liczby ludności polskiej w Saksonii na przestrzeni lat
– generalna tendencja wzrostowa*

Kiedy przyjrzymy się rozwojowi ludności polskiej w Saksonii na przestrzeni lat (obecnie dostępne są tylko dane za okres 2006-2012), to obserwuje się trend wzrostowy. W 2007 roku osiągnięto pierwszy szczyt, po którym nastąpił spadek w 2008 roku. Dopiero od 2010 roku można stwierdzić ponowny, szybki wzrost aż do dnia dzisiejszego (rys. 3.9).

Rys. 3.9. Rozwój ludności polskiej w Saksonii w latach 2006-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Saksońskiego Krajowego Urzędu Statystycznego, Centralny Rejestr Cudzoziemców w 2013 roku.

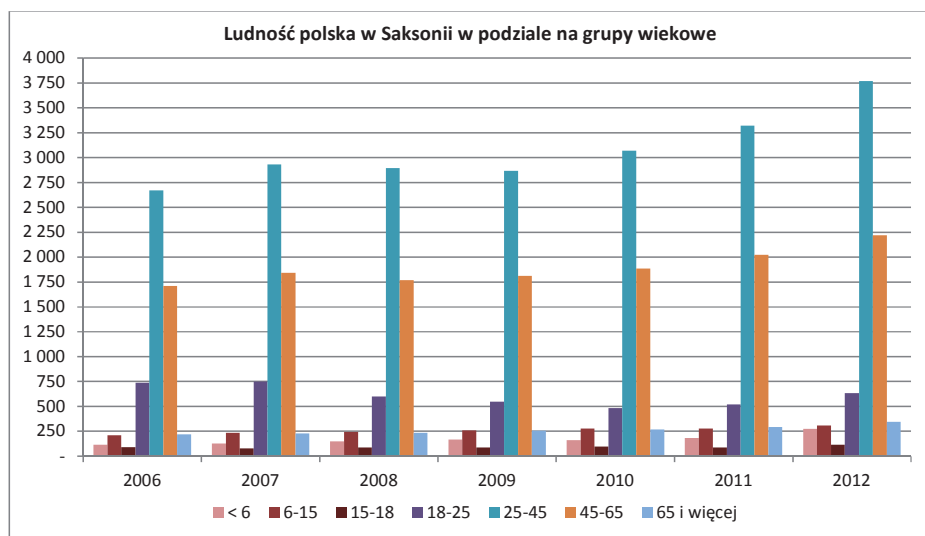
Tym samym przystąpienie Polski do strefy Schengen dnia 21.12.2007 i związane z tym zniesienie kontroli na granicach wewnętrznych UE nie doprowadziły bezpośrednio do wzrostu liczby ludności polskiej zameldowanej w Saksonii. W oparciu o liczby z 2011 i 2012 roku należy raczej założyć, że zapewnienie swobodnego przepływu pracowników dla Polaków od maja 2011 roku sprzyja wzrostowi liczby ludności polskiej w Saksonii.

Porównanie grup wiekowych pokazuje, że grupa 25– do 44-latków reprezentowana jest najsilniej i najpóźniej od 2009 roku coraz szybciej rośnie. Podobne, choć nieco słab-

⁶⁰ Pisemna informacja przedstawicielki Miasta i Gminy w Pieńsku z 16.12.2013.

sze tendencje zaobserwować można w przypadku drugiej najliczniejszej grupy: 45 – do 64-latków. Ogółem notuje się generalny trend wzrostowy także wśród najmłodszych Polaków (0-17 lat) oraz osób powyżej 65 lat. Jedynie w grupie 18 – do 24-latków stwierdzić można fazę spadku w okresie 2007-2010.

Rys. 3.10. Ludność polska w Saksonii w podziale na grupy wiekowe w latach 2006–2012

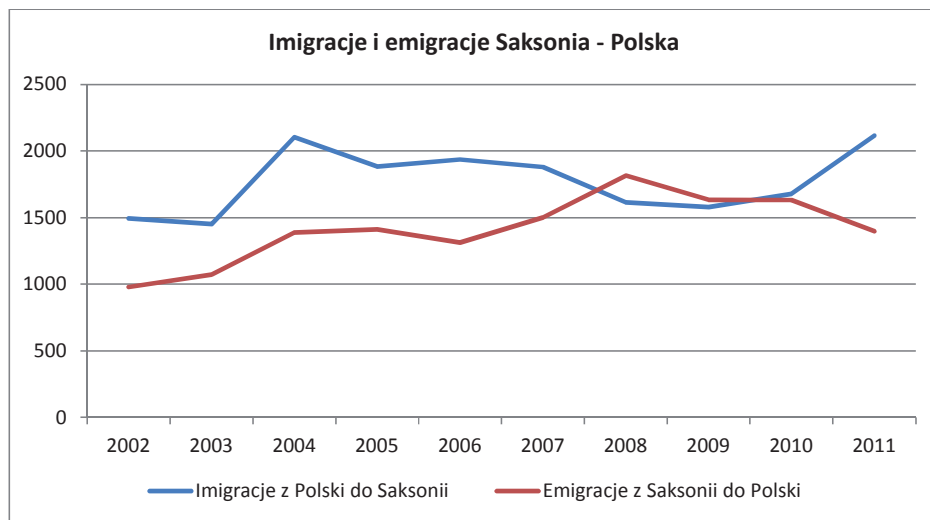

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Saksońskiego Krajowego Urzędu Statystycznego 2013.

Migracja – zmienne tendencje

Jeżeli przyjrzymy się ruchom migracyjnym, to w całej Saksonii zaobserwować można wyższą liczbę imigracji z Polski w latach 2002 do 2007 oraz od 2010 roku. Rok 2004, w którym nastąpiło przystąpienie Polski do UE, wykazuje pierwszą kulminację imigracji, choć również emigracje do Polski wzrosły w porównaniu z dwoma poprzedzającymi latami. W 2008 roku osiągnięto najwyższą wartość odpływów, a od 2010 roku imigracja ponownie przewyższa emigrację. W 2011 roku, w którym weszła w życie swoboda przepływu pracowników z Polski, notuje się dotychczasowy szczyt napływów z Polski do Saksonii.

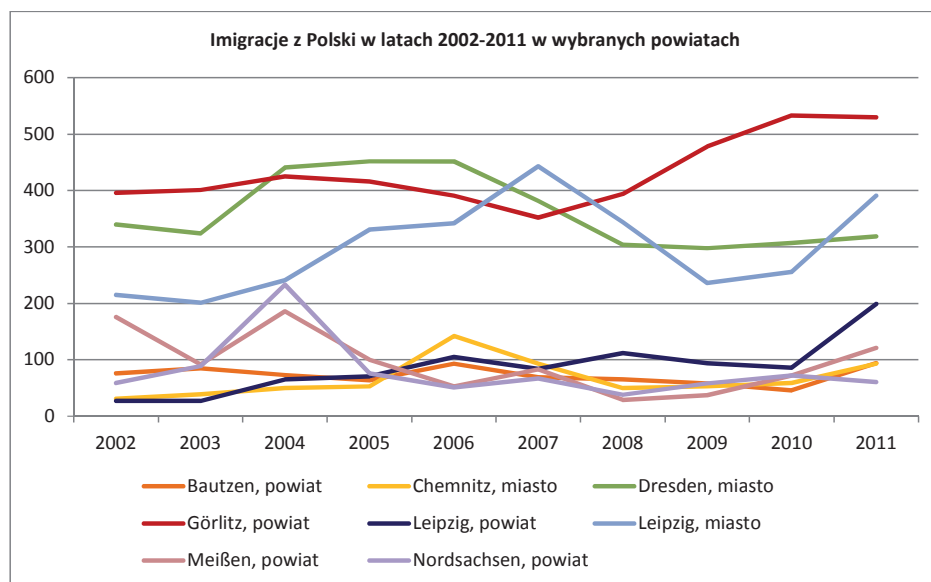
Rys. 3.11. Imigracje z Polski do Saksonii i emigracje z Saksonii do Polski w latach 2002–2011.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Cross-border friendship database.

Rysunki 3.12 i 3.13 obrazują ruchy migracyjne z i do Polski dla wybranych saksońskich powiatów i miast na prawach powiatu. Wyraźnie widać, że owe ruchy migracyjne w poszczególnych powiatach przebiegają z różną intensywnością oraz z częściowo rozbieżnymi tendencjami. I tak przykładowo liczba imigracji z Polski do miasta Lipska wzrosła w 2007 roku w stosunku do roku 2006, podczas gdy w powiecie Görlitz i mieście Dreźnie nastąpił spadek. Poza tym dzisiejsze powiaty Północna Saksonia i Miśnia zanotowały od 2003 do 2004 roku podwojenie napływów z Polski, podczas gdy w innych powiatach, jak na przykład w dzisiejszym powiecie Görlitz, rozwój ten wypadł wyraźnie bardziej umiarkowanie.

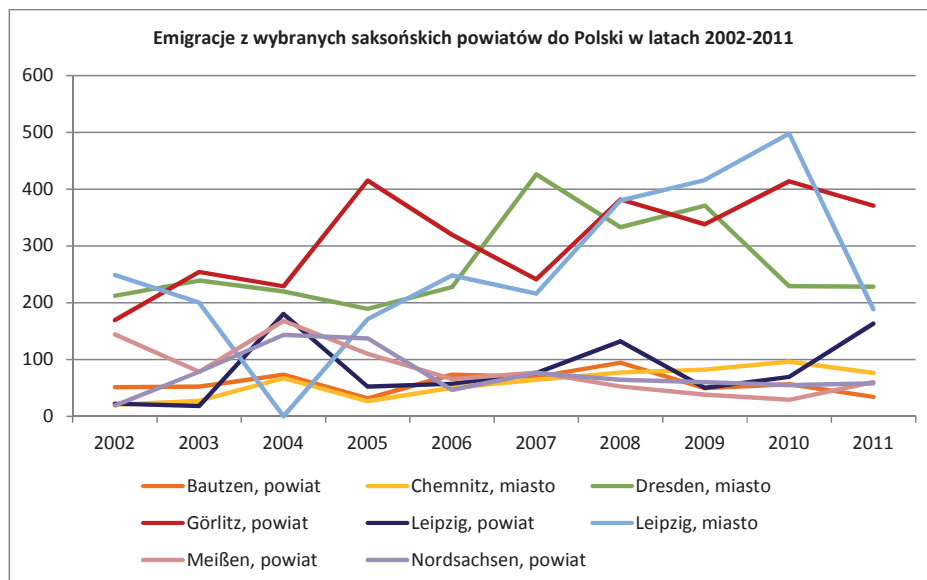
Rys. 3.12. Imigracje z Polski w latach 2002–2011 w wybranych powiatach (stan podziału administracyjnego powiatów po reformie z 2008 roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Cross-border friendship database.

Emigracje z miasta Lipska do Polski spadły w 2004 roku do zera, podczas gdy w dzisiejszym powiecie lipskim (*Landkreis Leipzig*) porównywalnie silnie wzrosły: o 150 osób. W kolejnych latach miasto Lipsk zanotowało rosnącą liczbę odpływów do Polski, które jednak w 2011 roku drastycznie spadły. W dzisiejszych powiatach Północna Saksonia i Miśnia w 2004 roku emigracje wzrosły analogicznie do imigracji, jednak na nieco niższym poziomie.

Rys. 3.13. Emigracje z wybranych saksońskich powiatów i miast na prawach powiatu do Polski w latach 2002-2011 (stan podziału administracyjnego powiatów po reformie z 2008 roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Cross-border friendship database.

Powiat Budziszyn (*Landkreis Bautzen*), który w szerszym ujęciu zaliczono do regionu objętego badaniem w niniejszym projekcie, wykazuje porównywalnie umiarkowane ruchy imigracyjne z Polski i emigracyjne do Polski, które następują na istotnie niższym poziomie niż w powiecie Görlitz, graniczącym bezpośrednio z Rzeczpospolitą Polską.

Zawierane dwunarodowe związki małżeńskie – przede wszystkim na pograniczu

W przypadku polsko-niemieckich małżeństw zawieranych w saksońskich powiatach wyróżnia się powiat Görlitz. Około połowy corocznie zawieranych w Saksonii polsko-niemieckich małżeństw przypada na ten powiat. Ogółem notuje się lekki spadek liczby zawieranych związków małżeńskich w okresie 2006-2012.

Tabela 3.5. Polsko-niemieckie małżeństwa zawierane w Saksonii w latach 2006-2012 w podziale na powiaty (stan podziału administracyjnego na 1 stycznia 2013 roku)

AGS	miasto na prawach powiatu powiat	liczba zawieranych związków małżeńskich						
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
14511	Chemnitz, miasto	3	2	-	1	1	-	1
14521	Erzgebirgskreis	3	3	-	-	1	-	2
14522	Mittelsachsen	2	3	5	1	1	-	1
14523	Vogtlandkreis	1	2	-	2	-	1	2
14524	Zwickau	4	5	4	1	-	1	3
14612	Dresden, miasto	10	13	8	9	8	11	9
14625	Bautzen	2	4	2	3	4	6	3
14626	Görlitz	33	30	32	30	24	27	23
14627	Meißen	3	3	7	3	4	2	2
14628	Sächsische Schweiz-Osterzgebirge	5	3	6	3	5	1	3
14713	Leipzig, miasto	4	5	10	2	5	6	4
14729	Leipzig, miasto	2	-	2	3	3	2	3
14730	Nordsachsen	-	2	2	3	5	2	1
14	Saksonia	72	75	78	61	61	59	57

Źródło: Bieżąca Statystyka Ludności na podstawie danych rejestrowych z 3.10.1990, Saksoński Krajowy Urząd Statystyczny.

Udział zawieranych polsko-niemieckich małżeństw w ogólnej liczbie wszystkich zawieranych małżeństw jest jednak stosunkowo niski i wynosi 0,03% wzgl. 0,02% (powiat Görlitz) oraz 0,004% wzgl. 0,003% (Saksonia), wykazując tendencję spadkową, o ile można to ocenić na przestrzeni tak krótkiego okresu.

W polskim regionie objętym badaniem brak jest zbioru takich danych, dlatego jako przykład wybrano miasto Zgorzelec: w przypadku dwóch do trzech spośród ogółem około 300 zawieranych małżeństw rocznie mamy do czynienia z małżeństwami polsko-niemieckimi.

3.5.3. Rynek pracy

W obszarze: Rynek pracy tylko po stronie niemieckiej dostępne są wyczerpujące dane, które pokrótce przedstawiono i podsumowano poniżej. Po stronie polskiej dostępne są dane jakościowe (por. punkt 3.4.3.).

Należy zwrócić uwagę na to, że wszystkie poniższe niemieckie dane dotyczą **zatrudnionych z ubezpieczeniem społecznym**. Dlatego dane te nie obejmują np. osób wykonujących tzw. „miniprace” (Minijobs). W celu uproszczenia językowego mówi się jednak z reguły wyłącznie o „zatrudnionych” lub „pracownikach”.

Dostępne dane bazują zawsze w miejscu wykonywania pracy rejestrowanych pracowników, a nie w miejscu zamieszkania. Nie uwzględnia się więc pracowników mieszkających w Niemczech, ale pracujących w Polsce („zasada terytorium”). Dane pozwalają przy tym na dwa sposoby postępowania:

- z jednej strony można zbadać liczbę pracowników z obywatelstwem polskim według miejsca zamieszkania w kraju i za granicą na szczeblu powiatu;
- z drugiej strony dostępne są dane dotyczące pracowników z Saksonii i Niemiec mieszkających w Polsce, również na szczeblu powiatu; narodowość nie odgrywa tu żadnej roli.

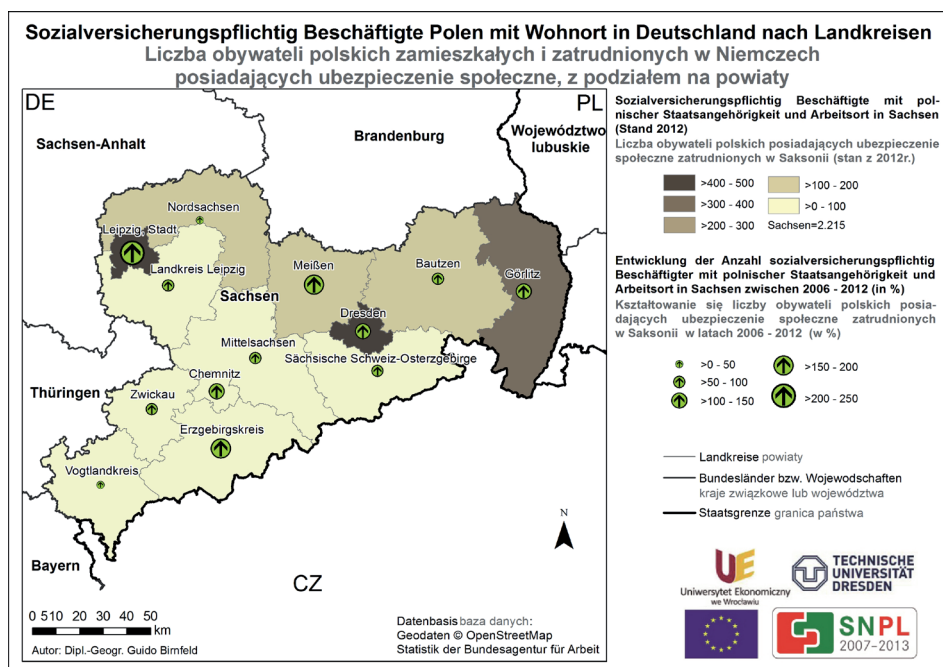
Przy ewaluacji danych na pierwszym miejscu należy postawić pytanie, czy położenie badanego regionu ma konsekwencje dla liczby zatrudnionych Polaków i pracowników mieszkających w Polsce.

Polacy zatrudnieni w Saksonii

Na pierwszy rzut oka można zauważyć, że większość – według liczb bezwzględnych – polskich zatrudnionych z miejscem zamieszkania w Niemczech nie pracuje w przygranicznym powiecie Görlitz, lecz w obu dużych miastach: Dreźnie i Lipsku. Powiat Görlitz zajmuje dopiero trzecie miejsce, ale wyraźnie wyprzedza inne saksońskie powiaty. Należy jednak zauważyć, że liczby bezwzględne nawet w Dreźnie, Lipsku i powiecie Görlitz są stosunkowo niskie i w najlepszym razie znajdują się w przedziale trzycyfrowym.

Na tym tle ciekawy jest udział zatrudnionych Polaków w liczbie zatrudnionych ogółem (por. tabela 3.6). Należy zwrócić przy tym uwagę na podstawę danych, rozbieżną z mapą na rys. 3.14: podczas gdy mapa uwzględnia tylko polskich pracowników mieszkających w Niemczech, tutaj ujęci są wszyscy polscy zatrudnieni (niezależnie od miejsca zamieszkania).

Rys. 3.14. Liczba obywateli polskich zamieszkałych i zatrudnionych w Saksonii, posiadających ubezpieczenie społeczne, w podziale na powiaty, stan: 30.06.2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Federalnej Agencji Pracy (Bundesagentur für Arbeit).

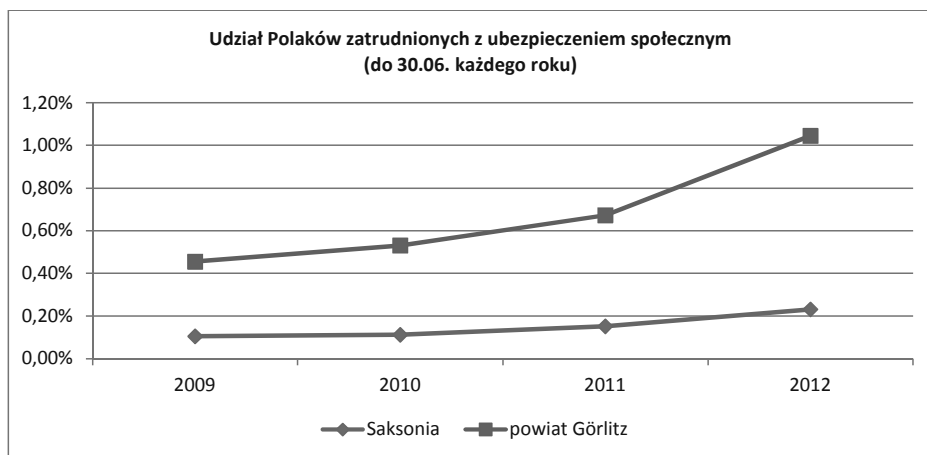
Tabela 3.6. Polacy zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym (według obywatelstwa bez uwzględnienia miejsca zamieszkania), stan 30.06.12

A	B	C
Jednostka terytorialna	Polacy zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym (liczby bezwzględne)	Polacy zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym (udział w ogólnej liczbie pracowników z ub. społ.)
powiat Görlitz	824	1,04%
Drezno, miasto	534	0,23%
Lipsk, miasto	768	0,34%
Saksonia	3.363	0,23%
Niemcy	178.493	0,62%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Federalnej Agencji Pracy (Bundesagentur für Arbeit).

Można wyraźnie zauważyć, że udział polskich pracowników w powiecie Görlitz przekracza zarówno średnią ogólnoniemiecką, jak i saksońską. W porównaniu z oboma dużymi miastami Dreznem i Lipskiem, w których w liczbach bezwzględnych zatrudnionych jest więcej Polaków, niż w powiecie Görlitz, wykazuje on również wyższy odsetek polskich pracowników. Poza tym co czwarty Polak zatrudniony w Saksonii pracuje w powiecie Görlitz, mimo że pracuje tu ogółem tylko co dwudziesty saksoński pracownik [obliczenia własne na podstawie ogólnej liczby zatrudnionych wg Federalnej Agencji Pracy (*Bundesagentur für Arbeit*) 2012].

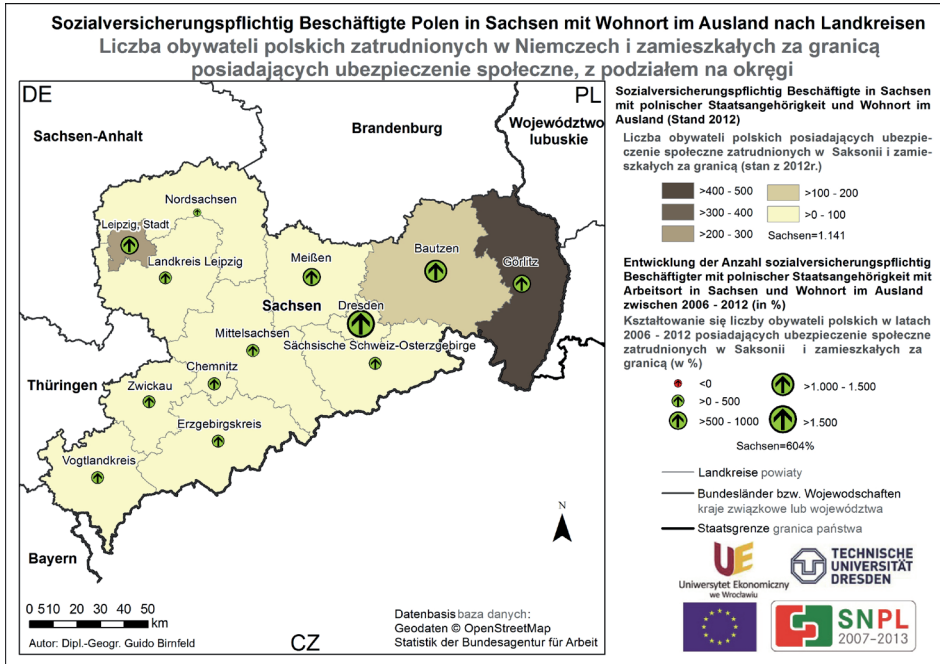
Rys. 3.15. Udział Polaków w ogólnej liczbie zatrudnionych z ubezpieczeniem społecznym w latach 2009-12

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Federalnej Agencji Pracy (*Bundesagentur für Arbeit*).

Przyglądając się osi czasu (patrz rys. 3.15.) można wyraźnie zaobserwować istotny wzrost udziału polskich zatrudnionych w powiecie Görlitz po 1 maja 2011 r., kiedy zasada swobodnego przepływu pracowników zaczęła obowiązywać także polskich obywateli w Niemczech, podczas gdy w całej Saksonii trwa dalszy tylko lekki wzrost z lat poprzednich. Mimo wszystko należy stwierdzić, że dotychczas mamy do czynienia ze zjawiskiem marginalnym.

Rys. 3.16. Liczba obywateli polskich zatrudnionych w Niemczech i zamieszkałych za granicą, posiadających ubezpieczenie społeczne, w podziale na powiaty, stan: 30.06.2012.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Federalnej Agencji Pracy (Bundesagentur für Arbeit).

Rysunek 3.16. przedstawia liczbę bezwzględną Polaków zatrudnionych w poszczególnych saksońskich powiatach, z miejscem zamieszkania za granicą (tzn. niekoniecznie w Polsce). Dane te pozwalają na wnioski związane z migracją wahadłową, przy czym nie zawierają żadnych informacji dotyczących częstotliwości wahadłowego dojeżdżania do pracy. Szczególnie wyróżnia się tu powiat Görlitz jako obszar przygraniczny, po nim plasują się miasto Lipsk i powiat Budziszyn (*Landkreis Bautzen*). W pozostałych powiatach zjawisko to praktycznie nie występuje.

Jeżeli przyjrzymy się udziałowi zatrudnionych mieszkających w Polsce nie uwzględniając obywatelstwa, to jeszcze wyraźniej widać szczególną pozycję powiatu Görlitz (tabela 3.7.).

Tabela 3.7. Zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym z miejscem zamieszkania w Polsce, stan: 30.06.12

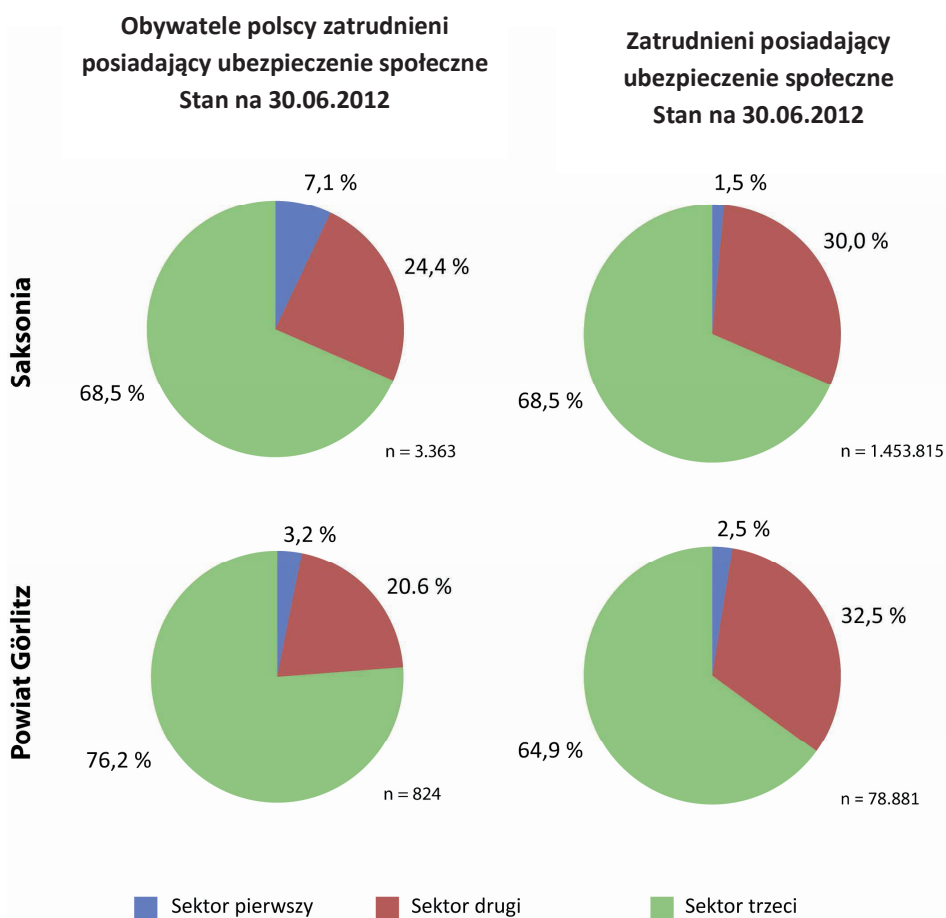
A	B	C
Jednostka terytorialna	Zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym z miejscem zamieszkania w Polsce (liczby bezwzględne)	Zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym z miejscem zamieszkania w Polsce (udział w ogólnej liczbie pracowników z ub. społ.)
powiat Görlitz	452	0,51%
Drezno, miasto	83	0,04%
Lipsk, miasto	307	0,17%
Saksonia	1.243	0,08%
Niemcy	13.140	0,05%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Federalnej Agencji Pracy (Bundesagentur für Arbeit).

Udział zatrudnionych mieszkających w Polsce w liczbie wszystkich zatrudnionych jest dużo wyższy w powiecie Görlitz, niż w skali całych Niemiec czy kraju związkowego oraz w porównaniu z oboma dużymi miastami Dreznem i Lipskiem. Mamy tu jednak do czynienia ze zjawiskiem jeszcze bardziej marginalnym niż w przypadku Polaków pracujących w Saksonii – nawet w powiecie Görlitz tylko co dwusetny pracownik mieszka po drugiej stronie Nisy.

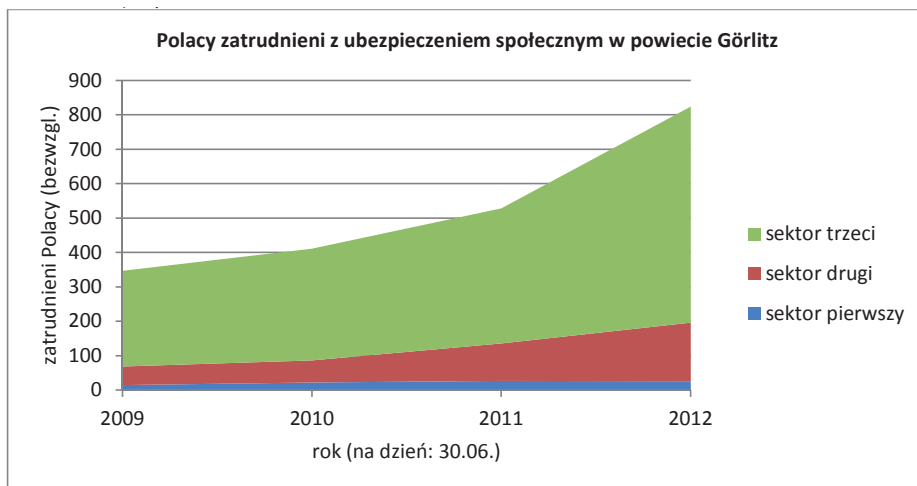
Jeśli przyjrzeć się, ile polskich zatrudnionych pracuje w poszczególnych sektorach, to na początku nie zwraca uwagi nic nietypowego w porównaniu z łączną liczbą zatrudnionych: zarówno w powiecie Görlitz, jak też w Saksonii dominuje sektor usługowy, wyprzedzając sektor przemysłowy. Udział zatrudnionych w sektorze rolnym jest w obu przypadkach zdecydowanie najniższy. Jednak na obu badanych poziomach ponadprzeciętnie dużo Polaków pracuje w sektorze rolnym, co szczególnie wyraźnie widać w statystyce całej Saksonii. Równocześnie zarówno na poziomie kraju związkowego, jak też na poziomie powiatu Görlitz zaobserwować można od 2009 roku, a szczególnie po 2011 roku silny wzrost bezwzględnej liczby polskich pracowników we wszystkich sektorach (dla powiatu Görlitz patrz rys. 3.19.).

Rys. 3.17. Polacy zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym (według obywatelstwa bez uwzględnienia miejsca zamieszkania) i zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym ogółem w podziale na sektory gospodarki

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Federalnej Agencji Pracy (Bundesagentur für Arbeit).

Rys. 3.18. Polacy zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym (według obywatelstwa bez uwzględnienia miejsca zamieszkania) w powiecie Görlitz.

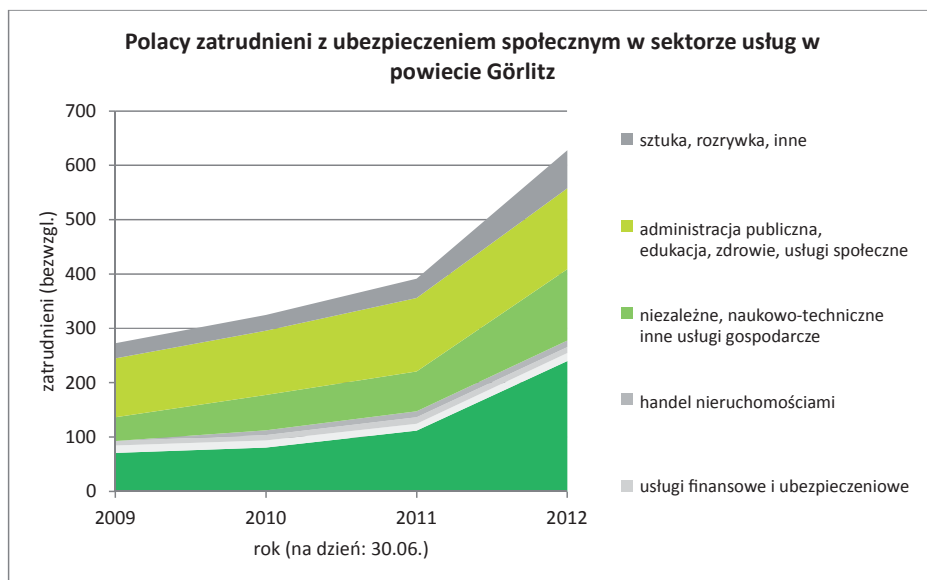
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Federalnej Agencji Pracy (Bundesagentur für Arbeit).

W powiecie Görlitz dominacja sektora usług u polskich pracowników jest jeszcze bardziej wyraźna niż w całej Saksonii czy u wszystkich zatrudnionych w powiecie Görlitz (rys. 3.18.).

Tutaj również po 2011 roku zauważalny jest silny wzrost w liczbach bezwzględnych, który przede wszystkim należy przypisać rozwojowi w dziedzinach „Handel, transport i działalność związana z zakwaterowaniem” oraz „Działalność zawodowa, naukowa i techniczna oraz działalność wspierająca”. Tylko lekko na znaczeniu zyskała dziedzina „Administracja publiczna, edukacja, opieka zdrowotna i pomoc społeczna”, przy czym tutaj już w latach poprzednich następował bardziej ciągły wzrost, podczas gdy w dwóch pozostałych dziedzinach obserwuje się skokowy wzrost po 2011 roku (rys. 3.19.).

Konkretne liczby dotyczące ochrony zdrowia omawiane są też w niniejszym rozdziale w obszarze: Zdrowie i opieka zdrowotna.

Rys. 3.19. Polacy zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym w sektorze usług (według obywatelstwa bez uwzględnienia miejsca zamieszkania) w powiecie Görlitz.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Federalnej Agencji Pracy (Bundesagentur für Arbeit).

Wnioski

Ogółem Polacy zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym stanowią zjawisko wyjątkowe zarówno w powiecie Görlitz, jak i w całej Saksonii. Nie można jednak przeoczyć, że liczba polskich zatrudnionych we wszystkich trzech sektorach skokowo wzrosła po 1 maja 2011 roku i zaobserwować można pewną koncentrację tego rozwoju w powiecie Görlitz – na nadal bardzo niskim poziomie. Obawy artykułowane wielokrotnie około 2011 roku, jakoby swobodny przepływ pracowników prowadził do wzmoczonego wypierania niemieckich pracowników przez obywateli państw, które przystąpiły do Unii Europejskiej w 2004 roku, wydają się na chwilę obecną nie potwierdzać.

3.5.4. Edukacja

Uczniowie z kraju sąsiedniego – przede wszystkim na ścisłym pograniczu

Dane dostępne w całej niemieckiej części badanego regionu dotyczą uczniów wszystkich typów szkół oraz uczniów zawodu z obywatelstwem polskim w saksońskich powiatach. Jak przedstawiono już w podrozdziale 3.4., podanie obywatelstwa przy rejestracji danych jest dobrowolne, tak więc liczba polskich uczniów jest przypuszczalnie wyższa, a poniższe dane odzwierciedlają jedynie minimalny stan ilościowy transgranicznych przepływów w tym obszarze.

Ogółem można zauważyć, że według aktualnego stanu danych polscy uczniowie w Saksonii stanowią bardzo mały odsetek, we wszystkich przypadkach poniżej jednego procenta wszystkich uczniów.

Tabela 3.8. Liczba i udział polskich uczniów (dobrowolne podawanie obywatelstwa) w podziale na różne rodzaje szkół w Saksonii

Liczba polskich uczniów* w podziale na rodzaje szkół w Saksonii 2012/13		
Rodzaj szkoły	Liczba	Udział w liczbie uczniów ogółem
szkoły podstawowe	121	0,10%
szkoły ponadpodstawowe	131	0,14%
licea	65	0,07%
niezależne szkoły waldorfskie	8	0,54%
ogólnokształcące szkoły specjalne	16	0,08%
szkoły drugiej szansy	9	0,36%
<i>ogółem</i>	<i>350</i>	<i>0,11%</i>

* Podanie informacji przy zgłaszaniu do szkoły jest dobrowolne.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Saksońskiego Krajowego Urzędu Statystycznego 2013.

W okresie od 2007 do 2013 roku stwierdzić można wahania w liczbie osób zgłoszonych w Saksonii jako polscy uczniowie. Przede wszystkim w przypadku polskich licealistów między rokiem 2007/08 a kolejnym rokiem szkolnym zanotowano silne załamanie.

Tabela 3.9. Liczba Polaków (dobrowolne podawanie obywatelstwa) w podziale na różne rodzaje szkół w Saksonii od 2007/08 do 2012/13 roku

Rodzaj szkoły	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13
szkoły podstawowe	93	115	113	106	103	121
szkoły ponadpodstawowe	85	83	83	82	110	131
licea	119	36	43	36	51	65
niezależne szkoły waldorfskie	-	1	2	-	7	8
ogólnokształcące szkoły specjalne	8	9	27	41	38	16
szkoły drugiej szansy	3	6	5	3	4	9
<i>ogółem</i>	<i>308</i>	<i>250</i>	<i>273</i>	<i>268</i>	<i>313</i>	<i>350</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Saksońskiego Krajowego Urzędu Statystycznego 2013.

Zauważalna jest przestrzenna koncentracja zgłoszonych uczniów w powiecie Görlitz. Nawet, jeżeli Polacy stanowią tam mniej niż jeden procent wszystkich uczniów, to jest to przecież ok. 61% wszystkich zagranicznych uczniów w tym powiecie.

Tabela 3.10. Liczba i udział polskich* uczniów w szkołach ogólnokształcących w podziale na powiaty, rok szkolny 2012/13

Jednostka terytorialna Rodzaj szkoły	Uczniowie 2012/13				
	Liczba ogółem	Liczba cudzoziemców	Liczba Polaków ²⁾	Udział Polaków w liczbie wszystkich uczniów	Udział Polaków w liczbie zagranicznych uczniów
Saksonia	330 516	7 067	350	0,11%	4,95%
Chemnitz, miasto	17 773	547	7	0,04%	1,28%
Erzgebirgskreis (powiat)	28 927	204	1	0,00%	0,49%
Mittelsachsen, powiat	26 291	282	1	0,00%	0,35%
Vogtlandkreis (powiat)	18 542	337	6	0,03%	1,78%
Zwickau, powiat	26 851	610	18	0,07%	2,95%
Dresden, miasto	43 096	1 517	50	0,12%	3,30%
Bautzen, powiat	26 946	114	13	0,05%	11,40%
Görlitz, powiat	21 619	261	158	0,73%	60,54%

Meißen, powiat	21 775	150	7	0,03%	4,67%
Sächsische Schweiz-Osterzgebirge, powiat	20 521	143	4	0,02%	2,80%
Leipzig, miasto	40 797	2 460	67	0,16%	2,72%
Leipzig, powiat	20 390	190	9	0,04%	4,74%
Nordsachsen, powiat	16 988	252	9	0,05%	3,57%

* Podanie informacji przy zgłaszaniu do szkoły jest dobrowolne

1) łącznie ze szkołami drugiej szansy

– szkoły specjalne: łącznie z klasami specjalnymi w niezależnych szkołach waldorfskich

2) dobrowolne podanie informacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Saksońskiego Krajowego Urzędu Statystycznego, statystyka szkół ogólnokształcących 2013 r.

Jako przykład po stronie polskiej przedstawiono poniżej sytuację w mieście Zgorzelcu. Według informacji urzędu miasta, w Zgorzelcu trójka niemieckich dzieci uczęszcza do szkoły podstawowej, a dwójka do liceum.

Tabela 3.11. Szkoły i niemieccy uczniowie w mieście Zgorzelcu

Rodzaj szkoły	Liczba szkół w powiecie zgorzeleckim (1)	Liczba szkół w mieście Zgorzelcu (1)	Liczba niemieckich uczniów w mieście Zgorzelcu (2)
szkoły podstawowe	25	5	3
gimnazja	18	7	0
licea	5	3	2
ogółem	69	24	7

Źródła: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych (1) i Urzędu Miasta Zgorzelec (2).

Uczniowie zawodu – zjawisko marginalne?

Liczba osób zarejestrowanych w szkołach zawodowych jako polscy uczniowie była jeszcze dużo niższa niż w szkołach ogólnokształcących. Z tych niskich wartości można jednak wyciągnąć pierwsze wnioski. Również w tym przypadku odsetek ten jest w powiecie Görlitz nieco wyższy niż w pozostałych saksońskich powiatach (0,26% wobec średniej saksońskiej 0,06%).

Tabela 3.12. Polscy uczniowie w szkołach zawodowych w wybranych powiatach Saksonii w roku 2012/13

Polscy* uczniowie w szkołach zawodowych (wybrane powiaty), 2012/13			
Jednostka terytorialna	Liczba polskich* uczniów zawodu	Udział Polaków w liczbie wszystkich uczniów zawodu	Udział cudzoziemców w liczbie wszystkich uczniów zawodu
<i>Saksonia</i>	65	0,06%	2,05%
miasto Chemnitz	2	0,02%	1,69%
miasto Dresden	18	0,08%	2,70%
Bautzen, powiat	9	0,16%	2,32%
Görlitz, powiat	16	0,26%	1,29%
miasto Leipzig	10	0,04%	2,65%

* Podanie informacji o obywatelstwie jest dobrowolne.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Saksońskiego Krajowego Urzędu Statystycznego z 2013 r.

Studenci – spadek i stabilizacja na niskim poziomie

W odniesieniu do studentów można porównać dwa różne zestawienia: z jednej strony liczbę studentów obywatelstwa polskiego w Saksonii w podziale na ośrodki akademickie; pokazuje ona stały spadek liczby polskich studentów w Saksonii we wszystkich ośrodkach.

Tabela 3.13. Studenci obywatelstwa polskiego w podziale na ośrodki akademickie w Saksonii, lata 2006-2012

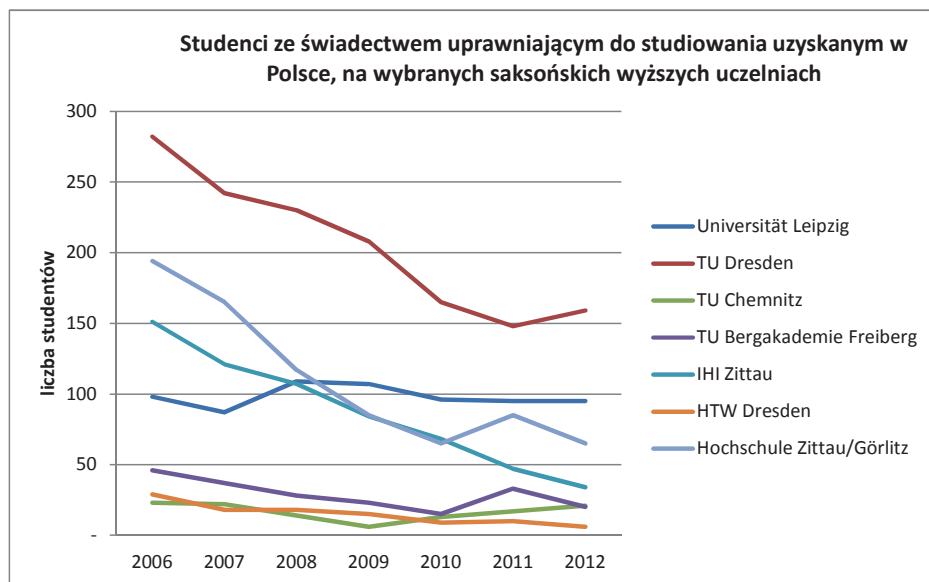
Ośrodek akademicki Saksonia	Studenci z Polski						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Chemnitz, miasto	25	23	18	15	17	21	24
Dresden, miasto	329	277	270	243	191	180	202
Freiberg, miasto	45	37	27	23	15	32	20
Görlitz, miasto	50	41	16	12	10	5	39
Leipzig, miasto	120	116	140	139	122	122	117
Mittweida, miasto	3	2	1	5	5	5	4
Plauen, miasto	1	-	-	-	-	-	-
Zittau, miasto	298	249	216	169	134	134	69
Zwickau, miasto	2	2	2	2	1	-	-
Ogółem	873	747	690	608	495	499	475

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Saksońskiego Krajowego Urzędu Statystycznego z 2013 r.

Z drugiej strony można zaprezentować liczbę studentów saksońskich uczelni, którzy swe świadectwo uprawniające do studiowania uzyskali w Polsce. Ten wskaźnik zapewnia lepszy dostęp do zbadania ukierunkowanych transgranicznych przepływów w dziedzinie szkolnictwa wyższego. W tym przypadku mamy do czynienia z osobami, które w Polsce uzyskały świadectwo ukończenia szkoły, a następnie rozpoczęły studia w Saksonii. Liczby bezwzględne są jednak podobne do zaprezentowanych powyżej, tak więc można przypuszczać, że oba wskaźniki w poważnym stopniu obejmują to samo grono osób. W przypadku polskich studentów w Saksonii możemy mieć więc do czynienia głównie z migrantami edukacyjnymi, a nie z Polakami mieszkającymi w Niemczech na stałe.

Rozkład tych liczb na konkretne wyższe uczelnie jasno pokazuje dwie tendencje: wyraźny trend spadkowy liczby studentów, przede wszystkim od 2006 do 2010 roku, na wszystkich kierunkach; równoległe do tego w kilku innych wyższych uczelniach stabilna, ale bardzo niska liczebność polskich studentów.

Rys. 3.20. Studenci ze świadectwem uprawniającym do studiowania uzyskaniem w Polsce, na wybranych saksońskich wyższych uczelniach w latach 2006-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Saksońskiego Krajowego Urzędu Statystycznego z 2013 r.

Poza tym można ustalić udział polskich studentów w stosunku do wszystkich studentów oraz zagranicznych kolegów wszystkich saksońskich wyższych uczelni (w tabeli 3.14. za rok 2011/12). Najwyższy odsetek wykazuje Międzynarodowy Instytut Uniwersytecki

w Żytawie (*Internationales Hochschulinstitut Zittau*), od stycznia 2013 roku jednostka Uniwersytetu Technicznego w Dreźnie (*TU Dresden*), z 17,6% wszystkich studentów i 40,9% studentów zagranicznych. Na drugim miejscu znajduje się położona również bezpośrednio przy granicy Wyższa Szkoła Zittau/Görlitz (*Hochschule Zittau/Görlitz*) z odsetkiem jedynie ok. 2,4% wszystkich wzgl. 26,4% zagranicznych studentów. Pozostałe saksońskie wyższe uczelnie usytuowane poza powiatami Görlitz i Budziszyn (Bautzen) notują dużo niższe udziały polskich studentów.

Tabela 3.14. Liczba i udział studentów saksońskich wyższych uczelni ze świadectwem uprawniającym do studiowania, uzyskanym w Polsce, na wybranych saksońskich wyższych uczelniach w semestrze zimowym 2011/12

Wyższa uczelnia	Liczba Polaków	Udział Polaków w liczbie studentów ogółem	Udział Polaków w liczbie zagranicznych studentów
Internationales Hochschulinstitut Zittau	47	17,60%	40,87%
Hochschule Zittau/Görlitz	85	2,37%	26,40%
Technische Universität Bergakademie Freiberg	33	0,60%	6,26%
Technische Universität Dresden	148	0,44%	4,55%
Universität Leipzig	95	0,36%	4,06%
Technische Universität Chemnitz	17	0,16%	2,39%
Hochschule für Technik und Wirtschaft Dresden	10	0,19%	6,29%
	435		

Źródło: opracowanie własne na podstawie na podstawie danych Saksońskiego Krajowego Urzędu Statystycznego z 2013 r. oraz [Statistisches Landesamt 2012, s. 124 nn].

W polskiej części badanego regionu w pobliżu granicy nie ma żadnej wyższej uczelni. Położona najbliżej badanego pogranicza wyższa uczelnia to *Łużycka Wyższa Szkoła Humanistyczna w Żarach* w województwie lubuskim, która jednak obecnie nie ma żadnych zagranicznych studentów.

W ramach drugich warsztatów projektowych w Łagowie wyniki te poddano dyskusji, w której przedstawiciele uczelni zwrócili uwagę na różne możliwe przyczyny spadku liczby polskich studentów w Saksonii względnie ich niewielkiego odsetka na saksońskich wyższych uczelniach. Spadek związany jest z popytem i podażą: w Polsce spada liczba maturzystów, stąd też w Polsce zmniejszył się udział uczniów i studentów. Przed akcesją

Polski do UE zawierano specjalne umowy partnerstwa między saksońskimi uczelniami a polskimi uniwersytetami, w ramach których możliwa była wymiana. Od 2004 roku polscy absolwenci szkół mają możliwość studiowania również w innych krajach. Nie mniej ważny jest fakt, że na badanym obszarze nie istnieją jeszcze kierunki studiów w języku angielskim, które ze względu na własną znajomość języka oraz kwalifikacje przydatne na globalnym rynku pracy wydają się studentom bardziej atrakcyjne niż z polskim czy niemieckim językiem wykładowym.

3.5.5. Gospodarka, handel i finanse

W obszarze „Gospodarka, handel i finanse” dane dotyczące powiązań na poziomie niższym niż cała Saksonia czy województwo dolnośląskie dostępne są jedynie dla handlu detalicznego, i to jednak tylko miejscowo. Szczególnie wyróżnia się tu badanie przeprowadzone w listopadzie 2011 roku przez Izbę Przemysłowo-Handlową (*Industrie- und Handelskammer, IHK*) w Dreźnie „*Szanse dla handlu detalicznego*” (*„Chancen für den Einzelhandel“*). Ponadto również „*Analiza skutków umiejscowienia specjalistycznego centrum handlowego jako ‚otwartego centrum‘ w śródmieściu zakupowym Żytawy*” (*„Auswirkungsanalyse zur Ansiedlung eines Fachmarktzentrums als ‚offenes Center‘ in der Einkaufsinnenstadt von Zittau“*), opracowana w 2012 r. przez Gesellschaft für Markt- und Absatzforschung mbH na zlecenie miasta Żytawy, zawiera kilka wypowiedzi na temat polskich oraz czeskich klientów w żytawskim handlu detalicznym. Badania te zaprezentowano pokrótce poniżej.

Zakupy w kraju sąsiednim – ulica jednokierunkowa?

IHK Drezno w dniach od 10 do 12 listopada przeprowadziła w Görlitz i Zgorzelcu **badanie klientów z kraju sąsiedniego**. W tym celu przepytano 511 polskich klientów w Görlitz i 148 niemieckich klientów w Zgorzelcu. Omawiano przy tym m.in. dane socjodemograficzne i ekonomiczne, jak wielkość gospodarstwa domowego, wiek i miejsce zamieszkania. Zauważono przy tym, że polscy klienci w Görlitz byli przeciętnie młodszy (42 lata) niż niemieccy klienci w Zgorzelcu (56 lat). Co drugi ankietowany Niemiec miał 60 lat i więcej. To przekładało się też na przeciętną wielkość gospodarstwa domowego: ponad 60% ankietowanych Niemców żyło w gospodarstwie dwuosobowym, mniej więcej tyle samo ankietowanych Polaków żyło w gospodarstwach trzy- lub czteroosobowych. Również odległości, jakie pokonywali polscy klienci – z przeciętną wynoszącą 48 kilometrów – są dłuższe niż odległości niemieckich respondentów (przeciętnie 37 km). [IHK 2012, s. 3]

Wyraźnie różniła się główna motywacja do zakupów w kraju sąsiednim: podczas gdy jedna trzecia niemieckich ankietowanych robiła zakupy w Zgorzelcu przede wszystkim z powodu dobrej relacji ceny do jakości, powód ten odgrywał rolę dla około jednej

czwartej ankietowanych Polaków. Około 30 procent pytaných Polaków spodziewało się dobrej jakości towarów, a 27 procent szerokiego asortymentu [IHK 2012, s. 5].

Przy zaszeregowywaniu tych danych należy jednak uwzględnić termin przeprowadzenia ankiety: ponad połowę ankiet przeprowadzonych w Görlitz z polskimi klientami zrealizowano 11 listopada 2011 roku. 11 listopada jest w Polsce ustawowym świętem – w 2011 roku przypadał na piątek i rozpoczynał w związku z tym długi weekend. Dlatego nie można wykluczyć, że wielu ankietowanych wykorzystało dzień wolny do wyjazdu na zakupy do Görlitz, gdzie sklepy były otwarte normalnie – zjawisko obserwowane np. w krajach sąsiednich Saksonii w Dzień Pokuty i Modlitwy (*Buß- und Bettag*). Nie można również wykluczyć, że Polacy mieszkający w głębi kraju wykorzystali długi weekend na odwiedziny u krewnych czy rodziny na pograniczu i przy okazji pojechali przez granicę na zakupy.

Za tą tezę przemawia też wybór kupowanych produktów: podczas gdy u zapytaných Niemców dominują towary codziennego użytku, jedna czwarta Polaków odpowiedziała, że kupuje ubrania (czyli towary wybieralne), dopiero na drugim i trzecim miejscu znalazły się artykuły drogeryjne i żywność względnie używki [IHK 2012, s. 5]. Dla towarów wybieralnych pokonuje się jednak z reguły dalsze odległości. Ciekawie wypadłoby więc podobne badanie w „normalny” piątek i następującą po nim sobotę.

W „**Analizie skutków umiejscowienia specjalistycznego centrum handlowego jako ,otwartego centrum’ w śródmieściu zakupowym Żytawy**” w 2012 roku zbadano skutki planowanego umiejscowienia specjalistycznych marketów przy Albertstraße. W celu oszacowania potencjału takiego centrum w przypadku klientów z Polski i Czech, w czwartek i sobotę w czerwcu 2012 roku zapisywano tablice rejestracyjne na dojeździe do dwóch parkingów dla klientów w godzinach od 10.00 do 18.00. W ciągu obu dni tylko 2% zapisanych samochodów pochodziło z Polski, przy czym w polskich pojazdach siedziało przeciętnie więcej osób niż w niemieckich (1,8 osób na samochód wobec 1,5 osób na samochód). 75% zapisanych polskich samochodów pochodziło z powiatu zgorzeleckiego, 88% z województwa dolnośląskiego [GMA 2012, s. 24 nn.].

Należy jednak zauważyć, że obszar Polski leżący po drugiej stronie Żytawy jest z trzech stron otoczony innymi państwami (Niemcy, Czechy) i posiada tylko jedno większe miasto (Bogatynia, ok. 10.000 mieszkańców). Po polskiej stronie brakuje więc „zaplecza”, z którego klienci w ogóle mogliby jechać do Żytawy. Do tego dochodzi fakt, że większy Liberec jest niewiele dalej oddalony od Bogatyni niż Żytawa i dlatego też wchodzi w rachubę jako cel zakupowy.

Bilans handlowy Polska – Saksonia

Na poziomie kraju związkowego Krajowy Urząd Statystyczny (*Statistisches Landesamt*) gromadzi kwartalnie dane dotyczące bilansu handlowego. Rejestruje się jednak tylko import z Polski oraz eksport do Polski (jako całość). Ponadto należy przypomnieć, że wewnątrz Unii Europejskiej wszystkie dane importowe i eksportowe opierają się na ankietach wśród przedsiębiorstw, dla których dopiero od wartości statystycznej przekra-

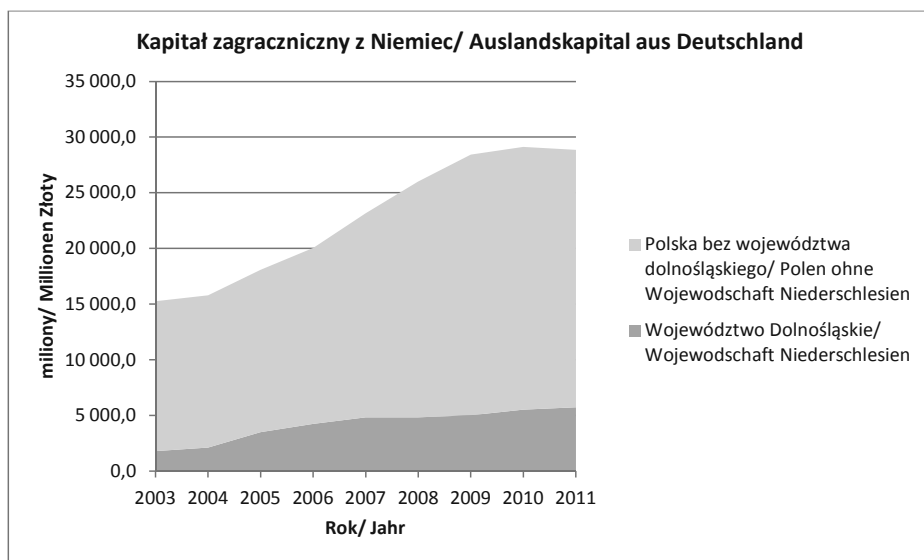
czającej 500.000 euro „na kierunek dostaw w roku poprzedzającym” istnieje obowiązek informowania. Z obowiązku informowania zwolnione są również osoby prywatne [Statistisches Landesamt 2013, s. 2 (pdf s. 4)].

W pierwszym półroczu 2013 roku Polska była krajem docelowym około 8% towarów eksportowanych z Saksonii. Wywozy spadły w porównaniu z rokiem poprzedzającym o około 7% do 681.559.000 euro [Statistisches Landesamt 2013, s. 10 (pdf s. 12)]. 84% towarów eksportowanych do Polski stanowiły produkty sektora gospodarki niefinansowej, a jedną piątą towarów wyroby sektora budowy pojazdów [Statistisches Landesamt 2013, s. 14 i n (pdf s. 16-17)].

Saksonia ma z Polską dodatni bilans handlowy: w pierwszym półroczu wartość importu towarów od wschodniego sąsiada do Saksonii wyniosła około 656.428.000 euro; również tutaj zanotowano lekki spadek w wysokości ok. 3% w stosunku do roku poprzedniego [Statistisches Landesamt 2013, s. 21/ pdf s. 23]. Tak samo jak w przypadku eksportu, znaczącą rolę odgrywa tu przemysł motoryzacyjny [Statistisches Landesamt 2013, s. 26f (pdf s. 28f)].

Dane w Polsce

Rys. 3.21. Kapitał zagraniczny z Niemiec w Polsce (suma obu pól) i województwie dolnośląskim w latach 2003-2011

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, kategoria: „PODMIOTY GOSPODARCZE”, grupa: PODMIOTY Z UDZIAŁEM KAPITAŁU ZAGRANICZNEGO, podgrupa: Kapitał zagraniczny wg krajów.

Na poziomie województwa dolnośląskiego dzięki Bankowi Danych Lokalnych dostępne są dane dotyczące niemieckiego kapitału zagranicznego w województwie. Tu zauważa się przede wszystkim duży skok około roku 2004 (przystąpienie Polski do UE): Między 2003 a 2005 rokiem wartość ta prawie się podwoiła (z 1,8 miliarda złotych do 3,5 miliardów złotych). W 2011 roku wartość kapitału zagranicznego stanowiła już trzykrotność wartości z 2003 roku (ok. 5,7 mld złotych). Bezpośrednio po przystąpieniu do UE udział Dolnego Śląska w niemieckim kapitale zagranicznym zainwestowanym w Polsce wzrósł szczególnie silnie – z 11,9% w 2003 roku do 21,2% w 2006 roku. W kolejnych latach udział ten ponownie lekko spadł i następnie ustabilizował się wokół 20% [BDL 2013].

Wniosek

Aktualny stan danych dopuszcza tylko nieliczne wnioski na temat transgranicznych powiązań w badanym regionie. Nieliczne dostępne dane albo bazują na jednorazowych badaniach ad hoc albo odnoszą się do poziomu kraju związkowego bądź województwa, częściowo też do poziomu państwa. Niemniej te nieliczne dostępne dane pozwalają przynajmniej na wniosek, że w dziedzinie gospodarki jak najbardziej istnieją powiązania, które zwiększyły się – przynajmniej pod względem kapitału zagranicznego w Polsce – po przystąpieniu kraju do UE. Badanie IHK potwierdza również obserwację, że ruch zakupowy od dawna nie jest już „ulicą jednokierunkową” i Polacy robią zakupy w Niemczech.

3.5.6. Opieka zdrowotna i opieka społeczna

Jak przedstawiono w podrozdziale 3.4., wiarygodne dane w obszarze opieki zdrowotnej istnieją głównie w odniesieniu do wykwalifikowanej kadry w sektorze zdrowia, którą przedstawiono poniżej.

Dane dotyczące **personelu lekarskiego** pochodzą ze statystyki członków Saksońskiej Krajowej Izby Lekarskiej (*Sächsische Landesärztekammer*), w której lekarze muszą się zarejestrować po uzyskaniu prawa wykonywania zawodu, jeżeli mają w Saksonii swoje główne miejsce zamieszkania lub tam pracują.

W poniższej tabeli zaprezentowane są liczby bezwzględne osób obywatelstwa polskiego zarejestrowanych jako lekarze oraz ich udział w liczbie wszystkich praktykujących lekarzy oraz w liczbie wszystkich zagranicznych lekarzy⁶¹ na dzień 31.12.2012. Osoby obywatelstwa polskiego stanowią w Saksonii 1,13% wszystkich praktykujących lekarzy oraz 10,9% wszystkich zagranicznych lekarzy. Trzy czwarte wszystkich praktykujących polskich lekarzy zatrudnionych jest w szpitalach. Pozostali działają w lecznictwie otwar-

⁶¹ Przy obliczaniu udziału w liczbie wszystkich zagranicznych lekarzy za podstawę brano liczbę zarejestrowanych lekarzy bez rozróżniania na czynne wykonywanie pracy lekarza i emeryturę.

tym, tzn. prowadzą na przykład własne gabinety, są zatrudnieni jako asystenci i przedstawiciele gabinetów i/lub pracują w placówkach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej. W zbiorach danych, którymi dysponowano w projekcie, można zaobserwować od 2008 roku lekki wzrost – ze 172 polskich lekarzy w 2008 roku do 183 w 2011 i 199 w 2012 roku.

Tabela 3.15. Liczba i udział lekarzy obywatelstwa polskiego w Saksonii w podziale na powiaty

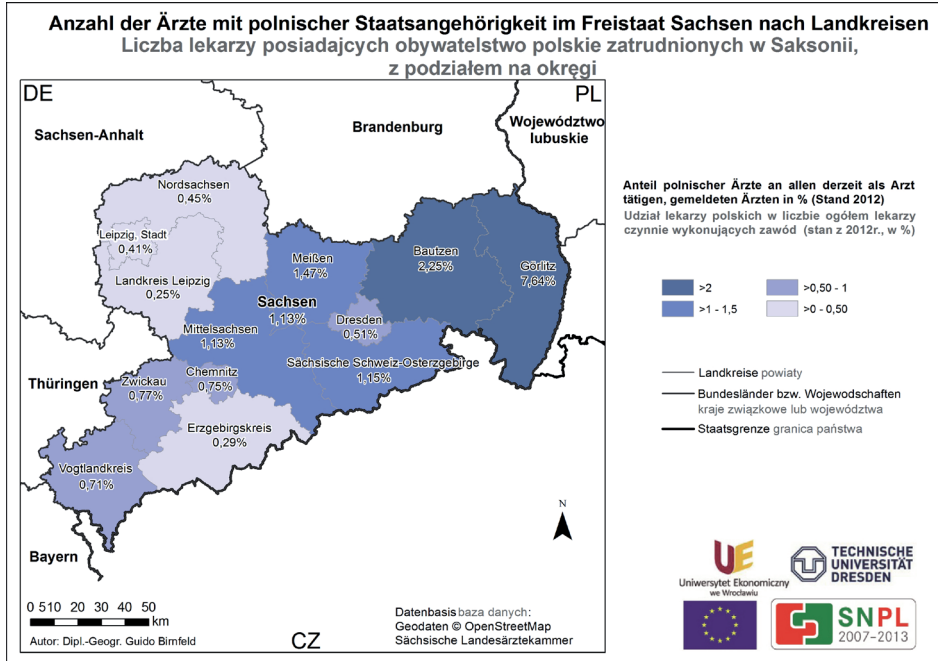
powiat/ miasto na prawach powiatu	liczba zagranicznych lekarzy	liczba polskich lekarzy	...w tym praktykujących	...w tym w opiece stacjonarnej	udział Polaków w liczbie wszystkich praktykujących lekarzy	udział Polaków w liczbie wszystkich zarejestrowanych zagranicznych lekarzy
Bautzen	123	22	19	16	2,25%	17,89%
Chemnitz (miasto)	131	10	9	7	0,75%	7,63%
Dresden (miasto)	228	17	15	7	0,51%	7,46%
Erzgebirgskreis	154	3	3	3	0,29%	1,95%
Görlitz	196	80	72	58	7,64%	40,82%
Leipzig (powiat)	46	2	2	1	0,25%	4,35%
Leipzig (miasto)	243	15	13	13	0,41%	6,17%
Meißen	75	12	11	3	1,47%	16,00%
Mittelsachsen	115	9	9	7	1,13%	7,83%
Nordsachsen	80	3	3	3	0,45%	3,75%
Sächsische Schweiz-Osterzgebirge	145	11	10	7	1,15%	7,59%
Vogtlandkreis	145	7	6	6	0,71%	4,83%
Zwickau	132	8	8	7	0,77%	6,06%
nieznane	12	-	-	-		
<i>ogółem</i>	<i>1825</i>	<i>199</i>	<i>180</i>	<i>138</i>	<i>1,13%</i>	<i>10,90%</i>

Źródło: Dane Saksońskiej Krajowej Izby Lekarskiej, stan na dzień 31.12.2012.

Rysunek 3.22 przedstawia rozkład przestrzenny lekarzy obywatelstwa polskiego w 2012 r. Można zaobserwować, że odsetek Polaków wśród wszystkich praktykujących lekarzy w powiecie Görlitz (7,64%) jest najwyższy, a w sąsiednim powiecie Budziszyn już znacznie niższy (2,25%). W mieście Dreźnie udział ten – 0,51% – jest istotnie niższy,

natomiast w otaczających Drezno powiatach, również tych bardziej oddalonych od polsko-niemieckiej granicy, jest dwukrotnie wyższy niż w Dreźnie.

Rys. 3.22. Liczba lekarzy obywatelstwa polskiego w Saksonii w podziale na powiaty

Źródło: Dane Saksońskiej Krajowej Izby Lekarskiej, stan na dzień 31.12.2012.

Ten wzór rozkładu przestrzennego należałoby – aby zrozumieć jego przyczyny – zestawić z analizami zapotrzebowania na personel lekarski. Z jednej strony bliskość granicy wydaje się odgrywać rolę dla regionalnej koncentracji czynnych polskich lekarzy. Z drugiej strony wraz z rosnącą odległością od granicy polsko-niemieckiej można zaobserwować różne tendencje. I tak można na przykład założyć, że na terenach wiejskich istnieje wyższe zapotrzebowanie na lekarzy specjalistów, które zaspokajane jest dopływem z kraju sąsiedniego.

W odniesieniu do **personelu opieki** nie ma danych ilościowych, dlatego w tym miejscu należy przedstawić dane dotyczące pracowników z ubezpieczeniem społecznym w sektorze zdrowia⁶² posiadających obywatelstwo polskie. Źródła Saksońskiej Krajo-

⁶² Przeporządkowania dokonano według klasyfikacji gałęzi gospodarki krajowych urzędów statystycznych, wydanie 2008 (WZ 2008).

wego Urzędu Statystycznego względnie Federalnej Agencji Pracy umożliwiają rozróżnienie między miejscem zamieszkania zatrudnionych w Niemczech oraz za granicą (por. też ogólną statystykę zatrudnionych, obszar: Rynek pracy). W przypadku Polaków zatrudnionych z ubezpieczeniem społecznym, pracujących w Saksonii w sektorze zdrowia i mieszkających za granicą, nie jest w związku z tym wiadome, czy to miejsce zamieszkania znajduje się w Polsce – jest to jednak oczywiste, kiedy spojrzy się na wartości w poniższej tabeli.

Generalnie należy zauważyć, że tylko ok. 8% wszystkich Polaków zatrudnionych z ubezpieczeniem społecznym w Saksonii i mieszkających w Niemczech pracuje w sektorze zdrowia. W przypadku pracowników wahałowo dojeżdżających do pracy (z miejscem zamieszkania za granicą) jest to tylko niecałe 2%. Wśród pracowników zatrudnionych z ubezpieczeniem społecznym w sektorze zdrowia w Saksonii osoby z obywatelstwem polskim stanowią obecnie 0,2%.

Większość tych zatrudnionych z miejscem zamieszkania w Niemczech zarejestrowanych jest w powiecie Görlitz, na drugim miejscu znajduje się miasto Drezno, następnie powiat Budziszyn i miasto Lipsk. W miarę upływu czasu od 2007 do 2012 roku widać tendencję wzrostową wartości absolutnych. Jeśli przyjrzeć się udziałowi Polaków w liczbie wszystkich zatrudnionych w służbie zdrowia według powiatów w 2012 roku, to prowadzi powiat Görlitz z 1,24%; po nim uplasowały się powiat Budziszyn z 0,32% i miasto Drezno z 0,18%.

Polaków zatrudnionych w Saksonii z miejscem zamieszkania za granicą, czyli dojeżdżających wahałowo do pracy, odnajdziemy tylko w dwóch przygranicznych saksońskich powiatach oraz w mieście Dreźnie. Ze względu na ich niewielką liczbę, wartości dwóch z trzech jednostek administracyjnych podlegają zasadzie poufności. Na tej podstawie można wywnioskować, że większość osób dojeżdżających z Polski do pracy w sektorze zdrowia pracuje w powiecie Görlitz, a ich liczba rośnie na niskim poziomie.

Tabela 3.16. Zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym w ochronie zdrowia* z obywatelstwem polskim i miejscem pracy w Saksonii na dzień 30 czerwca, od 2007 do 2012 roku, według miejsca zamieszkania

miasto na prawach powiatu powiat kraj związkowy	30 czerwca					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Zatrudnieni z miejscem zamieszkania w Niemczech						
Chemnitz, miasto	.	.	4	9	13	12
Erzgebirgskreis	8	9	10	7	7	5
Mittelsachsen	8	12	12	7	7	7
Vogtlandkreis	6	7	5	6	5	5
Zwickau	11	10	10	9	8	9
Dresden, miasto	20	22	18	24	29	31

Bautzen	20	26	22	21	22	20
Görlitz	45	53	53	58	64	67
Meißen	3	6	4	6	4	5
Sächsische Schweiz-Osterzgebirge	8	11	10	14	13	9
Leipzig, miasto	18	16	17	21	26	23
Leipzig
Nordsachsen	4
Saksonia	154	177	167	185	200	197
Zatrudnieni z miejscem zamieszkania za granicą						
Dresden, miasto
Bautzen
Görlitz	12	13	16	16	17	18
Saksonia	14	15	18	18	20	22
Stan podziału administracyjnego: 1 stycznia 2013 roku						

Legenda: . wartość liczbową nieznaną lub poufną

*Q86 klasyfikacji gałęzi gospodarki, wydanie 2008 (WZ 2008)

Źródło: Statystyka Federalnej Agencji Pracy.

Patrząc na ewolucję liczby polskich zatrudnionych w sektorze zdrowia na przestrzeni czasu, można stwierdzić, że swobodny przepływ pracowników od maja 2011 roku nie doprowadził do istotnego wzrostu liczebności polskich pracowników w Saksonii. Należy więc przypuszczać, że albo istnieją silne bariery, albo brak bodźców do odpowiednich transgranicznych przepływów.

W ramach drugich warsztatów projektowych wyniki te poddano dyskusji. Według wypowiedzi przedstawicieli szpitala w Görlitz zapotrzebowanie na personel pielęgniarski obecnie może być jeszcze pokryte z własnych zasobów kadrowych, jednak w opozycji do spadającej liczby osób w wieku szkolnym znajduje się rosnąca liczba osób wymagających opieki. Problematyka ta jest podobna w Saksonii i w Polsce, dlatego potrzeba współpracy. Ponadto nie istnieje jeszcze jednolite kształcenie bądź uznawanie wykształcenia w obu krajach, co stanowi decydującą barierę dla mobilności pracy.

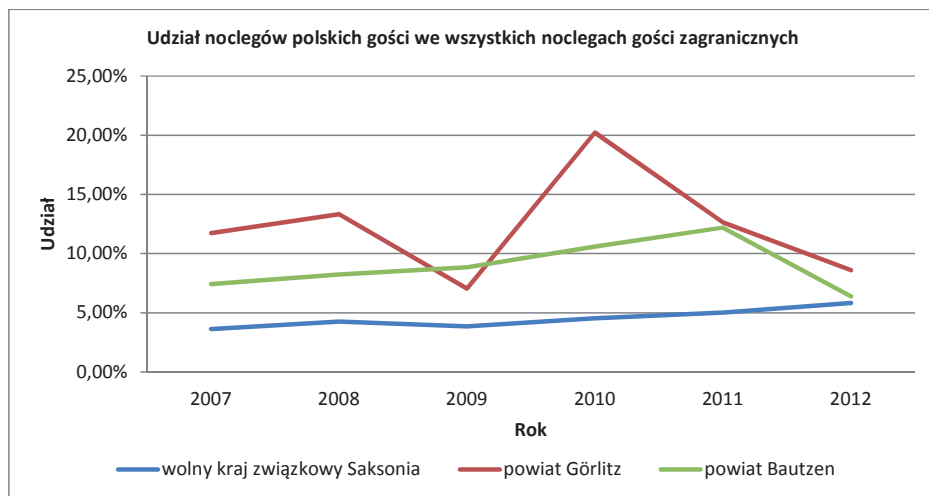
Przedstawicielka Euroregionu Nysa podkreślała również, że poziom płac po stronie niemieckiej w powiecie Görlitz jest zbyt niski, by utrzymać w regionie elastycznych i wykwalifikowanych pracowników. Widać to przede wszystkim w ochronie zdrowia. Tutaj zarysowują się efekty przeskakiwania regionu przez migrację wzgl. emigrację z regionu przygranicznego, dla których istnieją też przesłanki w innych obszarach tematycznych (np. Edukacja).

3.5.7. Turystyka

W obszarze turystyki istotne dane istnieją przede wszystkim w odniesieniu do noclegów. Jak opisano w podrozdziale 3.4., turyści nocujący stanowią przypuszczalnie tylko niewielki odsetek wszystkich turystów. Statystyka ta może więc dostarczyć tylko pewną przesłankę.

Po **stronie niemieckiej** mała odległość powiatów Budziszyn i Görlitz (*Landkreise Bautzen und Görlitz*) od polski wpływa jak się zdaje jedynie w niewielkim stopniu na liczbę noclegów polskich turystów. I tak w latach 2007-2012 średnio tylko niespełna 10% nocujących turystów zagranicznych pochodziło z Polski. Udział noclegów polskich turystów we wszystkich noclegach zagranicznych gości podlega silniejszym wahaniom. Nie da się stwierdzić żadnej jednoznacznej tendencji: w porównaniu z latami 2010 i 2011 odsetki w obu powiatach wyraźnie spadły w roku 2012. Tym samym znajdują się jednak znów w przybliżeniu na poziomie z lat 2007-2009.

Rys. 3.23. Udział noclegów polskich gości we wszystkich noclegach zagranicznych gości w powiatach Görlitz i Budziszyn w porównaniu z całą Saksonią.

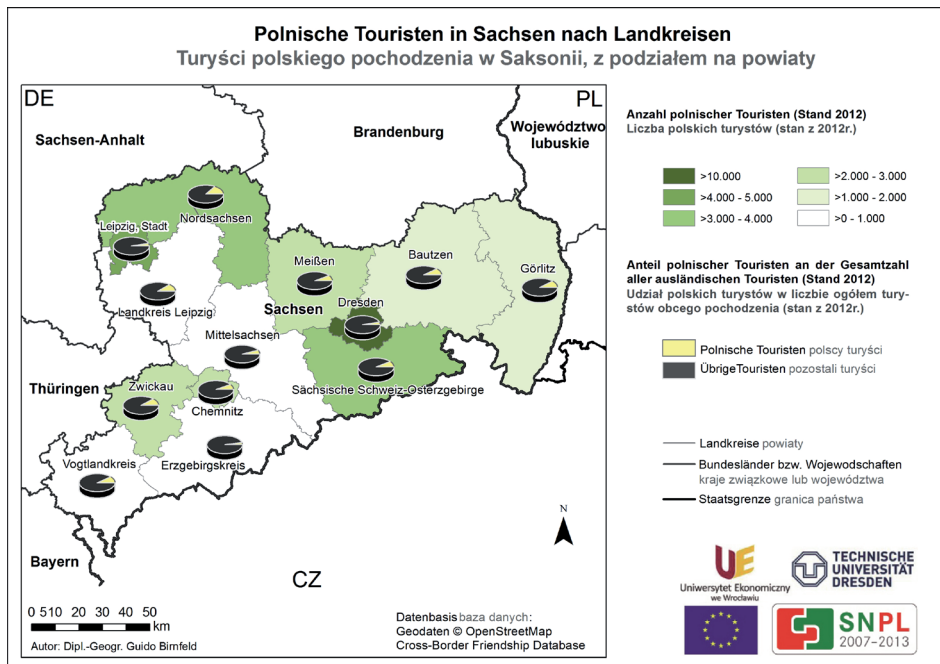
Źródło: STALA Sachsen.

Odsetki są wprawdzie wyższe od średniej dla całej Saksonii, jednak bliskość geograficzna zdaje się być tu tylko częściowo istotna, ponieważ również dane Krajowego Urzędu Statystycznego demonstrują dla całej Saksonii bardzo zróżnicowany rozkład terytorialny (i czasowy), który nie pozwala na wyciągnięcie jednoznacznych wniosków [Statistisches Landesamt Sachsen 2013].

Wynika to z analizy liczb absolutnych, według których najwięcej noclegów polskich turystów jest w Dreźnie; w stosunku do wszystkich noclegów najwięcej noclegów polskich gości jest w powiecie Saksonia Północna (Landkreis Nordsachsen) (patrz rys. 3.24.). W tym wypadku można przypuszczać, że należy to tłumaczyć korzystaniem z lotniska Lipsk/Halle. Przypuszczenie to należy jednak jeszcze dokładnie przeanalizować.

Rys. 3.24. Polscy turyści w Saksonii w podziale na powiaty (2012).

Źródło danych: Krajowy Urząd Statystyczny Saksonia
(Statistisches Landesamt Sachsen).

Źródło: opracowanie własne.

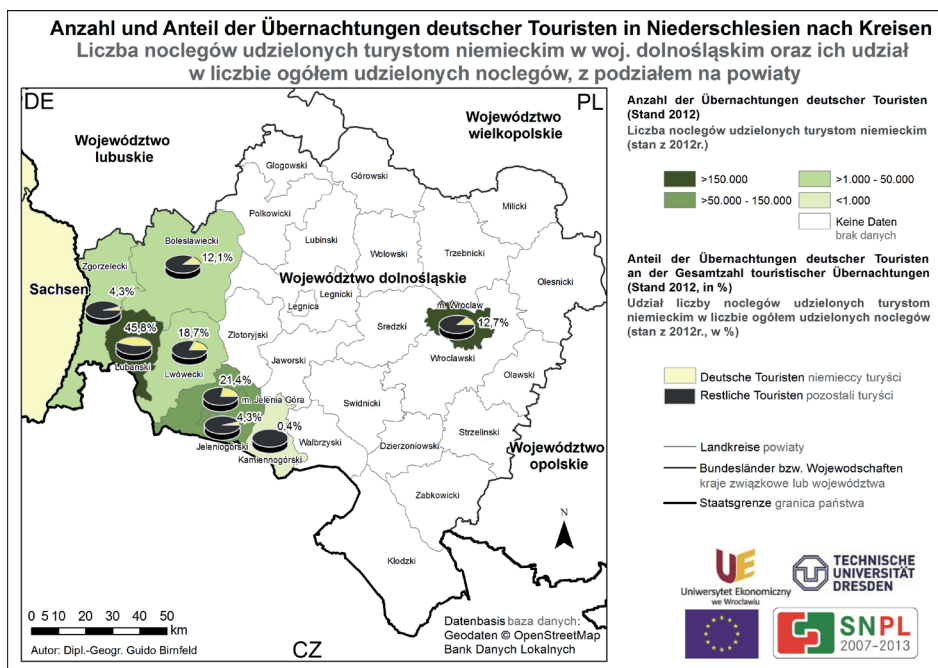
Po stronie polskiej wyłania się podobny obraz: dla lat 2008 i 2012 są tu dostępne dane na szczeblu powiatów dotyczące liczby i udziału turystów niemieckich i noclegów niemieckich turystów w liczbie wszystkich oraz zagranicznych turystów. Przy samej granicy notuje się mniej noclegów niemieckich gości. W powiecie zgorzeleckim odsetek niemieckich turystów nocujących wynosi 9% (2012), a odsetek noclegów turystów niemieckich w łącznej liczbie wszystkich turystycznych noclegów turystów zagranicznych 15% (2012). Są to najniższe wartości wśród wszystkich badanych powiatów. W powia-

tach lubańskim, lwóweckim i jeleniogórskim odsetek niemieckich turystów nocujących wśród wszystkich turystów wynosi natomiast 70-90%, a udział ich noclegów w łącznej liczbie noclegów wszystkich turystów zagranicznych 71-96% [Urząd Statystyczny we Wrocławiu]. Te wysokie liczby można wyjaśnić geograficzną bliskością Karkonoszy, wakacyjnego regionu o ustalonej renomie. Tak na przykład Świeradów-Zdrój w powiecie lubańskim jest bardzo popularną wśród niemieckich turystów wakacyjną miejscowością.

Dane te nasuwają przypuszczenie, że region położony przy samej granicy jest mniej atrakcyjny dla turystów z kraju sąsiedniego w zakresie turystyki noclegowej, a ma tam miejsce raczej turystyka zakupowa.

Cechą wspólną danych po obu stronach granicy jest to, że nie zbiera się informacji o konkretnym miejscu zamieszkania gości nocujących. Nie da się zatem stwierdzić, jakie przepływy mają punkt wyjściowy i docelowy w badanym regionie, czyli powiecie **Görlitz** i **powiecie zgorzeleckim**.

Rys. 3.25. Liczba i odsetek noclegów turystów niemieckich na Dolnym Śląsku z podziałem na powiaty (2012). Źródło danych: Urząd Statystyczny we Wrocławiu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

3.6. Wnioski

Poniżej zostaną wyciągnięte pierwsze wnioski:

1. na temat zasobu danych dotyczących powiązań transgranicznych,
2. na temat oddziaływania położenia nad granicą na subiektywnie postrzeganą jakość życia mieszkańców regionu przygranicznego,
3. na temat skali istotnych powiązań transgranicznych.

Wnioski te mają jeszcze charakter prowizoryczny, bowiem w chwili zakończenia redakcji niniejszego sprawozdania ewaluacja rezultatów badania nie jest jeszcze całkowicie zakończona. Przewidziano zatem kolejne kwalifikujące wywiady ekspertów z aktorami społecznymi rozwoju regionalnego na pograniczu w celu interpretacji rezultatów.

Zasób danych dotyczących powiązań transgranicznych

Generalnie występują znaczne luki w danych dotyczących powiązań transgranicznych; ponadto zwłaszcza dostępność danych jest nierówna po niemieckiej i polskiej stronie badanego regionu. Obecnie na szczeblu regionalnym możliwe są zasadniczo jedynie stwierdzenia na temat przepływów dotyczących podregionu saksońskiego. Aby otrzymać dane dotyczące powiązań transgranicznych poniżej poziomu NUTS 3, trzeba by obecnie przeprowadzić zbieranie danych zarówno po niemieckiej, jak i polskiej stronie, ponieważ jak dotąd brakuje danych statystycznych dotyczących tego szczebla. Priorytetem jest przede wszystkim ochrona danych.

Ze względu na słabą bazę danych w chwili obecnej nie można jeszcze dokonać wytrzymującego krytykę określenia granic transgranicznych obszarów funkcjonalnych. Tylko na podstawie konkretnych i wiarygodnych informacji na temat terytorialnych, transgranicznych powiązań można sobie wyobrazić funkcjonalne określenie granic regionów przygranicznych. Takie funkcjonalne określenie granic jest jednak niezbędne do skutecznego stosowania instrumentów rozwoju regionalnego – choćby programów współpracy terytorialnej europejskiej polityki regionalnej. Pożądane byłoby z tego względu zwłaszcza szczegółowe dane demograficzne na temat ludności z obywatelstwem niemieckim w Polsce oraz przepływów na rynku pracy, w pierwszym rzędzie przepływów pracowników transgranicznych w kierunku Polski, a także dokładniejsze informacje na temat pochodzenia geograficznego dojeżdżających do Saksonii pracowników z Polski. Ponadto pożądane byłoby bardziej szczegółowe dane dotyczące więzi gospodarczych oraz powiązań w dziedzinie handlu detalicznego i usług. Z uwagi na wielkie znaczenie przypisywane obszarowi: Edukacja (m.in. również przez uczestników pierwszych warsztatów odbytych w ramach Projektu) istnieje tu jeszcze duże zapotrzebowanie na dane zbierane według jednolitych kryteriów. Dotyczy to przede wszystkim strony polskiej. Powiązania w tej dziedzinie wydają się dotychczas słabe, jednak w tym miejscu nasuwa się możliwość monitorowania ewentualnego procesu integracji.

Wpływ granicy na postrzeganą subiektywnie jakość życia

Wpływ granicy jest postrzegany przez ludność przeważnie pozytywnie; wyraźnie po polskiej, a z zastrzeżeniami po niemieckiej stronie. Przede wszystkim korzyści ekonomiczne, wynikające z wizyt w kraju sąsiednim, a także kontakt z ludźmi innej kultury i używających innego języka są przeważnie kojarzone pozytywnie z położeniem na granicy. Negatywne zjawiska towarzyszące przepływom transgranicznym to przede wszystkim przestępczość (po stronie niemieckiej), ale również podwyżki cen po słabszej gospodarczo (polskiej) stronie.

W ramach projektu nie badano postrzegania pogranicza przez podmioty zewnętrzne oraz byłych mieszkańców, którzy zmienili miejsce zamieszkania. Nie da się więc wykluczyć, że przeważnie pozytywne postrzeganie położenia na granicy przez osoby ankietowane stoi w sprzeczności z być może raczej negatywnym postrzeganiem pogranicza dolnośląsko-saksońskiego jako przeważnie peryferyjnego regionu o słabej strukturze (por. Kwalifikacja badanego regionu, podrozdział 3.2.).

Skala powiązań transgranicznych w wybranych obszarach

Odnosnie do skali i rozwoju powiązań transgranicznych należy stwierdzić, że pod względem geograficznym, czasowym i tematycznym powiązania mają różną formę. Nie można tu założyć istnienia deterministycznego związku między postępującym procesem integracji na granicy (przystąpienie do UE, likwidacja kontroli granicznych, swobodny przepływ pracowników) i coraz ściślejszymi powiązaniem. Na przestrzeni czasu można też zaobserwować regres powiązań.

Jeśli przyrzeć się powiązaniom transgranicznym w wymiarze terytorialnym, to ujawnią się złożone struktury: często występuje koncentracja osób z kraju sąsiedniego w bezpośrednim sąsiedztwie granicy, jednak również położone dalej od pogranicza miasta i regiony wydają się atrakcyjnymi miejscami pracy lub zamieszkania, jak przykładowo ilustruje to prezentacja wskaźników występowania dla obywateli polskich (por. punkt 3.5.2.). Zwłaszcza w obszarze badawczym: Rynek pracy istnieją przesłanki do twierdzenia, że przepływy migracyjne, głównie z Polski do Niemiec, do tej pory przeskakują pogranicze dolnośląsko-saksońskie – pokrywa się to z analizami Krätkego z roku 1999 (por. podrozdział 3.2.). W konsekwencji nie obserwuje się jeszcze obecnie pod tym względem wyjścia tego pogranicza z niekorzystnej sytuacji dzięki powiązaniom transgranicznym.

Co do przyczyn takiego stanu rzeczy można obecnie głównie snuć przypuszczenia, m.in. dlatego że niezbędne analizy przekroczyłyby znacznie ramy tego projektu: rezultaty badania wskazują, że wiele barier, zwłaszcza natury prawnej i językowej, nadal istnieje i dopiero od chwili otwarcia granicy wyraźnie widać, jak silnie ograniczają one współpracę. Oprócz tego należy przypuszczać, że różnice strukturalne się zacierają. Ponadto nie rozwinęła się jeszcze w wystarczającym stopniu komplementarność, co sprawia, że brakuje zachęt do rozwoju silniejszych powiązań.

ZAKOŃCZENIE

Niniejsza praca – jako synteza trzech raportów przygotowanych w latach 2012-2013 w ramach transgranicznego Projektu „*Jakość życia w obszarze przygranicznym – wzmocnienie ponadgranicznych przepływów dla wspólnego zrównoważonego rozwoju i planowania regionalnego*” – dotyczy ważnej części pierwszego na pograniczu polsko-niemieckim euroregionu, Euroregionu Neisse-Nisa-Nysa (z wyłączeniem obszarów należących do Republiki Czeskiej). Polsko-saksoński zespół badawczy postawił sobie za cel zweryfikowanie trzech następujących hipotez:

Hipoteza pierwsza: obszary przygraniczne ze względu na peryferyjne położenie są obszarami znajdującymi się w sytuacji, która może prowadzić do ograniczeń **jakości życia** żyjącej tam społeczności.

Hipoteza druga: Proces integracyjny w polsko-niemieckim obszarze pogranicza (rozszerzenie UE w 2004 r., przystąpienie do Układu z Szengen w 2007 r., swoboda podejmowania pracy w 2011 r.) doprowadził do likwidacji fizycznych barier granicznych. Jednak takie bariery, jak różne systemy prawne i administracyjne, językowe, różnice mentalnościowe, stereotypy czy uprzedzenia, nadal występują i nie znikną od razu. Mimo istnienia tych barier, postępujący proces integracji pozwala na poszerzenie ponadgranicznych **powiązań (przepływów)** w wielu dziedzinach.

Hipoteza trzecia: ze względu na istniejące nadal bariery procesu integracyjnego, potencjał powiązań (przepływów) transgranicznych jest jeszcze w niewielkim stopniu wykorzystywany. Przy intensywniejszym poszerzeniu tych przepływów mogą one w dużym stopniu kompensować gorszą sytuację pogranicza lub istniejące ograniczenia w jakości życia. Ponadto istnieją specyficzne dla pogranicza zalety lokalizacji, które mogą również doprowadzić do wzrostu, co najmniej subiektywnie odczuwanej jakości życia.

Przy weryfikacji tych hipotez autorzy tego opracowania przybliżyli się w dużym stopniu do odpowiedzi na następujące cztery grupy pytań:

- co to jest jakość życia i jakie typologie tej jakości są ważne w tworzeniu praktycznych standardów badań?; jaką rolę spełnia jakość życia w strategiach rozwoju, a zwłaszcza rozwoju zrównoważonego?; jakie standardy badań jakości życia na poziomie lokalnym były inspiracją dla budowy metodyki tych badań na obszarze transgranicznym?

- jaką rolę w subiektywnie postrzeganej jakości życia odgrywa położenie przygraniczne? czy granica postrzegana jest w kategoriach pozytywnych czy negatywnych? jak bliskość granicy wpływa na codzienne życie mieszkańców?; jak przedstawia się subiektywna jakość życia w polsko-niemieckim obszarze pogranicza w odczuciu ogólnym i w odczuciu bardziej analitycznym – w siedmiu wybranych do obserwacji dziedzinach: zdrowie, wykształcenie i edukacja, bezpieczeństwo, kultura i rekreacja, sytuacja materialna i zawodowa, miejsce zamieszkania, partycypacja i relacje społeczne?
- jak szeroki jest zakres powiązań (przeptywów) transgranicznych i jaka jest ich siła oraz tendencja rozwoju?, gdzie znajdują się potencjały i bariery rozwoju tych powiązań?, jaki wpływ na rozwój tych powiązań mają procesy integracji europejskiej (lata: 2004, 2007 i 2011)? Jaki jest kształt i proces tworzenia powiązań transgranicznych?; w jaki sposób pokonywać bariery wzmacniania ponadgranicznych powiązań (przeptywów)?; jakie bariery uniemożliwiają / ograniczają powiązania transgraniczne i jakie warunki ramowe muszą ulec zmianie, by usunąć te bariery?; jakie są niezbędne strategie, ponadgraniczne struktury organizacyjne czy platformy komunikacji, by wzmocnić powiązania ponadgraniczne w dolnośląsko-saksońskim obszarze pogranicza w celu podniesienia jakości życia mieszkańców i atrakcyjności regionu – jaki potencjał kryją w sobie najsilniejsze powiązania transgraniczne?;
- jakie są najważniejsze zalecenia dotyczące działań w zakresie ponadgranicznej strategii rozwoju?; jakie pola działania należy traktować priorytetowo? jakie bariery należy usunąć w pierwszej kolejności?; jakich danych brakuje i jakie dane mają charakter priorytetowy dla opisu powiązań ponadgranicznych?

Zawarte w trzech rozdziałach tej książki odpowiedzi na te ważne pytania upoważniają do sformułowania następujących wniosków ogólnych:

1. Wyniki przeprowadzonego w polsko-saksońskim obszarze przygranicznym badania potwierdzają wpływ transgraniczności obszaru na jakość życia oraz ukazują różnice i podobieństwa w jej subiektywnym postrzeganiu przez stronę polską i niemiecką; wyniki te obrazują występowanie różnic zarówno w ogólnym poziomie zadowolenia z życia, jak i z jego poszczególnych aspektów oraz ich ważności (mieszkańcy po polskiej stronie granicy zdecydowanie wyżej oceniają ważność poszczególnych aspektów **jakości życia**); dokonana w pracy kategoryzacja wyróżnionych 43 czynników wpływających na jakość życia wykazała dość istotne różnice w rozkładzie ich ważności między mieszkańcami polskiej oraz niemieckiej części obszaru transgranicznego.
2. Przeprowadzone badania pozwoliły też określić kluczowe (z punktu widzenia mieszkańców) **problemy** tego obszaru. Ich identyfikacja może mieć duże znaczenie dla trafnego wyboru priorytetów rozwoju lokalnego oraz regionalnego

zarówno na poziomie kształtowania ogólnej strategii rozwoju, jak i na poziomie polityk i programów sektorowych (dotyczących np. ochrony środowiska, transportu publicznego, itd.).

3. Przy planowaniu działań mających na celu poprawę sytuacji w ramach identyfikowanych **obszarów problemowych** należy pamiętać, że zostały one zidentyfikowane na podstawie subiektywnych odczuć mieszkańców. Oceny te rzadko wydawane są na podstawie metodycznej analizy faktów, ale częściej na podstawie powszechnie panujących w społeczności przekonań. Z tego powodu opinie te zostały w miarę dostępności danych statystycznych zweryfikowane w oparciu o wskaźniki obiektywne.
4. Dużo wartościowych informacji dla pogłębionej analizy problemowej dostarczyły badania poświęcone identyfikacji i pomiarowi intensywności **przepływów transgranicznych**. Badania potwierdziły w dużym stopniu dwie ważne tezy: *po pierwsze* – że to właśnie w intensyfikacji powiązań transgranicznych tkwi potencjał do skompensowania gorszej jakości życia oraz jej ograniczeń i *po drugie* – obecny poziom integracji europejskiej może pozwolić na bardziej wyraziste wykształcenie powiązań transgranicznych, zwłaszcza w obrębie rynku pracy, obrotu gospodarczego, służby zdrowia, kształcenia i podnoszenia kwalifikacji zawodowych, w sektorze kultury, podmiejskiej infrastruktury rekreacyjnej oraz turystyki, a także jest to możliwe w innych dziedzinach, w których powiązania transgraniczne jeszcze się nie wykształciły.
5. Przeprowadzone badania potwierdziły słuszność przyjętego w projekcie założenia o traktowaniu regionu transgranicznego jako **obszaru przepływowego**, w którym identyfikacja i śledzenie przepływów oraz tendencji w zmianach ich natężenia ma fundamentalne znaczenie.
6. Podobne znaczenie ma analiza szans i zagrożeń, istniejących barier w rozwoju wewnętrznym obszarów przygranicznych z jednoczesną analizą przeszkód w przepływach transgranicznych – ludzi, rozwiązań instytucjonalnych, wzorców przedsiębiorczości, standardów pracy itp. Analizy te – których przykładem jest ta książka – powinny działać stymulująco na szybkość zmian rozwojowych tych obszarów i sprzyjać usuwaniu istniejących barier i śledzeniu dynamiki zmian pozytywnych oraz miejsc/obszarów będących w stagnacji czy recesji.
7. Dylemat – położenie przygraniczne to siła czy słabość – nie zostało w tej pracy jednoznacznie rozstrzygnięte. Wiele jednak wskazuje, że jest coraz więcej argumentów na rzecz tezy, że zróżnicowanie czy istniejące asymetrie rozwoju obszarów przygranicznych (językowe, demograficzne, kulturowe itd.) uważać można za potencjał rozwojowy, którego unikalnym elementem jest tożsamość przygranicznych wspólnot lokalnych i regionalnych. Obszary te – jak wykaza-

ty badania – stoją często przed podobnymi wyzwaniem, przy podejmowaniu których mogą efektywnie współpracować dzięki wymianie doświadczeń i posiadaniu komplementarnych potencjałów. Na obszarze transgranicznym można zatem łączyć siły i wspólnie wykorzystać swoją przewagę konkurencyjną, tworząc dodatkowy potencjał rozwojowy. Do zasobów wynikających z przygranicznego położenia geograficznego i inspiratorów przepływów transgranicznych należy zaliczyć m.in. różnice pomiędzy obiema stronami granicy, manifestujące się między innymi w cenach, dostępności i jakości produktów i usług, jak również ofert w zakresie usług użyteczności publicznej, czy wreszcie w kulturalnej i językowej różnorodności cechującej obszary przygraniczne. W tej pracy analizy te dokonano w takich obszarach jak: praca, gospodarka, turystyka, sport, kultura, wykształcenie, komunikacja i infrastruktura, zdrowie, bezpieczeństwo publiczne, środowisko i zarządzanie kryzysowe oraz polityka, administracja i media.

Do najważniejszych **problemów otwartych**, wymagających dalszych koniecznych badań, należy zaliczyć przede wszystkim:

1. Potrzebę kontynuowania badań opartych na wykorzystaniu opracowanego w projekcie **modelu badań transgranicznych**, bowiem nawet najlepiej przygotowane i przeprowadzone badanie **jakości życia** nie ma zbyt wielkiej wartości poznawczej i praktycznej, jeśli ma wyłącznie charakter statyczny, co nie daje możliwości dokonywania porównań w czasie. Niezbędnym wydaje się zatem zaplanowanie oraz przeprowadzenie kolejnych edycji badania, które pozwolą na sformułowanie wniosków w odniesieniu do zachodzących, po obu stronach granicy, i obserwowanych w czasie zmian subiektywnej oceny jakości życia i jej poszczególnych aspektów oraz także towarzyszących tej jakości **przepływów transgranicznych**, nie tylko materialnych. Wydaje się, że ciekawych wyników mogą dostarczyć także analizy prowadzone na poziomie lokalnym – w układzie gmin. Wówczas znany byłby obraz wewnętrznego zróżnicowania subiektywnej jakości życia w ramach powiatu, umożliwiając tym samym wzajemne porównania pomiędzy gminami.
2. Dalsze badania należałoby odnieść również do nowych, nieuwzględnionych na obecnym etapie, obszarów. Wśród nich należy wymienić między innymi analizę możliwości organizacyjnych, formalnych oraz prawnych polsko-niemieckiej współpracy przygranicznej.
3. Kolejny problem otwarty, wymagający dalszych koniecznych badań, to **jakość danych statystycznych i administracyjnych** po obu stronach granicy. W odniesieniu do tych obszarów istnieją różnorodne bazy danych statystycznych, które w obiektywny sposób opisują warunki życia w tym obszarze przygranicznym. Ich podstawową słabością jest jednak ich niepełna porównywalność, co jest dużym wyzwaniem dla polskich i saksońskich statystyków.

W książce tej opisano więc **„terytorialny” potencjał rozwojowy** specyficzny dla obszarów przygranicznych. To właśnie ten potencjał powoduje, po likwidacji „twardych” granic państwowych, coraz bardziej pozytywne postrzeganie tych obszarów i zmieniającą się konotację ich „peryferyjności”. Było to też główne przesłanie przeprowadzonych badań, ujmujących zarówno subiektywne odczuwanie jakości życia, jak i powiązania transgraniczne w możliwie szerokim kontekście. Prezentowane wyniki badań wypełniają więc w pewnym stopniu lukę poznawczą dotyczącą odczuwanej jakości życia w dolnośląsko-saksońskim obszarze przygranicznym oraz intensywności istniejących obecnie powiązań transgranicznych oraz barier ograniczających ponadgraniczny rozwój regionalny.

LITERATURA

Książki i czasopisma

- (ARL) Akademie für Raumforschung und Landesplanung (red.) (2008): *Deutsch-Schweizerisches Handbuch der Planungsbegriffe*. Verl. der ARL, Planungsbegriffe in Europa, 2. Wyd. Hannover
- (BMVBS) Bundesministerium für Verkehr, Bau und Stadtentwicklung (red.) (2011): *Abschlussbericht MORO „Metropolitane Grenzregionen“*, Berlin/Bonn.
- Borys T. (1991), *Kwalimetria – teoria i zastosowania*, Wyd. Akademia Ekonomiczna, Kraków.
- Borys T. (2001), *Jakość życia jako kategoria badawcza i cel nadrzędny*, [w:] A. Wachowiak (red.) *Jak żyć*, wyd. Fundacji Humaniora, Poznań.
- Borys T. (2008), *Propozycja typologii jakości życia*. „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu – Gospodarka a Środowisko”.
- Borys T. (red.) (2005), *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*. Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok.
- Borys T., Rogala P. (red.) (2008) *Quality of life on local level – an indicators – based study*, UNDP Warsaw.
- Bundesanzeiger Jahrgang 2007*, Teil II Nr. 11 vom 18. April 2007.
- Cichocki R. (2005), *Wskaźniki jakości życia mieszkańców Poznania*, T.1, Wyd. Naukowe UAM, Poznań.
- Czapiński J. (1998) *Jakość życia Polaków w czasie zmiany społecznej*. Raport końcowy z realizacji projektu badawczego KBN. Międzywydziałowy Instytut Studiów Społecznych. Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Czapiński J., Panek T. (2007), *Diagnoza społeczna. Warunki i jakość życia Polaków*. Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie.
- Czapiński J., Panek T. (2011), *Diagnoza społeczna. Warunki i jakość życia Polaków*. Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie.
- Danielzyk R., Ernste H., Jung H.-U. (2004): *Fallstudien für deutsch-niederländische Grenzräume*, [w:] L. Thormählen Ludwig (red.): *Entwicklung europäischer Grenzräume bei abnehmender Bedeutung nationaler Grenzen. Deutsch-dänische und deutsch-niederländische Grenzräume im europäischen Integrationsprozess*. ARL-Arbeitsmaterial.
- Eifler I. (2013): *Görlitzer Unternehmer holen polnische Azubis. Manche Firmen finden keine deutschen Lehrlinge mehr. Sie suchen jetzt jenseits der Grenze. Noch selten mit Erfolg*, [w:] Sächsische Zeitung, 18.09.2013.
- Hönnekopp E. (2002): *EU-Osterweiterung – welche Arbeitsmigration und wie viele Grenzpendler?*, [w:] B. Neuss; P. Jurczek, W. Hilz (red.): *Europäische Integrationsbestrebungen auf politischer Ebene – Tschechien und Polen. Beiträge zu einem politik- und regionalwissenschaftlichen Symposium an der TU Chemnitz (= Europäisches Zentrum für Föderalismus-Forschung Töben, Occasional Papers, 26)*, Stuttgart.

- Humm J., Jones K., Chanan G. (2005), *Testing Indicators of Community Involvement*, Community Development Foundation, London.
- (IVS) Stadt Görlitz; Ingenieurbüro für Verkehrsanlagen und –systeme Dresden (2010): *Gesamtverkehrskonzept Stadt Görlitz. Bericht der Stufen I und II – Analyse und Leitbild*, Görlitz/Dresden.
- Jeřábek M., Schmidt O. (2001): *Betrachtungen zur Struktur und zu den Veränderungen der menschlichen Beziehungen im deutsch-tschechischen Grenzgebiet*. [w:] *Gute Nachbarn-schlechte Nachbarn*. Deutsch-tschechisches Begegnungsseminar der TU Chemnitz und der Westböhmisches Universität Plzeň, 2001.
- Knippschild R.(2008): *Grenzüberschreitende Kooperation: Gestaltung und Management von Kooperationsprozessen in der Raumentwicklung im deutsch-polnisch-tschechischen Grenzraum*. IÖR Schriften, Band 48, Dresden.
- Kowalke H., Jeřábek M., Schmidt O. (2004): *Grenzen öffnen sich – Chancen und Risiken aus Sicht der Bewohner der sächsisch-böhmischen Grenzregion*. Dresdener Geographische Beiträge 10, Dresden.
- Kowalke H., Jeřábek M., Schmidt O., Lohse K. (2008): *Grenzüberschreitende Beziehungen von Klein- und mittelständigen Unternehmen der Euroregion ELBE/LABE*. Dresdener Geographische Beiträge 12, Dresden.
- Kowalke H., Jeřábek M., Schmidt O., Lohse K. (2012): *Offene Grenzen – Auswirkungen in der sächsisch-böhmischen Grenzregion*. Acta Universitatis Purkynianae 180 (Studia Geographica XVI.), Ústí nad Labem.
- Krätke S. (1999): *Regional Integration or Fragmentation? The German-Polish Border Region in a New Europe*. [w:] *Regional Studies*, Vol. 33, No. 7.
- Kühn M., Weck S. (2013): *Peripherisierung – Ein Erklärungsansatz zur Entstehung von Peripherien*, in: M. Bernt, H. Liebmann (red.): *Peripherisierung, Stigmatisierung, Abhängigkeit? Deutsche Mittelstädte und ihr Umgang mit Peripherisierungsprozessen*. Springer Fachmedien, Wiesbaden.
- Landratsamt Görlitz: *1. Bildungsbericht 2012. Zukunft durch Bildung im Landkreis Görlitz: Mit Energie und ohne Grenzen!*, Görlitz.
- (LTV) Landestourismusverband Sachsen (2011): *Wirtschaftsfaktor Tourismus in Sachsen 2011*, Dresden.
- METROBORDER– ESPON (2010): *Cross-Border Polycentric Metropolitan Regions. Final Report*, 31.12.2010, http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_TargetedAnalyses/metro-border.html (data dostępu 27.01.2014)
- Obębalski M. (2004), *Jakość życia w miastach Europy*. [w:] J. Słodczyk, D. Rajchel (red.), *Przemiany demograficzne i jakość życia ludności miast*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Ove Arup & Partners International Ltd Sp. z o. o. Oddział w Polsce und IVAS – Ingenieurbüro für Verkehrsanlagen und –systeme für ZVON (red.) (2012): *„Śnieżka“ – Erarbeitung einer ÖPNV-Konzeption im Korridor Bautzen – Görlitz – Lubań – Jelenia Góra – Kamienna Góra*. Teilbericht AP I, AP II und AP III; Dresden/Warschau/Bautzen.

- Ponds R., van Woerkens C., Marlet G. (2013): *Chancenatlas für Süd-Limburg, Tongeren, Lüttich und Aachen*, Utrecht.
- Quality of Life in twelve of New Zealand's cities 2007.
- Raport o Rozwoju Społecznym Polska 2004 (2004) „W trosce o pracę”, UNDP, Warszawa.
- Raport z realizacji projektu Unii Europejskiej (2012): „Wsparcie w zakresie rozwijania zestawu wskaźników do monitorowania narodowych strategii zrównoważonego rozwoju – rozwój i wdrożenie polskiego zestawu wskaźników zrównoważonego rozwoju”, Urząd Statystyczny, Katowice.
- Rogała P. (2013), *Czy definiowanie jakości życia to wyprawa z motyka na słońce*, „Problemy Jakości”, nr 7-8.
- S. Ostasiewicz W. (2004) *Badanie jakości życia z perspektywy historycznej*. [w:] Ostasiewicz W. (Hrsg.) *Ocena i analiza jakości życia*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.
- S. Ostasiewicz, Z. Rusnak, U. Siedlecka (1997), *Statystyka elementy teorii i zadania*. Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- Sedlak W. (2004), *Życie jest światłem*, wyd. Continuo, Radom.
- Staby T. (2007) *Poziom i jakość życia*. [w:] Panek T., Szulc A. (red.) „Statystyka społeczna”. SGH, Warszawa.
- Social Exclusion and Integration in Poland. An Indicators – based Approach* (2006). Ed. UNDP, Warsaw, 2006, wydanie polskie: *Wykluczenie i integracja społeczna w Polsce – podejście wskaźnikowe* (2006). Wyd. UNDP, Warszawa.
- Staatsministerium des Innern des Freistaats Sachsen (2013): *Landesentwicklungsplan (LEP) Sachsen 2013*, Dresden.
- Statistisches Landesamt Sachsen (2012): *Statistischer Bericht: Studierende an den Hochschulen im Freistaat Sachsen 2011*, Kamenz.
- Statistisches Landesamt Sachsen (2013): *Datenbank Genesis Sachsen, Tabelle „Elektrizitätsversorgung: Elektrizitätsaustausch Ausland und andere Bundesländer, Sachsen, Jahre (1991 bis 2000)“*, Code 43311-003Z, Kamenz.
- Statistisches Landesamt Sachsen (2013): *Monatserhebung im Tourismus 2007-2012. Ankünfte, Übernachtungen, Herkunft der Gäste, Kreise, Berichtsjahre 2007-2012*, T.469-32, GS aktuell.
- Statistisches Landesamt Sachsen (Hrsg.) (2013): *Außenhandel des Freistaats Sachsen. I. Quartal 2013. G III 1 – vj 1/13 (= Statistische Berichte)*, Kamenz.
- (TA) *Territoriale Agenda der Europäischen Union 2020*, niemiecka wersja na stronie: <http://www.bmvbs.de/cae/servlet/contentblob/66842/publicationFile/> (data dostępu 20.11.2013).
- Warunki życia ludności w latach 2004 -2005* (2007), Departament Statystyki Społecznej, GUS, Warszawa.
- Wiechmann T., Knippschild R., Albecker M.-F. (2010): *Standortvor- und -nachteile grenzüberschreitender Verflechtungsräume*, Dresden.
- Wiechmann T., Knippschild R., Roth H. (2009): *Definition und Abgrenzung grenzüberschreitender Verflechtungsräume – Analysen zu Verflechtungsindikatoren und Datenverfügbarkeit in vier*

Grenzräumen (Vorstudie im Rahmen des Forschungsfelds „Überregionale Partnerschaften in grenzüberschreitenden Verflechtungsräumen“, TU Dresden/ Lehrstuhl Raumordnung im Auftrag des Ministeriums für Umwelt des Saarlandes), Dresden.

Zeliaś A. (2000), *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Karków.

Źródła internetowe

http://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf (data dostępu 31.05.2012).

<http://www.oecdbetterlifeindex.org/#/11331311111> (data dostępu 31.05.2012).

http://www.ostrow-wielkopolski.um.gov.pl/cache/18/1815/1816/1901/4684/_2006/05/22_/10693.html (data dostępu 30.05.2012).

<http://www.poznan.pl/mim/s8a/foldery-jakosc-zycia-w-poznaniu,p,843,844,2242.html> (data dostępu 30.05.2012 r.).

<http://www.statistik.sachsen.de/apps1/Gemeindetabelle/karten/2012/karte14626/m10000.html>, (data dostępu 12.10.2012).

T. Buettner, A. Ebertz, Quality of Life in the Regions. Results for German Counties (www.ifo.de)
Data dostępu: (data dostępu 30.05.2012 r.).

Allgemeine Ortskrankenkasse [AOK]: „Behandlung im Ausland“, Ratgeber der AOK online, siehe: <http://www.aok.de/bundesweit/gesundheit/behandlung-im-ausland-13831.php> (data dostępu 12.12.2013).

Deutsche Bahn Regio Südost (2013): Unternehmenspräsentation Verkehrsbetrieb Südostsachsen, http://www.bahn.de/regional/view/mdb/pv/deutschland_erleben/regio_suedost/2013/mdb_128435_db_regio_vb_suedostsachsen_oktober_2013.pdf, Dresden 2013, (data dostępu 13.11.2013).

ESPON-EDORA (2010), vgl. <http://mapfinder.espon.eu/?p=625>, (data dostępu 27.01.2014).

ESPON-ULYSSES (2013): Using applied research results from ESPON as a yardstick for cross-border spatial development planning. Final Report, 25.01.2013, unter: http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_TargetedAnalyses/ulysses.html (data dostępu 27.01.2014).

(GMA) Gesellschaft für Markt– und Absatzforschung mbH (2012): Auswirkungsanalyse zur Ansiedlung eines Fachmarktzentrums als „offenes Center“ in der Einkaufsstadt von Zittau. (na zlecenie miasta Zittau), Dresden, http://www.zittau.eu/5_wirtschaft/unternehmen/fachmarktzentrum/wirkungsanalyse.pdf. (data dostępu 17.03.2012).

The Guardian (red.) (2013): European Union plans to end mobile phone roaming charges. EU foresees customers will no longer have to pay for incoming calls when travelling in other EU countries as of July 2014, <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/11/eu-mobile-phone-roaming-charges-abolish>, (data dostępu 09.01.2014).

Handwerkskammer Dresden (red.): Überregionaler Absatz und Einkauf im Handwerk. Sonderumfrage im Jahr 2007, Dresden 2007, http://www.hwk-dresden.de/Portals/0/ContentHelper/documents/SU_absatzeinkaufHW.pdf, (data dostępu 15.11.2013).

Harrer B., Scherr S. (2013): Tagesreisen der Deutschen. Grundlagenuntersuchung finanziert durch

- Zuwendungen des Bundesministeriums für Wirtschaft und Technologie, der für Tourismus zuständigen Ministerien und Senate aller Bundesländer sowie des ADAC e.V., München. Herunterzuladen auf <http://www.dwif.de/publikationen/dwif-grundlagenstudien/publikation/55-tagesreisen-der-deutschen-heft-55-2013.html>, (data dostępu 07.01.2013).
- Himmelsbach U. Ausländische Studenten an den Hochschulen in Sachsen, in: Statistik in Sachsen 2/2003, http://www.statistik.sachsen.de/download/300_Voe-Zeitschrift/2003_02_1-10_Himmelsbach.pdf (Zugriff am 09.12.2013).
- (IHK) Industrie- und Handelskammer Dresden (red.) (2012), Chancen für den Einzelhandel. Ergebnisse einer Befragung zum Einkaufsverhalten polnischer und deutscher Kunden in Görlitz und Zgorzelec im November 2011, Dresden/Görlitz, http://www.dresden.ihk.de/servlet/link_file?link_id=28810&publ_id=1055&ref_knoten_id=52312&ref_detail=publikation&ref_sprache=deu. (data dostępu 12.03.2013).
- Landeskriminalamt Sachsen (2012): Polizeiliche Kriminalstatistik 2011. Online verfügbar unter: <http://www.polizei.sachsen.de/de/dokumente/LKA/AufklXrungXTV11359155165544.pdf>. (data dostępu 25.04.2013).
- Landeskriminalamt Sachsen (2013): Polizeiliche Kriminalstatistik. Jahresüberblick 2012. <http://www.sicherheit.sachsen.de/download/Sicherheit/Jahresueberblick2012.pdf>. (data dostępu 14.06.2013).
- Landratsamt Görlitz – Amt für Kreisentwicklung (2013): Analyse der Mobilfunksituation im Landkreis Görlitz. Abschlussbericht I/2013, Görlitz, http://media.lk-goerlitz.active-city.net/downloads/planung/abschlussbericht_mobilfunksituation_2013.pdf, (data dostępu 09.01.2014).
- Związek Miast Polskich: Interaktive Landkarte der deutsch-polnischen Partnerschaften <http://www.twinning.pl/mapa/pl.html> (data dostępu 09.01.2014).
- Statistisches Landesamt Sachsen (Hrsg., 2013). Außenhandel des Freistaates Sachsen. II. Quartal 2013 (= Statistischer Bericht, G III 1 – vj 2/13), Kamenz, http://www.statistik.sachsen.de/download/100_Berichte-G/G_III_1_vj2_13_SN.pdf, (data dostępu 08.01.2014).
- Ostdeutscher Sparkassenverband (2012): Tourismusbarometer. Jahresbericht 2012, www.osv-online.de/fileadmin/osv/dateien/tourismus/Sparkassen-Tourismusbarometer_2011.pdf. (data dostępu 16.01.2014).
- Pro Futura Produktionsgesellschaft. Online verfügbar unter: <http://www.pro-futura.com.pl/>. (data dostępu 18.12.2013).
- Sächsische Handwerkskammern (red.) (2011): Sächsisches Handwerk International 2011. Auslandsaktivitäten sächsischer Handwerksbetriebe – Entwicklung und Perspektiven. Ergebnisse der Umfrage bei sächsischen Handwerksunternehmen, http://www.hwk-dresden.de/Portals/0/pdfs/ausland/110623_auwi-umfrage_2011.pdf, Leipzig. (data dostępu 18.01.2014).
- Sächsische Zeitung (red.) (2004): Kulturjournal Soda erscheint nicht mehr, in Sächsische Zeitung vom 09.07.2004, http://www.wiso-net.de/webcgi?START=A60&DOKV_DB=SZO&DOKV_NO=0704090250&DOKV_HS=0&PP=. (data dostępu 18.12.2013).
- Lehmann, Robert; Nagl, Wolfgang (2012): Wo leben Migranten?, [w:] ifo Dresden berichtet 6/2012, S. 31-35, www.cesifo-group.de/DocDL/ifoDD_12-06_31-35.pdf, (data dostępu 17.12.2013).
- <http://www.mercer.com/qualityofliving#top5> (data dostępu 30.05.2012 r.).

<http://www.nationalaccountsofwellbeing.org/> (data dostępu 31.05.2012).
<http://www.gallup-europe.be/soulofthecity/> (data dostępu 31.05.2012 r.).
<http://www.audit-commission.gov.uk> (data dostępu 3.12.2007).
<http://www.cdf.org.uk> (data dostępu 3.12.2007).
<http://www.dvc.vic.gov.au> (data dostępu 17.05.2012 r.).
<http://www.happyplanetindex.org/> (data dostępu 31.05.2012).
<http://www.stat.gov.pl/bdl>, (data dostępu 08.10.2012).
www.dsl-neisseaue.de (data dostępu 10.03.2012).
<http://www.eurofound.europa.eu> (data dostępu 11.04.2012).

Inne źródła

Agenda Terytorialna Unii Europejskiej 2020, Gödöllő, Węgry 2011.

(BDL) Bank Danych Lokalnych (Lokaldatenbank) Urzędu Statystycznego (2013): Kategoria: „PODMIOTY GOSPODARCZE”, Grupa: PODMIOTY Z UDZIAŁEM KAPITAŁU ZAGRANICZNEGO, Podgrupa: Kapitał zagraniczny wg krajów.

Materiały urzędów – Gliwice, Łódź, Jaworzno, Zator, Sopot.

Narodowy Program modernizacji Polski Foresight „Polska 2020” – panel „Jakość życia” (2007) (materiały).

WYKAZ TABEL

nr	Tytuł tabeli	s.
1.1.	Główne międzynarodowe standardy badania jakości życia	24
1.2.	Główne krajowe standardy badania jakości życia na przykładzie Polski	27
1.3.	Główne lokalne standardy badania jakości życia	31
2.1.	Rozkład ocen subiektywnej jakości życia	43
2.2.	Rozkład ocen zmian jakości życia	44
2.3.	Rozkład ocen wpływu bliskości granicy na jakość życia	46
2.4.	Rozkład ocen jakości życia po drugiej stronie granicy	47
2.5.	Główne powody przekraczania granicy	48
2.6.	Układ analizy – dziedziny i aspekty subiektywnej jakości życia	49
2.7.	Rozkład ocen zadowolenia ze stanu zdrowia	51
2.8.	Rozkład ocen zadowolenia respondentów z wykształcenia	58
2.9.	Rozkład ocen zadowolenia z poziomu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania	72
2.10.	Rozkład ocen zadowolenia z oferty kulturalno-sportowej	83
2.11.	Rozkład ocen zadowolenia z sytuacji materialnej i zawodowej	89
2.12.	Rozkład ocen zadowolenia z miejsca zamieszkania	99
2.13.	Czynniki najsilniej wpływające na jakość życia	130
2.14.	Czynniki, które zostały najwyżej ocenione	131
2.15.	Czynniki, które zostały najniżej ocenione	132
2.16.	Zestawienie czynników wpływających na jakość życia	133
3.1.	Zestaw wskaźników przedsięwzięcia MORO „metropolitalne regiony przygraniczne“	142
3.2.	Obszary badania przepływów transgranicznych	156
3.3.	Liczba i udział polskich mieszkańców w ludności Saksonii w latach 2006-2012	202
3.4.	Obywatele niemieccy ze stałym zameldowaniem w samorządach powiatu zgorzeleckiego	205
3.5.	Polsko-niemieckie małżeństwa zawierane w Saksonii w latach 2006-2012 w podziale na powiaty	211
3.6.	Polacy zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym (według obywatelstwa bez uwzględnienia miejsca zamieszkania), stan 30.06.12	213
3.7.	Zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym z miejscem zamieszkania w Polsce, stan: 30.06.12	216
3.8.	Liczba i udział polskich uczniów (dobrowolne podawanie obywatelstwa) w podziale na różne rodzaje szkół w Saksonii	220

3.9.	Liczba Polaków (dobrowolne podawanie obywatelstwa) w podziale na różne rodzaje szkół w Saksonii od 2007/08 do 2012/13 roku	221
3.10.	Liczba i udział polskich uczniów w szkołach ogólnokształcących w podziale na powiaty, rok szkolny 2012/13	221
3.11.	Szkoły i niemieccy uczniowie w mieście Zgorzelcu	222
3.12.	Polscy uczniowie w szkołach zawodowych w wybranych powiatach Saksonii w roku 2012/13	223
3.13.	Studenci obywatelstwa polskiego w podziale na ośrodki akademickie w Saksonii, lata 2006-2012	223
3.14.	Liczba i udział studentów saksońskich wyższych uczelni ze świadectwem uprawniającym do studiowania uzyskanym w Polsce, na wybranych saksońskich wyższych uczelniach w semestrze zimowym 2011/12	225
3.15.	Liczba i udział lekarzy obywatelstwa polskiego w Saksonii w podziale na powiaty	230
3.16.	Zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym w ochronie zdrowia z obywatelstwem polskim i miejscem pracy w Saksonii na dzień 30 czerwca, od 2007 do 2012 roku, według miejsca zamieszkania	232

WYKAZ RYSUNKÓW

nr	Tytuł rysunku	s.
1.1.	Rodzaje jakości życia w sześciu klasyfikacjach	13
1.2.	Dobrobyt, dobrostan, obiektywna i subiektywna, pośrednia i bezpośrednia oraz zbiorowa i indywidualna jakość życia	20
1.3.	Miejsce jakości życia w wielkiej trójce kategorii „rozwojowych”	21
1.4.	Jakość życia w strukturze planowania strategicznego	23
2.1.	Trzy powiązane ze sobą ujęcia pomiaru subiektywnej jakości życia	41
2.2.	Rozkład ocen subiektywnej jakości życia	43
2.3.	Rozkład ocen zmian jakości życia	44
2.4.	Rozkład ocen wpływu bliskości granicy na jakość życia	46
2.5.	Rozkład ocen jakości życia po drugiej stronie granicy	47
2.6.	Częstotliwość przekraczania granicy w celu dokonania zakupów	48
2.7.	Rozkład ocen zadowolenia ze stanu zdrowia wśród respondentów w wieku powyżej 65 lat	52
2.8.	Rozkład ocen ważności dostępu do lekarzy podstawowej opieki	53
2.9.	Rozkład ocen stanu dostępu do lekarzy podstawowej opieki	53
2.10.	Rozkład ocen ważności dostępu do lekarzy specjalistów	54

2.11.	Rozkład ocen stanu dostępu do lekarzy specjalistów	55
2.12.	Rozkład ocen ważności funkcjonowania pogotowia ratunkowego	56
2.13.	Rozkład ocen stanu funkcjonowania pogotowia ratunkowego	56
2.14.	Rozkład ocen ważności dostępu do aptek	57
2.15.	Rozkład ocen stanu dostępu do aptek	57
2.16.	Rozkład ocen zadowolenia z wykształcenia wśród respondentów w wieku powyżej 65 lat	59
2.17.	Rozkład ocen ważności jakości funkcjonowania żłobków i przedszkoli	60
2.18.	Rozkład ocen stanu jakości funkcjonowania żłobków i przedszkoli	60
2.19.	Rozkład ocen ważności dostępności i jakości szkół podstawowych	61
2.20.	Rozkład ocen stanu dostępności i jakości szkół podstawowych	62
2.21.	Rozkład ocen ważności dostępności i jakości szkół gimnazjalnych	63
2.22.	Rozkład ocen stanu dostępności i jakości gimnazjów	63
2.23.	Rozkład ocen ważności dostępności i jakości szkół ponadgimnazjalnych zawodowych	64
2.24.	Rozkład ocen stanu dostępności i jakości szkół ponadgimnazjalnych zawodowych	65
2.25.	Rozkład ocen ważności dostępności i jakości szkół ponadgimnazjalnych ogólnokształcących	66
2.26.	Rozkład ocen stanu dostępności i jakości szkół ponadgimnazjalnych ogólnokształcących	66
2.27.	Rozkład ocen ważności dostępności i jakości szkół wyższych	67
2.28.	Rozkład ocen stanu dostępności i jakości szkół wyższych	68
2.29.	Rozkład ocen ważności przystosowania szkół do potrzeb osób niepełnosprawnych	69
2.30.	Rozkład ocen stanu przystosowania szkół do potrzeb osób niepełnosprawnych	69
2.31.	Rozkład ocen ważności możliwości podnoszenia wykształcenia i kwalifikacji przez osoby dorosłe	70
2.32.	Rozkład ocen stanu możliwości podnoszenia wykształcenia i kwalifikacji przez osoby dorosłe	71
2.33.	Rozkład ocen zadowolenia z bezpieczeństwa wśród respondentów mieszkających w miastach	73
2.34.	Rozkład ocen ważności bezpieczeństwa osobistego	74
2.35.	Rozkład ocen stanu bezpieczeństwa osobistego	74
2.36.	Rozkład ocen ważności bezpieczeństwa w ruchu drogowym	75
2.37.	Rozkład ocen stanu bezpieczeństwa w ruchu drogowym	75
2.38.	Rozkład ocen ważności bezpieczeństwa majątku	76
2.39.	Rozkład ocen stanu bezpieczeństwa majątku	77

2.40.	Rozkład ocen ważności przygotowania gminy na sytuacje kryzysowe	78
2.41.	Rozkład ocen stanu przygotowania gminy na sytuacje kryzysowe	78
2.42.	Rozkład ocen ważności opieki nad osobami wymagającymi opieki	79
2.43.	Rozkład ocen stanu opieki nad osobami wymagającymi opieki	79
2.44.	Rozkład ocen ważności pomocy dla rodzin i osób patologicznych	80
2.45.	Rozkład ocen stanu pomocy dla rodzin i osób patologicznych	81
2.46.	Rozkład ocen ważności solidarności z osobami w trudnej sytuacji	82
2.47.	Rozkład ocen stanu solidarności z osobami w trudnej sytuacji	82
2.48.	Rozkład ocen ważności możliwości uczestniczenia w imprezach sportowych	84
2.49.	Rozkład ocen stanu możliwości uczestniczenia w imprezach sportowych	85
2.50.	Rozkład ocen ważności możliwości uczestniczenia w imprezach kulturalnych	86
2.51.	Rozkład ocen stanu możliwości uczestniczenia w imprezach kulturalnych	86
2.52.	Rozkład ocen ważności nieodpłatnego dostępu do infrastruktury sportowej i kulturalnej	87
2.53.	Rozkład ocen stanu nieodpłatnego dostępu do infrastruktury sportowej i kulturalnej	88
2.54.	Rozkład ocen zadowolenia z sytuacji materialnej i zawodowej respondentów w wieku 25-34 lat	90
2.55.	Rozkład ocen ważności osobistej sytuacji materialnej	91
2.56.	Rozkład ocen stanu osobistej sytuacji materialnej	91
2.57.	Rozkład ocen ważności aktualnie wykonywanej pracy	92
2.58.	Rozkład ocen stanu aktualnie wykonywanej pracy	93
2.59.	Rozkład ocen ważności bezpieczeństwa zatrudnienia	94
2.60.	Rozkład ocen stanu bezpieczeństwa zatrudnienia	94
2.61.	Rozkład ocen ważności szans znalezienia nowej pracy	95
2.62.	Rozkład ocen stanu szans znalezienia nowej pracy	95
2.63.	Rozkład ocen ważności zachowania proporcji między pracą a czasem wolnym	96
2.64.	Rozkład ocen stanu zachowania proporcji między pracą a czasem wolnym	97
2.65.	Rozkład ocen ważności warunków mieszkaniowych	98
2.66.	Rozkład ocen stanu warunków mieszkaniowych	98
2.67.	Rozkład ocen zadowolenia z miejsca zamieszkania	100
2.68.	Rozkład ocen ważności dostępu do usług komercyjnych	101
2.69.	Rozkład ocen stanu dostępu do usług komercyjnych	101

2.70.	Rozkład ocen ważności dostępu do niezbędnych produktów	102
2.71.	Rozkład ocen stanu dostępu do niezbędnych produktów	103
2.72.	Rozkład ocen ważności dostępu do Internetu i telefonii komórkowej	104
2.73.	Rozkład ocen stanu dostępu do Internetu i telefonii komórkowej	104
2.74.	Rozkład ocen ważności dostępu do infrastruktury technicznej	106
2.75.	Rozkład ocen stanu dostępu do infrastruktury technicznej	106
2.76.	Rozkład ocen przystosowania infrastruktury do potrzeb niepełnosprawnych	107
2.77.	Rozkład ocen ważności możliwości poruszania się rowerem	108
2.78.	Rozkład ocen stanu możliwości poruszania się rowerem	109
2.79.	Rozkład ocen ważności możliwości poruszania się własnym samochodem	109
2.80.	Rozkład ocen stanu możliwości poruszania się własnym samochodem	110
2.81.	Rozkład ocen ważności możliwości poruszania się publicznymi środkami komunikacji	110
2.82.	Rozkład ocen stanu możliwości poruszania się publicznymi środkami komunikacji	111
2.83.	Rozkład ocen ważności połączeń z najbliższym centrum miejskim	111
2.84.	Rozkład ocen stanu połączeń z najbliższym centrum miejskim	112
2.85.	Rozkład ocen ważności transgranicznych połączeń komunikacyjnych	112
2.86.	Rozkład ocen stanu transgranicznych połączeń komunikacyjnych	113
2.87.	Rozkład ocen ważności dostępu i stanu terenów zielonych	114
2.88.	Rozkład ocen stanu dostępu i stanu terenów zielonych	114
2.89.	Rozkład ocen ważności wizerunku miejsca zamieszkania	115
2.90.	Rozkład ocen stanu wizerunku miejsca zamieszkania	116
2.91.	Rozkład ocen ważności jakości wody pitnej	117
2.92.	Rozkład ocen stanu jakości wody pitnej	117
2.93.	Rozkład ocen ważności gospodarki odpadami	118
2.94.	Rozkład ocen stanu gospodarki odpadami	118
2.95.	Rozkład ocen ważności jakości powietrza	119
2.96.	Rozkład ocen stanu jakości powietrza	120
2.97.	Rozkład ocen ważności stanu klimatu akustycznego	121
2.98.	Rozkład ocen stanu klimatu akustycznego	121
2.99.	Rozkład odpowiedzi na pytanie „czy władze gminy konsultują decyzje z mieszkańcami”	122
2.100.	Rozkład odpowiedzi na pytanie o udział w imprezach gminnych	124
2.101.	Rozkład odpowiedzi na pytanie o udział w spotkaniach i warsztatach gminnych	125
2.102.	Rozkład odpowiedzi na pytanie o udział w organizacjach pozarządowych	126

2.103.	Rozkład ocen otwartości wobec ludzi odmiennej rasy, pochodzenia, religii, orientacji seksualnej i niepełnosprawnych	127
2.104.	Kategoryzacja czynników ze względu na znaczenie i stan – Powiat Zgorzelecki	135
2.105.	Kategoryzacja czynników ze względu na znaczenie i stan – Powiat Görlitz	136
3.1.	Perfomance Typology regionów europejskich	148
3.2.	Wzorcowy schemat obszaru funkcjonalnego zaburzonego przez zamkniętą granicę państwową	151
3.3.	Wzorcowy schemat w pełni rozwiniętego, transgranicznego obszaru funkcjonalnego z przepuszczalną granicą	152
3.4.	Kryteria oceny danych przy zbieraniu danych na temat powiązań transgranicznych	160
3.5.	Odpowiedzi ankietowanych na pytanie „Jak bliskość granicy wpływa na jakość twojego życia?”	198
3.6.	Częstotliwość wskazań poszczególnych celów przekraczania granicy (dane w procentach wszystkich ankietowanych)	201
3.7.	Udział ludności polskiej w saksońskich powiatach i miastach na prawach powiatu w 2012 roku	203
3.8.	Wizualizacja wskaźnika występowania dla Polaków (po lewej) oraz dla Czechów (po prawej) w Niemczech, na poziomie powiatów	205
3.9.	Rozwój ludności polskiej w Saksonii w latach 2006-2012	206
3.10.	Ludność polska w Saksonii w podziale na grupy wiekowe w latach 2006-2012	207
3.11.	Imigracje z Polski do Saksonii i emigracje z Saksonii do Polski w latach 2002-2011	208
3.12.	Imigracje z Polski w latach 2002-2011 w wybranych powiatach (stan podziału administracyjnego powiatów po reformie z 2008 roku)	209
3.13.	Emigracje z wybranych saksońskich powiatów i miast na prawach powiatu do Polski w latach 2002-2011 (stan podziału administracyjnego powiatów po reformie z 2008 roku)	210
3.14.	Liczba obywateli polskich zamieszkałych i zatrudnionych w Saksonii, posiadających ubezpieczenie społeczne, w podziale na powiaty, stan: 30.06.2012	213
3.15.	Udział Polaków w ogólnej liczbie zatrudnionych z ubezpieczeniem społecznym w latach 2009-12	214
3.16.	Liczba obywateli polskich zatrudnionych w Niemczech i zamieszkałych za granicą, posiadających ubezpieczenie społeczne, w podziale na powiaty, stan: 30.06.2012	215

3.17.	Polacy zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym (według obywatelstwa bez uwzględnienia miejsca zamieszkania) i zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym ogółem w podziale na sektory gospodarki	217
3.18.	Polacy zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym (według obywatelstwa bez uwzględnienia miejsca zamieszkania) w powiecie Görlitz	218
3.19.	Polacy zatrudnieni z ubezpieczeniem społecznym w sektorze usług (według obywatelstwa bez uwzględnienia miejsca zamieszkania) w powiecie Görlitz	219
3.20.	Studenci ze świadectwem uprawniającym do studiowania uzyskanym w Polsce, na wybranych saksońskich wyższych uczelniach w latach 2006-2012	224
3.21.	Kapitał zagraniczny z Niemiec w Polsce (suma obu pól) i województwie dolnośląskim w latach 2003-2011	228
3.22.	Liczba lekarzy obywatelstwa polskiego w Saksonii w podziale na powiaty na dzień 31.12.2012	231
3.23.	Udział noclegów polskich gości we wszystkich noclegach zagranicznych gości w powiatach Görlitz i Budziszyn w porównaniu z całą Saksonią	234
3.24.	Polscy turyści w Saksonii w podziale na powiaty (2012)	235
3.25.	Liczba i odsetek noclegów turystów niemieckich na Dolnym Śląsku z podziałem na powiaty (2012)	236

ANEKS 1. KWESTIONARIUSZ ANKIETOWY

Nr ankietera	
Godzina rozpoczęcia	

Dzień dobry!

Nazywam się..... Reprezentuję Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, który we współpracy z Uniwersytetem Technicznym z Drezna realizuje projekt „Jakość życia w obszarze przygranicznym – wzmocnienie ponadgranicznych przepływów dla wspólnego zrównoważonego rozwoju i planowania regionalnego”. Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Polska-Saksonia 2007-2013. Chciał(a)bym poprosić Pana/ą o udział w badaniu dotyczącym oceny jakości życia w obszarze przygranicznym. Badanie ma formę wywiadu i potrwa około 30 minut.

Pani/Pana opinia jest dla nas bardzo ważna. Wyniki badania przedstawione zostaną władzom powiatu oraz gminy. Wykorzystane zostaną przy tworzeniu strategii rozwoju na szczeblu lokalnym i regionalnym. Jednocześnie zapewniamy, że Pani/Pana odpowiedzi pozostaną anonimowe - uzyskane przez nas informacje będą analizowane całościowo, w sposób zbiorczy.

CZEŚĆ I. METRYCZKA

1. Płeć respondenta

- kobieta
- mężczyzna

2. Miejsce zamieszkania

- wieś
- miasto

3. Wiek

- 15-24 lat
- 25-34 lat
- 35-64 lat
- powyżej 65 lat

Ankieter: Jeśli Respondent nie spełnia zakładanych warunków podziękuj i zakończ wywiad.

4. Wykształcenie

- podstawowe i gimnazjalne
- zawodowe
- średnie/policealne
- wyższe

5. Kategoria społeczno-zawodowa

- student/uczeń
- emeryt/rencista
- pracujący
- bezrobotny/poszukujący pracy
- przedsiębiorca (działalność gospodarcza)

CZĘŚĆ II. TRANSGRANICZNOŚĆ A JAKOŚĆ ŻYCIA

6. Jak bliskość granicy wpływa na Pani/Pana jakość życia?

Bardzo negatywnie	Negatywnie	Nie ma wpływu	Pozytywnie	Bardzo pozytywnie
☐	☐	☐	☐	☐

7. Jak wyraża się ten wpływ? (proszę wskazać max. cztery przykłady)

-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-

➤

.....

.....

.....

8. W jakim celu i jak często przekracza Pani/Pan granicę? (możliwe jest wybranie więcej niż jednej odpowiedzi)

Częstotliwość- warianty

Cel przekraczania granicy:	codziennie	kilka razy w tygodniu	raz w tygodniu	kilka razy w miesiącu	kilka razy w roku	rzadziej	najczęściej dokąd?
1. dojazd do pracy							
2. pozostałe kontakty biznesowe							
3. zakupy							
4. kształcenie							
5. kultura							
6. rekreacja/sport							
7. korzystanie z usług (jakich?)							
8. kontakty osobiste (prywatne)							
9. inne?.....							

9. Czy czuje się Pani/Pan przede wszystkim mieszkańcem: (możliwe jest zaznaczenie maksymalnie trzech odpowiedzi)

- dzielnicy
- swojej miejscowości (wsi, miasta)
- powiatu Görlitz/ ziemi zgorzeleckiej
- regionu Oberlausitz / Łużyce Górne
- Saksonia/Dolny Śląsk
- Euroregionu – obszar przygraniczny
- Niemiec wschodnich/Ziem Zachodnich

- Niemiec / Polski
- Europy
- inne

10. Czy chciałaby Pani/Pan zmienić miejsce swojego stałego zamieszkania jeśli miałaby/miałby Pani/Pan taką możliwość?

Tak czy nie?

- tak
- nie

Dlaczego?

.....

.....

.....

Jeśli tak to dokąd?

.....

.....

.....

CZĘŚĆ III. OCENA JAKOŚCI ŻYCIA

Uwaga! W kolejnych pytaniach dla oceny ważności i stanu należy wykorzystać poniższe skale.

WAŻNOŚĆ

1	2	3	4	5
Nieważne lub mało ważne	Raczej ważne	Średnio ważne	Bardzo ważne	Niezbędne

OCENA STANU

1	2	3	4	5
Bardzo źle	Źle	Średnio	Dobrze	Bardzo dobrze

0 – brak zdania

11. Czy jest Pani/Pan zadowolona(y) ze swojego zdrowia?

	Bardzo niezadowolony	Niezadowolony	Raczej niezadowolony	Raczej zadowolony	Zadowolony	Bardzo zadowolony
0	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ocena <u>opieki zdrowotnej</u>	WAŻNOŚĆ						OCENA STANU				
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
1. Dostęp do lekarzy podstawowej opieki (liczba placówek, godziny urzędowania, czas oczekiwania na wizytę, jakość świadczonych usług)						0					
2. Dostęp do lekarzy specjalistów (liczba placówek, godziny urzędowania, czas oczekiwania na wizytę, jakość świadczonych usług)						0					
3. Funkcjonowanie pogotowia ratunkowego						0					
4. Dostęp do aptek (liczba placówek, godziny otwarcia, ceny)						0					

12. Czy jest Pani/Pan zadowolona(y) ze swojego wykształcenia?

	Bardzo niezadowolony	Niezadowolony	Raczej niezadowolony	Raczej zadowolony	Zadowolony	Bardzo zadowolony
0	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ocena <u>edukacji</u>	WAŻNOŚĆ						OCENA STANU				
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
1. <i>Żłobki i przedszkola (dostęp i jakość funkcjonowania)</i>						0					
2. Szkoły podstawowe						0					
3. Gimnazja (dostęp i jakość funkcjonowania)						0					

4. Szkoły ponadgimnazjalne zawodowe (dostęp i jakość funkcjonowania)						O					
5. Szkoły ponadgimnazjalne ogólnokształcące (dostęp i jakość funkcjonowania)						O					
6. Szkoły wyższe (dostęp i jakość funkcjonowania)						O					
7. Przystosowanie szkół dla potrzeb osób niepełnosprawnych						O					
8. Możliwość i warunki podnoszenia wykształcenia lub zmiany kwalifikacji przez osoby dorosłe						O					

13. Czy jest Pani/Pan zadowolona(y) z poziomu bezpieczeństwa w swoim miejscu zamieszkania?

	Bardzo niezadowolony	Niezadowolony	Raczej niezadowolony	Raczej zadowolony	Zadowolony	Bardzo zadowolony
O	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ocena <u>bezpieczeństwa publicznego</u>	WAŻNOŚĆ					O	OCENA STANU				
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
1. Bezpieczeństwo osobiste (w nocy i w dzień)						O					
2. Bezpieczeństwo w ruchu drogowym						O					
3. Przygotowanie gminy na sytuacje kryzysowe (np. powódź, susza)						O					
4. Bezpieczeństwo majątku (mieszkanie, samochód)						O					

Ocena <u>bezpieczeństwa socjalnego</u>	WAŻNOŚĆ					O	OCENA STANU				
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
1. Opieka nad osobami wymagającymi opieki (starszymi, przewlekle chorymi)						O					

2. Pomoc dla osób i rodzin patologicznych (przemoc, narkomania, alkoholizm itd.)						O					
3. Stopień solidarności dla ludzi będących w trudnej sytuacji życiowej (długotrwale bezrobotni, bezdomni itp.)						O					

14. Czy jest Pani/Pan zadowolona(y) z oferty kulturalno-sportowej w swojej okolicy?

	Bardzo niezadowolony	Niezadowolony	Raczej niezadowolony	Raczej zadowolony	Zadowolony	Bardzo zadowolony
O	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ocena oferty kulturalno-sportowej	WAŻNOŚĆ					O	SOCENA STANU				
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
1. Możliwość uczestniczenia w imprezach sportowych						O					
2. Możliwość uczestniczenia w imprezach kulturalnych						O					
3. Dostępność do nieodpłatnej infrastruktury sportowej i kulturalnej						O					

15. Czy jest Pani/Pan zadowolona(y) ze swojej sytuacji materialnej i zawodowej?

	Bardzo niezadowolony	Niezadowolony	Raczej niezadowolony	Raczej zadowolony	Zadowolony	Bardzo zadowolony
O	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ocena sytuacji materialnej i zawodowej	WAŻNOŚĆ					O	OCENA STANU				
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
1. Osobista sytuacja finansowa (dochody, oszczędności)						O					
2. Aktualnie wykonywana praca (jej atrakcyjność, warunki pracy, atmosfera pracy itp.)						O					

3. Bezpieczeństwo zatrudnienia (tymczasowość, umowy śmieciowe itp.)						O					
4. Szanse znalezienia nowej atrakcyjnej pracy						O					
5. Zachowanie właściwych proporcji pomiędzy czasem pracy a czasem wolnym						O					
6. Warunki mieszkaniowe (wielkość, położenie, stan techniczny i wyposażenie mieszkania)						O					

16. Czy jest Pani/Pan zadowolona(y) ze miejsca swojego zamieszkania?

	Bardzo niezadowolony	Niezadowolony	Raczej niezadowolony	Raczej zadowolony	Zadowolony	Bardzo zadowolony
O	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ocena <u>dostępu do usług</u>	WAŻNOŚĆ					O <th colspan="5">OCENA STANU</th>	OCENA STANU				
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
1. Dostęp do infrastruktury technicznej (wodociągi, kanalizacja, gaz)						O					
2. Dostęp do usług komercyjnych typu restauracje, naprawy, usług pocztowych itd. (liczba placówek, godziny otwarcia, ceny)						O					
3. Dostęp do niezbędnych produktów typu artykuły spożywcze, odzież, itd. (liczba placówek, godziny otwarcia, ceny)						O					
4. Dostęp do Internetu, telefonii komórkowej						O					

Ocena <u>stanu środowiska przyrodniczego</u>	WAŻNOŚĆ					O <th colspan="5">OCENA STANU</th>	OCENA STANU				
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
1. Dostęp i stan terenów zieleni (np. parków, skwerów, lasów)						O					

18. Czy uważa Pani/Pan, że jakość życia po drugiej stronie granicy jest:

- lepsza
- podobna
- gorsza

19. Czy uważa Pani/Pan, że jakość życia w Pani/Pana okolicy:

- poprawia się
- nie zmienia się
- pogarsza się

20. Czy Pani/ Pana zdaniem ważniejsze/ istotne decyzje władz gminy są konsultowane z mieszkańcami gminy/ ze społecznością lokalną?

- tak
- nie
- nie wiem/ trudno powiedzieć
- nie interesuje mnie to

21. Jak Pani/Pan ocenia jakość informacji przekazywanych przez gminę?:

(proszę odnieść się do każdej kwestii z osobna)

lp.	Wyszczególnienie	bardzo dobra	dobra	ani dobra ani zła	zła	bardzo zła	nie wiem	nie interesuje mnie to
1.	aktualność							
2.	zrozumiałość językową							
3.	dostępność							
4.	zgodność z potrzebami mieszkańców							
5.	rzetelność/prawdziwość informacji							

22. Czy uczestniczy Pani/Pan aktywnie w następujących działaniach? (proszę odnieść się do każdej kwestii z osobna)

lp.	Wyszczególnienie	tak	nie	nie interesuje mnie to
1.	imprezy organizowane przez gminę: festyny, dożynki, dni gminy			
2.	działalności i inicjatywach organizacji pozarządowych			
3.	udział w spotkaniach, warsztatach organizowanych przez gminę			
4.	udział w sesjach rady gminy, w posiedzeniach komisji gminnych			
5.	udział w zebraniach wspólnoty, sołectw, rad osiedla			
6.	inne jakie?.....			

23. Jak Pani/Pan ocenia dostępność infrastruktury (urzędów, kin, teatrów, sklepów itp.) dla osób niepełnosprawnych?

	Bardzo niezadowolony	Niezadowolony	Raczej niezadowolony	Raczej zadowolony	Zadowolony	Bardzo zadowolony
0	☐	☐	☐	☐	☐	☐

24. Jak ocenia Pani otwartość i tolerancję wobec ludzi odmiennej rasy, pochodzących z innego kraju lub regionu o odmiennych poglądach religijnych, światopoglądzie, orientacji seksualnej lub niepełnosprawnych?

	Zdecydowanie dobrze	Dobrze	Raczej dobrze	Raczej źle	Źle	Zdecydowanie źle
0	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Godzina zakończenia	
---------------------	--

Dziękujemy za wzięcie udziału w ankiecie!

Czy mógłbym/mógłbym prosić Panią/Pana o podanie nr telefonu lub adresu e-mail?

Zostaną one zapisane na oddzielnej kartce w celu weryfikacji mojej pracy przez osoby nadzorujące przeprowadzanie ankiety. Być może skontaktują się one w celu potwierdzenia, że brał/a Pan/Pani udział w badaniu.

ANEKS 2.

CHARAKTERYSTYKA PRÓBY BADAWCZEJ

Dobór próby objętej badaniem był losowy. Przy określeniu próby, odtworzona została struktura mieszkańców powiatów w wieku od 15 lat ze względu na wybrane zmienne. Kryteria doboru próby zostały oparte na trzech podstawowych zmiennych, tj. płci, wieku i miejscu zamieszkania (miasto, wieś). Aby móc porównywać zbiorowości o podobnej liczbie mieszkańców do badania po stronie niemieckiej zostały wzięte wybrane gminy z powiatu Görlitz, tj. Berthelsdorf, Görlitz, Hähnichen, Neißeau, Ostritz i Zittau.

Liczbę ludności w obu powiatach według grup wieku, płci oraz miejsca zamieszkania przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Ludność w wieku od 15 lat powiatu zgorzeleckiego i Görlitz według płci, miejsca zamieszkania i grup wieku

Wiek	kobiety		mężczyźni	
	miasto	wieś	miasto	wieś
Powiat zgorzelecki				
15-24	4255	1885	4310	2096
25-35	5072	2246	5270	2564
36-65	14004	6203	13082	6364
pow. 65	5300	2348	2894	1408
Powiat Görlitz				
15-24	3868	268	3587	260
25-35	4964	344	4604	332
36-65	17177	6909	15933	6678
pow. 65	12321	957	11429	925

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl/bdl, data dostępu: 08.10.2012 oraz Statistik Sachsen, <http://www.statistik.sachsen.de/apps1/Gemeinde-tabelle/karten/2012/karte14626/m10000.html>, data dostępu 12.10.2012

Badania przeprowadzono przy poziomie ufności 0,95 i maksymalnym błędzie pomiaru nie przekraczającym po stronie polskiej 4,5%, a po stronie niemieckiej 5%. Minimalną liczebność próby przy poziomie ufności wynoszącym 0,95 i maksymalnym błędzie sz-

cunku wskaźnika struktury nieprzekraczającym po stronie polskiej 4,5%, a po stronie niemieckiej 5% wyznaczono korzystając ze wzoru¹:

$$n_{\min} = \frac{z_{\alpha}^2}{4d^2},$$

gdzie:

z_{α} – wartość zmiennej losowej Z, która ma rozkład normalny standaryzowany, wyznaczona w ten sposób, aby spełniona była relacja: $P\{-z_{\alpha} < Z < -z_{\alpha}\} = 1 - \alpha$;

d – maksymalny błąd szacunku wskaźnika struktury.

Wyznaczyło to zakres badania ankietowego - w powiecie zgorzeleckim zrealizowano 474 ankiet, a w powiecie Görlitz 393 ankiety. Strukturę badanej próby ze względu na zdefiniowane powyżej kryteria przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Struktura próby badawczej

Wiek	Kobiety		Mężczyźni	
	miasto	wieś	miasto	wieś
Powiat zgorzelecki				
15-24	5,3%	2,3%	5,5%	2,7%
25-35	6,3%	2,7%	6,7%	3,4%
36-65	17,3%	7,8%	16,8%	8,2%
pow. 65	6,5%	2,9%	3,6%	1,9%
Powiat Görlitz				
15-24	1,9%	2,5%	1,9%	2,3%
25-35	2,7%	3,2%	2,5%	3,2%
36-65	9,3%	15,8%	8,6%	15,4%
pow. 65	6,9%	9,1%	6,1%	8,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Badania przeprowadzono metodą wywiadu bezpośredniego w okresie od listopada 2012 r. do lutego 2013 r.

¹ S. Ostasiewicz, Z. Rusnak, U. Siedlecka, *Statystyka elementy teorii i zadania*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 1997, s. 227.

